

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერ. ჟურნალი

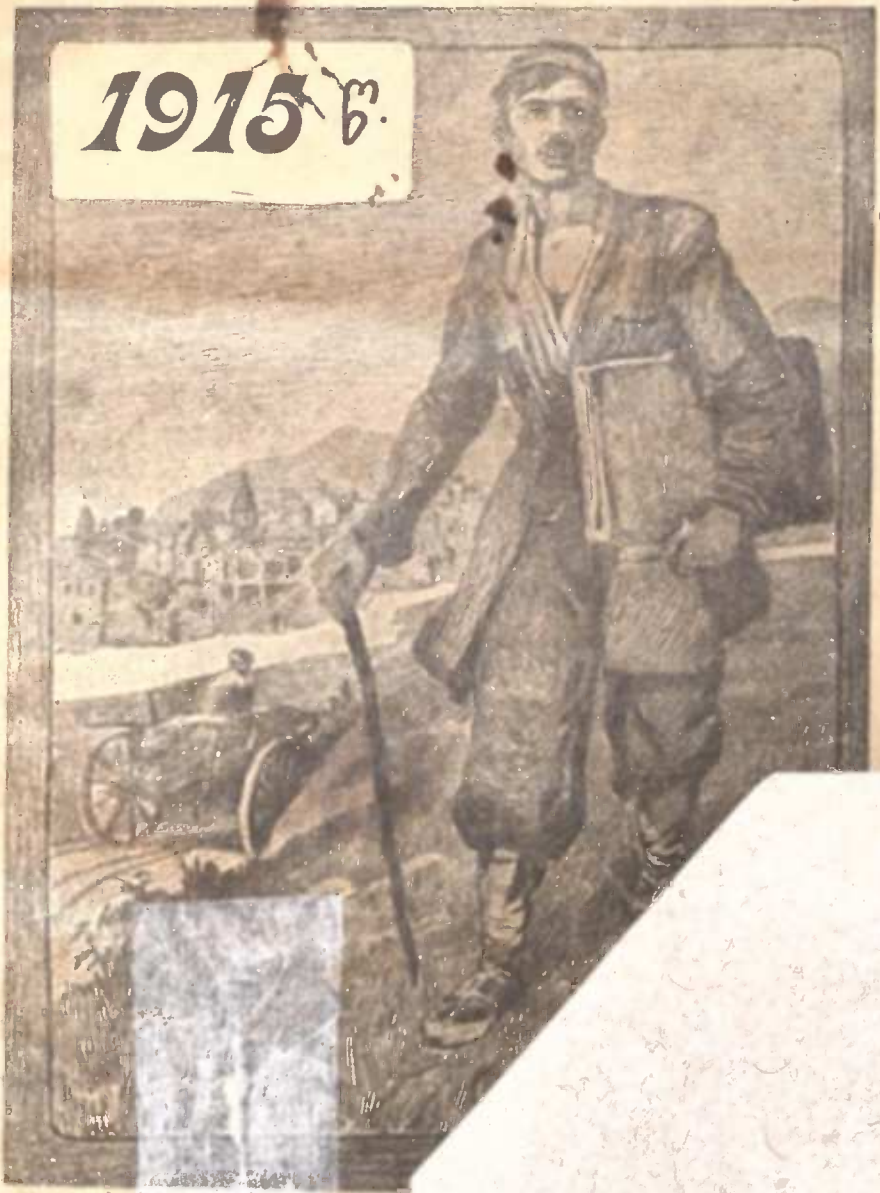
8(65)
8 20

IV

ს ა ჯ რ ი ლ ი

IV

1915 წ.

ამ ნომერთან წლიურ ხელის მომწერლებს ეგზავნებათ საჩუქრად

„მრავალშემიერ“ მუსიკა ანდრია ყარაშვილისა.

ამ ნომერში 16 გვერდი ჩვეულებრივზე მეტია.

შემდეგი ნომრები „განათლებისა“ მაისისა და ივნისის გამოვა გადიღე ბული ერთ წიგნად.

შინაარსი: 1) ფსიხოლოგია პედაგოგთათვის (ტოტო ლიპმანი) **ლ. ბოცვაძე**
 2) მინერალთა ქიმია (დასასრული)—**ნ. ჯანაშია**. 3) ადამიანის წარმოშობა—**ზ. ჩიჩუა**
 4) ცოტა რამ თავისუფალ აღზრდაზე—**ნიკ. სიხარულიძე**. 5) სამედიცინოების რეფორმის დროს—**მღვ. კ. ანთაძე**. 6) პოლიტიკური შენიშვნები (იორდანესკისა)—**რ. რ—ლი**
 7) მოქალაქობრივი მოვალეობა სამშობლოსადმი—**ილია ალხაზიშვილი**. 8) პირველი გაკვეთილები ისტორიისა—**ა. დობორჯგინიძე**. 9) მე და ქართული მაცხადიანი (პეტრეაშვილისა)—**ილია ჩხერიმელისპირელი**. 10) წმიდა ადგილი—**სან, გურული**. 11) გლეხთა—**ა. გაფრინდაშვილი**. 12) ცხოვრების პირველ საფეხურზე (დასასრული)—**ბ. ხევისუბნელი**. 13) რა დავაშავეთ ნეტავი?! **ფასკუნჯი**. 14) ზამთარი—**ილ. გოგია**. 15) ნაკადული—**ს. აბულაძე**. 16) ტაღდა—**გელა**. 17) * * კ. ასათიანი. 18) ზეპირი—**გ. ლეონიძე**. 19) თეთრი დამე—**ილ. გოგია**. 20) ეჭვი—**ლადო გეგეჭკორი**. 21) შორეულს მეგობარს—**დ. თურდოსპირელი**. 22) მინიატიურები—**მიწიშვილი**. 23) მთის ზეპულა (ტექნიკურიდან)—**მესხი ვ. მიქელაძე**. 24) სულამი ვაჟა-ფშაველას—**ლადო ბზვანელი**. 25) ჩვენი მოღვაწე ქალები. I. ნინო ბუკნის ასული უფროსისა—**ივ. გომართელი**. 26) შინური მიმოხილვა. საჭიროა განახორციელოთ 1914 წლის პირველი ივლისის კანონი—**ალ. ჭიჭინაძე**. 27) ახირებული თავისმართლება—**ლ. ბოცვაძე**. 28) † ნიკო ლომოური (ნეკროლოგი) და მოკლე ბიოგრაფია—**ლ. ბოცვაძე**. 29) სიტუვა ვარლამ გელაფანის-ორმოცის თავზე—**ეპისკოპოსი ლეონიდი**. 30) უცხოეთი—ბავშვების აღზრდა იაპონიაში—**ნიკ. სირბილაძე**. 31) ქართული ენა და საშუალო სკოლა ტერმინოლოგია—**ილ. ალხაზიშვილი**. 32) განცხადებანი.

დამატება: 1) თქმი ქარ. შორის წერა-კით. გამაგრებელი საზოგადოების წევრად წერილი კრებისა, (დასასრული). 2) თქმი 5 აპრილის 1915 წ. არა ჩვეულებრივი საზოგადო კრებისა.

რედაქციას ჰყავს აგენტები შემდეგ ადგილებში:

კავკავში—ქართული სკოლა გრ. მაჭავარიანი. ბაქოში—**ალ. ერან. გვარამია**
 ძისა, მეთ. კაკაბაძე და ილია გოგია. ბანძაში—ესტატე მონიავა. თელავში—ნინო
 გოგინაშვილისა და წერა-კითხვის წიგნის მალაზიაში. გორში—ნინო ანტ. ლომო
 ურის ასული, ყვირილაში—სიმონ ორჯონიკიძე. ჭიათურაში—ი. გომელაური
 ქუთაისში—ისიდორე კვიციანიძე, ლადო ბზვანელი და ლაზ. ხმალაძე. სამტრედი
 დიაში—**წ. კ. საზ. კიოსკი**. მინა კობალიეშვილი. ხონში—ვლადიმერ ნადარეჟ
 შვილი. ახალ-სენაკში—**სპ. ენუქიძე**. აბაშაში—ვასილ ქობულია, ძველ-სენაკში—**პოლ.**
 ლორთქიფანიძე და **გ. ბოკერია**, ფოთში—**მღ. ლ. წულაძე** და იასონი.
 ბათუმში—წიგნის მალაზია „განთიადი“ **გ. მახარაძე** და ტრიბუნა
 ხუთში—პლატონ იმნაძე და კალინიკე ელენტი. ახალციხეში—**ლ. ბოცვაძე**
 ლნალში—წერა-კით. საზ. განუ. წიგნის მალაზიაში—**ი. კრაწი**
 ხმის“ რედაქციაში—**კ. ტყეშელაშვილი**. ოზურგეთში—პარმენ თ
 ალ ჯანაშია. ჩოხატაურში—**ს. თვითრქილაძე** და ბართლომე
 ნში—რაისა ჯაფარიძე, განჯაში—**ლუკა ხარაძე**, ზუგდიდში—**გ. ბოცვაძე**
 როსტოვში—**სტ. სვ. ელიაძე**. ხაშურში—**გ. ბოცვაძე**
 ნტი, ნაოლალევიში—**არჩილ სულავე** და **გ. ბოცვაძე**
 გაგრაში—**ილილ მაისურაძე**.

80
3

განათლება

(წელიწადი მერვე)

IV	აკრილი	1915 წ.
<p>ჟურნალი წლიურად ღირს 4 მან. ნახევარი წლით . . . 3 მან. სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად 3 მან.</p>	<p>ცალკე ნომ- რის ფასი</p> <hr/> <p>40 კაპ.</p>	<p>ხელის მოწერა მიიღება. ტფილისში „წერა- კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ აღ- რესით: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.</p>

P-25302

ოტტო ღინჰმანი

ფსიხოლოგია პედაგოგთათვის

IV

ტიპები წარმოდგენათა მიხედვით. წარმოდგენათა ტიპის დამყარება. ცნობების შექმნა საკნების შესახებ. წერა-კითხვის სწავლება. მეხსიერება. კაკვეთილების გამოკითხვა.

წინა თავში ჩვენ გავიცანით ასოციაციებისა და მეხსიერების უსაჭიროესნი საზოგადო თვისებანი. ახლა შევეცებით სხვა თვისებებს, უმთავრესად ისეთებს, რომელიც სწავლების დროს არის გამოაყენებელი.

პირველი, რაც ჩვენთვის საჭურადღებოა ამ ჟამად, ეს არის სხვა და სხვაობა დამიანთა შორის. მეხსიერებისა და მიმჩეობის ტიპების კვალობაზე: ადამიანთა რთი ჯგუფი შეგარძნობის კომპლექსებში გველაზე უფრო ითვისებს და მეხსიერება-ი ინახავს, განსაკუთრებით, ოპტიურს წუ სინათლის ელემენტებს; მეორე ჯგუ-

ფი-კი უკეთ ითვისებს მხოლოდ აკუსტიურს ან სმენის, ხმის თვისებათ, ან ოპტიურს თვისებას აკუსტიურად (სიტყვების წარმოდგენად) გარდაქმნის იმიტომ, რომ შეიკავოს და უკეთ შეინარჩუნოს აკუსტიური თვისებანი. ბოლოს, შეიძლება, ისეთებიც იყვნენ, რომელთათვისაც იმავე როლს მოძრაობითნი წარმოდგენანი ასრულებენ. მაგრამ უფრო ხშირად არა ჩამოთვლილი წმინდა ტიპები, არამედ შერეული ტიპები შეგვხვდება, რომელშიც სკარბობს ესა თუ ის გარეგანი გარძნობა, და სხვა გარძნობანიც რაიმე როლს ასრულებენ, თუნდაც დამოკიდებულად. სმენი-

სა და მოძრაობის ტიპები წმინდა სახით არაოდეს არ შეგვხვდებიან, ამიტომაც, როგორც უმთავრეს ტიპებად, ვარჩევთ მხოლოდ მხედველობითსა და მმოძრავე-მსმენელობის ტიპებს. არიან ისეთი ადამიანები, რომლებიც ერთგვარ საგნებს განსაკუთრებით ერთგვარის წესით ითვისებენ, მეორე გვარ საგნებს—სხვა წესით და რომლებიც წარმოადგენენ, მაგალითად, წარმოსადგენ ნივთების შესახებ—მხედველობითს ტიპს, სიტყვების წამოდგენის შესახებ—მმოძრავე-მსმენელობის ტიპს. ზოგიერთებს საზოგადოთ უჭირთ მეხსიერებაში შეინარჩუნონ ნივთების წარმოდგენანი და წარმოდგენენ მას მხოლოდ სიტყვების წარმოდგენილებათ, რომელნიც შეიძლება ისევ სიტყვების მმოძრავე-მსმენელობის გამოსახულებათ და სიტყვა-მოძრაობით წარმოდგენად (ე. ი. სიტყვის ორგანოების მოძრაობათა წარმოდგენად და შეგრძნობად), ან წერა-მოძრაობით გამოსახულებათ, ან დაწერილ და დაბეჭდილ სიტყვების ოპტიურ გამოსახულებად მივიღოთ. მაშასადამე ბოლოს და ბოლოს შეგვიძლიან ერთმანეთს დაუუპირდაპიროთ ოთხი შემდეგი ტიპი: მხედველობისა და მოძრაობის ტიპი, თვით საგნების წარმოდგენით მოაზრე, და მხედველობისა და მოძრავე-მსმენელის ტიპი, სიტყვების წარმოდგენით მოაზრე.

ახლა პედაგოგისათვის გამოსარკვევია შემდეგი საკითხი: ა) რა მეთოდით შეიძლება დამყარება იმისი, თუ რომელ ტიპს ეკუთვნის ბავშვი, ბ) შეიძლება და ან როგორ შეიძლება სხვა და სხვა საგნების სწავლებაში ვინმართ ესა თუ ის ხერხი უკვე გაცნობილ ტიპის ბავშვთან და გ) მოსახერხებელია ან შესაძლებელი სწავლების მიზნით—დაუუახლოვოთ ბავშვები რომელსამე განსაზღვრულს ტიპს? დავიწ-

ყოთ პირდაპირ შესამე საკითხიდან. აღმზრდელობითი გავლენა ამა თუ იმ ტიპზე და ცოტათ თუ ბევრად მისი დაახლოება მეორე ტიპთან სრულიად შესაძლებელია.

ჩვენ, რასაკვირველია, მხედველობაში არა გვაქვს ისეთი იშვიათი შემთხვევები, როცა შეგრძნობათა ესა თუ ის მხარე, შესაბამ ორგანოს მოწყობილობით, საზოგადოთ გამოცალკევებულია წარმოდგენათა სფეროდან, და, წარმოდგენანიც, რომელნიც გრძნობათა მეორე მხარეს ეხებ. ან, სრულიად თავისთავად ავსებენ წარმოდგენათა მთელს არემარეს. და იმ საკითხზე: საჭიროა თუ არა აღმზრდელობითი ჩარევა?—ერთი მხრით შეიძლება დადებითი პასუხის მიცემა. აპრიორულად უკვე ხელსაყრელია, რომ მიმღებ ობიექტებს ჰქონდესთ არა მარტო გრძნობათა ერთი ნაწილის ელემენტები, არამედ სასურველია, რომ მეხსიერებაში შეიძლების დაგვარად შეჩერებული იქმნეს სასწავლო ელემენტებიც. ამის მიხედვით, აღზრდის მიზნად შეიძლება დავისახოთ შემდეგი: შევქმნათ ბავშვებისაგან რაც შეიძლება სრული შერეული ტიპი. აღზრდის მეორე მიზნად შეგვეძლო დაგვესახა გავლენა ბავშვებზე იმ აზრით, რომ მათ ნივთიერი ობიექტები ნივთიერადვე ჰქონდესთ წარმოდგენილი (Sachlich) და არ კმარობდენ მარტო სახელს. რასაკვირველია, უკეთესია, თუ ბავშვს, რომელსაც ბუნების სამეფოდან მიცემული აქვს რამე საგანი ასაწერად, წარმოდგენილი ექნება თვით ეს საგანი და ასწერს თავის წარმოდგენას ამ საგნის შესახებ, ვიდრე სიტყვა-სიტყვით დაიხუპირებდეს მისს აწერილობას. მასწავლებელი ამ შედეგს მაშინ მიადევნებს, როცა არამც თუ არ მოსთხოვს, ზეპირად დასწავლას, პირიქით, აუკრძამს თავს კიდევ და მოსთხოვს მოწაფეს.

რომ საკუთარის სიტყვებით გამოხატონ ის ობიექტი, რომელთანაც საქმე აქვს, სხვა საქმეა, თუ სასწავლო მასალა მართლა ისეთია, რომ გაზეპირებას მოითხოვს, მაგ. ლექსები. რასაკვირველია, სიტყვიერ წარმოდგენების დროსაც აზროვნება არ უნდა ზარალობდეს, პირიქით, საჭიროა იგი მოზრდილ მოწაფეებს მაინც უსათუოდ განუვითარდეს, რადგანაც განყენებული აზროვნება შესაძლებელია მხოლოდ სიტყვიერ წარმოდგენათა საშუალებით და ამასთან ჩარევა თვალსაჩინო წარმოდგენებისა პირდაპირ ხელსაც შეუშლის.

გადავიდეთ ახლა მეორე საკითხზე: საჭიროა თუ არა სწავლების დროს ყურადღება მიექცეს ბავშვების წარმოდგენათა ტიპს. პასუხი ამ საკითხზე ცხადია წინაღ ნათქვამიდან, მაგრამ აქაც საჭიროა კიდევ გავიმეოროთ, რომ საგნებით წარმოდგენათა აზროვნებას უპირატესობა უნდა მიეცეს, ვიდრე სიტყვებით წარმოდგენათა აზროვნებას. აქედან გამომდინარეობს, მაგალითად გეოგრაფიის სწავლების დროს საჭირო რუკების ხმარება და სწავლების დაწყება სამშობლო ქვეყნიდან, ე. ი. იმ ობიექტებიდან, რომლის თვალსაჩინოდ წარმოდგენა შესაძლებელია; ამასვე ეხება საბუნებისმეტყველო მეცნიერების შესწავლის დროს თვალსაჩინოდ განხილვა და შესწავლა საგნისა. სიტყვების შინაარსი: გირვანქა, მეტრი, ლიტრი, წამი, წუთი და სხ. აგრეთვე თვალსაჩინოდ უნდა ჰქონდეს წარმოდგენილი, რომ მარტივ სიტყვიერ ცოდნიდან მიღებული იქმნეს საგნებრივი ცოდნა, რომ ცარიელი ცნება შინაარსიანი გახდეს. რაც შეეხება განხეავებას მხედველობითსა და მმოძრავ-სმენელობის აზროვნებათა შორის, ამას დასკოლო სწავლების დროს თითქმის არა-

ვითარი მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც სკოლაში საქმე ეხება განსაკუთრებით საგნების შესახებ ოპტიური (თვალით ცხადად დასანახი) ცოდნის შეთვისებას. პირიქით, ზემოთ წამოყენებულ საკითხს დიდი მნიშვნელობა აქვს სიტყვიერ ცოდნის შეთვისებაში, ე. ი. იმ შემთხვევებში, როცა საქმე მართლწერას, უცხო ენათა შესწავლას, ქრონოლოგიებისა და ლექსების დაზეპირებას ეხება და სხ. როგორ ფორმაში უნდა მივაწოდოთ ეს სასწავლო მასალა: ოპტიურში, აკუსტიურში ან მოძრაობითში (ე. ი. გამეორების საშუალებით), ან საჭიროა თუ არა სამივე მეთოდის ერთსა და იმავე დროს ხმარება ან ერთი მეორის შემდეგ? ყველა ნათქვამის შემდეგ, ექვი არ არის, რომ პედაგოგიურისა და ფსიხოლოგიურის თვალსაზრისით უნდა მივმართოთ უკანასკნელ მეთოდებს. თითქმის იმის შიშს, რომ ესა თუ ის ბავშვი, რომელიც ეკუთვნის ამა თუ იმ ცხადად-გამოსახულ ტიპს, იზარალებს ამ გვარ სწავლებით, რომელიც იმ ტიპს არ შეესაბამებაო, მნიშვნელობა არ აქვს, იმიტომ რომ, სწორედ ამ გზით შეიძლება ბავშვი იმ ტიპს მივუახლოვოთ, რომელიც ზემოთ საიდელოდ დავსახეთ. მხოლოდ ისეთს სუსტ ბავშვებს, რომლებიც უკან რჩებიან სწავლაში და ნაკლები ნიჭით არიან დაჯილდოვებულნი, საშინაოდ უნდა მიეცეს ისეთი სამუშაო და უჩვენონ წესი შეთვისებისა, რომელიც მის ტიპს შეეფერება და ამით შეუმსუბუქდეს სწავლა და დახწვევა ამხანაგებისა. თვითონ მასწავლებელიც-კი ვალდებულია თავის თავს ყურადღება მიაქციოს, ხომ არ ეკუთვნის თვითონ რომელსამე ცხადად-გამოხატულს ტიპს; უკანასკნელ შემთხვევაში იგი ადვილად შეცდება, თუ უპირატესობას სწავლების იმ მეთოდს მისცემს,

რომელიც მის ტიპს უახლოვდება და თავისთვის ხელსაყრელ შესწავლის წესს მოსწავლეთათვის სივალდებულოდ გახდის.

ახლა დავუბრუნდეთ ისევ პირველ საკითხს—როგორ დავამყაროთ ინდივიდუუმის წარმოდგენათა ტიპი, — და დავჯერდეთ ზოგირთს მეთოდს სიტყვიერ ტიპის დასამყარებლად. ერთი მეთოდია, მეთოდი დებკოლებისა: თუ რომელსამე ინდივიდუუმს რაიმე მისაღის შესწავლის დროს არსებით მომენტად სიტყვა მოძრაობის შეგრძნობანი უჩნდებიან, მაშინ, რასაკვირველია, ერთსა და იმავე დროს სიტყვის ორგანოების გარეშე მუშაობა, მაგალითად, ანბანის წარმოთქმა, რიცხვთა რიგი ძლიერ უშლის ხელს ამ შესწავლას. და პირაქეთ იქიდან, რომ შესწავლა ასეთის გარეშე სამუშაოთი არ ბრკოლდება, შეიძლება ასეთ დასკვნას დავადგეთ, რომ იგი მხედველობითი გზით მიიღის. მეორე მეთოდი სიტყვიერ წარმოდგენათა ტიპის დასამყარებლად დაფუძნებულია იმ შეცდომათა ანალიზზე, რაც წარმოთქმის დროს ხდება ხოლმე. უჩვენებენ მაგალითად ტაბულის 1ჩ ასოსაგან შემდგარს, ოთხ რიგად ჩამწკრივებულს და შეასწავლიან, რისთვისაც აღუყენ არა საკმარისს დროს შესასწავლოდ ($\frac{1}{3}$ —1 წამამდინ), შემდგე ათქმევიებენ. ასოების არევით, რომელნიც მოხაზულობით ერთმანეთს მგვიანან (მაგალითად ერთი სილიდის ასოებს, როგორც გ და ე და შემდეგ ამ ასოების არევით, როცა ერთი მეორეს ქვეშ არის, ასეთი დასკვნა გამოპყვით, რომ ესა თუ ის ტიპი მხედველობის ტიპია. პირაქით, თუ გამოთქმით მსგავსი ასოები არეული, მაგ. ა და ბ დ და ზ ლ და გ*) ან ასოები, რომელთა

გან ერთი რიგის ბოლოშია და მეორე შემდეგი რიგის თავში, ეს უჩვენებს შესწავლის მმოდრავ-მსმენულობის წესს.

ბოლოს მოვისხენებთ კიდევ მესამე მეთოდს: მხედველობითი ტიპისათვის, რომელიც თითქმის ხედავს კიდევ დასწავლულს, ძნელი არ არის წარმოება, წარმოშობა დასწავლულის ცალკე ელემენტებისა, მაგ. ასოებისა, ზემოაწერილის სხემით, ან სხვაგვარ წესით, მაშინ როცა მმოდრავ-მსმენულობითი ტიპი იმგვარ სამუშაოზე გაცილებით მეტ დროს მოანდომებდა. აგრეთვე მხედველობითის ტიპისათვის არაფერს შეადგენს წარმოთქმულს სიტყვებში ასოები უკუღმა დათვალოს.

როცა ჩვენ ცხადად მივხვდებით, რომ სიტყვების კოდნის შეძენაში უფრო მეტში გარეგანმა გრძნობამ უნდა მიიღოს მონაწილეობა, ჩვენ დავინახავთ იმასაც, თუ როგორ შეიძლება, რომ თვით საგნის კოდნა უფრო ძლიერ იღიბეჭდოს. მართალია, როგორც ვსთქვით, საკმე (იმდენად მაინც, რამდენადაც სახეში გვაქვს სასკოლო სწავლების სამეცნიერო საგნები) ეხება განსაკუთრებით თვალთ საინახავ, ოპტიური ხასიათის საგნებს და სხვა. გარეგანი გრძნობები მხოლოდ შევლიან მხედველობას. ყველაზე უფრო ამას იმ შემთხვევაში აქვს იდგილი, როცა სურათის საშუალებით ან კიდევ უკეთ მოდელით დამოუკიდებლად გამოასახენებენ ბავშვებს საგნებს, რომელთა ნამდვილი ფორმა (ჟეტრიც) უნდა დაიხსოვენ. იმასთან დასახატავი საგნები, თუ კი შესაძლებელია არამც თუ დაწვრილებით უნდა იქმნას განხილული, არამედ შეხებითაც განიჯული. ეს იძულებულიად ხდის ბავშვს ყურადღება მიიქციოს დასახატავ ობიექტის კერძო ნაკვთებსაც, რომელთაც შეუხებლიად ვერ შეიმჩნევდა. ამ მეთოდის

*) ა და ბ, ე და ზ, ბ და კ.

წარმატებით ხმარება შეიძლება მაგალ. ბუნების-მეტყველების, სამშობლოს და გეოგრაფიის შესწავლის დროს (გზების, მთებისა და მდინარეების მიმართულების დროს).

ვიდრე გადავიდრდეთ შესწავლის შესახებ საზოგადო მსჯელობაზე, საჭიროდ მიგვიჩნია რამდენიმე სიტყვით კითხვის სწავლების შევსოთ. უკანასკნელ ხანებში ასეთს მოთხოვნილებას აყენებენ: წერაკითხვის სწავლების, როგორც დღემდის შვრებოდნენ, საფუძვლად ხელოვნური ელემენტი, ასოები-კი არ უნდა ჰქონდეს, არამედ ბუნებრივი კომპლექსები, მთელი სიტყვები. (რასაკვირველია უნდა მარტივ სიტყვებიდან დაიწყონ და გადავიდნენ უფრო ძნელზე, მაგ.: წი, წიხ, წიხთი, წიხიხიხი) ზოგი ფრანგები *) ამ მოთხოვნილებას ისე აფართოებენ, რომ საჭიროდ მიიჩნიათ კითხვის სწავლების დაწყება არა ცალკე სიტყვიდან, არამედ ერთბაშად შოკლე წინადადებებიდან, რადგანაც უკანასკნელი უფრო ბუნებრივი ელემენტი სიტყვისა. თუ უკანასკნელი მოთხოვნილება რამდენადმე გაზვიადებულად მოგვეჩვენება, კითხვის სიტყვებიდან დაწყება, ყოველს შემთხვევაში, ფსიხოლოგიურად დასაბუთებული იმ აზრით, რომ ისო ბავშვისათვის რაღაც განუცნებულს წარმოადგენს, რომელიც მას არ ესმის და მას ხალისითაც ვერ ეკიდება. მაშინ როცა წაკითხულს სიტყვის დაუკავშირ-

დება რამე ამავე, ეს სიტყვა სულიერად უფრო უხლოვდება ბავშვს. ამ მეთოდის დროს ასოების სისტემის სიძნელეც იკარგება, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ რამდენიმე შესწავლილ ასოებიდან გამოჰყავთ სიტყვები. შემდეგ უფრო ხელსაყრელია წერისა და კითხვის შესწავლა ერთსა და იმავე დროს სწარმოებდეს, ამავე დროს ბავშვები ითვისებენ ერთს ხელოვნებისა, თვითონ კითხვის გავფოთილებისთვისაც ასეთი შეერთება ძლიერ სასარგებლოა, იმიტომ, რომ, როგორც ზემოთ იღვნიშნეთ, ნამდვილი გამოხატულება ნაჩვენების ფორმებისა ხელს უწყობს სინამდვილით დახსოვნებისა.

შეხიერების გამოკვლევის შემდეგი შედეგები, რომელსაც აქ განვიხილავთ პრაქტიკულის მოსაზრებით, მომეტებულ შემთხვევაში, უაზრო მასალებზე მუშაობით (რიგი უაზრო მარცვლებისა) იქმნა მიღებული, მაგრამ შემდეგ შემოწმებული იქმნა აზრიანს მასალებზედაც. თითქმის იმ შემთხვევაშიაც უკანასკნელსაც რომ აღვიღო არ ჰქონებოდა, შედეგები, რაც მიღებულ იქმნა უაზრო მასალებისაგან, მაინც იმ დასკვნამდის მიგვიყვანდა აზრიან სიგნების შესახებაც, რადგანაც შექანიკური სწავლა, ყოველ შემთხვევაში, საზოგადოთ არსებითი შემადგენელი ნაწილია სწავლებისა. რასაკვირველია—ამის წარმოდგენა წინდაწინვე შეიძლება—აზრიანი მასალი უფრო იდვილადაც ისწავლება და გვიანაც ავიწყდებათ, ვიდრე უაზრო მასალი. მაგრამ მეორე მხრით—დახსოვნების შეფარდებითი კანონზომიერება (ამის შესახებ კიდევ გვექნება მსჯელობა) აზრიანის მასალისა ისეთივეა, როგორც დახსოვნება უაზრო მასალისა. ამ ამოცანის ექსპერიმენტალურად შესამუშავებლად ირჩევენ უაზრო მასალას, იმიტომ რომ

*) ჩრდილო ამერიკაში გავრცელებულია წერაკითხვის სწავლება მთელი წინადადებაებით, რთული წინებუდის სახეზე იძლევა. რუსეთში ფსიხოლოგიური სისტემა ა. ზინინისა ("Психическое развитие детей", "Вестник" და სხ.) საფუძვლად მთელს წინადადებას იღიარებს.

მისი ელემენტები შეიძლება ერთგვარნი იყვნენ, ამიტომაც შედეგების ერთმანეთთან შედარებაც უფრო ადვილია. შესწავლის მეთოდებიც ორჯგუფად იყოფა და ეს ორი ჯგუფი განახორციელებს სკოლის ორგვარ სწავლას: საქმე ეხება ან ასოციაციურად შეფარდულებას, როგორც ეს მოხდება ხოლმე უცხო სიტყვების, ისტორიული ქრონოლოგიის, ან ბოტანიკურის და ზოოლოგიურის და სხ. საგნების შესწავლის დროს, ან რიგობით ასოციაციას, რომელიც ეთანაბრება მექანიკურ მუშაობას ლექსების ზეპირად შესწავლის დროს და სხ. შეფარდულების ასოციაციას იკვლევენ ესრედ წოდებულის მიხვედრის წესით (Frepferverfahren), რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ მაგ. ცნობილის რიგის 12 დასწავლილ უაზრო მარცვლებიდან, შესწავლის შემდეგ, აიღებენ 6 რიგის სხვა და სხვა ადგილას დასმულს მარცვალს და თანდათან მიაწოდებენ გამოსაკვლევ პირს; ამ უკანასკნელის მიზანს უნდა შეადგენდეს წარმოთქმა იმ მარცვლებისა, რომელიც დამოუკიდებლად მიჰყვება ერთმანეთს მიცემულს დასწავლილს რიგში. რიგების შესწავლა გამოკვლევული იქნება შესწავლის მეთოდისა და მისი მოდიფიკაციის (შეცვლის) საშუალებით: აქ გამოსაკვლევ პირმა შესწავლის შემდეგ თავისუფლად უნდა წარმოსთქვას ესა თუ ის მასალა, ამასთან, თუ საჭიროებამ მოითხოვა, „დაეხმარებინ“ კიდევ.

ამ გამოკვლევათა შედეგები, ამ მეთოდებით მიღებულნი, მეტისმეტად აუარებელი და სხვა და სხვა გვარია. პედაგოგთათვის ფრიად საჭირო, რასაკვირველია, ის დასკვნაა, რომ აზრიანი მასალა უფრო ადვილად ისწავლება და გვიანაც ივიწყებენ, ვიდრე უაზრო მასალას. აქედან

ცხადია, რა უსარგებლობაა ცხოვრებისათვის უაზრო „გაზვირება“ და რამდენად მოკლებულია პედაგოგიურს აზრს ყოველგვარი გამოცდა, რომელიც ასე თუ ისე მაინც მუდამ მიხეზია „ზეპირობისა“. ექსპერიმენტალური ცდის შედეგებიდან შეგვიძლიან ვისარგებლოთ იმ მხრით, რომ მასწავლებელი წინდაწინ გულმოდგინებით უხსნის ლექსების შინაარსს, რომელიც ბავშვმა უნდა შეისწავლოს, რამდენადაც კი შეიძლება ეტიმოლოგიურად უხსნის უცხო ენის სიტყვებს, ან დაუკავშირებს მას უკვე ცნობილს სიტყვებს და ისტორიული ამბების ერთი მეორის მიყოლას ლოლიკურად დააფუძნებს. ამა თუ იმ მნემოტექნიკური (ხელოვნურად დამხმარე საშუალების) მეთოდის ხმარება, ყოველ შემთხვევაში, მხოლოდ მაშინ შეიძლება, სხვა ნამდვილი გონივრული კავშირი წარმოდგენათა შორის ასოციაციისათვის შეუძლებელი; მაგრამ ამ შემთხვევაშიაც მნემოტექნიკური ხერხი მაინც საზოგადოდ მესხიერების არაეკონომიურს დატვირთვას წარმოადგენს.

აზრიანი მასალა რომ ადვილად შეისწავლება, ვიდრე უაზრო, ეს საზოგადო კანონის ერთი ფორმათაგანია; ეს საზოგადო კანონი ის არის, რომ მასალის შესწავლა მით უფრო ადვილია, რამდენადაც მისი ნაწილების ერთ მთელში მოქცევა ადვილია. ამ სახით ცხადი სისტემატიური დანაწილება სასწავლო მასალისა შემდეგს მოთხოვნილებას წარმოადგენს, რომელსაც მასწავლებელს უყენებენ. მეორე ფორმა უკვე ხსენებულის კანონისა იმაში მდგომარეობს, რომ რითმიული დანაწილება ხელს უწყობს შესწავლის სიადვილეს: პროზის შესწავლა უფრო ძნელია ლექსების დასწავლაზე, ამიტომ უსაფუძვლო არ არის, როცა სკოლაში ისეთს

პროზას, რომელიც მტკიცედ უნდა ახსოვდეს მოწაფეებს, ლექსებში ჩამოაყალიბებენ ხოლმე.

მოთხოვნილება, რომელიც კითხვის სწავლებას ეხება და უკვე ზემოთ მოვიხსენეთ, სახელდობრ, რომ კითხვას უნდა იწყებდნენ არა ასოებიდან, არამედ მთელი სიტყვებიდან, ემყარება კიდევ ახალ ფსიხოლოგიურს საფუძველს: ჩვენი სულიათვის ნაწილი (ასო) ყოველთვის უმარტივესი და უფრო ელემენტარული არ არის, ვიდრე მთელი (სიტყვა)*).

რაც შეეხება მეხსიერების ექსპერიმენტალურად გამოკვლევათა სხვა შედეგებს, აქ მოვიყვან მხოლოდ ისეთებს, რომელთაც, ჩემის აზრით, პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. როგორც ცნობილია, სასწავლო მასალის დახსოვნება, მისი სიძნელის მიხედვით, ადვილია, ცოტად თუ ბევრად, ხშირის გამეორების შემდეგ; აგრეთვე საზოგადოთ ცნობილია ის ფაქტიც, რომ ერთხელ დასწავლილი დიდხანს ვერ რჩება მეხსიერებაში, არამედ თან და თან ჰქრება. ამ სახით ეკონომიურის წესით შესწავლის საკითხი ასე უნდა დავაყენოთ: როგორ უნდა მოვიქცეთ რაიმე მასალის დასასწავლად, რომ მასზე ცოტა დრო და ძალა დავხარჯოთ, ე. ი. ცოტა გავიმეოროთ და დიდხანს შევინარჩუნოთ მეხსიერებაში? აქ მოკლედ მოვიყვან სამს დასკვნას, რომელსაც დამოკიდებულება აქვს საკითხთან: პირველი ეხება მასალის განაწილებას, მეორე—გამეორების განაწილებას და მესამე—შესწავლის ტემპს.

რაც შეეხება მასალის განაწილებას, აქ

ექსპერიმენტალური გამოკვლევა Decroly et Degand, ა. ზაჩინიავის სრულად ამტკიცებენ ამას.

შეიძლება, ორი არსებითი შესაძლებლობა. ვსთქვათ. შესასწავლია ექვს სტრიქონიანი ლექსი, მოვიქცევით ასე: ვიკითხავთ მთელს ლექსს თავიდან ბოლომდის იმ დრომდის, სანამ არ დავიზებირებთ, ან ჯერ ერთ სტრიქონს დავისწავლით, მერე მეორეს და სხ. ე. ი. თითო სტრიქონს ცალ-ცალკე და მხოლო შემდეგ ყველას ვაერთებთ ერთ მთელად. ყოველს შემთხვევაში შეთვისების უფრო ეკონომიურ წესად, რაც არა ერთხელ დამტკიცებული იქმნა ექსპერიმენტალურად, აღსარებული უნდა იქმნას პირველი წესი; მხედველობაში გვაქვს, რასაკვირველია, ის გარემოება, რომ სასწავლო მასალაში არ არის განსაკუთრებით ძნელი ადგილები, რომელთაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს.

ნათქვამი, რასაკვირველია, ემარჯვება იმ მასალას, რომელიც იმაზე უვრცელესი არ არის, რომლის დაძლევაც ნორმალურს პირობებში ერთს „სასწავლო სეანსზე“, (lernsitzung) გაკვეთილზე შეიძლება. როგორც მიზანშეწონილს საშუალებად დაღლილობის წინააღმდეგ, რაც ადვილად შესაძლებელია „მთლიანად შესწავლის“ დროს, ურჩევნ მცირე შეჩერებას ყოველ სტრიქონის შემდეგ და მეტს შეჩერებას ყოველი მთლად წაკითხვის შემდეგ.

რაც შეეხება გამეორებათა ჯგუფებად მიზანშეწონილად დაყოფას, ურჩევნ მათ დანაწილებას, რაც კი შეიძლება, მეტ დროში; ეს იმას ნიშნავს, რომ მე უკეთეს ნაყოფს მივიღებ, თუ, მაგალითად, შესასწავლ მასალას წავიკითხავ ხუთ-ხუთჯერ დღესაც და ხვალაც, ვიდრე იმ შემთხვევაში თუ დღეს მიყოლებით ათჯერ წავიკითხავ.

ბოლოს, ერთი შეხედვით, ყველაზე უფრო საუკეთესო დრო ტემპი შესწავ-

ლისა არის შეძლების და გვარად სწრაფი, ამასთან იგულისხმება, რომ მაგალ. თავდაპირველად ლექსი ნელა იქმნება წაკითხული და მისი შინაარსიც შეთვისებული. დანარჩენი გამეორებანი სწრაფად უნდა მიჰყვებოდეს ერთი-მეორეს, თუნდაც ბეკრჯერ გამეორებასაც ითხოვდეს. ამ წესით თითქოს, დროსაც ვიზოგავთ და ბოლოს გამეორებით დასწავლის დროს ნაკლები გამეორება გვჭირდება.

რაც შეეხება გამეორებათა რიცხვს, რომლის საშუალებითაც ვითვისებთ ამა თუ იმ მასალას, არსებობენ სხვა და სხვა ტიპები: არიან სწრაფად და გვიან შემთვისებელნიც.

საექვია ის აზრი, თითქოს ვინც ნელა ითვისებს, დიდხანსაც არ ივიწყებსო.

თუ ზემოხსენებულ დასკვნებს შესწავლის მეთოდს დავუპირდაპირებთ, უნდა მოვიხსენოთ კიდევ სხვა დასკვნანიც, რომელთაც დამოკიდებულება აქვთ ნასწავლის მოყოლებით თქმასთან, სწავლების საქმესთან და უფრო **გაკვეთილის გამოკითხვასთან.**

ხშირად სწავლების დროს ასეთს პრინციპს ადგანან, რომ მოწაფეს ახალ სამეცნიერო ფაქტების თვითონ პოვნას ავალდებენ. ამ მეთოდის პედაგოგიური უპირატესობა ყველასთვის ცხადია: ბავშვი იძულებულია ძლიერი ყურადღება გამოიჩინოს და მეტის მეტად წახალისდება სასწავლო საგანში. მაგრამ მაინც არ შეიძლება ამ მეთოდის საშიშრობაც სრულიად უყურადღებოდ დავსტოვოთ; ამ წესით ხშირად ჩნდებიან უსწორ-მასწორო ასოციაციები, რომლის შემდეგ აღმოფხვრა ძნელი საქმეა და რომელიც ბოლოს წესიერ ასოციაციების აღმოცენებას ხელს უშლის. ამ სახით, თუ ბავშვმა ერთხელ რომელსაღე საკითხზე არა სწორე პასუ-

ხი მიუგო, იგი მართალ პასუხს ძნელად იხსოვნებს, ვიდრე ის ბავშვი, რომელსაც, რაიმე მიზეზის გამო, ვერ შეუდგენია ვერავითარი პასუხი. ამის მიხედვით მეტისმეტად არა პედაგოგიურია ისეთი ხუმრობა ზოგიერთ მასწავლებლებისა, რომლებსაც განძრახ შეცდომაში შეჰყავთ მოწაფეები და მისახვედრი კითხვების საშუალებით არა სწორ პასუხს განძრახ ათქმევინებენ.

თუ ამ სახით საჭიროა ერიდნენ ისეთს კითხვებს, რომელსაც ადვილად მოჰყვება უსწორო პასუხი, მეორე მხრით ყოველი მართალი პასუხი ამა თუ იმ ობიექტის შესახებ ამაგრებს მეხსიერებას. სწორი პასუხის მისაღებად ისეთს მეთოდს ურჩევენ, რომელიც „მრავალჯეროვანი ასოციაციების ერთსა და იმავე ძირითად წევრის“ პრინციპზეა დამყარებული. თუ ბავშვი ვერ უგებს ასეთს კითხვას: „რა ჰქვია იგივე ობიექტის მეფეებს?“ შეიძლება პასუხი იპოვოს თუ ასეთს კითხვას დაუყენებთ: „ვინ აახსენებინა თავისი სიზმრები იოსებს?“

აგრეთვე სიძნელეს წარმოადგენენ ისეთი კითხვებიც, რომელზედაც შესაძლებელია რაღაცდენიმიე პასუხი, როცა, მაშასადამე, სხვა და სხვა ასოციაციები იმავე ძირითადი წევრისაგან გამომდინარეობენ. მართლაც კითხვას: დამისახელე რომელიმე ცხოველი!“ პასუხი ძნელად და გვიან იძლევა, ვიდრე კითხვას: „რომელი ცხოველი ჰყვებს?“ მრავალ პასუხიან კითხვებზე პასუხის სიძნელის გარემოებად ის არის, რომ წარმოდგენანი, რომელნიც უკავშირდებიან ერთსა და იმავე გამოსავალ წარმოდგენას, ერთმანეთს წინ ელობებიან და ერთერთის წარმოებას ხელს უშლიან.

შემდეგ, სწავლების დროს საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ბავშვების

ასოციაცია საზოგადოდ ნელის ნაბიჯით მიდის, ვიდრე მოზრდილისა, საასოციაცია დროც ბავშვს მეტი უნდა, ვიდრე მოზრდილს და შეუფარდებლად აღებული დროც შეიძლება ხანგრძლივი გამოდგეს, მაშასადამე მასწავლებელმა მაშინვე არ უნდა დაჰკარგოს მოთმინება იმის გამო, რომ პასუხი სწრაფად ვერ მიიღო და მაშინვე არც უნდა გამოიტანოს არასაკმარისი ცოდნის დასკვნა.

დასასრულ, კარნახის დროს, კითხვების მიცემის დროს და სხ. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ჯერ კიდევ ძლიერ მცირეა იმისი მოცულობა, რაც ბავშვმა უნდა შეიპყრას. ძლიერ ვრცელ წინადადებებსა და კითხვებს ერთის მოსმენით ბავშვი ვერც გარეგანის ფორმით და ვერც აზრის მხრით ვერ შეითვისებს.

ლ. ბოცვაძე.

მინერალი ქიმია

(დასასრული)

ქიმიური მოვლენები.

მრავალ სხვა და სხვა ქიმიურ მოვლენათა შორის, — ჩვენ ვეცდებით განვიხილოთ განსაკუთრებით მარტო სამი: — შეერთება, დაშლა და ქიმიური რეაქცია.

შეერთება არის ისეთი ქიმიური მოვლენა, რომელსაც მჭიდროდ დამოკიდებულობა აქვს ორ სულ სხვა და სხვა ელემენტის შერთვასთან, — განსახინად ერთი ისეთი ახალი სხეულისა, რომელიც თავისი ფიზიკური და ქიმიური თვისებებით, შემადგენელ ელემენტებს აღარა წაგავს.

მაგალითად: — წყალბადი და გოგირდი მარტივ სხეულებად ითვლებიან, მაგრამ საკმარისია გოგირდი 441⁰-ში გახსნოთ, — შემდეგ ზედ წყალბადის ნაკადი გადაატაროთ, რომ მათი იდუმალი შეერთება მოხდეს, — რისი ნაყოფიც გოგჭიდრული მუავი იქნება: იგივე ითქმის გოგირდიან რკინაზე, გოგირდიან სზილენსზე, რომელიც სულ შავი სხეულია და სხვა მრავ.

უოველი დაწვა, როგორც ეს ჩვენ ვუღვა-რულად გვესმის, სხვა არაფერია, კარდა რ-

მელიმე სხეულის მუავბადთან შეერთებისა; — მაგალითად გოგირდი რომ ღია ჭურჭელ დას-დვას, გოგირდეულ ანჭიდრიდს მიიღებთ. ფოსფორს კი ჭურჭლის მუავბადი უკვე უფრო სრულად უერთდება, ე. ი. გახნდება არა ფოსფორეული ანჭიდრიდი, არამედ ფოსფორუ-ლი ანჭიდრიდი.

არის ერთი უბრალო საშუალება, რომელიც ნებას იძლევა გავარჩიოთ თვალთაღ რომელიმე სხეულის ქიმიური შემადგენლობა, მაგრამ ცხადია, რომ იგი უფრო მკვრივ სხეულთა გამოსაწნობად გავიწვევს სამსახურს.

მაგალითად: რარიგ წმინდათ არ უნდა დაფუჯვით გოგირდი და აურიოთ ისეთსავე და-ნამცეცებულ სზილენსში, შემდეგ კიდევ მოს-რისოთ რეული მკრად, ეოვლად შეუძლებე-ლია სინჯვის დროს მიკროსკოპით არ გარ-ჩიოთ ცალკე გოგირდის და ცალკე სზილენსის ნაწილები, — მაშინ როდესაც შემოსახსნენებ გოგირდიან სზილენსში, გოგირდიან რკინაში, როგორც რთულ სხეულებში, ასეთ განსხვავე-ბას ვერას დროს ვერ ნახავდით.

ქიმიური დაშლა, ეს შეერთების უკუშტევი-თი მოვლენაა: როდესაც ერთი რთული სხეუ-

დი გარყოფილება, ე. ი. შემადგენელი მარტივი სხეულები რომელიმე ხელფხური საშუალებით ერთმანეთს განშორდებიან.

მაგალითად: ჰოტასიუმის ქლორიდან რომ ათფოთ, იგი დაიშლება ორ სულ სხვა და სხვა სხეულად.

ერთის მხრით ქლორიან ჰოტასიუმად, და მეორეს—მყავდათ, რომელიც თითქმის წმინდა სახით გამოყოფა ჰოტასიუმის ქლორიდანს—პირვანდელ მარილს.

სამზარეულოს მარილი, ე. ი. ქიმიურად ქლორიანი სოლიუმი რომ წყალში გახსნათ, შემდეგ სხნდში ელექტრული ნაკადი გაატარათ,—ქიმიური დაშლა მოხდება: სოლიუმი და ქლორი ერთმანეთს განშორდებიან, პირველი როგორც მეტალი მიესწრაფვის კატოდს და მეორე კი ანოდს. ცოტათი გამყავებული წყალიც დაიშლება ხომღე ელექტრული ნაკადის გავლენით მყავდათ და წყალბადით.

ქიმიური რეაქცია—უფრო გარდაბმული მოვლენაა, მასში დაშლას და შეერთებას ერთსა და იმავე დროს აქვს ადგილი;—სოლიდარულად.

მაგალითად: კალციუმის გოგირდანს და სოლიუმის ნახშირბანდანს რომ ერთად თბობა დაუწოთ,—ისინი გასცვლიან ერთმანეთში ლითონებს, კალციუმს და სოლიუმს, ე. ი. ნაცვალებით ჩნდება ორი სხვა და სხვა სხეული, სოლიუმის გოგირდანი და კალციუმის ნახშირბანდანი, ანუ ვულგარული კირნარი, საკირე ქვა, ტარცი, კიდევ მარმარილო. მაგრამ უნდა ვახსენოთ, რომ კერძოთ არც კალციუმის გოგირდანს და არც სოლიუმის ნახშირბანდანს სითბო არ შეეღის, მაშასადამე პირველ შემთხვევაში მოვლენა სავსებით სოლიდარული და როგორც ვთქვით ნაცვალებითი უოფილა.

რთული და მარტივი სხეულები.

აქ არ შეჭირდებით დიდხანს, რათა მსჯელობა ამხელდ შესავალში გუქონდა,—მოფიგო-

ნათ მხოლოდ მოკლედ, რომ მარტივებად ითვლებიან ისეთი სხეულები, რომელნიც ჟერ არვის დაუშლია ე. ი. ამისგან სხვა, უმარტივესი სხეული არვის გამოუყვას. სხვანაირად ასეთ სხეულებს ელემენტებს უწოდებენ. მაგალითად, ბრომი, ქლორი, წყალბადი, ნახშირმანი, მყავდადი და სხვა მრავალი.

რთულებათ კი ისეთ სხეულებს, რომელნიც წარმოშობილნი არიან ორ, სამ და ან ოთხ სულ სხვა და სხვა მარტივ სხეულთა შეერთებით, მაგ.: ბრომჰიდრული მყავი, ქლორჰიდრული მყავი. წყალი, ნახშირმანის მყავარი და სხვა.

ანალიზი და სინტეზი.

ვთქვათ გაგახნიათ რომელიმე რთული სხეული;—ანალიზის გაკეთება ნიშნავს იმ მარტივ სხეულთა ძებნას, რომელნიც, როგორც ელემენტები, რთული სხეულის შემადგენლობაში შედიან.

ამიტომ არსებობს ორგვარი ანალიზი: თვითსებითი და რადიკობითი. პირველის მიზანია გაიგოს მარტო, სხვა და სხვა რეაქტივების საშუალებით, თუ რა და რა ელემენტი შედის სასინჯ სხეულში, მეორესი კი გამოიანგარშოს თვით პრეპარაცია სხვა და სხვა ელემენტთა შეერთებისა. სინტეზი-კი სავსებით უკუქცევიითი ოპერაციაა; ე. ი. სინტეზის მოხდენა ნიშნავს სასურველ სხეულას წარმოშობას, შემდეგ მისა, რაც ელემენტთა შემადგენლობითი პრეპარაცია გვეცოდინება.

ქიმიის საგანი.

ქიმიის მიზანია შეისწავლოს ის პირობები, რომელშიც შესაძლებელია მოხდეს სასურველი რეაქცია, და აგრეთვე ის ფიზიკური და მექანიკური მოვლენანი, რომელნიც პირდაპირი შედეგი არიან ასეთი ცვალებადობისა, როგორც შინაგან ისე გარეგან პირობებშია. ქიმიური მოვლენების დაკვირვებამ და შეს-

წავლამ, მეტრიკები დაარწმუნა, რომ მრავალ შემთხვევაში ასეთ მოვლენებს ზოგადი ხასიათი ქიმიკდათ, ე. ი. შესაძლებელი იყო გამოეტანათ პირდაპირი დასკვნა, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა, და მისდა მიხედვით მრავალ ელემენტთა შესწავლა გადავიღებოდა. ამიტომ ზოგიერთი მოვლენები თავისი ზოგადი ხასიათის მიხედვით, კანონათაც კი ჩაირიცხა და დღევანდელი ქიმიკის საფუძვლად ითვლება. —

თუ გსურთ რომ ორმა სხეულმა ერთმანეთზე იმოქმედოს, საჭიროა მათი ერთად მოთავსება, ისე რომ ერთმანეთს ეხებოდნენ.

მაგრამ ხშირად ასეთი მოთავსებით, მარტო სხეულთა შეხებით ვერცერთ ქიმიურ მოვლენას ვერ გამოვიწვევთ.

ასეთ შემთხვევას თითქმის ზოგადი ხასიათი აქვს მკვრივ სხეულთათვის; — ხშირად დაფქვა, ერთმანეთში გარევა და შემდეგ რეულის მაგრად მოსრისვაც არ ჭეოფნის.

სამაგიეროთ სითხეები და გაზები — ერთმანეთს, აგრეთვე გაზები და სითხეები, სითხეები და მკვრივები და თვით მკვრივები და გაზებიც; ადვილად უერთდებიან. საზოგადოთ კი აუცილებელია სითბო: ამიტომაც უფრო რთული თავისი საკეთარი შეერთების ტემპერატურითაა დახასიათებული. მაგალითად სპილენძი და გოგირდი უერთდებიან ერთმანეთს მარტო 440°, მანამდე ისინი რთულ სხეულს კი არ წარმოადგენენ, არამედ მხოლოდ რეულს.

არც მკვრივი და წყალბადი უერთდებიან ერთმანეთს უბრალო მოთავსებით. ზოგიერთი სხეულები კი მარტო შეხებითაც უერთდებიან ერთმანეთს.

მაგალითად სოდიუმი და წყალი, აგრეთვე კალსიუმი და გოგირდული მჟავი. ბევრ შემთხვევაში ქიმიური რეაქცია გამოიწვევლია აგრეთვე ელექტრონიტაც; იგი შეიძლება მოქმედებდეს ორ სულ სხვა და სხვა სახით,

მაგ.: ელექტროლიზში ამ როლს უბრალო ნაკადი ასრულებს. და ისეთ შემთხვევაში კი როგორც მაგალითად ოზონის დამზადება, იგი ელექტრული გამოდინებით მოქმედობს.

სხვაგან კიდევ სინათლეს იწვევს ასეთ რეაქციებს, მაგ.: წყალბადის და ქლორის შეერთება ქლორჰიდრული მჟავის სახით საუბრობო მაგალითია ასეთი შეერთებისა.

ქლორინა ვერცხლის დაშლა სინათლეზე გამოლაგებულ ფოტოგრაფიულ ფირფიტებზე, იკეთივე მაგალითის იძლევა.

ხშირად მწოლობასაც შეუძლია ითამამოს ასეთი ხელის შემწობი როლი, მაგ.: ბევრი გაზი ერთმანეთს მარტო მწოლობიდან უერთდება.

ქიმიურ შეერთებას შეუძლია გამოიწვიოს მრავალი სხვა და სხვა მოვლენანი, მაგალ.: როგორცაა დიდი სითბოს გამოყოფა, რაც კერძოთ შეადგენს ტერმოქიმიკის საგანს, — ხშირად კიდევ იკვირ მოვლენა იძლევა ელექტრულ ნაკადს და სხვა მრავალ ფიზიკურ და მექანიკურ მოვლენებს, რომელნიც ქიმიკის პირდაპირ შესასწავლ მიზანს არ შეადგენენ.

შეერთების კანონები.

ქიმიკში არსებობს სულ ექვსი უმთავრესი კანონი. ჩვენ არ შეუდგებით მათ ჩამოწრას დღევანდელ წერილში, რათა გარდა მისა რომ თავისი ფორმულირთვით და განმარტებით ბევრ ადგილს წაგვართმევს. — მათი ცოდნა, მისთვის ვისაც მარტო ელემენტების და სხვა და სხვა რთულების სახელები სურს ამოიკითხოს, აუცილებლობას არ წარმოადგენს! —

— გადავიდეთ პირდაპირ ნომენკლატურაზედ. —

— მარტივ სხეულთა სახელები წარმოდგებიან უმთავრესად ლათინურიდან და ბერძნულიდან; — მათი მიზანია — ხშირად, დაგვიხსნონ თვით ერთი დამახასიათებელი თვისებათაგანი იმ სხეულისა, რომელსაც ეკუთვნის

ეს სახელი. მაგალითად: ქლორი ნიშნავს მმ-
წვანოს, ბრომი გლახს სუნს, კალიუმი საფ-
რანგეთში იყო ნახული, ფლოური მეტად
მკრალა და სხვა.

რთული სხეულების სახელები წარმოსდგე-
ბიან უმეტესად შემადგენელ ელემენტთაგან
და ატარებენ სხვა და სხვა დაბოლოებას; რა-
მელსაც პირდაპირი დამოკიდებულება აქვს,
როგორც შეერთების პროპორციასთან, ისე
თვით სხეულის თვისებასა და გვართან.

უკანასკნელნი იყოფიან სამ კატეგორიათ:

- 1) ორწილადი რთულები, არამყავდადანიე-
ბი და არამყავები.
- 2) ორწილადი მყავდადანი რთულები.
- 3) სამწილადი რთულები.

მასსადაჟე პირველ კატეგორიას ეკუთვნიან
ისეთი რთულები, რომლებშიც მყავდადი არ
ისახება, როდესაც რომელიმე სხეული უერთ-
დება სხვა ელემენტებს გარდა მყავდადისა,
იგი დაბოლოდება იანი-თ და ამასთანავე ის
სხეული, რომლის ფორმულაც თავსდება წინ,
გამოთქმის ადრე. მაგალითად: CS^2 — გო-
გირდიანი ნახშირმანი, — S -გოგირდია, C -
ნიხშირმანი.

აგრეთვე იტყვიან ქლორიანი აზოტი და
არა აზოტიანი ქლორი.

თუ კი გსურთ გაიგოთ, რომელი სხეული
უნდა დაბოლოდეს იანი-თ, საკმარისია გადა-
ათვალიეროთ შემდეგი სხეულები, და დაბო-
ბა იანი — მიუმატოთ მათ, რომელნიც წინაუს-
წრობენ რიგით:

- ფლოური, ქლორი, ბრომი, იოდი;
- გოგირდი, სელენიომი, ტელური;
- აზოტი, ფოსფორი, არსენიკი;
- ნახშირმანი, ტალმანი;
- ბორი, წყალბადი;
- და სხვა ეგვალ ლითონები: რკინა, ვერცხ-
ლი, ოქრო, სპილენძი, სოლიომი, პოტასიო-
მი, და სხვა მრავალი...

მაგალბთად: ვიტყვით ბრომიანი იოდი და

არა იოდანი ბრომი, ქლორიანი სოდიუმი,
და არა სოდიუმიანი ქლორი და სხვ.

როდესაც ორი მარტივი სხეული უერთდე-
ბა ერთმანეთს მრავალი პროპორციით, —
რთულებს გაარჩევენ შემდეგი პრეფიქსებით:
ერთ (ერჯერ) ანუ **პირველ** (პირველჯერ),
მერმედ კიდევ — **ერთმეტ** — ორ (ორჯერ) და
სხვა, რომელნიც (როგორც ვთქვით) გა-
მომსტველი არიან შედარებითი პროპორცი-
ისა. ვიტყვით: პირველგოგირდიანი რკინა
ანუ ერგოგირდიანი რკინა, რომელიც შეიცავს
რკინის ერთ ატომზე გოგირდის ერთ ატომს.

ხანდახან საჭიროა ვინმაროთ აგრეთვე ეუ-
ლი — და — ული.

მაგალ.: ქლორიანი რკინეული (ხაკლებათ
მდიდარი ქლორით).

ქლორიანი რკინეული (მეტად მდიდარი
ქლორით).

გამონაკლისი: ზოგიერთ სხეულებს-კი ისევე
ძველი ვურგარული სახელი შეჩენიათ, მაგ.:
იტყვიან, ამონიას (ანუ ამონიას) და არა წყალ-
ბადიან აზოტს.

წყალბადის ეგვალ რთულები, პირველ გვა-
რეულობის ელემენტებთან ატარებენ სახელებით
მყავების ხასიათს და თვისებებს და ამიტომ
მათ სულ განსაკუთრებული დაბოლოება აქვთ, —
სიტყვას დაურთვენ ხალმე — ჰიდრული-ს, ე.
ი. ჰიდრული მიემატება რადიკალს. მაგალი-
თად: იტყვიან, ქლორჰიდრული მჟავი HCl .
ბრომჰიდრული მჟავი HBr , იოდჰიდრული
მჟავი HI და სხვა.

მყავდადანი რთულები კი იყოფიან ორ ნა-
წილად: პირველთ შეუძლიათ მოგვცენ წყა-
ლიან შეერთებით რომელიმე მჟავა და ამით
უწოდებენ სახელად ანჰიდრიდებს. შეორენი-
ვი თვისებას მოკლებულნი არიან.

სიტყვა ანჰიდრიდს, უკავია გამოთქმის
მყავდადის ადგილი, — მერვე ელემენტი კი —
ულით თავდება.

მაგალითად: აზოტული ანჰიდრიდი (ერ

ახოტისა და მუავბადის რთულთაგანს ჰქვიათ), რომელსაც შეუძლია წყალთან ერთად მოკვდეს ახოტული მუავი.

როდესაც ერთი სხეული უერთდება მუავბადს მრავალი ანჰიდრიდის სახით, მათ გაანჩევენ დაბოლოებით — ეული — და — ული ხან და ხან პრეფიქსსაც დაურთვენ ხოლმე. მაგ.: გოგირდული ანჰიდრიდი (ნაკლებად მდიდარი მუავბადითა) გოგირდული ანჰიდრიდი (უფრო მდიდარი მუავბ.) და მეტგოგირდული ანჰიდრიდი (კიდევ უფრო მდიდარი მუავბადით).

თუ რომ ელემენტი მუავბადს ანჰიდრიდის სახით არ უერთდება, მაშინ მას — მუავარს — უწოდებენ.

დაბოლოება — ეული; ული და თვით პრეფიქსებიც არსებობს აგრეთვე მათთვის.

მაგალითად იტყვიან:

ახოტეული მუავარი (ნაკლებათ მდიდარი მუავბადით)

ახოტული მუავარი (უფრო მეტ. მდიდ. მუავბადით)

ახოტის მეტმუავარი (კიდევ უფრო მდიდ. მუავბადით).

აგრეთვე იტყვიან:

რკინეული მუავარი, ანუ რკინის პირველ — მუავარი — FeO

რკინული მუავარი, ანუ რკინის ერთმეტ — მუავარი — Fe²O³.

ზოგიერთ მუავარს კი ისევ ვულკანული სახელი შერჩენიათ: მაგ. წყალბადის მუავარს არ ლაზარაკობენ, ანამედ — წყალს. აგრეთვე კალციუმის მუავარის მაგივრად იტყვიან — კირს. არსებობენ კიდევ მესამე გვარი რთულები ძირედ წოდებული სამწილადი რთულები.

ესენი არიან: მუავებათ, ფუძებათ და მარბელებათ.

საზოგადოთ მუავები წარმოსდგებიან სამ ელემენტთა შეერთებიდან:

მუავბადიდან, წყალბადიდან და კიდევ ერთ რომელიმე ელემენტიდან, რომლის სახელსაც

ატარებს თვით მუავი სხვა და სხვა დაბოლოებით, მაგრამ მუავბადის მუნყოფა ეოველთვის სავადლებულა არ არის.

მაგ. პირველი გვაროვნობის ელემენტები: E, Cl, Br, I, მარტო წყალბადთან შობენ ხოლმე მუავს, რომელიც მარტო თავისი თვისებების შემდეგ არის აღსარებული მუავად.

გოგირდული მუავი SO²H², წარმოსდგება სამ სხეულთა შეერთებით (S. O. H.) გოგირდული კი მარტო ორით (S. H) H²S, ისე როგორც პირველი გვაროვნობის ელემენტები უერთდებიან ხოლმე.

თვით მუავებისთვისაც არსებობენ ისეთივე დაბოლოებანი და პრეფიქსებიც.

მაგ. ვიტყვიან:

გოგირდული მუავი SO²H²

გოგირდული „ SO⁴H²

მეტგოგირდული „ S²O³H²

ორგოგირდული „ S²O⁴H²

ქვეგოგირდული „ S²O⁵H²

ფუძი. სამ წილადი რთულია. მისი დამახასიათებელი დაბოლოებაა. —

— ჰიდრატი, ეს სიტყვაში მუავბადისა და წყალბადის მაგიერობას სწევს. სხეული კი — რომელსაც ეკუთვნის ჰიდრატი, — უნდა ელად გამოითქმის.

მაგალითად: ვიტყვიან სოდიუმის ჰიდრატი, ზოტასიუმის ჰიდრატი. ვულკანულად იმავე ფუძებს უწოდებენ — პირველს სოდას და მეორეს ზოტასს.

აგრეთვე კალციუმის ჰიდრატს ვულკანულათ დამქრად კირს ეძახიან Ca(OH)², რომელიც წარმოსდგება ცხოველ კირიდან ანუ კალციუმის მუავრიდამ CaO, მის შემდეგ რაც ზედ წყალს დასხამით.

მარილებს მივიღებთ ხოლმე სმინად რომელიმე მუავის ფუძეზე მოქმედებით; მაგრამ ის ელემენტი რომელსაც ეკუთვნის მუავი, — ული-ს მაგივრად, მარილებში დაბოლოვდება — დანი-თ, ან და თუ მუავი — ეული-თ თავდე.

ბოდა, მისი მარილი დაბოლოვდება არა დანი-თ, არამედ ღუნით.

ახოტული მყავი უერთდება ჰოტასიუმის ჰიდრატს, რისი შედეგად ჰოტასიუმის ახოტ-დანია.

გოგირდული მყავის წყალბადი რომ რომე-ლიმე ლითონით შეიჭვალოს, მაგალითად: აუ გინდ სოდიუმით, ვიტუვიით, სოდიუმის გოგირდანი— SO^1Na^2 აგრეთვე იტუვიან სპი-ლენძის გოგირდანი ანუ ჩვენებური — შაბია-მანი.

გოგირდულ მყავს SO^3H^2 კი მარილებადმ ეთანხმება რომელიმე გოგირდუნი, მაგალი-თად: SO^3Na^3 , სოდიუმის გოგირდუნი. პრე-ფიქსები კი მარილებშიაც არიან დაცული; მაგალ.: — მედ —, — ქვე —, — ზედ — და ხან და ხან ზედმეტ-იც იხმარება.

ასრებობს მაგალ.: ქვექლორდუნი; მეტზარგანდანი;

კიდევ ზედმეტფოსფორდანი, რომელსაც ჩვენში სუპერფოსფატს უწოდებენ, ე. ი. უცვ-ლელად არის ნახმარი ფრანგების ტერმინი, ვითომცდა ქართულად სახელიც არ ესებოდეს მასი.

ქიმიური ფორმულები.

ქიმიური ფორმულების მიზანია მისცენ რომელსაზე ელემენტს რაც შეიძლება შეკვე-ცილი სახელი ანუ ნიშანი.

ამიტომ მთელ სიტყვებს როდი სწერენ, არამედ მარტო დასაწიან პირველ ასოს, ხან-და ხან ორსაც, როდესაც შესაძლებელია ორ-აზროვნობის გამოწვევა! უმეტესი მათგანი ნასესხებია ლათინურიდან, თავისი ორიგინალური დაბოლოებით, რაც უნდა ჩაითვალოს მიზნუზათ საერთაშორისო ხასიათისა, რომე-ლიც სურდათ ქამიკოსთ მიეცათ ახალი საძე-ცნიერო ტერმინოლოგიისთვის, რათა სხვა და სხვა ნაციის ეროვნული თავმოყვარეობა არ შელახულიყო.

ჩვენ უმეტესი მათგანი ამ დაბოლოებით უნდა მივიღოთ, ე. ი. იუმი-თ, ან და რე-გორც ფრანგები გამოთქმენ სოლმე, — იომი-თ, რათა იომი უფრო ადვილი გამოსათქმელა ვიდრე იუმი.

რადგანაც სავარისი წარმოდგენა გავაჩნია ქიმიურ ტერმინოლოგიაზე და საერთოთ კი სხეულთა შეერთების სხვა და სხვაობაზე, კუ-ცადოთ ჩამოვწერთ რიგრიგათ მნიშვნელ-ვან ელემენტთა გვარეულობა, და ამასთანავე სავარჯიშოთ ჩამოვთვალთ უბრალოდ უმთა-რესი მათი რთულები.

ყველა, დღემდე არსებულ ელემენტებს ჰყოფენ ორ დიდ კატეგორიით: ლითონიდებდ და ლითონებად. უკანასკნელნი განიჩჩევიან პირველთაგან გარდა მრავალი ქიმიური და ფიზიკური თვისებებისა, აგრეთვე თავისი ბრჭევიანით, ლითონური ელვარებითა.

თუმცა არიან ისეთი ელემენტები, რომელ-ნიც შეგიძლიათ მიაწეროთ გინდ ლითონებს და გინდ ლითონიდებს; რათა თავისი საერთო თვისებებით ორივე კატეგორიის სხეულებს მოგვაგონებენ. ლითონიდები დახასიათდებიან აგრეთვე შითაც, რომ წყალბადიან შეერთებით იძლევიან რთულებს კაზების სახით, ან და მქრად რთულებს.

I

წყალბადი.

მოლეკულიარი წონა: $H^2=2$
ატომური წონა: $H=1$.
უმთავრესი რთულები:
 H^2O წყალი ანუ წყალბადის მკვარი;
 H^2S გოგპიდრული მკავი;
 A_3H^3 ამმონიაკი ანუ ამშიაკი.

ფლუორი (რუს. ფტორი).

მოლეკულიარი წონა: $Fl^2=38$
ატომური წონა: $Fl=19$.
უმთავრესი რთულები:
 HFl —ფლუორჰიდრული მკავი.

ქლორი.

მოლეკულიორი წონა $Cl^2=71$
ატომური " $Cl=35,5$

უმთავრესი რთულები:

- $MnCl^2$ — ქლორიანი მარგანეცი;
- $CaCl^2$ — ქლორიანი კალციომი;
- HCl — ქლორჰიდრული მჟავი;
- KCl — ქლორიანი პოტასიუმი;
- $ClOK$ — პოტასიუმის ქვექლორდუნი;
- ClO^3K — პოტასიუმის ქლორდანი;
- S^2Cl^2 — ქლორიანი გოგირდი;
- A_2H^4Cl — " ამონიუმი;
- $ZnCl^2$ — " ცინკი;
- $FeCl^2$ — " რკინეული;
- Fe^2Cl^6 — " რკინული.

ქლორის მჟავბადიანი რთულები.

- $ClOH$ — ქვექლორეული მჟავი;
- ClO^2H — ქლორეული "
- ClO^3H — ქლორული "
- ClO^4H — მეტქლორული "
- Cl^2O — ქვექლორეული ანჰიდრიდი;
- Cl^2O^3 — ქლორეული ანჰიდრიდი;
- ClO^2 — ქლორის მეტმჟავარი.

ბრომი.

მოლეკულიორი წონა $Br^2=160$;
ატომური წონა $Br=80$.
უმთავრესი რთულები:
 HBr — ბრომჰიდრული მჟავი და მრავალი
ბრომიანი ლითონები.

იოდი.

მოლეკულიორი წონა $I^2=254$;
ატომური წონა $I=127$.
უმთავრესი რთულები:
როგორც მარილები არსებობენ-იოდანები (IO^3K)
ისე კი: იოდინი სოდიუმი NaI ;
 HI — იოდჰიდრული მჟავი;
 KI — იოდინი პოტასიუმი;
აგრეთვე იოდინი ლითონები.

II

მჟავბადი.

მოლეკულიორი წონა $O^2=32$
ატომური წონა $O=16$.
უმთავრესი რთულები:
 H^2O — წყალი;
 MnO^2 — მარგანეცის ორმჟავარი;
 HgO — ჯივას წითელი მჟავარი;
 Na^2O^2 — სოდიუმის ორმჟავარი;
 BaO^2 — ბარიუმის ორმჟავარი;
და მრავალი სხვა ლითონების მჟავრები.

ოზონი.

მოლეკულიორი წონა $O^3=48$.

წყალი.

მოლეკულიორი წონა $H^2O=18$.

გოგირდი.

მოლეკულიორი წონა $S^2=64$.
ატომური წონა $S=32$.
უმთავრესი რთულები: გოგირდინი რკინა,
 FeS , FeS^2 , Fe^3S^4 , Ee^1S^5 .
მეორეს პოვლობენ ბუნებაში და სახელად პა-
რიტს ეძახიან; სხვები კი თანდათანობითი თფო-
ბის დროს მიიღებიან.
 H^2S — გოგჰიდრული მჟავი;
 S^2Cl^2 — ქლორიანი გოგირდი;
 S^2Br^2 — ბრომიანი გოგირდი;
 CS^2 — გოგირდინი ნახშირმანი;
 K^2S — გოგირდინი პოტასიუმი;
 CS^2K^2 — პოტასიუმის გოგირდნახშირმანდანი
 Sb^2S^3 — გოგირდინი ანტიმუანი (სურმა).
გოგირდის მჟავბადიანი რთულები:
მჟავები: SO^2H^2 — ჰიდროგოგირდული მჟავი;
 SO^3H^2 — გოგირდული " "
 SO^4H^2 — გოგირდული " "
 $S^2O^3H^2$ — მეტგოგირდული " "
 $S^2O^3H^2$ — ქვეგოგირდული " "
 $S^2O^4H^2$ — ორგოგირდული " "
 $S^2O^5H^2$ — დითიონული " "
 $S^3O^6H^2$ — ტრითიონული " "
 $S^4O^8H^2$ — ტეტრითიონული " "
 $S^5O^{10}H^2$ — ჰენტათიონული "

ანჰიდრიდები:

- SO³—გოგირდული ანჰიდრიდი;
- SO³—გოგირდული ანჰიდრიდი;
- S²O⁷—მეტგოგირდული ანჰიდრიდი.

III

აზოტი.

მოლეკულიარი წონა A₃²=28
 ატომური წონა A₃=14.

უმთავრესი რთულები:

- A₃H³—ამონიაკი: A₃H⁴—ამონიუმი მარილები: A₃O²A₃H⁴—ამონიუმის აზოტდუნი;
- A₃O²K — პოტასიუმის აზოტდუნი და მრავალი აზოტდანები როგ. მაგ.: A₃O³Na და სხვა.

აზოტის მკავებადიანი რთულები.

მკავეები: A₃O²H აზოტეული მკავეი;

A₃O³H აზოტული მკავეი;

მკავერები და ანჰიდრადები:

A₃²O—აზოტეული მკავეარი ანუ აზოტის პირველმკავეარი;

A₃O—აზოტული მკავეარი ანუ აზოტის ორმკავეარი;

A₃O² ანუ A₃²O⁴—აზოტის მეტმკავეარი;

A₃²O³—აზოტეული ანჰიდრიდი;

A₃²O⁵—აზოტული ანჰიდრიდი;

A₃O³—მეტაზოტული ანჰიდრიდი.

ფოსფორი.

მოლეკულიარი წონა: P⁴=124

ატომური წონა: P=31.

უმთავრესი რთულები: ფოსფორიანი წყალბადი;

PH³—სითხე; PH³—გაზია; P²H—მკვრივია;

PCl³—სამქლორიანი ფოსფორი;

PCl⁵—ხუთქლორიანი ფოსფორი.

ფოსფორის მკავეებადიანი რთულები, ან ჰიდრიდები:

P⁴O⁶—ფოსფორეული ანჰიდრიდი;

P²O⁴—ქვეფოსფორული "

P²O⁵—ფოსფორული "

მკავეები:

PO²H³—ქვეფოსფორეული მკავეი;

PO³H³—ფოსფორეული "

PO⁴H³—ფოსფორული "

PO³H — მეტაფოსფორული "

P²O⁷H⁴—პიროფოსფორული "

და სხვა მრავალი მარილები.

არსენიკი.

მოლეკულიარი წონა: As⁴=300

ატომური წონა: As=75.

უმთავრესი რთულები:

FeAsS—არსენიოგოგირდიანი რკინა;

AsCl³—ქლორიანი არსენიკი;

AsH³—წყალბადიანი "

AsCl⁵—ქლორიანი "

AsBi³—ბრომიანი "

Asi³—იოდიანი "

არსენიკის მკავეებადიანი რთულები,

ანჰიდრიდები:

A₃²O³—არსენიული ანჰიდრიდი;

A₃²O⁵—არსენიკული ანჰიდრიდი.

მკავეები:

A₃O⁴H³—არსენიკული მკავეი, ანუ ორთო-არსენიკული მკავეი;

A₃²O⁴H⁴—პიროარსენიკული მკავეი;

A₃O³H —მეტაარსენიკული მკავეი.

ანტიმუანი (სუფმა)

ატომური წონა Sb=120

უმთავრესი რთულები:

Sb²S³—გოგირდიანი ანტიმუანი (ანუ ბუნებ. სტიბინი).

SbCl³—სამქლორიანი ანტიმუანი;

SbCl⁵—ხუთქლორიანი ანტიმუანი;

SbH³—წყალბადიანი ანტიმუანი;

Sb²O³—ანტიმუანეული ანჰიდრიდი;

Sb²O⁵—ანტიმუანეული ანჰიდრიდი.

მკავეები:

SbO⁴H³—ორიო-ანტიმუანეული მკავეი (არაა ცნობილი)

Sb²O⁷H⁴—პიროანტიმუანეული მკავეი (შეგიძლიათ მიიღოთ)

SbO³H—მეტაანტიმუანეული მკავეი (ცნობილი) როგორც მარილები:

(SO⁴)³Sb³—ანტიმუანის გოგირდანი და სხვა მრავალი.

ნახშირმანი.

ატომური წონა C=12.

უმთავრესი რთულები:

C^2H^2 — აცეტილენი (საიდანაც, პოლიმერიზაცი-
ით მიიღება მრავალი ორგანიული რთულები)

CO — ნახშირმანის მჟავარი;

CO^2 — ნახშირმანული ანჰიდრიდი;

$COCl^2$ — კარბონილი;

$H.COONa$ — სოდიუმის ფორმიადანი;

CO^3H^2 — გოგირდული მჟავი (არაა ცნობილი,
მაგრამ ყოველად წარმოუდგენელია სხვა-
ნაირად მისი მორალეების არსებობა თუ
ასეთი ფორმულა მაინც არ ვიგულის-
ხმეთ, რაც უნდა ჩაითვალოს ერთი მო-
ლეკული წყლის, ნახშირმანულ ანჰიდ-
რიდან შეერთების შედეგად: $CO^2 + H^2O$)

P-25302

მარილები:

CO^2Ba — ბარიუმის ნახშირმანდანი;

CO^3Na^2 — სოდიუმის „

CO^3Ca — კალციუმის „

და სხვა...

CS^2 — გოგირდიანი ნახშირმანი;

CS^3K^2 — პოტასიუმის გოგირდნახშირმანდანი.

ტალმანი.

მოლეკულიორი წონა უცნობია.

ატომური წონა Si=28.

უმთავრესი რთულები:

$SiFl^6K^2$ — პოტასიუმის ფლუორტალმანდანი;

$SiCl^4$ — ქლორიანი ტალმანი;

$SiFl^4$ — ფლუორიანი ტალმანი;

$SiBr^4$ — ბრომიანი ტალმანი;

SiI — იოდიანი ტალმანი;

SiH^4 — წყალბადიანი ტალმანი;

$SiHCl^3$ — ტალმანქლოროფორმი;

$SiHBr^3$ — ტალმანბრომოფორმი;

$SiHi^3$ — ტალმანიოდოფორმი;

SiO^2 — ტალმანული ანჰიდრიდი;

$SiFl^6H^2$ — ფლუო(რ)ტალმანული მჟავი;

მარილები:

SiO^3K^2 — პოტასიუმის ტალმანდანი;

SiO^3Na^3 — სოდიუმის ტალმანდანი;

SiO^3Ca — კალციუმის ტალმანდანი;

მაგრამ საზოგადოთ ტალმანდნების (სილიკა-
ტების) ფორმულები უფრო გადამზული არიან.

SiO^3H^2 — ტალმანული მჟავი (ცნობილია ისე
როგორც ნახშირმანული მჟავი).

ბორი.

მოლეკულიორი წონა უცნობია.

ატომური წონა: B=11.

უმთავრესი რთულები:

BFl^3 — ფლუორიანი ბორი;

BCl^3 — ქლორიანი ბორი;

BBr^3 — ბრომიანი ბორი;

B^2O^2 — ბორული ანჰიდრიდი;

BO^3H^3 — ბორული მჟავი;

$B^4O^7Na^2, SH^2O$ — ბორაქსი.

მარილები.

აზოტდანიები.

A_3O^3K — პოტასიუმის აზოტდანი;

A_3O^3Na — სოდიუმის „

$A_3O^3A_3H^4$ — ამმონიუმის „

$(A_3O^3)^2Ca$ — კალციუმის „

და სხვა მრავ. ლითონების მარილები.

გოგირდანიები.

SO^4R^2 — პოტასიუმის გოგირდანი;

SO^4Na^2 — სოდიუმის გოგირდანი;

SO^4Ia — კალციუმის „

$SO^4(A_3H^5)^2$ — ამმონიუმის „

SO^4Ag^2 — ვერცხლის „

SO^4Fe — რკინის „

SO^4Zn — ცინკის „

SO^4Cu — სპილენძის „

(ჩე. შაბიამანი).

ნახშირმანდანები.

- CO³Na—სოლიუმის ნახშირმანდანი;
- CO³K —პოტასიუმის "
- CO³Ca—კალციუმის "
- CO³(A₃H³)²—ამმონიუმის "
- CO³Ba—ბარიუმის "
- CO³St —სტრონციუმის "
- CO³Fe—რკინის "
- CO³Cu—სპილენძის "

ფოსფორდანი.

- PO⁴Na³—სოლიუმის ფოსფორდანი;
- (PO⁴)²Ca³—სამკალციული "
- (PO⁴)²Ca²H—ორკალციული "
- (PO⁴)²CaH²—ერთკალციული "

და სხვა მრავალი უფრო გადაბმული ფორმულის მქონე ფოსფორდანი.

დიდი მნიშვნელობა აქვთ აგრეთვე ტალმანდანებს (ე. ი. სილიკატებს), მაგრამ მათი ფორმულა საზოგადოთ ისეთი გადაბმული და რთული რამ არის, რომ რადიკალების ერთი რამეღიმე ელემენტით გამოყოფა შეუძლებელიც ხდება და ამიტომ მათი ფორმულებიც დასწავლებით არის გამაჩინარიშებული.

ვტოვებთ აგრეთვე სხვა მარილებს როგორიც არიან მაგ. ქლორდანი, ბორდანი და სხვა...

რათა წერილი ისედაც გაგვიგრიქელდა; თვით ლითონებსაც, სით უფრო რომ რწილად რთულებზე მკითხველს წარმოდგენა უკვე საკმარისად გააჩნია.

ნ. ჯანაშია.

პარიზი.

ადამიანის წარმოშობა

საცობრიობას უხსოვარი დროიდან აინტერესებს ადამიანთა წარმოშობის გაგება. ადამიანის წარმოშობის შესახებ სხვა და სხვა აზრი არსებობს. ეს კითხვა საუკუნოებით იპყრობდა მეცნიერთა ყურადღებას, მართლა, უაღრესად საყურადღებო, საინტერესო და სასარგებლოა გაგება, თუ როგორ, რისგან და ვისგან წარმოიშვა ქვეყნად ეს კაცად წოდებული „უმაღლესი ცხოველი“, ეს „ბუნების გვირვინად“ აღსარებული ქმნილება—ადამიანი. ამბობენ: კაცი ღვთაებრივი ქმნილებაო. და რომ უზენაესმა ხატად და მგზავსად თვისად იგი თიხისაგან შექმნა, შთაბერა მას სული უკვდავი და დაამკვიდრა იგი ქვეყნად, ამას ასე „ძვე-

ლი აღთქმა“ უდაურ ქეშმარიტებად აღიარებს!...

გენიოსი დარვინის უმთავრესი შრომის გამოქვეყნების შემდეგ მეცნიერები უფრო გულდასმით შეუდგენ ადამიანთა წარმოშობის გამოკვლევას და შესწავლას. დარვინის აღმოჩენამ ეს ფრიად გადახლარს თულ-გადმოხლართული მწვავე საკითხი წარაიცა სხვა და სხვა უსაბუთო საბუთებზე და ცრუ-მორწმუნობაზე იყო დამყარებული, სააშკაროზე გამოიტანა, მისი კვლევა-ძიება მეცნიერულ საძირკველზე დააფუძნა და, სხვათა შორის, ამ საინტერესო საკითხის შესახებ ყველასათვის ცხადპყო ძველი დახვედრული შეხედულობის უსაბუთობა და უვარგისობა...

მესამოცე წლებში (1863 ამ საკითხზე

შესახებ ჰეკსლემ მეცნიერულად დასაბუთებული აზრი გამოაქვეყნა. თანხმად საბუთებისა ეს მეცნიერი ამტკიცებს: ადამიანი ცხოველისგან წარმოიშვა; იგი განსაკუთრებით კაცთა-მზგავს მამიუნებს უახლოვდება. *) ვიცი, მკითხველთა შორის აღმოჩნდებიან უმაღლესად განათლებულნი და შეგვიშენენ: დარვინის თეორია, ჰეკსლეს დასაბუთებული აზრი, ჰეკსლის გამოკვლევანი და სხვა „დატყვებულია დღეს ევროპის მეცნიერებისგან, როგორც დრო მოჰყვლი და საბუთიანობას მოკლებული ჰქონტყეს“-ო... ჩვენ ვფიქრობთ, მკითხველთა ასეთი შენიშვნა ფრიად ცალმხრივია, იგი უფრო ლიტონი სიტყვაა, ვიდრე მეცნიერულ საბუთებზე დაყრდნობილი. გავეცნოთ მოკლეთ მეცნიერთა აზრს ამ საკითხის შესახებ დარვინის შემდეგ.

როგორც მოგეხსენებათ, სწორუბოვარო მკითხველო, სახეთა (ВИДЪ) შესაღარებლად ძუძუმწოვართა შორის კბილებს დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ მხრით თუ ჩვენ ადამიანს მამიუნებს შევადარებთ თვალ-დასანახ მზგავსებას აღმოვაჩენთ: კაცთა მზგავს მამიუნებსა და ადამიანებს, თვითოეულ მათგანს, ოცდათორმეტი კბილი აქვთ. შიშვანზე და ორანგჰუტანგის (მამიუნებია) აღმოჩენამ ადამიანთა წარმოშობის საკითხს დიდი სამსახური გაუწია, იგი ერთობ წინ წასწია. ეს ცხოველები ადამიანს შეადარეს და მათ შორის საკვირველი მზგავსება აღმოჩნდა. ამ მზგავსებამ ზოგი ბუნების მეტყველი მიიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ადამიანი კაცთა-მზგავს მამიუნებს უახლოვდება. და აი შეუდგენ მეცნიერები ამ დებულების სა-

ფუძველიანათ დასაბუთებას. იწყეს მათი მამიუნების, ორგანიზაციის გამოკვლევა, შესწავლა და ადამიანის აგებულების თვითოეული ძვალი, თვითოეული მუსკული უკუდო მამიუნებისას შეადარეს, რამაც, რასაკვირველია, მათი ერთი მეორის მზგავსება დაადასტურა. მართლა, თუ ჩვენ მეცნიერთა მიერ დასაბუთებულ მასალას ამ საკითხის შესახებ მიუდგომლად თვალს გადავავლებთ, წინასწარ-განზრახულებას უკუ ვავდებთ და მის გარშემო ატეხილ დავას მოვიგონებთ, დავრწმუნდებით, რომ თითქმის მთელი ჩვენი, ადამიანის, და კაცთა-მზგავსი მამიუნის აგებულება ურთიერთშორის დიდ მზგავსებას წარმოადგენს. მართალია, ჩონჩხის მზგავსება ამ ორ ცხოველთა შორის მეცნიერებმა დაადასტურეს. მაგრამ იყენენ, დღესაც არიან, მკვლევარნი, რომელნიც ამტკიცებენ, რომ ადამიანისა და მამიუნის ტვინთა შორის განსხვავება არსებობსო. ამ საკითხის შესახებ ანატომთა შორის მეცნიერული დავა ატყდა. კამათმა ჩვეულებრივი მწვავე ხასიათი მიიღო და დასასრულ იგი დაგვირგვინდა: დღეს გამარჯვებული დარჩა აზრი, რაიცა ამტკიცებს, რომ ტვინის მხრითაც ფრიად დამახასიათებელი მზგავსება არსებობს ადამიანთა და კაცთა-მზგავს მამიუნთა შორის.

შიგნეულობის შედარება ერთხელ კიდევ ადასტურებს კაცთა მზგავსი მამიუნთან ამ გონიერი არსების წარმოშობას. ადამიანისა და კაცთა-მზგავსი მამიუნის ბრმა წელები ურთიერთშორის არ განსხვავდება; ის ქიის მზგავსი შტო (червеобразный отростокъ), რაიცა ადამიანი აქვს იწვევს, ეგრეთ წოდებულ აპპენდიციტს, კაცთა-მზგავს მამიუნსაც მოეპოება. მაშასადამე, აქ არაფერი უსა-

*) Гекслэ „О положеніи челоуѣка въ природѣ“

ბუთო, სასწაული და საკვირველება არაა, რომ თანხმით აუარებელი უდაური ფაქტებისა მეცნიერებამ გაბედულათ აღიარა: ადამიანთა და კაცთა მზგავს მამიუნთა შორის ნათესაობა სუფუვსო. ეს თეორია, ვიცით, ბევრს არა ეჭაშნიკება, ბევრი შეურაცყოფილადაც იგრძნობს თავს, ვინაიდან მათ არ სურთ მათი წინაპარი ისეთი ცხოველი იყოს, როგორიც მაიმუნია. მაგრამ, მკითხველო, ნუ დივიწყებთ, რომ ყალბ ნიადაგზე და შემცდარ საფუძველზე დამყარებული ყოველივე თეორია და აზრი ნიადაგს ვერ მოიპოვებს, იგი ვერ გავრცელდება, ცხოველმყოფელი ვერ გახდება და ახალ-ახალი ფაქტების, უტყუარი გამოკვლევების წინაშე მუხლ-მოდრეკით ფარ-ხმალს დაჰყრის. არც ერთი მეცნიერება, რომელიც ცხოველ-მყოფელობას მოკლებული არაა, ერთ წერტილზე არასოდეს არ შეჩერდება, არ იყინება და არც მომავალში გაიყინება. იგი მარადეამს სულ წინ-წინ მიდის, ახალ-ახალ გამოკვლევებს ახდენს, სულ ახალ საბუთებს აგროვებს და თანხმად საბუთებისა ამა თუ იმ ჰიპოტეზას ღარჰყოფს, ან ადასტურებს.

როცა დარვინმა თხზულება „ადამიანთა წარმოშობა“ გამოაქვეყნა, მაშინ კაცობრიობამ კიდევ ბევრი რამ არ იცოდა მაიმუნთა ებრიოლოგიის *) შესახებ. მაგრამ, რაც დრო გავიდა, მეცნიერების ხელში ამ მხრით უფრო მეტი მასალა დაგროვდა. ორგანიზმთა ნათესაობის გამოსაკვლევათ განვითარების ისტორიის ცოდნა საჭიროა და ამიტომ ჩვენც მივმართოთ კაცთა მზგავს მაიმუნების ჩანასახის განვითარებას. ამის გაგება დღეს მეცნიერება-

*) ებრიოლოგია — ჩანასახის განვითარების მეცნიერება.

ში არსებულ ჰიპოტეზას ადამიანთა წარმოშობის შესახებ დაადასტურებს, ან გააბათილებს, უარყოფს და მით უტყუარ საბუთებზე დამყარებული ფაქტები ხელი გვექნება ჩვენ, რომ ვსთქვათ: დარვინის ჰიპოტეზა ჯერ კიდევ შეურყეველია...

მაიმუნების ჩანასახი სხვათა შორის გამოიკვლია ზელენკამ. ამ გამოკვლევების შემდეგ იგი ამბობს: „ადამიანთა ჩანასახთა თითქმის არ განიხივება კუდიანი მაიმუნის ჩანასახისაგან“... კაცთა-მზგავსი მაიმუნის ბავშვის თავის ქალა ურთიერთშორის ისე დიდ მზგავსებას წარმოადგენს, როგორც ადამიანის ბავშვის თავის ქალასთან“... ერთი სიტყვით, ადამიანისა და მაიმუნის ჩანასახთა შორის საკვირველი მზგავსებაა. ორთავეთა პლაცენტი, ბავშვის ადგილი, ერთგვარია, მათ შორის დიდი მზგავსებაა. კაცთა მზგავსი მაიმუნის ჩანასახის გარსი ადამიანთა ჩანასახის გარსს უფრო უახლოვდება, ვიდრე დაბალ მაიმუნებისას. რომ მათ შორის მზგავსებაა, დასამტკიცებლად იხილეთ აქვე მოყვანილი ორი სურათი. (იხ. სურათი 1 და 2). ერთი მათგანი მაიმუნის გიბზონის ჩანასახია და მეორე კი ადამიანის...

ადამიანთა წარმოშობის შესახებ ყველ ფაქტები შედარებითი ანატომიაზე ებრიოლოგიაზეა დამყარებული. ეს მოაჩვენებს, მაიმუნი და ადამიანი, ერთი მხრეს მეცნიერებმა შეადარეს... დარვინამ ამტკიცებდა, ვინაიდან ადამიანებს უმადლეს მაიმუნებს ერთგვარი მკბენა (ტილი) ჰყავთ, ეს მოწმობს მათი შინაგანი ორგანიზმების და წველის (ცხი) ნათესაობასო...

დიდი ხანი არაა მას შემდეგ, რაც მეცნიერები ფრიად საინტერესო და საკარგო რაღებები ფაქტს კვლევა-ძიების დ

სურათი 1. მაიმუნი გიბბონის ჩანასახი.
(ზელენკა)

წააწყდენ. ეს ახალი ფაქტი, სხვათა შორის, მით არის უაღრესათ საყურადღებო, რომ ცხოველთა სახის ნათესაობას ამტკიცებს. თუ ჩვენ ავიღებთ ერთი სახის ძუძუ-მწოვარის სისხლს და მეორე სახისას შეუშნაბუნებთ, უკანასკნელის ორგანიზმში საკვირველი ცვლილება მოხდება. ავიღოთ ნორმალური შინაური კურდღლის (ცაცალოს) სისხლის სერუმი*), ამ გამკვირვალე და უფერულ სითხეს მიუმატოთ სხვა სახის ცხოველის თუგინდ ზღვის ღორის სისხლის რამდენიმე წვეთი, ასეთ შემთხვევაში არავითარი ცვლილება არ მოხდება: ზღვის ღორის სისხლი ჩვეულებრივ ფერს არ დაკარგავს და წითელი სისხლის ბუშტურები თითქმის უცვლელი დარჩება. შინაური კურდღლის სერუმს ზღვის ღორის სისხლის ნაცვლათ რამდენიმე წვეთი მისივე სიახლის სერუმი მიუმატოთ, სითხე შეერთდება, მაგრამ ცვლილება კი არ მოხდება. ავიღოთ ზღვის ღორის სისხლი და შინაურ კურდღელს დროგამოშვებით შეუშნაბუნოთ;

*) სერუმი — შრატის; შრატის ნაცვლათ ჩვენ ამ წერილში უოველგან „სერუმს“ ვხმარობთ. ავტ.

სურათი 2. ადამიანის ჩანასახი
(3¹/₂ თვის)

რამდენიმე ხნის შემდეგ ამ რიგათ მომზადებულ კურდღელს გავართვათ სისხლი; გართმეული სისხლი ცენტოფუგის საშუალებით წითელი სისხლის ბუშტურებიდან გავათავისუფლოთ და მიღებულ უფერულ, გამკვირვალე სითხეს მიუმატოთ ზღვის ღორის სისხლის რამდენიმე წვეთი. ცდის დროს, თუცდა, რასაკვირველია, შეუცდომლათ წარმოებს, უსათუოდ შევნიშნავთ სითხის ცვლილებას: იგი წინეთ, ცდის დაწყების დროს, მღვრიე იყო, ახლა კი დაიწმინდა, ე. ი. როგორც მეცნიერები ამბობენ, გემოლოზი მოხდა. ეს ცვლილება, ზღვის ღორის წითელი სისხლის ბუშტურების განზავება, წინასწარ-მომზადებული კურდღლის სერუმმა გამოიწვია. მაშასადამე. კურდღლის სხეულში, რომელსაც ზღვის ღორის სისხლი ჰქონდა შეშნაბუნებული, შემუშავდა ახალი ნივთიერება, რაც ზემონათქვამ ცვლილებას იწვევს, მაგრამ ეს სერუმი გარდა ამისა კიდევ სხვა ცვლილებასაც იწვევს. თუ ჩვენ მას მიუმატებთ ზღვის ღორის არა უცვლელ სისხლს, არამედ მისს სერუმს, ასეთ შემთხვევაში სითხე სწრაფათ აიძვრება და დაილექება. ეს ცდა ამტკიცებს, კურდღლის სე-

რუმი ზღვის ღორის სისხლის შემზაუნებით შეიცვალა და მან ახალი თვისება მიიღო: იგი ახლა ზღვის ღორის წითელ სისხლის ბუშტურებს განაზავებს და იმავე ცხოველის სერუმთან შერეული კი ილექება. სერუმი ცხოველისა, რომელსაც სხვა სახის ცხოველის სისხლი აქვს შემზაუნებული, ხშირად სპეციზიკურია. ასეთი სერუმი მხოლოდ ილექება და განაზავებს იმ სახის ცხოველთა წითელი სისხლის ბუშტურებს, რომლის სისხლის ბუშტურები ჰქონდა მას შემზაუნებული. ეს ასეა, მაგრამ არის ისეთი მაგალითები, რომ ასეთი სერუმი მახლობელ და მონათესავე ცხოველების სისხლსაც განაზავებს. კურდღელს რომ ქათმის სისხლი რამდენჯერმე შეუშაპუნოთ, მისი სერუმი განაზავებს არა მარტო ქათმის სისხლს, არამედ მტრედისასაც. მაშასადამე, ქათამსა და მტრედს შორის ნათესაობა არსებობს. აქ რომ ნათესაობა არ არსებობდეს, ქათმის სისხლით მომზადებული კურდღლის სერუმი მტრედის სისხლს ვერ განაზავებდა.

ამ ფრიად საყურადღებო აღმოჩენამდე ადამიანის სისხლს ცხოველთა სისხლისაგან ვერ არჩევდენ. აღმოჩენამ კი ეს დიდი ნაკლი მოსპო. დღეს ამ მეთოდის საშუალებით ჩვენ ძალ გვიძს რაიმე ნივთზე მიმხმარი სისხლი, თუ იგი ადამიანისაა, გავარჩიოთ და ვსთქვათ დანამდვილებით, რომ ამა და ამ ნივთზე მიმხმარი სისხლი ადამიანისაა, ან სხვა ცხოველის, მაგ., ქათმის, ცხენის, ძაღლის, ცხვრის და სხვა.

ზემო მოყვანილი მეთოდის საშუალებით ჩვენ დღეს ხელთ გვაქვს საუკეთესო საშუალება. ეს რეაქცია ნათესაობის გამოსაკვლევათ ხელის-ხელ საგოგმანებელი შარვალიტია, თუ შეიძლება ასე ითქვას.

ჩვენ ვსთქვით: ქათმის სისხლით მომზადებული ცხოველის სერუმი მარტო ქათმის სერუმთან კი არ ილექება, არამედ მის მონათესავე ცხოველებთანაც. მაგრამ, თუ ჩვენ დასახელებულ სერუმს ძუძუმწოვართა სერუმს მიუმატებთ, აქ კაცლილება ვერ მოხდება. თანხმად ზემო მოყვანილი მეთოდისა მოვამზადოთ ხარის სერუმი და გავსინჯოთ ცხვრისა და ირმის სერუმთან.—ცვლილებას ვერ შევამჩნევთ, მაგრამ ხარსა და მის მონათესავე ცხოველებთან-კი რეაქციას მივთვლით. *) კითხვა თავისთავად იბადება: ადამიანის სისხლ შემზაუნებული ცხოველების სერუმი რა შედეგებს იძლევა? ცდა და დაკვირვება პასუხს იძლევა: ასეთი სერუმი განსაკუთრებით ზოგიერთ მაიმუნთა სერუმთან რეაქციას გვაძლევს. ** ლივერპულში გრიუნბაუმმა ამ მეთოდით ადამიანის და კაცთამზავის მაიმუნების სისხლი გამოიკვლია. იგი ამბობს: ამ ცხოველთა სისხლის გარჩევა, როგორც ღირსებით, ისე რაოდენობით, შეუძლებელია. ერთი სიტყვით, ასეთი ბრავალი ფაქტები რაიცა თანამედროვე მეცნიერებას მოგვცავს, მაიმუნიდან ადამიანის წარმოშობის თეორიას თავდაპირველათ არ ჰქონდა, მაგრამ ამ თეორიის გამოქვეყნების შემდეგ აღმოჩენილი ფაქტები ერთობ მას ადასტურებს და საფუძველს უმაგრებს...

ზ. ჩიჩუა.

ცემბერი. 1914 წ.

*) იხ. Uhlenhut. „Deutsch. Med. Wochenschrift“. 1901.

**) იხ. Wassermann und Schütze: „Berliner Klinische Wochenschrift“. 1901.

ცოტა რამ თავისუფალ აღზრდაზე*)

მეოცე საუკუნე „ღირებულებათა დაფასების“ საუკუნეა. დღეს კაცობრიობამ თითქოს დაინახა, რომ ის გზები, რომელთაც ის აქამდე ადგა—სულ სხვა მხრისაკენ მიუთითებენ მას; თითქოს ის შენობა, რომელშიაც ის აქამდე სცხოვრობდა, აღარ ვარგა, დამპალა, დახვსებულა და მას ძირითადი გადაკეთება სჭირდება. და კაცობრიობა ყოველ დარგში ახალ გზებს ამჩნევს, ახალ საშუალებებს ღებულობს, რომ ახსნას ის „დაწყველილი“ საკითხები, რომელნიც მის წინაშე გამოურკვეველი დარჩენილან აქამდე.

დღევანდელმა ლიტერატურამ ძველი გზა მიატოვა და ახალს დაადგა, დღევანდელი ხელოვნება სცდილობს გამოვიდეს იმ ჯადონსურ წრიდან, რომელშიაც ის ჩამდგარა—ის ეძიებს, იკვლევს ახალ გზებს და გასავალს პოულობს. ზოგიერთი წრეები ამ ძიებამ ფუტურბიზმ-კუბიზმამდეც მიიყვანა და ამ გვართ ისინი ნამდვილ გზას ასცდენ, მაგრამ ეს გზის დაბნევა კაცობრიობის წინ მსვლელობაში მოსალოდნელია. მას ერთი მიზანი აქვს დასახული—პროგრესისაკენ წინ სვლა, საუკეთესო მომავლის მოახლოება, ჭეშმა-

*) ამ საკითხის შესახებ „განათლებლაში“ რა ერთხელ გვქონია წერილები დასტამბული. უფრო ვრცლად და მეტწიერების თვალსაზრისით ეს საკითხი განხილულია 1908 წლის „განათლების“ № 7—8-ში. რედაქცია ამ წერილის ავტორს ზოგიერთში არ ეთანხმება, მაგრამ მის დასტამბვას მაინც სასურველად ცნობს.

რედ.

რიტი სიმართლის დამყარება ამ ქვეყანად. ეს მიზანი ძლიერ შორს არის—გზა კი წყვილიდით არის მოცული და ნუ თუ მოსალოდნელი არაა, რომ მას ამ წყვილი-ადში გზა დაებნეს, ნამდვილ გზას ასცდეს და გვერდზე გადუხვიოს? ეს მოსალოდნელია, მაგრამ ის ბოლოს მაინც ნამდვილ გზას დაადგება და მეტის ენერგიით, მეტის ალტაცებით თავის მიზნისაკენ გაეჭანება.

ამგვარი ძიება არის დღეს პედაგოგიკაშიაც; იქაც ხდება „ღირებულებათა გადაფასება“, იქაც ძველ გზებს სტოვებენ და ახალს ადგებიან, მაგრამ, როგორც ყველგან, შეცდომები აქაც ხდება—ერთის ან ორის მიერ ნაჩვენებ გზაზე ყველანი მიდიან—ბოლოს კი ეს გზა მცდარი გზა გამოდის—მას ნამდვილი მიზნისაკენ არ მიყვება.

ეს რამოდენიმე წელიწადია რუსეთში დიდ ყურადღებას აქცევენ მოწინავე პედაგოგები ე. წ. „თავისუფალ აღზრდას“. ტოლსტოის იდეებით გამჭვალულმა მსწავლებლობამ მას ხელი გაუწოდა, მასში ნახა უკანასკნელი სიტყვა პედაგოგიური აზროვნებისა. წინდაწინვე უნდა ვსთქვა, რომ არც ერთ ქვეყანაში ისე ცუდად არ არის დაყენებული ბავშვის აღზრდა სკოლასა და ოჯახში—როგორც ჩვენში. ამგვარი მდგომარეობა სწავლა-აღზრდისა ჰქმნის მიმბაძველობას სწავლა-აღზრდის საკითხებში, ეს მიმბაძველობა კი ხშირად სასურველი არ არის—მზამზარეული ფორმულა—იდეების გავრცელება ჩვენში არ მოხერხდება თუ ისინი ჩვენს, ადგილობრივ მოთხოვნილებებს არ დაუქვემ-

დებარეთ. ესვე თითქმის „თავისუფალ აღზრდაზედაც“.

მისი ძირითადი დებულებანი უეჭველათ მისაღებნი არიან, მაგრამ იმ ფორმით, როგორათიც თავისუფალი აღზრდის იდეოლოგიები გვაწვდიან—ყოვლათ შეუძლებელია. დღეს მოწინავე პედაგოგები „თავისუფალ აღზრდაში“ პოებენ ხსნას, მაგრამ ეს იდეა ისე გაპარადოქსალურდა, ისე დამახინჯდა და ასცილდა ჩვენი ცხოვრების დღევანდელ მოთხოვნილებებს, რომ შეიძლება მას დღეს „პედაგოგიური ფუტურუზში“ უწოდოთ. რომ ეს ასეა მაგალითისთვის განვიხილოთ ზოგიერთ პედაგოგთა აზრი ამ იდეის შესახებ. გორბუნოვ-პოსადოვი, რომელიც ხელმძღვანელობს თავისუფალი აღზრდის სპეციალურ ორგანოს „თავისუფალ აღზრდას“, ამბობს, რომ „ადამიანის სული თავის ბუნებით—ქრისტიანულია. ე. ი. მისი საძირკველი ალტრუისტულია; ბავშვს ეგოისტათ ხდის შემცდარი აღზრდა, გარეშე მყოფთა წრის ცუდი მოქმედება, მთელი ატმოსფერა ჩვენი ოჯახისა და საზოგადოებისა, რომელიც ვიწრო ეგოიზმით, უტილი-ტარული სულით არის გაჟღენთილი, ბავშვის ალტრუისტობა, მისი აზრით—ეს ძირითადი დებულებაა ბავშვის ფსიხოლოგიისა. ესთქვათ—ბავშვი—სპეტაკი ბუნებაა, ალტრუისტი, ყველას და ყველაფრის მოყვარული—უფროსები კი გაჟღენთილნი ვართ ეგოიზმით, დაბალი გრძნობებით. ბავშვი ამ მხრივ უფრო მაღლა სდგას უფროსზე, მაშასადამე არ შეიძლება, არ მოხერხდება უფროსმა რომ უმცროსს ასწავლოს, არ შეიძლება რომ უზნეო ადამიანმა, ზნეობრივად სპეტაკი ბავშვი აღზარდოს. აი აქამდის მივიღვართ მაშინ, თუ მივიღებთ პოსადოვის დებულებას—ბავშვი

ალტრუისტია, ხოლო უფროსნი ეგოისტი, მაგრამ ამ დებულებას უფრო შორსაც მიეყვართ—თუ უფროსი უმცროს, (ამ შემთხვევაში სასკოლო პასაკის ბავშვს) ვერ აღზრდის, მაშასადამე მიეცით (ბავშვს) სრული თავისუფლება და აღიზარდოს ისე, როგორც მას სურს, ისწავლოს ის, რაც მას მოსწონს და იმ გვარი წესიერება დაამყაროს, როგორსაც საჭიროთ ჩასთვლის. აი განვითარებული დებულება გორბუნოვ-პოსადოვისა. და მართლაც ამას ამბობენ აგრეთვე—ვენცელი, უელსლანდერი და თითქმის ყველა თანამშრომელი „თავისუფალი აღზრდისა“. აი მაგალითათ ვენცელის სიტყვები:

„თავისუფალი ბავშვის სახელში არ უნდა იქნეს ანავითარი წინაწინ შექმნილი პრაგმა, ანავითარი გეგმა შეცდინებებისა, ანავითარი წინასწარი დანაწილება კლასებათ, და ანავითარი მასწავლებელთა პერსონალი და ნამდვილი, ჭეშმარიტი თავისუფალი სკოლა უნდა იყოს ეკეთი ე. ი. სკოლა უპრაგმათით უკლასოთ და უმასწავლებლოთ.“ *)

განვიხილოთ ამ დებულებათა სიმართლე—რამდენათ არიან ისინი მართალნი?

ნუ თუ ბავშვი, მართლა ისე ყოვლათ სრული არსებაა, და ჩვენი აღზრდა მას ამახინჯებს? გადავხედოთ მაგალითებს. გადავხედოთ ყოველდღიურ ცხოვრებას წავიკითხოთ ცნობილი მკვლევარების ნაწარმოებნი—რას გვეუბნება ყველა ესენი?

პირველი დებულება, რომელსაც აყენებენ თავისუფალი აღზრდის მომხრენი და კერძოთ გორბუნოვი—ვითომ და ჩვენ აღზრდა ბავშვს ამახინჯებდეს—რომ ბუნებით ალტრუისტია, ხოლო ეგოისტა

*) Венцель—„Какъ создать свободную школу“.

ჩვენ ვხდით მას—ეს დებულება, გამოუ-
რკვეველი დაუმტკიცებელი დებულებაა.

საიდგან დაამტკიცეს მათ, რომ ბავშვს
ჩვენი აღზრდა ხდის ეგოისტათ, თორემ
მასში ეგოიზმი არ არის? ცხოვრების ფა-
ქტებიდან თუ გამოკვლევებიდან? არა,
შეიძლება ითქვას, რომ ისინი არ დაკვირ-
ვებიან არც ცხოვრებას, არც ბავშვის
ბუნებას, არც ფსიხოლოგიების ნაშრომე-
ბი ჩუქუთხავთ ამ საკითხის შესახებ.
არა, მათ მხოლოდ სწამთ, რომ ბავშვი
ყოვლათ სრული არსებაა და მათთვის
მტკიცება საჭირო არაა. მაგრამ ამგვარ
საკიხებში ასეთი სუბიექტიური შეხედუ-
ლებნი არ არიან გამოსადეგნი, ამ გვა-
რათ ჩვენ საკითხს ჯეროვანათ ვერ გავა-
შუქებთ. და თუ ობიექტიურათ მიუდგო-
მლათ განვიხილავთ ჩვენ ამ საკითხს და
ჩვენს დასკვნას დავამყარებთ დაკვირვება-
ზე და გამოცდილებაზე, მაშინ სულ
სხვას დავინახავთ... თუ ბავშვს პირველ
წლებში დავაკვირდებით, დავინახავთ, რ-
მან ამ ხანში თავის „მე“-ს მეტი არაფე-
რი იცის, ის ამ მხრივ სრული ეგოის-
ტია. „მე ასე მინდაო“, იტყვის ბავშვი
და თუ არ გასურთ მისი წრიჭინით და-
ჯრუვდეთ—მისი მოთხოვნილება უნდა
დააკმაყოფილოთ; დიახ, ის სხვის საჭი-
როებას, სხვის სურვილს ანგარიშს არ
უწევს, თავის მეტს—არავის იცნობს.

ამგვარ მაგალითებს ცხოვრებაში ბევრს
შეხვდებით და რომ ამ მაგალითებმა
შორს არ წავიყვანონ—მოვიყვან ერთს,
ბავშვის ბუნების დამახასიათებელს, რო-
მელსაც ჩვენში ხშირად გაიგონებდით:

„ერთ გლახს ეწვია მეფე. შევიდა თუ
არა სახლში კუთხეში აკვანს შეხედა და
შეეკითხა გლახს—ბავშვი გყავსო?

— დიახ, აგერ ერთი წლისაა, დიღო
ეფეო, მიუგო გლახმა.

— დიდი მეფე მეკი არა ვარ, შენ გყო-
ლია-ო, უთხრა მეფემ გლახს“. ეს ძლი-
ერ საგულისხმო არაკია. ამ არაკში გა-
ტარებულია ის აზრი, რომ ბავშვი მეფე-
ზე უფრო ძლიერია, როცა რასმე მოი-
თხოვს.

იქნება სთქვან, რომ ეგოიზმი არ არის
თან დაყოლილი თვისება ადამიანისა—
არამედ ის ვითარდება მასში თანდათან,
ზრდის მიხედვით. მაგრამ ცხოვრებაში
სულ წინააღმდეგს ვხედავთ—ადამიანში
ეგოიზმი თანდათან კლებულობს; როცა
ის ხედავს, რომ სხვასაც ჰქონია თავისი
საკუთარი ინტერესები და სურვილები,
მაშინ ის საზღვარს უდებს თავის „მე“-ს
მოთხოვნილებათ. რასაკვირველია, ბევრი
ჩვენგანია ეგოისტი, მაგრამ ეგოისტათ
ხდის ბრძოლა არსებობისთვის და სხვადა-
სხვა გარეშე მიმეხები. და ისე რომ შე-
ვადართო სიყრმე და სიყმაწვილე, ღავნა-
ხავთ, რომ პირველში უფრო მეტი ეგოიზმია
და მეორეში უფრო მეტი ალტრუიზმი.

ახლა მივმართოთ ცნობილ ფსიხოლო-
გებს, მაგ. ბავშვის ბუნების საუკეთესო
მცოდნეს ჯ. სელოის. (Дж. Селли). აი
რას ამბობს იგი. „თუნდა სულ ზერელეთ
რომ გავცნოთ პირველს წლებს ადამიან-
ის ცხოვრებისას, ჩვენ ადვილათ დავინა-
ხავთ, რომ პატარა ბავშვებს ბევრი რამ
საერთო აქვთ დაბალ ცხოველებთან. მა-
თი ჩვეულებრივი სურვილები და მისწრა-
ფებანი დამყარებულნი არიან თავის
საკუთარ „მე“-ზე და მის მოთხოვნილე-
ბათა დაკმაყოფილებაზე; ბავშვში ყველა-
ზედ უფრო ჩვენ ვამჩნევთ მის უსაზღვრო
გაუმადლობას ყველაფრით, მის სურვილს
ყველაფრით ისარგებლოს, რაიცა მის
ახლოს არის და იმავე დროს ცდილობს,
რომ ამ საგნებით სხვებმა არ ისარგებლონ.

ზემო-მოყვანილი მაგალითები და ეს

სიტყვები გვიჩვენებენ, რომ თავისუფალი აღზრდის იდეოლოგიების მტკიცების წინააღმდეგ—ბავშვში სქარბობს ეგოისტური მისწრაფებანი, სქარბობს საკუთარი „მე“-ს მოთხოვნილებანი, მაშასადამე ბავშვი არ ყოფილა ყოვლათ სრული არსება. ამ დებულებას მისთვის სჭირდება დარღვევა, რომ შემდეგ ამით დავარღვიოთ თავის წილის დებულება, რომელიც გვიკარნახებს, რომ სკოლაში არ უნდა იყვეს არც მასწავლებელი, არც პროგრამა არც კლასებიო. ეს დებულება ბავშვის გაღმერთებიდან გამომდინარეობს.

ბავშვში არის როგორც კარგი, ისე ცუდი მხარები და მასწავლებლის მოვალეობაა, რომ ეცადოს სასურველი მხარეების განვითარებას და არა სასურველის აცილებას. და რომ ჩვენ ამ მხრით მიზანს მივალწიოთ, უნდა უკუ ვავდოთ გოველივე სუბიექტიური შეხედულებანი, დავემყაროთ გამოცდას, ექსპერიმენტს, და დავკვირვებას, პირდაპირ შევხედოთ სინამდვილეს თვალეებში და ავიხადოთ ის იდეალიზმის სათვალეები, რომლის შემწეობითაც ვხედავთ ბავშვებს. ამგვარათ ჩვენ ავცილდებით იმ უკიდურესობას, რომელშიაც ვარდებოდნენ საშუალო საუკუნეში—როცა ექსპერიმენტს ადგილი არ ჰქონდა და ბავშვს სთვლიდნენ ყოველათ დაცემულ არსებათ, რომელიც მაშინდელ სქოლასტიკურ სკოლას უნდა გადაერქმნა, გაესწორებინა. ყოველივე ნაკლს იქ ბავშვს აწერდენ, ხოლო ღირსებას კი სკოლას.

ახლა კი ზოგიერთები წინააღმდეგ აზროვნებენ და ყოველ ღირსებას ბავშვს აწერენ, ხოლო უარყოფითი მხარეებს—მასწავლებლებს და საზოგადოთ აღმზრდელებს და ამგვარათ უკიდურესობაში ვარდებიან მეორე მხრიდან.

ჟ. ელსლანდერი ამბობს თავის „ახალ სკოლაში“...

„როგორ შევსძლოთ, რომ ის (ბავშვი) გარდავქმნათ თანამედროვე ადამიანათ, საზოგადოების წევრათ?“

და იქვე უბასუხებს—„შეგძლებთ მიხრომ მივსცეთ მას სრული თავისუფლება“ (ხაზი ელსლანდერისაა). „სრული თავისუფლება“—ეს იგივე ვენცელის აზრია, ხოლო მოკლეთ გამოთქმული. შესაძლებელია დღეს ან და ახლო მომავალში ბავშვს სრული თავისუფლება მივანჯიკოთ სკოლაში? ვნახოთ რამდენადაა ეს შესაძლებელი საზოგადოთ და კერძოთ ზენში.

დავიწყოთ ბავშვებიდან. ყოველივე ინდივიდუუმს საკუთარი ხასიათი აქვს და რითიმე განსხვავდება მეორესაგან: ერთს მოსწონს ის, რაც მეორეს სძულს, მესამეს სძულს ორივეს საყვარელი საგანი და სულ სხვა რამე უყვარს და ასე ბოლომდე. ამ გვარათ შეუძლებელია ნახოთ ორი ადამიანი, რომელთა სურვილი და მისწრაფებანი ერთნაირი იყვეს. ასეა ბავშვებიც—მათ თვითუფლს განსაკუთრებული სურვილი, მისწრაფებანი და შეხედულებანი აქვს. მოუყაროთ თავი ჩვენ რამდენსამე ათ ბავშვს. ავილოთ თუნდა ერთი კლასი. ჩემს კლასში სამოცდა ათამდე ბავშვი სწავლობს. მასწავლებელი მე ვარ ერთი. ავდექი და ერთ გაკვეთილზე ბავშვებს სრული თავისუფლება მივეცე. რას იზამენ ისინი?

მე შევდივარ კლასში და სწავლებას ვიწყებ, ვთქვათ ანგარიშის გაკვეთილია. ჩემთან ბავშვების უმეტესობას ანგარიში სძულს. მე მეძახიან—„ქართული იყვეს ბატონო“, „ქართული გაკვეთილი, რუსული“, „წერა იყვეს, წერა“... და სხვა. მე არ ვიცი რა დავიწყო. ბოლოს გე

მოიკვება, რომ უმეტესობას ქართული სურს. მეც ქართულს ვიწყებ, მაგრამ მე არ შემოიძღვია, მე ნება არა მაქვს, რამ ისინი რომელთაც ქართულს, ანგარიში ან სხვა რამე ერჩიათ, კარში გაუშვა, ან ვაიძულა რომ ხელს ნუ გვიშლიან და თავის საქმე გააკეთონ. მე ქართულს უხსნი — ზოგი ისმენს, ზოგი რუსულს კითხულობს, ზოგი ანგარიშობს, ზოგი სწერს, მისმენს მხოლოდ რამოდენიმე ბავშვი. მათი ყურადღება ვერ ჩერდება ერთ საგანზე — მათ ხელს უშლიან სხვები და ბოლოს ისინი ან მოთამაშეთა ჯგუფს ემხრობიან, ან და სხვა რასმე იწყებენ... დავრჩები მე მარტო ჩემი ქართულის გაკვეთილით... ბოლოს აურ-ზაურია, მაგრამ მე რა ვქნა — მე ვიცი რომ ჩემი ჩარევა და დისციპლინის დამყარება შეცდომა და დარღვევა იქნება იმ პედაგოგიური დებულების, რომელიც გვიკარნახებს, რომ ბავშვის ბუნებრივად აღზრდისათვის საჭიროა მათ სრული თავისუფლება ექმნეთ. მე რა დამრჩება მეტი თუ არ კარში გასვლა და მეც კლასი უნდა მივატოვო და გარეთ გავიდე.

მაგრამ ჩემი სკოლა ხომ იდეალური არაა, ჩემი მოსწავლეთა რიცხვი ნორმაზე თითქმის ორჯერ მეტია?

ვსთქვით ჩემი სკოლა გადავაკეთეთ, ცოტათ თუ ბევრათ დაუახლოვეთ იდეალურს. მე ოცდაათი მოწაფე მყავს, მაქვს ოთხი საკლასო ოთახი სხვა და სხვა სახელონოთი, სადაც ბავშვს შეუძლიან ნახოს და ისარგებლოს დურგლის, მჭედლის და სხვ. იარაღებით. მასწავლებელი თუნდა მე, ერთი ვიქნები, თუმცა ვენცელის სიტყვით არავითარი მასწავლებელი არაა საჭირო.

დღეს უმეტესობა მთხოვს, ზღაპრები ვიკითხო. კარგი. შევდივარ ოთახში და

ვიწყებ კითხვას. ზოგი ბავშვები — სხვა და სხვა ოთახებში არიან, ზოგი ხერხავს, ზოგი სჭედავს, ზოგი რაღაცას წებავს, ზოგი თამაშობს. ეს რასაკვირველია მათი სურვილია. ჩვენ ვკითხულობთ. ერთ მოწაფეთაგანს ეს ზღაპარი არ მოსწონს და გადის ოთახიდან. მეორეს ცნობის მოყვარეობა არ ასვენებს — რისთვის წავიდა ის გარეთო? — და ისიც თან გაჰყვება პირველს.

ამ დროს კლასში შემოდინ თამაშით დაქანცული ბავშვები. ყველა კითხვას ყურს უგდებს.

უცბად გაისმის გარეთ ბავშვის ტირილი, და ერთი ხრილია მეორე ოთახში. ჩემი აუდიტორია ერთიანად იშლება და მეორე ოთახში გარბის. იქ კი ორი ბავშვი ერთიმეორეს ნაჯახს ართმევს — არა მე უნდა ვიმუშაო და არა მეო. მალე ისინი რიგდებიან. ჩვენ უკან ვბრუნდებით და კითხვას განვაგრძობთ, მაგრამ ახლა ორჯერ უფრო მეტი მსმენელები მყავს და მთხოვენ თავიდან დავიწყო, რადგან ზღაპარმა ესენიც დააინტერესა. წინანდელი მსმენელები კი უარს ამბობენ. არის ერთი ჩხუბი: ზოგი იძახის წაიკითხეთ თავიდანო, ზოგი არაო და სხვ.

მე რა ვქნა? რა გავაკეთო?

ყოველ შემთხვევაში სჯობია ან სულ გავიდე კლასიდან, ანდა ახლათ მოსულები კარში გავრეკო, მოვკეტო კარი, არც გაუშვა და არც შემოაშვა ვინმე უსაჭიროოდა კითხვა განვაგრძოთ. მაგრამ რა ვქნა რომ ამის ნება არა მაქვს — მე ბავშვებს სრული თავისუფლება უნდა მივსცე და ეს კი ამ თავისუფლების წინააღმდეგ წასვლა იქნება. ამგვარი მაგალითები ბევრი იქნება „თავისუფალ ბავშვის სახლში“ და მეტს არ მოვიყვანთ. ვიტყვით მხოლოდ რომ იქ თითქმის ანარქია იქნება

და მეტი არაფერი. მასწავლებლის ავტორიტეტი, მისი პიროვნებაც დაცემული იქნება და ბავშვების თვალში მას არავითარი ფასი არ ექნება. (ამას გვიჩვენებს „სეტელემენტების“ ისტორია რუსეთში). ამ გვარათ მოსაგონებელი და საგულისხმოა კომუნისკის სიტყვები— „უდისციპლინო სკოლა—ეს უწყლო წისქვილია“-ო. ამ აზრს მე ის შემძლიან დაუმატო, რომ წისქვილი უწყლოც შეიძლება იქნეს, ხოლო სკოლა უდისციპლინოთ კი არა.

შეუძლებელია, დღეს დღეობით მიინც, რომ კლასში რაიმე წესიერება არ იქნეს დაცული—დისციპლინას დაუძახებთ მას, თუ სხვას რასმე.

ამას ვერ უხვევენ გვერდს ვერც თავისუფალი აღზრდის მესვეურნი და ზოგიერთ შემთხვევაში ისინიც საჭიროთა სთვლიან თავისუფლების შეზღუდვას. მაგალითად იგივე ვენცელი ამბობს, რომ „საერთო მოქმედება, თუ კი ეს საჭირო იქნება, თავისუფალი შეთანხმებით უნდა იქნეს გამოწვეულიო.

მაგრამ როგორია ეს „თავისუფალი შეთანხმება“ ბავშვთა შორის, ყველამ კარგად ვიცით. რომ დავაკვირდეთ მათ თამაშობას, ჩვენ დავინახავთ, რომ ეს შეთანხმება“ ხშირად ირღვევა და შედეგათ მას უფრო ხშირად ცემა-ტყევა მოსდევს ხოლომე. ისინი შეთანხმდებიან, მაგრამ ამ შეთანხმებას ისევ თვითონვე დაარღვევენ რამოდენიმე საათის შემდეგ. მაგრამ როგორ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ამ შეთანხმების თანახმა ყველა იქნება. უნდა ვიქონიოთ მხედველობაში რომ ეს „შეთანხმება“— „თავისუფალია“—მინდა განვაცხადებ თანხმობას—მინდა არა.

და რა უნდა ვქნათ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში—როცა ბავშვები ვერ შეთანხმდებიან—ამაზე პატივცემული ავტო-

რი არაფერს გვეუბნება და, როგორც ამბობენ „მქერმეტყველურათ სდუმს“.

აქ ჩვენ შეგვიძლიან მივხვდეთ, რომ თუ ზოგი ბავშვი მაგ. დისციპლინის დაცვას არ დაეთანხმა, ჩვენ უნდა ვაიძულოთ ისინი, რადგანაც აქ თანხმობა და ერთსულოვნობაა საჭირო და თუკი ვისმეს ვაიძულებთ—სრული თავისუფლების მოჩვენება გამქრალია, სრული თავისუფლება აღარ არსებობს...

იგივე ავტორი ამბობს, რომ „თვითეული პირის თავისუფლება განისაზღვრება თანასწორი თავისუფლებით ყველა ოჯახის წევრთათა“.

ერთი, რომ თუ მე „სრული თავისუფლებით“ ვსარგებლობ, მე „თანასწორ“ (ე. ი. იმდენზე რაც სხვასა აქვს) თავისუფლებაზე მეტს მოვისურვებ, მეტით ვისარგებლებ. ვინ უნდა დამიშალოს? თავისუფლების თანასწორათ დამნაწილებელი ხომ არვინ არსებობს, და თუ ვინმე ჩემი სურვილის წინააღმდეგ წავიდა, თუ ვინმე ჩემი თავისუფლება განსაზღვრა და გაანაწილა, მაშინ ხომ ის თავის ძალით იხეობდვანელებს. ასე იქნება ყოველთვის: ერთი მხარე (უფროსები) მეორეზე უფრო ძლიერია (ბავშვებზე) და საკითხს ყოველთვის ძლიერები გადასწყვეტენ, თავის ქუაზე—მაშასადამე აქ თავისუფალი კი არა, ისევ ძალდატანებითი აღზრდა გამოდის ერთი სიტყვით ამ ორიოდ განმარტებით მ. ვენცელი სპობს ყველა თავის წინანდელ დებულებებს და სჭრის იტოტს, რომელზედაც ზის.

ამგვარათ დღეს-დღეობით დისციპლინის სკოლაში, და თავისუფლების განსაზღვრა ოჯახში—აუცილებლად საჭიროა, მიუხედავად თავისუფალი აღზრდის იდეოლოგიათა მხურვალე პროტესტისა. აუცილებლად

საქიროა გარეშე გავლენა, დახმარება და ბრძანებაც კი.

და თუ ეს ასე არ იქნა, უმეტეს შემთხვევაში ჩვენ მივიღებთ უნებო, სუსტ პიროვნებას, თავისი „მე“-ს მონას; მივიღებთ პიროვნებას, რომელიც ვერ გაუძლებს ცხოვრების სისასტიკეს, რომელიც მალე საზოგადოების ხორცმეტად შეიქნება, რომელსაც ვერ დააკმაყოფილებს ვერც სხვა და ვერც თავისი თავი...

ამ პატარა წერილში ვერ განვმარტავ ყველა დებულებას თავისუფალი აღზრისას—ვერ გავარჩევ ყოველი მხრით მის ღირსება-ნაკლულევანობას—ამას ვეცდები შემდეგ, ახლა კი ვიტყვი, რომ თავისუფალი აღზრდის იდეა სასურველი, ნაყოფიერი აზრია დღევანდელ პედაგოგიკაში—და ჩვენც ვალდებული ვართ მომავალი თაობის და საზოგადოების წინაშე ამ იდეის განხორციელებას ხელი შევუწყოთ.

მაგრამ ის მასალა, რომლითაც დღე-

ვანდელი პედაგოგები აშენებენ კარგ საფუძველზე თავისუფალი აღზრდის შენობას—ყოვლად უვარგისია; ის გზა, რომლითაც ისინი მიდიან იდეალის მისაღწევათ, მცდარი გზაა.

ჩვენ დღეს არ შეგვიძლიან ისე გარდაემქნათ დღევანდელი ცხოვრების პირობები, რომ თავისუფალი აღზრდის ყოველი დებულება ეხლავე განვახორციელოთ—უნდა ვიცოდეთ, რომ მონა ვერ აღზრდის თავისუფალ არსებას, უნდა გვახსოვდეს, რომ თუ აღმზრდელი არაა თავისუფალი, აღზრდილიც არ იქნება ეგვითი... ამ გვართ ჩვენ არ შეგვიძლიან ასე უცბათ უარვყოთ ძველი და უცბათვე ახალზე გადავიდეთ: ამის წინააღმდეგია ადამიანის ბუნება და თვით ცხოვრება, მხოლოდ თანდათანობით კი უნდა შემოვიღოთ ცხოვრებაში ყოველივე ახალი. ასევე უნდა მოვექცეთ თავისუფალი აღზრდის იდეასაც...

ნიკ. სირბილაძე.

სამღვდელოების როლი ომის დროს

ინაპირველად ომში წამსვლელთ ჯარისკაცებს მღვდელთ-მოძღვრის პირით რჯულის მწიგნობრები გამოუცხადებდნენ ასეთს შეღავათებს: „შეომართაკანი, რომელსაც სახლი ჰქონდა აშენებუდი, მაგრამ ჯერ კიდევ მოუწოებუდი იყო, უნდა დაბრუნებუდიო სახლში, რომ ომში არ მოეკლათ და მისი სახლი სხვას არ დარჩენიდა. თუ ვისმე ვენახი ჰქონდა დარგუდი, მაგრამ ჯერ კიდევ ვაზი გაუხარებუდი იყო, მისი პატრონიც უნდა გაბრუნებუდიო შინ, რომ, მისი სიკვდილის შემდეგ ბრძოლის ველზე, სხვა არ დაჰპატრონებოდა მის ზვარს. აგრეთვე არ გაიწვევდნენ ომში ისეთსაც, რომელსაც ცოლი ჰქავდა „შერთუ-

დი“ (დაწინდუდი, დანიშნუდი), რომ „წობაში“ (в строю) არ მომკვდარიყო და მერმე სხვას არ დარჩენიდა მისი ცოლი. კარდა ამისა გულ-მედგარი თუ იმ დროს გულმშისარი იქნებოდა, არც ის ივარგებდა სამონად, რადგან თვისის სიმხდალობით სხვებსაც დაუძღუებდა“. ამ სიტუაციის, რომ განათავებდნენ რჯულის მწიგნობრები, მერმე დაადგინდნენ ჯარს „მთავარნი ერისთავნი და წინამძღოლნი“. გამოვიდოდნენ მღვდელთ-მოძღვარნი და მიმართავდნენ მუმიდების სიტუებით მუომრებს: „როდესაც მიადგეთ რომელიმე ქალაქს დასაპურობად, პირველ უოფლისა ეცადეთ მშვიდობის ჩამოგდებას იმ ქალაქის

შვედრთან და უკეთუ ზავსა და მორჩილებაზე დაჰყებულდნენ, მაშინ იგინი თქვენი მორჩილნი და მოხარკე გახდებიან. უკეთუ არ დაგმორჩილდნენ და საბრძოლველად გამოგიწვევენ, მაშინ „აგრე გადაქით და აგრე მოიცვით“ იგინი „მოსრეთ უოველი მამაკაცი მათი მახვილითა“. მხოლოდ დედები შვილებითურთ, ცხოველები, უოველივე, რაიც იზოვით ქალაქსა მას, საცხოვრებელი მათი ტუვედ წაიყვანეთ. დაიმკვიდრეთ წარმართთა ქვეყანა და ერთი სულ-დგომლიც არ დასტოვოთ ცოცხალი იქაო. მცენარეებს, ხეებს და ხეხილებს ნუ დაუკაფავთ მახვილითა, რადგან ნაყოფს გამოიღებს იგი; ნაყოფი სჭამე. ის ხე-კი, რომელიც უნაყოფო იყოს, მოჰკვეთეთ“ (შეორე შჯული, 20).

მღვდელთ-მოძღვრის სიტყვებში მეომართა წინაშე ამის შესახებ ნამეტანი სისასტიკე და ფანატოზი სჩანს. იგი ზირდაზირ ამბობს: „და არა დაუტოო მას შინა ცოცხალი ერთიცა მშინვარი“ ასეთი წრეს გადასულთა ამის დროს ებრაელებისაგან აიხსნება სარწმუნოებრივი მოტივით. მღვდელთ-მოძღვარს ამით უნდოდა დაესხნა ებრაელები კერძო-თავყვანის მტემლების სარწმუნოებით შეცდენიდან, მიღებისაგან. როდესაც დაპყრობილი ხალხი გაიულიტებოდა ერთბაშად, მაშინ, რასაკვირველია, შიშს ამის შესახებ ადგილი ადარ ექნებოდა წარმართობისაგან. ასეთივე ბრძანება ბიბლიის სხვა მრავალ ადგილებში.

ასეთი როლი ეკავა სამღვდელთებს ძველს ადგილასში ამის დროს.

ახლა გადავიდეთ ახალს ადგილასზე.

ამი სარკადოთ წინეთ უოველთვის იყო, ახლაც არის (სამდროთ სკერთაშორისო ამჟამ უოველს დროის მომხდარ ამებს გადააჭარბა თვისის სისასტიკით, ხანგრძლივობით, სიფართოვით, ასეთს ამს ისტორია არ მოსწრებია ამის მეტს) და მომავალშიც მუდამ იქნება. ამის წინააღმდეგ სარწმუნოება და სამღვდე-

ლოება უოველთვის იყო, თუმცა მის მოსახლობად ვერას აწეობდა. ქრისტიანობა ჰქადაგებს, რომ ადამიანს თვისი მოყვასი თვისის თავივით უნდა უფარდეს (გალ. 5, 14). აი ამ სიყვარულშია შჯული, რომელიც გვასწავლის მოყვასისათვის სულის დაღებას, სიცოცხლის შეწირვას, (იოანე 15. 13), რადგან ერთი დემრთი გვევას უველას (ეტიმოთ. 2, 5) და ერთის სისხლიდან ვართ წარმომდგარი (სიქმე მც. 17, 26). ამი ქრისტეს დროს, რასაკვირველია იყო. როდესაც „მხედრად განწესებულებმა“ ჰკითხეს იოანე ნათლისმცემელს: „და ჩვენ რაიმე ვუოთო“, იოანემ დაარცხა: „ნუვისა აჯავრებთ, ნუცა ცილსა შესწამებთ, და კმა გვევან როჭიკი (ჯამაგარი) თქვენია“.

„ამია ადამიანის ბუნების დრმად ზნეობრივად გათახსირების მომასწავლებელი, ერთი უდიდესი უბედურებათაგანი ქვეყნად“. (მარდენსენი. „Христианское учение о нравственности“, ტომი II, ზეტ. 1890, გვ. 670). „ამია ანომალია“ (სოლოვიოვი, „Оправдание добра“). ამის წინააღმდეგ გამოილაშქრეს მაგ. ესეებმა, ლაქტანციმ, ამბროსი მედიოლინელმა, მენონისტიმ, კაკერებმა, ტოლსტოიმ, მლეუერმხერმა, ელიო შერიტმა, კაბდენმა და სხ. (Богословская энциклопедия).

რუსეთის ეკლესია და სამღვდელთა ამ ნორმალურ მოველენად სთვლიდა. დიდი მთავარი ალექსანდრე ნეველი თითონ ამობდა სამღვდელთების ღოცვა-კურთხევით. სამხედრო დროშებს სამღვდელთა აკურთხება, ამში გასამარჯვებელ ზარაკლისებს მღვდლები ინდიდენ და სხ.

ჩვენში სამღვდელთების შესახებ ამის დროს ასე მოგვითხრობს ჯავახიშვილი: „უდიდესი უფლებით მოსილი იყო მეფის შემდეგ დიდი გეზირი, მწიგნობართ-უხუცესი, მთავარ-ეპისკოპოზი ტეონდიდელი. უველასზე უფროსი

იყო სასულიერო შირი, რომელიც აერთიანებდა ყველა სასულიერო უწყებათ, მხედრობა ემორჩილებოდა მას, სანამ სამხედრო დროს არ გადაეცემოდა ამირ-სპასალარს. როდესაც ვეზირები გადასწვეტიდნენ ამის გამოცხადებას, ან თუ სახელმწიფოს დაცვას, მაშინ ყოველს მხარეზე გაიგზავნებოდანი შიკრიკები მხედრების გამოსაწვევად, სამობილიზაციით და დანიშნულ დროს შეიკრიბებოდა მხედრობა ერთს ალაგს. მეფე ჯარს დათვალეობდა და დროშას გადასცემდა ამირ სპასალარს. თუ ჯარს თითონ წინამძღოლობდა მეფე, მაშინ დროშას მედროშეს გადასცემდა. დიდი ვეზირი, შიიგნობართ-უხუცესი კათალიკოსთან სამღვდელოების წარმომადგენელიც იყო.

სამღვდელოება ამ ნაირად ამის დროს, ე. ი. გაჭირვებაში, როგორც ყოველთვის დიდს როლს თამაშობდა საქართველოში. ავიდოთ მაგალითად თეოდორე მღვდელი, რომელმაც მეფე სიკვდილს გადაარჩინა, მტერს არ ჩაუგდო ხელში, გზა აუბნია მათ, თითონ კი მსხვერპლად შეეწირა ერსა და მეფეს, სსტიკად წამეს იგი.

ცნობილია აგრეთვე, რომ კათალიკოსს თვისი საკუთარი ჯარი ჰქვავდა და შეეძლო როდესაც უნდოდა მაშინ გამოეყვანა მტრის წინააღმდეგ სამხრად ისე, როგორც რომის პაპისაც ჰქვავდა ჯარი. ეჭვს გარეშეა, რომ წინანდელი სამღვდელოება დიდს გამოჭრისობას იჩენდა დაჭრილ მეომრების მოვლა-პატრონობაში და მათის ოჯახების მიხედვამდე.

ამ უამად ჩვენი სამღვდელოება სდა? თუმიცა რამე თავის თავად ბოროტებას, მაგრამ რაღამც აუცილებელი შეიქნება, მაშინ სწორედ მაშინ უნდა გამოასინოს თვისი უნარი მღვდელ-

მა, პირველად მან უნდა განხორციელოს უდიდესი მწვემსთ-მთავრის იესო ქრისტეს მცნება „სულის თვისის დადება ცხვართათვის“. ამ დროსაა მისთვის ფართო ასპარეზი სამოქმედოთ გაშლილი, მაგრამ როგორც სხვების, ამ დროსაც ის ნაკლებ და თუ არ გვიწყენენ, სრულიადც არ იჩენენ უნარს, თუმცა ამის ბრალი მათ არ ედებათ სასესებით. თუ „ზემოდან“ არ ბრძანეს, ისე ნაკლებად გამოდიან სამოქმედოთ იგინი. ჩვენში აი რაში გამოიხატა სამღვდელოებისაგან ამში მონაწილეობის მიღება. მთავრობამ უბრძანა თვის ქვეშევრდომ მღვდლებს: „თქვენი მრევლი, რომელიდანაც გაწვეულია ჯარის-კაცები სამხრად, ან სათადარიგოთ, სალაშქროთ, დროსა არ გადაიხდის და ყოველი მღვდელ-მოქმედება მათს ოჯახებს მუქთად აუსრულოთ“. საკვირველია, სამღვდელოება აქ ავტომატიურ მანქანად გამოყავსთ, სითაც უნდათ და როდესაც უნდათ მაშინ აამოძრავებენ თვისდა უნებურად. ის არა სჯობდა მოყვართ თავი მღვდლებისათვის, თითონ ემსჯელათ მათ ამ დიოურ ჭირ-ვარამზე და გამოეტანათ თავისთავად დადგენილება. აქ რომ გაიკებდნენ მათი მრევლი, რომ გაჭირვების დროს ჩვენს სულიერ მამებსაც შესძლებიათ დახმარება; ანდა კი ოქრობენ თუ არ მთავრობის, ჩვენი მღვდლები ჩვენთვის არაფერს ვაიმეტებდნენ. სხვა და სხვა წვრილმან „სმეტების“ განხილვის და დამტკიცებისათვის კი იწვევენ მღვდლებს და ასეთს საკვალდებულო დროს კი არა!.. სახეში არაა მისაღები თითო ორთლა სამოწესრიგო სამღვდელოების კრება და რეზოლიუციის გამოტანა ამის გამო.

მღ. კ. ანთაძე.

პოლიტიკური შენიშვნები

დღე, იქნეს გამარჯვება!

(თარგმანი)*

ყოველივე აზრი, ყოველივე გრძნობა დღეს ევროპის დიდი ომის გარშემო ტრიალებს. მილიონობით რუსეთის მოქალაქენი ეკვეთებიან უძლიერეს მტერს, მაგრამ ის ათეული მილიონებიც კი, რომლებიც სახლში დარჩნენ, ისინიც ჯარის კაცის რუხვ ხალათში გრძნობენ თავს. ასე ღრმად მოიცოა ომმა ცხოვრების ყოველი ნაპრალი, ასე ძლიერათ საგრძნობი გახადა შორეულ გალაშქრების სიძნელენი და სისხლიან ომის ბედობალი და, ბოლოს, ასე გათაცვივებით მუშაობს გონება, რათა გამოიყნოს ისტორიული აზრი რუსეთის თავზე დატრიალებულ საშიში მოვლენისა. რა ძალებმა შეუწყო ხელი გერმანიის მეტროპოლიტიკაში შესდგომოდა საერთაშორისო სისხლიან ომის უტოპიის ცხოვრებაში განხორციელებას? რა მოაქვს საზოგადოთ კაცობრიობისთვის, რა მოაქვს კერძოთ რუსეთისთვის ამ საქვეყნო კატასტროფას? ძნელი გამოსაცნობია წინდაწინ, რით გათავდება ჯერ უმაგალითო ეს სამხედრო კრიზისი, რა ძირითადი პოლიტიკური და სოციალური ცვლილებები გადაიშლება ევროპის ერთა წინაშე, როცა გაქრება ცეცხლის ალი და გაიფანტება სისხლიან ბრძოლის კვამლი. ძალიან ბევრი საქვეყნო მნიშვნელობის საკითხებს გვისვამს საერთაშორისო დიდი ომი, მა-

გრამ დღევანდელ მომენტისთვის საკმარისი იქნება პასუხი გავსცეთ იმ კითხვებს, რომლებიც განსაკუთრებულის სიმწვავეთ სდგას ჩვენს, როგორც რუსეთის მოქალაქეთა, წინაშე. ეს კითხვებია—მიზეზები და მნიშვნელობა რუსეთის მოწაწილეობისა ევროპის ომში.

ჩვენ ვიცით გარეგანი პოლიტიკური ისტორია მომხდარ ამბებისა, ავსტრიის ულტიმატუმი სერბიის მთავრობისადმი, სამშვიდობო შუამდგომლობა რუსეთის მხრით, ავსტრიის მთავრობის უარი, დიპლომატიური მოლაპარაკებანი დიდ სახელმწიფოთა შორის, ორ-ჰოფულის ყოფა-ქცევა გერმანიისა და ბოლოს გერმანიის მიერ რუსეთისათვის ომის გამოცხადება,—ამ ევროპის საომარ ცეცხლის დასაწყისი, იმ ცეცხლის, რომელიც ლამის ყველა სახელმწიფოებს მოედოს. გარემოებანი დატრიალდა ისეთის საოცარის სისწრაფით, რომ ეხლა, ვიხედებით რა უკან, საკმაოთ ნათლათ ვხედავთ, თუ რა სუსტ ნიადაგზე ყოფილა დამოკიდებული ევროპის მშვიდობიანობა და რა კარგათ ყოფილა მომზადებული ნიადაგი ომისათვის მთელ დღევანდელი სოციალურ-პოლიტიკური დამოკიდებულებათა წყალობით.

გერმანიის კაპიტალიზმის ძლიერობა-ზრდა-განვითარებამ ფრანკ-პრუსიელი ძლევა-მოსილ ომის შემდეგ მოითხოვს ნემეცურ მრეწველობისათვის უფრო ფა-

*) იხ. უფრწხლი „Совр. Миръ“ № 9.

თო ჩარჩოები, ვიდრე გერმანიის შეერთებულ იმპერიის საზღვრები. ცოტა ყოყმანის შემდეგ წარსული საუკუნის ოთხმოცდა მეთექვსმეტე წლებში გერმანია ავითარებს ენერგიულ აგრესიულ კოლონიალურ-პოლიტიკას. ამ გზაზე იგი ყველაზე უწინ ეჯახება ისტორიულ „ზღვათა მეფეს“ ინგლისს და იწყებს მასთან შეურიგებელ ეკონომიურ ბრძოლას. ინგლის-გერმანიის მსოფლიო ბაზარზე მეტოქეობა საკმაოდ არის გაშუქებული მდიდარ სპეციალურ ლიტერატურაში. თუ რა გავლენა იქონია ამ მეტოქეობამ ხალხის ფსიხოლოგიაზე, ამას ნათლათ გვიჩვენებს ინგლისის ეხლანდელ მებრძოლი მინისტერ კიტჩინერის სიტყვები: მე მას შემდეგ მძულს ნემცები, როცა პირველათ ვიხილე სადაგელი იაფი ნაწარმოები Made in Germany-ის მარკითო. ინგლისის მსოფლიო ბატონობას ძირი გამოუთხარა გერმანიამ და ამიტომაც ომი ამ ორ სახელმწიფოთა შორის დიდი ხანია აუცილებლათ იყო მიჩნეული.

თავის მხრით საფრანგეთიც, რომელიც კიდევ სამოცდა მეთექვსმეტე წლებიდან შესდგა კოლონიათა შეძენის გზაზედ, აგრეთვე შეეხება მსოფლიო ბაზარზე დაგვანებულ კონკურენტს, გერმანიას, როგორც მომაკვდინებელ მეტერს. უკანასკნელის დაფინებითმა მისწრაფებამ ხელთ ეგდო აფრიკა, რომელსაც ინგლისი და საფრანგეთი ერთმანეთ-შორის უპირებდნენ გაყოფას, გამოიწვია მთელი რიგი ნაციონალურ გრძნობით გამწვავებულ დიპლომატიური კონფლიქტებისა. რეგენშის წყურვილი, ელზას-ლოტარინგიის დაბრუნების სურვილი კიდევ უფრო გაძლიერდა კოლონიალურ კონკურენტის შეტაკების ნიადაგზედ.

რაც შეეხება რუსეთს, როგორც უფ-

რო ახალგაზრდა კაპიტალისტურ მხარეს, კოლონიალურ პოლიტიკის საკითხმა აქ მხოლოდ ამ ბოლო წლებში მოაპოვა სერიოზული მნიშვნელობა. გერმანია თავისი მისწრაფებით საქვეყნო ბატონობისაკენ აქაც იძულებული შეიქმნა თანდათან უფრო მეტი და მეტი მეტრული პოზიცია დაეჭირა. ვილგელმის პოლიტიკა ცხადათ იქითკენ იყო მიმართული, რომ რუსეთი მახლობელ აღმოსავლეთიდან შორეულ აღმოსავლეთისაკენ გაექანებია, ევროპიდან აზიაში გაედევნა. ამას გარდა—და ეს არის ყველაზე უმნიშვნელესი გარემოება დღევანდელ საომარ კრიზისის ეკონომიურ მიზეზთა გამოსაცნობათ—თვით რუსეთი გერმანიის მრეწველობამ უბრალო კოლონიის მდგომარეობაში ჩააყენა. გერმანიის რუსეთთან ეკონომიური დამოკიდებულება წარმოადგენს ყველაზე უარეს ფორმას კაპიტალისტურ ექსპლოატაციისას. გერმანიას გააქვს რუსეთიდან ნედლი საქონელი, რომ ხელახლათ დაუბრუნოს იგი მას ფაბრიკატის სახით. გერმანიასთან ცუდ პოლიტიკურ მომენტში გაკეთებული სავაჭრო ხელშეკრულება ნემცების სრულ ბატონობის ქვეშ ამყოფებს რუსეთის, როგორც სასოფლო, ისე სამრეწველო მეურნეობას. ცხადია ასეთი მდგომარეობის გაგრძელება ჩვენი ქვეყნის კაპიტალიზმის უკიდურეს სისუსტის დროს თუ იყო შესაძლებელი.

რუსეთის მრეწველობის პირველივე ცდას თავისი თავის ნემცურ დაპყრობისაგან დასაცავათ აუცილებლივ უნდა გამოეწვია ბრძოლა ეკონომიურ თავისუფლებისათვის, რაც დღევანდელ საზოგადოებაში თითქმის ყოველთვის ხელში იარაღით იჭრება, უნდა გამოეწვია ბრძო-

ლა გერმანიის წინააღმდეგ. ინგლისს და, განსაკუთრებით, საფრანგეთს უთუოდ დახმარება უნდა აღმოეჩინათ რუსეთისათვის, სხვა არა იყოს მარტო იმისთვისაც, რომ რუსეთის ბაზარი მათთვისაც სასურველ ველს წარმოადგენს ნემცთა მრეწველობის დასამარცხებლათ. სულ რამოდენიმე თვეა მას შემდეგ, რაც ნემცებისა და ფრანგების ქარხნებს შორის კონკურენცია რუსეთის სამხედრო საზღვაო „ზაკაზების“ გამო დიპლომატიურ მოლაპარაკების საგნათ გადაიქცა. ამ სახით რუსეთი იძულებული შეიქნა ეომნა გერმანიის წინააღმდეგ არა მარტო თავისი მრეწველობის განსათავისუფლებლათ, არამედ სხვა სახელმწიფოებთან სავაჭრო დამოკიდებულების თავისუფლებისათვისაც კი, იმ სახელმწიფოების, რომლებიც აგრეთვე მიისწრაფვიან რუსეთის ბაზრისაკენ.

აი—ძლიერ მოკლეთ, სულ ზერელი განხილვით—ეკონომიური ნიადაგი დღევანდელი ომისა. საომარი მოქმედება გამოწვეულია ევროპის კაპიტალისტური მეტსისხლიანობით. გერმანიის კაპიტალიზმის ძლიერ-მოსილი და სწრაფ ზრდას წინ გადაეღობა სხვა სამრეწველო ნაციათა ინტერესები. აქ მხოლოდ იარაღს უნდა გაეკაფა გამოსავალი გზა იმ ყრუ კუთხიდან, რომელსაც მიაღწენ გამარჯვებულნი დაპყრობნი მსოფლიო ბაზრისა. აქედან გამომდინარეობს გერმანიის ის ბაბილინისებური იდეაც მსოფლიო ბატონობისა, რაც ასე სჭრის თვალებს ნემცთა ერის ფართო საზოგადოებას. გერმანია ეწევა სამკვდრო-სასიცოცხლო ომს, რათა გზა გაუკაფოს ნაციონალურ კაპიტალიზმს. ამავე მიზნისთვის იბრძვიან სხვა ნაციებიც. ცხადია, ასეთ პირობებში სხვა გამოსავალი გზა, თუ არა ომი, არ არსებობდა. ამით აიხსნება ის უძლიერევი

ძალა და სილიადე იმ ცეცხლისა, რომელიც ასეთის საოცარის სისწრაფით მოედო მთელ ევროპას, მიუხედავათ იმისა, რომ ინგლისისა და რუსეთის მთავრობამ ყოველი ღონე იხმარა საომარ-შეტაკების თავიდან ასაცილებლათ. კერძო პირთა, თუ ჯგუფთა მეცადინეობანი სრულებით უღინონი აღმოჩნდნენ უჩინარ ისტორიულ ძალთა სტიქიურ გადმოხეთქის წინაშე, იმ ძალთა, რომელნიც რკინის აუცილებლობით მოქმედებენ იმ საზოგადოებაში, სადაც გაბატონებულია მხოლოდ უწყალო კონკურენცია და წარმოება მოკლებულია ყოველგვარ მიზან-შეწონილ ორგანიზაციას. დღევანდელი ომის შეწყობა შეეძლო მხოლოდ ცალ-ცალკე სახელმწიფოთა კაპიტალისტურ განვითარების თვით წინააღმდეგობის თავიდან აცილებას, ე. ი. თვით კაპიტალიზმის სრულიად მოსპობას. მაგრამ ეს საკითხი ჯერ კიდევ არ დაუსვამს ისტორიას დღის წესრიგში.

არა დანასტიური მოტივებით, არა კერძო პირთა ჟინით და ავანტიურით, არა რაიმე უბედურ გარემოებათა შემთხვევითი თავის მოყრით არის გამოწვეული დღევანდელი ომი. არა. იგი კაპიტალისტურ ერთა სასიცოცხლო ინტერესებიდან არის წარმოშობილი; იგი აუცილებელ საშუალებაა ბურჟუაზიულ საზოგადოებასაერთა-შორისო კონფლიქტების გადასჭრელათ. რუსეთის მონაწილეობაც ომში ჩვენი ქვეყნის სასიცოცხლო ინტერესებით, მისი კაპიტალისტური განვითარებისა და სოციალურ-ეკონომიურ პროგრესის აუცილებელ მოთხოვნილებით არის გამოწვეული. ამისათვის ღრმად სცდებიან ყველა ისინი, რომელიც სცდილობენ რაიმე მსგავსება აღმოაჩინონ რუსეთის ესლანდელსა და იაპონიის

ომის დროინდელ მდგომარეობათა შორის. მაშინ ომი სრულებით არ ეხებოდა ფართო საზოგადოების სხვადასხვა ნაწილების ინტერესებს; ომის ამა თუ იმ ბოლოს არ შეეძლო ძირითადი ცვლილება მოეხდინა სახელმწიფოს საერთა-შორისო მდგომარეობაში; ის არ გვემუქებოდა არც ეკონომიური დამონებით და არც ნაციანალური დამოუკიდებლობის დაკარგვით. იაპონიასთან ომის წაგებამ მხოლოდ გაამწვავა ძველი რუსეთის პოლიტიკური წინააღმდეგობანი. სულ სხვა მნიშვნელობა ექნებოდა რუსეთის დამარცხებას დღევანდელ ევროპის ომში.

დღევანდელ პირობებში დამარცხებული ქვეყანა, იგივე დაქცეული ქვეყანა იქნებოდა. გათამამებული გამარჯვებული მხარემოითხოვდა ყველაზე უწინ მილიარდობით კონტრიბუციას; სახელმწიფო დაკარგავდა თავისი ტერიტორიის ნაწილს, ხოლო ვილგელმი, როგორც ამას ოცნებობენ ნემეცთა შოვინისტები, შეუერთდება გერმანიას ისეთ დიდ მნიშვნელოვან ეკონომიურ რაიონებს, როგორც არის პოლონეთი და ბალტიის მხარე. ამასთან შესაძლებელია სახელმწიფო დაცვის უფლებათა შეზღუდვის ცდაც, როგორც, მაგალ., სამხედრო ფლოტის შემცირების მოთხოვნა და სხ. დაბოლოს, ყველა სავაჭრო ხელ-შეკრულებანი იქნებოდა გამარჯვებულის მიერ ხელ-ახლა გადასინჯული და ნაკარნახევი მისი პოლიტიკური ინტერესების მიხედვით. რუსეთის მწერლობას შეიძლება დაედოს ისეთი ბორკილები, რომლებიც არ მისცემენ მას ზრდა-განვითარების საშუალებას, ქვეყანა ჩავარდება გამარჯვებულის ეკონომიურ მონობაში და გადაიქცევა მისს საექსპლოატაციო კოლონიათ. გერმანიის რუსეთზე გამარჯვებას შეუძლია მოსპოს პეტრე დიდის

საქმე და ახალ-გაზრდა კაპიტალისტური რუსეთი გადააქციოს ძველ საგლეხო, რუსეთად. და განა შესაძლებელია ეკონომიურ თავისუფლებას მოკლებული მრეწველობის აყვავება, ძლიერი საზოგადოებრივი ზრდა, და მუშათა დემოკრატიის სწრაფი განვითარება? რა თქმა უნდა, არა. დამარცხებული რუსეთი დიდ ხანს იძულებული იქნებოდა ეთრია დამქცნარი და უფერული სიცოცხლე ნახევრათ-აზიურ სახელმწიფოსი და ყოფილიყო კაცობრიობის კულტურული წინმსვლელობის შემაფერხებლად.

არც გონება, არც გრძნობა ნებას არ გვაძლევს წარმოვიდგინოთ დღევანდელი დიდი ომის ჩვენთვის სამწუხაროთ დამთავრების შედეგი.

ცივილიზაციისა და პროგრესის ინტერესი მოითხოვს არა დამარცხებულ რუსეთს, არამედ რუსეთს გამარჯვებულს.

II

რუსეთმა უნდა გაიმარჯვოს. ამას მოითხოვს ცივილიზაციისა და პროგრესის ინტერესები. დღევანდელი ომის აურაცხელ მსხვერპლს გამოისყიდის მხოლოდ ის გამარჯვება, რომელიც წინ წასწევს ვრს. ჩვენი მოწინააღმდეგენი, ნათლად გრძნობენ რა ამას, სცდილობენ წაართვან ჩვენი გამარჯვების სურვილს მისი იდეური აზრი. ნემეცთა პოლიტიკურ მოსაზრებით რუსეთის გამარჯვება იგივე კულტურის დამარცხება იქნება. გერმანელთა სხვა და სხვა ჯგუფთა წარმომადგენლები ყოველ ღონეს ხმარობენ ჩავგონონ ევროპის საზოგადოებრივ აზრს შიში რუსეთის წინაშე. გერმანიის ყოფილმა კანცლერმა ფონ-ბიულოვმა, მაგალ., განაცხადა, რომ გერმანია 43 წლის განმავლობაში იყო მშვიდობიანი სახელმწიფო და არასოდეს

არ დაურღვევია სხვა ქვეყნების უფლებანიტერესები, მაშინ, როცა რუსეთი, ინგლისი და საფრანგეთი ამ დროს განმავლობაში სულ აფართოვებდნენ თავიანთ მიწებს აზიასა და აფრიკაშიო.

„გერმანია ეხლა იბრძვის კულტურისა, თავისუფლებისა და ხანგრძლივი მშვიდობიანობისათვის და იგი მანამ არ ჩააგებს ხმაღს ქარქაშში, სანამ სამუდამოთ არ უზრუნველყოფს თავის თავს თავზე დაცემისაგან. გერმანია გაიმარჯვებს იმიტომ, რომ უნდა გაიმარჯვოს; წინააღმდეგ შემთხვევაში ევროპას ბარბაროსული მდგომარეობა უქადის“.

ომიანობის დროს ერის კაცებიც კი სცდილობენ სითამამის გამოჩენას. და ყოფილმა კანცლერმაც, უეჭველია, დიდი სითამამე გამოიჩინა, როცა თავისი ქვეყნის კაპიტალიზმისა და კოლონიალურ პოლიტიკის გახურებული განვითარება მშვიდობიან შინაგან პროგრესათ დაგვიხატა. ასეთი განგებ დაბრძანების შემდეგ რა გასაკვირალია, რომ მას დღევანდელი ბრუსიელთა გერმანიის დამარცხება თავისი მილიტარიზმით და იმპერიალიზმით ევროპის ბარბაროსობაში ჩაგდებათ მიიჩნდეს.

მაგრამ ბრუსიელთა არა მარტო მაღალთანამდებობის პირები სცდილობენ რუსეთის გამარჯვება ბარბაროსობის გამარჯვებათ მონათლონ.

სამწუხაროთ გერმანიის დემოკრატიული წრეებიც კი მოწამლულან გაბატონებულ კლასთა ცრუ-რწმენით. ომის წინააღმდეგ, როცა ვილგელმი კიდევ ემზადებოდა საომარ ცეცხლის ასანთებათ, ხოლო გერმანიის სოციალისტები იბრძოდნენ მშვიდობიანობისათვის, ერთმა ყოფილმა სოციალ-დემოკრატმა, გილდებრანდმა, გაილაშქრა ჟურნალ „Nilt“-ში სოციალ-

დემოკრატების წინააღმდეგ, რომელთაც არ სურდათ რუსეთთან ომი. ომის საწინააღმდეგო პროტესტებში გილდებრანდი ხედავდა დოქტრინიორობას და პოლიტიკურ ინსტიქტის უქონლობას სოციალ-დემოკრატიის ხელმძღვანელთა მხრით. „არც ერთ მოაზროვნე ადამიანს არ სურს ომი“ სწერდა გილდებრანდი — „მაგრამ განა შესაძლებელია დავუშვათ, რუსეთმა თავისი ნება-სურვილი მოახვიოს თავს მთელ ევროპას?“. სოციალ-დემოკრატების ყოფაქცევა კიდევ იმიტომ ეჩვენებოდა გილდებრანდს გაუგებრათ, რომ მარქსის წემდეგ რუსეთი მუდამ რეაქციის დარაჯათ და თავ-შესაფარათ ითვლებოდა. რუსეთის ხიფათთან ბრძოლა, გილდებრანდის აზრით, ძირითად მოთხოვნილებას შეადგენს არა მარტო ნემცებისათვის; არამედ მთელი დასავლეთი ევროპის პროლეტარიატისათვის. უსარგებლო ცდის შემდეგ ომის თავიდან ასაცილებლათ, გერმანიის სოც., — დემოკრატიული პარტია იმავე ნაციონალურ კალაპოტში ჩავარდა. კოპენჰაგენის გაზ. „Liste Hyt“ თანამშრომელი, შეეკითხა რა ერთ ცნობილ სოციალ-დემოკრატს შესახებ პარტიის პოზიციისა ომის დროს, თითქოს ასეთი პასუხი მიიღო:

— ჩვენ საზოგადოთ ომის წინააღმდეგი ვართ, მაგრამ მიუხედავათ ამისა, მომხრე ვართ რუსეთთან ომისა, რადგან ეს იქნება ომი რეაქციონურ წყობილების წინააღმდეგ.

მეტის-მეტ ერთგულებით გატაცებულმა ნემცთა სოც.-დემოკრატებმა თავიანთ პოზიციის გასამართლებლათ დღევანდებშიც კი დაგზავნეს ნეიტრალურ სახელმწიფოებში, სადაც ისინი ხმა-მაღლა აცხადებდნენ, რომ გერმანია რუსეთის რეაქციის წინააღმდეგ ეწევა ომსო.

ეს რუსეთის წინაშე შიში და რუსეთისავე რეაქციის მოსპობაზე ზრუნვა სასაცილო შთაბეჭდილებას მოახდენდა, რომ ევროპის თავზე ტყვიებს და ყუმბარებს არ გაჰქონდეს ზუზუნნი და არ იქცეოდეს სისხლი ხალხის ყველაზე უფრო ჯან-სალი და მშრომელი ნაწილისა.

ჯერ ერთი რომ გერმანია იბრძვის არა მარტო რუსეთის წინააღმდეგ, იმ რუსეთის, რომლის შესახებ შეიძლება ყველაფრის თქმა, ვიდრე ნევის პროსპექტზე მოსეირნე თეთრი დათვებამდე, არამედ დასავლეთ ევროპის უდიდეს დემოკრატიულ სახელმწიფოების—ინგლისის და საფრანგეთის წინააღმდეგაც, რომელთა კულტურა ბევრჯერ აღემატება პრუსიის გერმანიის კულტურას. ომისა და ყველასაგან სასურველი ახლო მშვიდობიანობის პირობები მუშავდება სამთა კავშირის სახელმწიფოების თანხმობით, და არავითარი საბუთი არ აქვს იმ შიშს, თითქოს ეს პირობები ნაკლებ შეესაბამება ცივილიზაციისა და პროგრესის ინტერესებს, ვიდრე ის პირობები, რომელსაც მოახვევდა თავს მოწინააღმდეგეთ გამარჯვებული მტაცებელი და უტიფარი გერმანიის მთავრობა.

უეჭველია, ძლევამოსილი რუსეთის საერთაშორისო გავლენა ამაღლდება, მაგრამ შეგვიძლია იმედი ვიქონიოთ, რომ, ბიულოვის მტკიცების წინააღმდეგ, ამით ევროპა არ ჩავარდება ბარბაროსულ მდგომარეობაში, რადგან, სინდისს ქვეშ რომ ვსთქვათ, ე. წ. „რუსული ხიფათი“ (Русская опасность) ნამდვილათ ერთი პოლიტიკურ მითთაგანია და მეტი არაფერი. ევროპის ერთა შინაური ცხოვრება ისეთ მტკიცე და შეურყეველ ფორმებშია ჩამოყალიბებული, რომ რუსეთის, შედარებით, უფრო სუსტ კულტურას არ შეუძ-

ლია რაიმე ძალდატანებით გავლენა იქონიოს მასზე. ამას გარდა, ამ უკანასკნელ ოცდახუთი წლის განმავლობაში რუსეთიც ეწეოდა კოლონიალურ პოლიტიკის განვითარებას სხვა სახელმწიფოების მიზანძვით, მარა, მიუხედავად ამისა, ის სრულებითაც არ სცდილობდა სხვა სახელმწიფოების შინაურ ცხოვრებაში ჩარევას, რაც არ შეიძლება ითქვას არც ავსტრიაზე და არც, მით უფრო, გერმანიაზე. ერთ თავის მქექარე სიტყვათაგანში ვილგელმი ომის გამოცხადების შემდეგ სიამაყით იგონებდა თავის როლს რუსეთში 1905 წლის ამბების დროს. ის მზათ იყო ჩარეოდა რუსეთის შინაურ საქმეებში. განა საჭიროა იმაზე ლაპარაკი, თუ რა ჯურის იქნებოდა ეს ჩარევა? ამისათვის საკმარისია მოვიგონოთ ჩვენი შევარაზმელ ორგანიზაციების მონური დეპეშები გერმანიის იმპერატორისადმი, საკმარისია გადავხედოთ ეხლაც გაზ. „რუს. ზნამ.“ რამოდენიმე ნომრებს, რომელიც ამ სისხლის ომის დღეებშიც კი აქებ-აღიღებს პრუსიელთა წესებს და ვილგელმს და გვარწმუნებს, თითქოს მარტო ებრაელებს უნდოდეს ომის გაგრძელება. და აი ყოველივე ამის შემდეგ ნემცები ბედავენ იმის მტკიცებას, რომ ვილგელმი ებრძვის რუსეთის ბარბაროსობას, რომ იგი თავისუფლებას მიანიჭებს დაჩაგრულ ერებს! ვინ დაიჯერებს ამ უაზრო ზღაპარს? ტყუილათ კი არ უპასუხეს იტალიის სოც.-დემოკრატებმა გერმანელ დელეგატის ზიუდეკუმას, რომ გერმანიის მილიტარიზმი ყოველ პოლიტიკურ რეაქციაზე უფრო საშიშარიაო. ვილგელმის გამარჯვება მართლაც რომ შინაური რეაქციის გამარჯვება იქნებოდა დამარცხებულ ქვეყნებში. ცხოვრების ყველა დრო-მოკმული ფორმები უწყალოთ დამარცხებულ იქნე-

ბოლა ჯავშნიანი მუშტით. შინაურ და გარეშე ნემეცთა კავშირი, აი—არა გამოგონილი, არამედ ნამდვილი ნემეცური ხიფათი, რომლის წინააღმდეგ დღეს სტიქიურათ იბრძვის რუსეთის ხალხი. ის გარემოებაც, რომ რუსეთთან ერთად გერმანიის წინააღმდეგ იბრძვიან ევროპის ყველაზე უფრო მოწინავე ერები, ცხადი დამამტკიცებელია იმისა, რომ ჩვენი სურვილი საომარ გამარჯვების შესახებ არ უნდა იქნეს რეაქციის გაძლიერების შიშით დაჩრდილული. ჩვენი ქვეყნის გამარჯვებას არ შეუძლია პოლიტიკური და კულტურული სიბნელე ჩამოაგდოს ევროპაში.

კარგი—ამტკიცებენ ჩვენი მოწინააღმდეგენი—ვსთქვათ რომ რუსეთს არ ძალუძს თავისი უკულტურობის დაღი დაასვას დასავლეთ ევროპის ცხოვრებას, მაგრამ თვით რუსეთის შინაური ცხოვრება გამარჯვების შემდეგ ხომ შექველათ რეაქციონურ ხასიათს მიიღებს? ზოგიერთი მოაზრენი ისტორიულ კანონსაც კი პოულობენ, რომლის ძალითაც ყოველი ძლევა-მოსილი ომი შინაური რეაქციის გაძლიერებით გვირგვინდება, ხოლო ყოველი დამარცხება—ლიბერალიზმის განვითარებით. აქ საზოგადოთ გვითითებენ იაპონიასთან წაგებულ ომის ცოცხალ მაგალითზე, რომელმაც თითქოს გამოიწვია რუსეთის შინაური პოლიტიკის ლიბერალიზმისაკენ დაქანება. ასეთ მსჯელობაში ერთნაირათ ყალბია, როგორც თეორია, ისე მისი პრაქტიკული გამოყენებაც. არ არსებობს არავითარი ისტორიული კანონი ბედნიერ, თუ უბედურ ომების შინაურ ცხოვრებაზე გავლენის გასამართლებლათ. არავითარი საბუთი არა გვაქვს ვირწმუნოთ, თითქოს 1905 წლის პოლიტიკურ რეფორმებზე გადამჭრელი მნიშვნე-

ნელობა ჰქონდა იაპონიის ომს. 1812 წ. ძლევა-მოსილი ომი არ დამთავრებულა რუსეთში საზოგადოებრივი რეაქციით, ისე როგორც 1877—78 წ. ომიც. იმავე გერმანიაში 1870 წლის ფრანგ-პრუსიელთა ომს სრულებითაც არ მოჰყოლია რეაქციონური შედეგები, ხოლო საფრანგეთში იმავე 1870 წ. დამარცხებას არ გამოუწვევია თავისთავად დემოკრატიის გამარჯვება, მიუხედავად იმისა, რომ მონარქია რესპუბლიკაზე იქნა შეცვლილი. ომების გავლენა შინაურ ცხოვრებაზე ყოველ კერძო შემთხვევაში განისაზღვრება სხვა და სხვა ნაირათ, იმის და მიხედვით, თუ რა მდგომარეობაში იმყოფება თვითოეული ქვეყნის ეკონომიური და საზოგადოებრივი ძალები, ვერავითარი საომარი დამარცხებანი ვერ მიანიჭებენ ქვეყანას თავისუფლებას, თუ თვით ხალხის ფართომასსაში არ არის მომწიფებული ახალი წეს-წყობილების მოთხოვნილება, ხოლო, პირიქით, თუ ეს მოთხოვნილება არსებობს და ვითარდება, ვერავითარ გამარჯვებას ვერ ძალუძს რეაქციის გაძლიერება. რუსეთის ევროპის ომში გამარჯვებას ყველაზედ უწინ მოჰყვება მისი განთავისუფლება ნემეცთა ეკონომიურ უღლისაგან, რაც, თავისთავად ცხადია, ქვეყანას ეკონომიურ პროგრესისაკენ გააქანებს; ხოლო ეკონომიური პროგრესი ჩამორჩენილ სახელმწიფოებში არა თუ ხელს არ უწყობს პოლიტიკურ რეაქციას, არამედ, პირიქით, მუდამ აჩქარებს ევროპულ საზოგადოებრივ ცხოვრების გამარჯვებას. არა რეაქციის სასარგებლოთ ეწყობა ჩვენში აგრეთვე საზოგადოებრივ და ეკონომიურ ძალთა განწყობილებაც. სამხედრო კრიზისი მილიონობათ ითრევეს ხალხს აქტიურ ცხოვრებისაკენ; ჯარი, საექიმო დახმარება, სურსათის საქმე, ჯარში გაწ-

ვეულ მეომართა ოჯახების დახმარება და სხ. იწვევენ მთელი შინ დარჩენილი მოზრდილი მცხოვრებლების დიდ ორგანიზაციებათ შეკავშირებას. ევროპის ომის მაშტაბი დიად პოლიტიკურ საკითხების მთელ რიგს უყენებს წინ მილიონობით ხალხს, რომელიც ასე თუ ისე ჩათრეულია დღევანდელ გარემოებათა მორევში; ამ საკითხების გადაჭრა კი დამოკიდებულია როგორც შეიარაღებულ, ისე შეუიარაღებელ ხალხზე. კიდევ ბისმარკი ამბობდა: „ომი მხოლოდ მაშინ შეიძლება ვაწარმოვოთ, როცა ომის თანახმაა მთელი ნაცია. ომი სახალხო უნდა იყოს. ომი აღფრთოვანებას უნდა იწვევდეს... ახლა წავიდა კაბინეტური ომების დრო. კაბინეტური ომი ვერასოდეს ვერ დაგვირგვინდება გამარჯვებით“. ამ სიტყვების წარმოთქმის დროიდან—ეს სიტყვები-კი წარმოთქმულ იქნა ორმოცი წლის წინათ—ხალხის შეგნებული მონაწილეობა ომში კიდევ უფრო ცხადი შეიქნა, რადგან ხალხის მონაწილეობა სახელმწიფოთა მშვიდობიან ცხოვრებაში საზოგადო წესად გახდა ევროპის პოლიტიკურ წესწყობილებისათვის. და რამდენათაც დიდ კითხვებს გვისვამს ომი, მით უფრო ახლო მონაწილეობაა ხალხისა საჭირო მათ გადასაჭრელათ. ფრიად საინტერესო ფაქტია გამოცხადებული ინგლისის „ლურჯ წიგნში“: გერმანიის ელჩი ვენაში ფიქრობდა, რომ რუსეთი დაემორჩილებოდა ავსტრიისა და გერმანიის მოთხოვნილებას დიად პოლიტიკურ საკითხების მორიგ კითხვებათ გადაქცევის შიშით. „რუსეთი—ეუბნებოდა დონ-ჩირსკი თავის ინგლისელ ამხანაგს—არ იქნება ისე უგუნური, რომ გადაწყვიტოს შეიარაღებული გამოსვლა, რასაც შედეგათ შეიძლება მოჰყვეს მთელი ქართველი—პოლონეთისა, რუსინელთა,

რუმინელთა და სპარსეთის კითხვებისა“. ფონ-ჩირსკის მიერ ჩამოთვლილი კითხვები შეიძლება კიდევ დიდათ და დიდათ გავაფართოვოთ, მაგრამ რამდენიც უნდა იყოს ეს დიადი და სამძიმო კითხვები, ევროპის ომმა ისინი უკვე დასვა და მათ გადასაჭრელათ ჩაითრია ხალხთა მასსა. ჩვენ ვხედავთ, მაგ. პოლონეთის საკითხს, რომლის გადაჭრის ძირითადი დებულებანი აღნუსხულნი არიან რუსეთის ჯარის მთავარ-სარდლის მოწოდებაში; აი, რა მოულოდნელ მიმართულებას აძლევენ ხშირათ ისტორიული ძალთა-განწყობილებანი ძველ პოლიტიკურ დავასაც კი. პოლონეთის სამი ნაწილის შემოერთებას პოლონელები მოელოდენ საფრანგეთისაგან, ავსტრიისაგან და გერმანიისაგანაც, მაგრამ არც ერთი რეალური პოლონელი, პოლონელი პოლიტიკოსი არასოდეს და არავითარ გარემოებაში არ იფიქრებდა, რომ რუსეთი იკისრებდა იმ საქმის განხორციელებას, რაც ბევრს უკვე უიმედო ოცნებათ ეჩვენებოდა. ასეთივე კეთილნაყოფიერი მიმართულება მიიღოს შეიძლება გამოფხიზლებულ და დიადი იდეებით ფრთა-შესხმულ ხალხის მიერ სხვაც ბევრმა რთულმა პოლიტიკურმა და ნაციონალურმა საკითხებმაც. რუსეთის მიერ ევროპის ომში დასმული საკითხები მეტად მნიშვნელოვანია და მათი გადაჭრაც შეუძლებელია ხალხის აქტიურ მონაწილეობის გარეშე; და ხალხიც იმდენათ დაინტერესებულია ცხოვრების განახლებით, რომ იგი არასოდეს არ ჰყოფს უარს იმ როლს, რომელიც ჰას წილად ხვდა დიდებულ ისტორიულ ხანაში; ამასთან მას საკმაო მომზადებაც აქვს, რათა თავისი გავლენა მოახდინოს გარემოებათა მსვლელობაზე. სამხედრო მწერლები აღნიშნავენ დიდ განსხვავებას ეხლანდელსა

და ათი წლის უკანასკნელ რუსის ჯარის კაცთა შორის. ახლა ჯარში გამოცხადდნენ სულ სხვა ადამიანები, ინტელიგენტები, რომელთაც აქვთ ინიციატივა და ეხერხებათ პოლიტიკურ გარემოებათა და სამხედრო კომბინაციების შეგნებულათ განსჯა-დაფასება. ჩვენი არმიის ასეთი კულტურული ამადლება პირდაპირი შედეგია მთელი ჩვენი ცხოვრების ძირითადი ცვლილებისა, რომელიც დაიწყო ამ უკანასკნელ ათი წლის წინათ და მას შემდეგ შეუჩერებლად მიდის წინ. ასეთ პირობებში მეტია იმაზე ლაპარაკი, რომ ვითომც გამარჯვების შემდეგ რუსეთი საზოგადოებრივ აპათიის მდგომარეობაში ჩავარდება და შეჩერდება თავის შინაგან განვითარებაში. პირიქით, სამხედრო კრიზისის აუცილებლათ დაძლევის საჭიროება მოითხოვს იმოდენა შრომას, ჰქმნის იმდენ საქმეებს, რაც შეიძლება შესრულებულ იქნას მხოლოდ მთელი ქვეყნის ყველა ცოცხალ ძალთა მეტის-მეტი ამუშავებით, ხალხის ენერჯის არაჩვეულებრივი განვითარებით. ხალხის ენერჯის

გამოცოცხლებასთან კი სრულებით ზედმეტია რეაქციის გაძლიერების შიში. ამიტომაც ყოველად უაზრო იდვიას — ნემეცთა თავდასხმის კულტურულ მისიის შესახებ — ჩვენ თამამათ შეგვიძლია დავუპირდაპიროთ რწმენა ჩვენი საკუთარი ნაციონალური განვითარების ძლიერებისადმი და რუსეთის დემოკრატიის ბრწყინვალე მომავლისადმი, იმ დემოკრატიის, რომელიც ყოველ გარემოებებში ასრულებს თავის პოლიტიკურ მოვალეობას. დიდი ქვეყნის ცხოვრებას არ შეუძლია შეჩერება, არამედ ის რთულდება, მოითხოვს დიდ ენერჯიას, დიდ აქტივობას, დიდ ლიბერალიზმს...

ჯარის-კაცთა არმია მტკიცე ნაბიჯით მიდის თავის მიზნისაკენ: დაიცოს სამშობლო გარეშე მტერთაგან. მოქალაქეთა არმიაც ასეთივე მტკიცე ნაბიჯით უნდა წავიდეს თავის მიზნისაკენ: მიანიჭოს სამშობლოს ყოველივე სიკეთე თავისუფალ და კულტურულ არსებობისა.

რ. რ — ლი.

ს. ავინსკი. ენის. გუბ.

მოქალაქობრივი მოვალეობა სამშობლოსადმი
(ვარლამ გელაგანის სამარადისო ხსენებას).

...„ჩვენ უნდა შევქმნათ ჩვენი მყობადი, ჩვენ უნდა მივცეთ მომავალი ხალხს“...
(დიდებუღი ილია)

I

რა, ვისიმე ძალდატანებით ანუ რაიმე იძულებით, არამედ მტკიცე ნებით და სრულის შეგნებით თავის დადება სამშობლოსათვის, ეს უტყუარი ნიშანია პიროვნების დიდებულად განვითარებისა. — ესოდენი უმაღლესი მსხვერპლი მოასწავებს ზნეობრივ უაღრეს ძლიერებას, ყოვლის შემძლებლობას, აღმატებულ თვითმფლო-

ბელობას და საკუთარი ნების უზენაეს თავისუფლებას.
ყველას გულისთვის თავის განწირვა, სამშობლოს დიდებისთვის კოცონზე აღტაცებით ასვლა ანუ წმიდა იდეისთვის ჯვარზედ ცმა, ეს მარად უქცნობი გვირგვინი შეუძლია მიიღოს მხოლოდ უძლიერესად ზნეობრივ განვითარებულმა, თავისუფალმა პიროვნებამ — ზეკაცმა.

ვარლამ გელოვანი.

II

კურთხეულ და მარად სახსოვარ არიან იგი ზეკაცნი, თავგანწირული მამულის შვილნი და, ჯფროს დიდებულ და უძლეველ არს იგი ერი მრავლად მშობელი ძლიერის პიროვნებისა!.. სიცოცხლის ძალთა სიმრავლით ესოდენად აღჭურვილს ერს, რაც გინდ პატარა იყოს იგი ერი, მტკიცე გარანტია აქვს თვითარსებობისა და მოპოვებული აქვს სრული უფლება ეროვნული პოლიტიკური ცხოვრებისა. ძლიერის თვითბუნების და უნარის მქონე ერს, რომელიც თავის წიაღში ავითარებს ამდენს საღმერთებელ შვილებს—გაზაფხული კარს მოსდგომა.

III

დიად, ბატონებო, სამშობლოსადმი წმიდა მოვალეობა ბევრს ურომას, ბევრს მსხვერპლს მოითხოვს! უწინ ქართველთა მძლავრი ხმა ომში სტეჟდა, დევიზად ჰქონდა: „ან გამარჯვება და ან სიკვდილი!“ დღესაც, ამ მსოფლიო ომში რუსებთან ერთად ქართველობამ დიდად გაითქვა თავი საკვირველ სამხედრო ნიჭით და საარაკო გამირობით, მაგრამ მარტოოდენ ხმალი და გულადობა ვერ შეჰქმნის ერის სიძლიერეს,—ვერ აღზრდის ვერ განავითარებს ყოველ მხრივ... ხმალი და სიმამაცე ვერ იხსნის დაღუპვისაგან ჩვენსა ყვარელ სამშობლოს!..

დღეს ქართველის დევიზია: „ან შრომა და ან სიკვდილი“!.. დიად დღეს თვითეულ ქართველს წინ გვიდგია ნათლად: ან კულტურული ნაყოფიერი შრომა, ან სიკვდილი სამშობლოსი... სკოცხლობს მხოლოდ ის, ვინც კულტურას ჰქმნის. და თუ მედგარად არ შრომობ, მაშ მკვდრებში ირიცხები. მკვდარი ხარ ცხოვრებით, ჭკუა-გონებით, ზნეობით, სულითა და ხორციით!..

IV

„სოფელი ვინ და ერთი კაციო“, გვიკარნახებს ქართული სიბრძნე. მართლაც და განა ვისგან შესდგება ერი და საზოგადოება თუ არ ჩვენგან. ჰო და ზეციდან კი არაფერ არას ჩამოგვიგდებს და ფიანდაზად კი არაფერს მოგვართმევენ! ნეტა თუ ვის ველით, ვისი იმედით ვართ?!.. უეჭველად ზეკაცობა როდია საჭირო კულტურულ შრომისთვის. შემოქმედობითი უნარი ბუნებითვე თანდაყოლილი აქვს ყველა ადამიანს. და თუ მეც, შენც ამ ნიჭს და ტალანტს ნიწაში ვმარხავთ, მკონარენი ვართ, მაშ იცოდე რომ სამშობლოც სულსა ღაფავს... შეიძლება მიპასუხოთ: ე... ე... მე რა შემიძლია, ჩემით რა იქნებაო“. პასუხის პასუხად მეც მოგახსენებთ:—გავიზებირით ზემოდ მოყვანილი ხალხური ბრძნული ანდაზა.—

V

აბა შეხედეთ ჩვენი დროის განათლებულ ქვეყნებს. რითი მიაღწიეს დღევანდელს სიძლიერეს და ეროვნულ კეთილდღეობას, თუ არ მედგარი შრომით, სწავლითა და განათლებით, მრეწველობით, ვაჭრობით, კულტურულ თუ ინდუსტრიულ ყველა დარგის განვითარებით?!..

იქ, ევროპაში, შემოქმედობითი ძალა, ცხოველმყოფელი ენერჯის დიდებული ნაკადული რათა ხანია სჩქეფს და გადმოდის. მეცნიერთა ნიჭმა და აზროვნებამ, ხალხის ტიტანურმა შრომამ და მოქალაქობრივმა ბრძოლამ დიდი ხანია დააპირქვა, დაამხო ძველი კერპები თუ ღმერთები, გადმოყარა იგინი კვარცხლბეჭფიანდაზებიდან, ხოლო მათი ცრუმორწმუნე ქურუმნი გააძევა უკუნეთში...

თუ მიპასუხებთ „მეც ნახირ-ნახირო“... მეც მოგახსენებთ, რომ არამცთუ ძლიერნი სახელმწიფონი, არამედ ჩვენზედაც უმცირესნი ევროპიელნი ერნი დღეს უკვე ახალს რჩეულს გზას დაადგენ. იბრძვიან, რომ თავის ხალხს მიანიჭონ მართლაც და საკუთარი ეროვნული სახე, ეკონომიური კეთილ-დღეობა და შესაფერი ადამიანური ყოფა-ცხოვრება. დიად, იბრძვის პატარ-პატარა ერთა შემოქმედობითი ძალაც თავის პიროვნების და ეროვნების დასაცველად, გასაძლიერებლად.

VI

დღეს მეცნიერების მიზანია განასწავლოს, შექმნას ადამიანი და მთლად ერთ თვით მომქმედი, სულით და ჯანით სალი და ძრიელი შემოქმედი.

და, იქ, ევროპაში ადვილად მიაღწიეს კიდევ ამ მიზანს, რადგან ყოველი ადამიანი (გარდა ბუნებითი სახიჩრისა ანუ იდიოტისა, რეგვენისა) სიყრმიდანვე მისწრაფის რაიმე შემოქმედობითი ძალა და უნარი გამოიჩინოს, რამე შექმნას, ორიგინალური რამ გააკეთოს, მოიმოქმედოს! მეცნიერებას დარჩენია მხოლოდ ერთი: ამ ბუნებრივი კეთილ-თვისებას მისცეს სასარგებლო მიმართულება სამშობლოს საკეთილ-დღეოთ, სრულებით ბუნებრივი მოვლენაა, რომ ბავშვიც კი

ბუნებთვე შემოქმედობითი უნარით არის დაჯილდოებული, აბა თვალი აღევნეთ: სულ იმისკენ მიისწრაფის რამე შექმნას, ააშენოს, გააკეთოს, თავის ფანტაზიით რაღაც შეიმუშაოს, თავის სულის ძრიერება შთაჰბეროს, განასახიეროს, ჩამოაყალიბოს, ხასიათი და ელფერი მისცეს.

აი სწორედ ამ შემოქმედობაშია ადამიანის უმაღლესი დანიშნულება, უაღრესი კმაყოფილება, უზენაესი სიხარული, სიცოცხლის მიზანი და სიტკბოება.— კვლავ ვიტყვით: მხოლოდ ის სიცოცხლობს, ვინც შრომობს, თავის ოფლით სცხოვრობს, სტკბება და სამშობლოსაც ემსახურება. საბრალოა ადამიანი უკუღმართი აღზრდით დასახიჩრებული, რომელსაც არ ძალუძს არც თავისი შენახვა და არც სამშობლოს სიყვარული, მისი სამსახური. ეს ეშმაკის კერძი სიცოცხლეშივე მკვდარია ანუ პირუტყვის გვარია.

VII

ის საზოგადოება, ის ეროვნება ჩიბოვლება ცოცხლებში, რომელიც თავის წიაღში ანვითარებს სამშობლოს ინტერესებით განსჯვალულს ძლიერ პიროვნებას, თვით მოქმედს, თვით უფალს და დიდბუნებოვანს, რომელსაც შეგნებული აქვს, რომ მშობელი დედა და სამშობლო ერთი და იგივეა, იგივე კი არა უფროც სათაყვანებელია. ერთს წამს წარმოიდგინეთ, რომ დედა თქვენს განსაცდელი რამ მოელის, აგერ.— აგერ მტრის ხელით იღუპება... თქვენ ნეტა რას განიცდით ამ წუთში!? ნუ თუ თავს არ შეაკლავთ მტერს მშობელ დედის დასახსნელად, მისი სიცოცხლის, მისი პატივის, მისი დიდების აღსადგენად?— აბა რა ბძანება! მხეცი-კი ცდილობს დაამსხვრიოს იგი რკინის ყაფაზი თუ გალია, რომელშიაც

დაამწყვდის მისი საყვარელი მშობელი დედა...

დიაღ, ბატონებო, დაღუპულია ის ერი, სიკვდილის გზას ადგია იგი ხალხი, რომელიც ქმნის და წარმოშობს მონებს, უხასიათო პირებს, ყურ-მოპრილ ყმებს, სულითა და გულით დაცემულებს, ზნეობრივ გახრწნილ, რომელთაც არა აქვსთ საკუთარი მე, თვითნებობა, საკუთარი ინიციატივა, მოკლებულ არიან საკუთარი აზროვნების და მსჯელობის უნარს, არა აქვსთ არც პირადი და არც ეროვნული თავ-მოყვარეობა.

ყველასათვის ცხადია: ქართველ კაცს დედა რო შეაგინოთ—წამსვე თავს შემოგაკლავს... მაშ რამდენათ უფრო ძლიერი უნდა იყოს ეს თვით პატიოსანი რაინდობა შეურაც-ყოფილ სამშობლოსადმი!?!...

VIII

სად ხარ შენ ეი! ქართულო თავ-მოყვარეობავ? მაშ თავი რაღათ გვინდა ცოცხალი თუ კი „მწველელ ფურად გადვიქცევით“, თუ კი კულტურულ მისწრაფებაში სხვებს ჩამოვრჩებით!..

დიაღ, დღეს კარს მოგვსდგომია ის დიდებული ისტორიული მომენტი; რომელიც მოითხოვს ან შრომას ან სიკვდილს.— დღეს საქართველოს სჭირია ახალი დავით აღმაშენებელი, ძლიერი პიროვნება, მაგრამ არა დავითისებური დიდის ხმლით და მძლავრი მკლავით, არამედ მოქალაქობრივი თვით მოქმედებით.— ჩვენ გვჭირია შემოქმედობითი ძალა ან ახლა ან არასოდეს. ამ ძალამ უნდა განახორციელოს სამშობლოს პოლიტიკური და კულტურული მისწრაფება, აღადგინოს საქართველოს ისტორიული უფლებანი—თავისუფალი ენა, სკოლა.

და ეკლესია. დიდი რეგვენი უნდა იყოს ის ენა-მქავეანა პოლიტიკანი, რომელიც სეპარატიზმს დაგვწამებს. ესოდენი მცირე ავტონომია, რომელიც გამოიხატება: ავტოკეფალიის აღდგენაში საქართველოს ეკლესიის, ენისა და სკოლის თავისუფლებაში, ნუ თუ ეს ნიშნავს პოლიტიკურ ავტონომიას, რუსეთისაგან განცალკევებას! ჩვენი მოთხოვნილება უდრის მხოლოდ ფართე ზემსტვოს (ერობას). ხოლო რაც შეეხება ავტოკეფალიას, მითომ და, რაშიმს წარმოადგენს რუსეთის დიდებულ იმპერიისთვის, რომ სომხებს აქვსთ თავისუფალი, დამოუკიდებელი ეკლესია—ავტოკეფალია?...
—

ჩვენთვის აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს, რომ დემოკრატიულმა ცხოველყოფილმა ძალამ განავითაროს ეროვნული ოჯახი, ერის ცხოვრება, კეთილდღეობა. ამ ძალამ უნდა შეიტანოს კოცხალი ძლიერი ნაკადული სინათლისა ეროვნულ თვით შეგნებაში, მეცნიერება—ლიტერატურაში და სხვა ყველა კულტურულ დაწესებულებაში...

ქართველმა ერმა „უნდა შექმნას თავის მყობადი, მან უნდა მისცეს მომავალი ხალხს“ ...

IX

ძალა ერთობაშია!...

ჩვენ გვჭირია არა ერთი და ორი ზეკაცი, ჩვენ გვჭირიან ძლიერნი მუშაკნი, მშობლიური ერის ინტერესების წრფელი ჰირუსუფლები, საქართველოს ახალი კულტურის აღმაშენებელნი.

ჩვენ გვჭირია კოლლეგიური ზნეობრივი ძალა ანუ შტაბი (როგორც ნ. ნიკოლაძემ სთქვა), რომელიც საქართველოს გულში (ცენტრში) აღმართავს

ახალ კულტურის დროშას და მოახდენს ძალთა სრულს მობილიზაციას.

ციდან მანანას და მესსიას მოსვლას კი არ უნდა უცადოთ, მთელმა ერმა უნდა თავი გამოვიდოთ და ძლიერი მხარი უნდა მივცეთ ჩვენში უკვე არსებულთ კულტურულ დაწესებულებებს, ზნეობრივად და ქონებრივად ხელი უნდა შეუწყოთ ამათ განვითარებას, აპყვავებას.

დიად, ბატონებო, ერთობაშია ძალა და გამარჯვება. დავისახოთ იდეალი ეროვნული ძლიერებისა და ვიწრომთხროთ ერთგულად და ერთსულად მთელის ჩვენის არსებით, ვისაც რის გაკეთებაც შეგვიძლია:—სოფლის მეურნე, მუშამ და ხელოსანმა, მრეწველმა და ვაჭარმა, სწავლულმა და მოსწავლემ, ერმა და მღვდელმა, თავადმა და გლეხმა, ყველამ ერთად თქვენი საკუთარი საქმე განავითაროთ, ქონებრივად, ეკონომიურად გაძლიერდეთ, რომ ამით შევიძლოთ სამშობლოს გაძრიელება, მისი კულტურული აპყვავება.—ყველა ჩვენგანმა მივიტანოთ თითო აგური იმ დიდებულ ტაძრის ასაშენებლად, რომელსაც სამშობლო ჰქვია და ხელით კი არ იგრძნობების.

ჩვენ ზემოთ დავასახელეთ კოლლეგიური ძლიერი ცენტრის ანუ შტაბის და არსების საჭიროება. ამით ჩვენ არ ვქმნა დაგებთ ცენტრალიზაციას, პირიქით ვცენტრი უნდა იყოს საქართველოს მშობლიური თავის მადლიანს სხივებს მფენს მთლად სამშობლოში და ცხოველყოფილი ძალით ყველგან ააღორძინებს სიცოცხლეს, ერის უკვდავებას. კოლლეგიური დემოკრატიული ცენტრი თავის მადლიანი ხელით დაატრიალებს ერთნულ ცხოვრების ჩარხს, ხალხიდანვე მოიწვევს ახალ-ახალ ზნეობრივ და ქონებრივ

ბრივ ძალებს, აამოძრავებს მუშაკობისთვის ყველა იმასაც-კი, ვისაც უნარი და შეძლება აქვს შემოქმედობითი შრომისათვის და იმავე დროს ინიციატივას კი არის მოკლებული — ხელ-მძღვანელობა სჭირია.

მაშ, ბატონებო მეტი მხარი და ნდობა ამ ცენტრს!...

X

მხოლოდ ერთი რამ უნდა გვახსოვდეს. უწინ, და, უმთავრესად კი ქრისტიანობის მიღების შემდეგ, საქართველოში კულტურა და განათლება ბიზანტიიდან შემოდიოდა, მაგრამ ბერძნებად კი არ გადავქცეულვართ! ნუ მეტყვით, რომ მაშინ საქართველო პოლიტიკურად ძლიერი იყო და ამიტომ ვერ შესძლო ბიზანტიამ ქართველების ვადაგვარებაო...

ბიზანტიის დაცემის შემდეგ აკი ბევრიც შეეცადა (თავიანთ თავის დასაღუპვად) ოსმალეთი და სპარსეთი, მაგრამ მაინც ვერ შემუსრეს ქართველის სული, მისი ეროვნული ქრისტიანული კულტურა და ელფერი ცხოვრებისა. — ავად იყო თუ კარგად მაინც ხომ შესძლო საქართველომ, ხომ მიიტანა მეცხრამეტე საუკუნამდე ვაზის ჯვარი და ბასრი ხმალი. ეგ სულ სხვა საკითხია როგორის სტუმარ მოყვარეობით შეიფარა რუსეთის მძლავრმა არწივმა თავის ფრთის ქვეშ და როგორ და რითი გაუმასპინძლდა სხვითა შეილებს, ქრისტეს მიერ ძმებს. ანუ როგორ ან რა გვარ ისარგებლეს თავ-შეფარებულებმა მშვიდობიან მფარველობით.

ეს ისტორიულ ფაქტი იმისთვის მოგაგონეთ, რომ დღეს აუცილებელი საჭიროებაა საქართველოს გავეროპიანება.

კვლავ ჩვენის მფარველის რუსეთის ძლიერის არწივის ფრთის ქვეშ უნდა შემოიღოს საქართველომ ევროპიული განვითარებული კულტურა, ყოველივე დარგი ევროპიულ ინდუსტრიისა, მაგრამ იმავე დროს არ კი უნდა ვანაცვალოთ ევროპას მშობელი ერი, ქართველური სული და პიროვნება. არ კი უნდა გაითქვიფოს ქართველის სახიერება ევროპიულ ერთა ძლიერებაში.

ჩვენი დიდებული წარსული, ბიზანტიური, ქრისტიანული კულტურისა და დღევანდელი ჩვენი განვითარებული ენა და ლიტერატურა, ყველა ეს და ეროვნული დღევანდელი ძლიერი სიფხიზლე, თავდება იმისი, რომ საქართველო შესძლებს შეითვისოს, გააქართველოს ევროპიული კულტურა და თანაც ეროვნული ბუნება და სიმტკიცე შეინარჩუნოს, არ დაკარგოს — ქართველი უნდა ქართველადვე დარჩეს!

ილ. ალხაზიშვილი.

P. S. აბა ვეცადნეთ და შემდეგ წერილში შევადართო ქართველების კულტურა: იმ ერების კულტურასთან, რომელნიც ჩვენსავით რუსეთის იმპერიაში სცხოვრობენ. დიად, შედარებითი სტატისტიკა აშკარად დაგვანახებს რამდენად ჩამოვრჩით ჩვენ არამ თუ პოლონელებს, არამედ ლიტოვცებს, უკრაინელებს, ლათიშებს, ფინებს და სხვათა.

ილ. ალხ.

პირველი ტაკეტილები ისტორიიდან *)

ჩვენ ჟურნალ-გაზეთებში ბევრი რამ დაწერილა ქართულ-რუსული ენისა და ანგარიშის სწავლების შესახებ. ავტორები არჩევდნენ სხვა და სხვა მეთოდებს, ეხებოდნენ სახელმძღვანელოებს, უკივინებდნენ არა კეთილ-სინიდიისიერ მასწავლებლებს. სიამოვნებით უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ენის სწავლება თანდათან სასურველ დონეზე დგება, (სახეში გურიას ვიქონიებ) რუსული ენის სწავლების მეთოდის თანდათან მუშავდება და განსვენებულის ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოს შესწორების შემდეგ გარკვეულს ნიადაგზე დგება. ანგარიშის სწავლება-კი

*) ვბუჭდავთ ამ წერილს, რომელიც შეეხება ისტორიის სწავლების ახალ მიმართულებას. შესედელობა და აზრი ავტორისა, რედაქციის აზრით, სწორია, მხოლოდ ცოტად თუ ბევრად მოკლებულია განუყენებულის ისტორიულის აზრის უფრო ნათლად განხილვას; ერის კულტურული ისტორიის თანდათანობით შესწავლის დროს წინ უნდა უსწრობდეს ის ცნება, რომ უფველ კერძო ადამიანს, ცალკე ოჯახს, ხალხს, საზოგადოებას, თემსა, და ტომს და ბოლოს სახელმწიფოებს, ქალაქებს, ადგილებს და სხვას თავისი ისტორია აქვს და ამ ისტორიულ ცნობებს ვიძინთ სხვა და სხვა გვარ ძველი ნაშთებიდან, რომელსაც უფველგან სიფრთხილით და მოწიწებით ეპყრობიან; ისტორიულ ცნობებს გვაძლევენ ძველი ნანგრევები, ციხე-უკუშვები, ეკლესიები, ფული, წიგნები, საფლავება, უცხო ქვეყნის მწერლები, მკვლევრები, რომელთაც მიმოუვლიათ ჩვენი ქვეყნა და აღუწერიათ, მუხუემები, სადაც თავმოყრილია ჩვენი ქვეყნის ძვირფასი

ბევრ სკოლებში ვერ სწარმოებს ხეირნად. მაგრამ ამაზე შემდეგ. მე მინდა მთხველი საზოგადოების და ამხანაგ მასწავლებლების ყურადღება ამ ჟამად მივაქც სრულიად მივიწყებულ საგანს—ჩვე ეროვნულ ისტორიას. ზედმეტია ლაპააკი ამ საგნის საჭიროებაზე. მაგრამ გვააკი რაიმე ახალი მეთოდი ამ საგნის სწავლების შესახებ, ან კარგი სახელმძღვანელოები?

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენი ლიტერატურა ძალიან დარიბია ამ მხრით. სჭიროა განსაკუთრებული ყურადღება ნექცეს ამ საგნის სწავლებას დაბალ სკოლებში და გამოინახოს საუკეთესო მეთ

სუხუჯენი და თვით ჩვენი მატანე „ქართლ ცხოვრება“ და სხვ.

საჭიროა ამ ისტორიული ნაშთების დათლიერება და თვალსაჩინოთ განხილვა; ხოლო ვიდრე რომელიმე ერი ისტორიულს ცხოვრებას შეუდგებოდა, მან გაიარა პირველყოფილი ადამიანის ხანა. აქ საჭიროა ცნობა იმის თუ, როგორ ცხოვრობდა ძველად ადამიან როგორი თავშესაფარი და იარაღები ჰქონდა და სხ. საჭიროა, რომ თვითონ ბავშვები აკთებდნენ მოდელებს ძველი ბინისა და იარაღებისს; საჭიროა აუცილებლად ადგილობრივი სიძველეთა თვალსაჩინოდ გაცნობა, რაც უფრო გააფართოვებს, გაადრმავეებს ხალხის კულტურულად წინსვლის იდეას. რასაკვირველია თვისი ერის ისტორიის შესწავლა უფველთა უცხო ერების ისტორიის შესწავლას წინ უნდა უძღოდეს და მაშინ ისეთი შეუწყნარებლობა როგორც დღეს არის, თავისთავად მოიხსნება რედ.

დები. თუ როგორ სწარმოებს ისტორიის სწავლება ამ უამად ბევრს დაბალ სკოლებში მოგახსენებთ: მინახავს რამდენიმე სკოლა, საუკეთესოდ წოდებული, სადაც ისტორიის სწავლება ასეა დაყენებული: მეოთხე განყოფილებაში მოწაფეები იწყებენ რუსეთის ისტორიის შესწავლას. მასწავლებელი მოუთხრობს ბავშვებს „Россия нынѣ“-ს, ან „восточные славяне“-ს, წააკითხებს მოწაფეებს და ეუბნება: „აბა, ეს კარგად დაისწავლეთ, ძალიან საჭიროა, ისტორიას უამისოდ ვერ შეისწავლით“-ო. მოწაფემ არ იცის, თუ რაა ეს გაკვეთილი, რისთვის სწავლობს, რა მიზანი აქვს ამ სწავლას, მაგრამ იძულებულია „დაისწავლოს“ და აი, მეორე დღეს შოდის სკოლაში და ეუბნება მასწავლებელს რაღაც აბლაუბდას, გაკვეთილად წოდებულს. მასწავლებელიც კმაყოფილდება ამით და მიდის წინ. მაგრამ კი არ დაფიქრდება, თუ რამდენი კითხვაა მოწაფეთა გონებაში გამოწვეული, რომელთაც არ ესმის არც მიზანი მათი წვალებისა, არც იცის, რაა „ისტორია“. ეს მხოლოდ შვიდი ასოა მისთვის ერთად შეგროვილი. ეს და მრავალი სხვა კითხვა მათთვის სამუდამოდ გაურკვეველი რჩება, მთელი კურსი ისტორიისა გამოდის უნიადგო, არეული და ბნელი. ასე გადის წელიწადი. „ისტორიისგან“ ნაწვლები მოწაფეები წყებულობენ ქართული ისტორიის სწავლას(!). რა გასაკვირველია, რომ ისტორიის სახსენებელიც კი შესძულდეს მოზარდთაობას? აი, რა უზარმაზარი შეცდომა უძევს საფუძვლად ისტორიის შესწავლას ჩვენს დაბალ ორკლასიან სკოლებში, აი რადიდი პასუხსაგები მოვლენა სრულიად უწყურადღებოდ არის დარჩენილი და არავის აღუნიშნავს!

ჩემზე პირველად ერთმა ამგვარმა გაკვე-

თილმა დიდი გულშემზარავი შთაბეჭდილება მოახდინა და ძალიანაც დამაფიქრა. არ ვიცი, არ ვიყავი გარკვეული, თუ როგორ უნდა მოწყობილიყო პირველ დაწყებითი ისტორიის გაკვეთილები. ეს ფიქრები არ მშორდებოდა და ბოლოს კიდევ დამაინტერესა. მოშაძებნინა ისტორიის სწავლების საუკეთესო მეთოდები. საბედნიეროთ წელს ცოტა თავისუფალი დრო დამრჩა და შევიმუშავე გეგმა პირველ გაკვეთილებისა. მოლოდინი გადაჭარბებულ იქნა, ჩემი გეგმა რაოდენიმე ღირებულებას წარმოადგენს და, ვგონებ, უადგილო არ იქნება გავუზიარო ამხანაგ-მასწავლებლებს.

აი ეს გეგმაც.

გაკვეთილი I.

1. მოწაფეთაგან მათი კერძო ცხოვრების მოთხრობა სკოლაში მისვლის შემდეგ.

2. ელემენტარული წარმოდგენა ისტორიაზე.

უნდა აღვნიშნო, რომ საზოგადოთ ისტორიის გაკვეთილებზე ფართე ადგილი უნდა ექიროს მოთხრობით მეთოდს. გვერდს ვერ აფუკლით კითხვა-პასუხის მეთოდსაც.

მასწავლებელი აამბობინებს ერთ საუკეთესო მოწაფეთაგანს თავის სკოლაში ცხოვრების ამბავს. მთელი კლასის ყურადღება მიქცეულ უნდა იქნას იმ მიზნისაკენ მისწრაფებაზე, რომელიც საერთოა ყოველს მოწაფეში და რომელსაც მე უზარალოდ გაუმჯობესების წყურვილს ვუწოდებ. ამ მოთხრობას რავდენიმე მოწაფე გაიმეორებს და მთელმა კლასმა უკვე იცის მოკლე ამბავი თავის სკოლაში ცხოვრებისა. ამის შემდეგ მასწავლებელს გადააქვს მოწაფეთა წარმოდგენა უფრო დაშორებულს, განყენებულს ხანაში: ის

მოაგონებს მათ ბავშვის დროს, სანამ სკოლის გარედ იმყოფებოდნენ და მოაყოლებინებს მათ ამ ცხოვრების ამბავსაც. ყოველივე ეს მოთხრობები ფუჭი იქნება, თუ მასწავლებელი არ შეეცადა წითელი ძაფივით გაატაროს ამ მოთხრობებში ბავშვთა უმთავრესი მისწრაფება, ამ მისწრაფების მომწიფება. ცნობილია, რომ ყოველ ბავშვთა უმთავრესი მისწრაფება იგივე გაუმჯობესების წყურვილია და არა სხვა რამე. და აი, ეს მისწრაფება, ეს წყურვილი უნდა ექნას დედა-ძარღვად, შემაერთებელ სტიქიონად ამ ორი ხანის მოთხრობებს. მასწავლებელიც უნდა ცდილობდეს ეს ბავშვობის დროინდელი გაუმჯობესების წყურვილი სკოლის დროინდელ ასეთსავე წყურვილს გადააბას, დაუკავშიროს, რადგანაც სკოლაშიაც ისეთივე მისწრაფებაა და მასწავლებელიც ამ მისწრაფების კარგ ნიადაგზე დაყენებას ემსახურება. ამგვარად გამოდის, რომ სკოლის ცხოვრება განუყოფელი გაგრძელებაა სკოლამდის ცხოვრებისა (ნეტა სინამდვილეშიც ასე იყოს, და არა მოწყვეტილი ცხოვრებას), გამოდის, რომ თვით ცხოვრება წყურვილი და მისწრაფებაა გაუმჯობესებისადმი და სკოლაც ამას უნდა ენაცვალოს, სკოლა საშუალებაა, და არა მიზანი. (არა სკოლას უნდა ენაცვალოს ცხოვრება, არამედ სკოლა ცხოვრებას). ამის შემდეგ მასწავლებელი ამბობინებს მოწაფეებს შეერთებულ ამბავს მათი ცხოვრების ამ ორი ხანისა და ეუბნება: „დაფიქრდით, გახსოვთ თუ არა მთელი თქვენი თავგადასავალი? საიდან შეგვიძლია გავიგოთ ჩვენი თავგადასავალი დაბადებიდან მოკიდებული ოთხი-ხუთი წლის განმავლობაში? მიიღებს რა ამ კითხვებზე მასწავლებელი საკმარის პასუხს, მოწაფეებს მიმართავს შემდეგი სიტყვებით:

„გამოჰკითხეთ დედას თქვენი ბალობის ამბავი, დაურთეთ თავში დღევანდელ მოთხრობებს და შეადგინე მთლიანი მოთხრობა თქვენი ცხოვრებისა. აი ასეთი „ცხოვრების მოთხრობა“ არის ისტორია. ყველა ჩვენგანს საკუთარი ისტორია აქვს“. მოწაფეები სიხარულით მოეკიდება ამ „ისტორიის“ დაწერას, რადგანაც ეს დიდ ინტერესს იწვევს მათში. თვით ცნება „ისტორია“-ს რამდენიმედ შუქი ეფინება და ცოტად თუ ბევრად, ნათლდება მათ წარმოდგენაში.

ამით გავათავებ პირველ გაკვეთილს.

გაკვეთილი II.

1. მოწაფეთა ნაწერების მათთან ერთად კარჩევს და შედარება.

2. ვეკლავ მოწაფეთა „ისტორიების“ შემაერთებელ დედა-ძარღვის აღმოჩენას.

3. მთელი კლასის ისტორია თვითიველ მოწაფის ისტორიაც არის.

4. ელემენტარული წარმოდგენა საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე.

მეორე გაკვეთილზე მასწავლებელი უკითხავს მოწაფეებს მათივე ხელით დაწერილ მოთხრობებს, ხაზს უსვამს უმთავრეს სტიქიონს — გაუმჯობესობისკენ მისწრაფებას და შეეკითხება მოწაფეებს: „მე წავიკითხე თქვენ ამ წუთში ვანოსა და ნიკოს ისტორიები; არის საერთო რამე ამ ორ ბავშვთა ცხოვრებაში? (მოწაფეები იმ წამსვე დაასახელებენ აღნიშნულ მისწრაფებას). ახლა წავიკითხავ დანარჩენ ისტორიებსაც; (კითხულობს) ჰპოვეთ რამე საერთო? (ასახელებენ იმავე მისწრაფებას) მასწავლებელი რამდენჯერმე ჩამოათვლევინებს მოწაფეებს წაკითხულიდან პირად კერძო თვისებებს და საერთო — საზოგადო „მისწრაფებას“, რითაც უფრო არკვევს მათ გონებაში განსხვავებას „პი-

რადსა“ და „საზოგადოს“ შორის. ამის შემდეგ ჰკრეფს ყველა მოწაფეთა საერთო თვისებას, აჰკინძავს მათ საერთო თვისებას, აჰკინძავს მათ-საერთო მისწრაფებაზე, წაუკითხავს მოწაფეებს და დაეკითხება: „ნიკო, ხედავ ამ წაკითხულ მოთხრობაში შენ ისტორიას თუ არა? (კი) შენ ვანო? (მეც), ასე შეეკითხება მასწავლებელი მოწაფეთა უმრავლესობას და ყველას დაანახევებს, რომ იმათ საერთო მიზანი, მისწრაფება და ცხოვრება ჰქონიათ, რომ ისინი მჭიდროთ შეერთებული შესისხლ-ხორცებული ყოფილან ამ თვისებათა წყალობით, რომ იმათ საერთო ისტორია აქვთ, რომ ისინი პატარა განუყოფელ საზოგადოებას შეადგენენ. ამ დასკვნათა გამოსატანად მასწავლებელმა ძლიერ ფრთხილად უნდა გაუკაფოს მოწაფეთა გზა და შემდეგ სრული დამოუკიდებლობა უნდა მიანიჭოს და აცალოს, რათა ფრთხილად სცნან და წარმოსთქვან ეს დასკვნები. ამნაირად ჩვენ ხელს შევუწყობთ მათში აზროვნების განვითარებას. ბოლოს მასწავლებელი მიმართავს მოწაფეებს: როგორც ჰხედავთ, ჩვენ გადაჯაჭვული ყოფილვართ ერთმანეთზე საერთო მიზნით, მისწრაფებით, ცხოვრებით, შეუძლებელია ვინმე ჩვენგანის ჩვენს გარეშე განდგომა, ჩვენ გვაქვს ჩვენი პატარა საზოგადოება და უნდა ვეცადინეთ ამ საზოგადოების ცხოვრების გამშვენიერებას. ახლა მითხრობით, სკოლაში მოსვლამდე ვიყავით ჩვენ ერთად თუ არა? (არა) მაგრამ გვქონდა საერთო რამ მაშინაც თუ არა? (კი) მაშ ერთობა და მთლიანობა ჩვენი არსებობდა თუ არა მაშინაც? (კი) დიახ, არსებობდა, მაგრამ ჩვენ და გაუგებრად, ჩვენ ამას არ ვხედავდით, აი ამდენად ძლიერია ჩვენი შემაერთებული ძალა; ახლა მიტხარით, სად მოგვიყარა ჩვენ

თავი ამ მისწრაფებამ? (სკოლაში). რა შევქენით ჩვენ სკოლაში? (პატარა საზოგადოება). აი ეს საზოგადოება ჩვენ სკოლაში მისვლისათანავე ვიხილეთ, მანამდე კი ის უხილავად არსებობდა. შემდეგ ისათვის დამიწერეთ ისტორია ჩვენი პატარა საზოგადოებისა და მომიტანეთ“. თუ საჭირო დარჩა, მასწავლებელი გეგმას აძლევს მოწაფეებს. აი ესეც მეორე გაკვეთილის დასასრული.

გაკვეთილი III.

1. საზოგადოებრივობაზე წარმოდგენის გაფართოება.

მესამე გაკვეთილზე მასწავლებელი ათიოდე წუთს შესწირავს მოწაფეთა მიერ დანაწერის მათთან ერთად გარჩევას, გაურკვევს და გაუშუქებს წინა გაკვეთილებზე მიღებულ წარმოდგენას და შემდეგ ნაბიჯს გადადგამს. მასწავლებელი პარალელს გააბამს მის სკოლასა და სხვა სკოლათა შორის, გააგებინებს მოწაფეებს, რომ ასეთი სკოლა, ასეთი მჭიდრო საზოგადოება მოწაფეთა—მრავალია ჩვენს ქვეყანაში, რომ იმ მოწაფეთა მრავალ საზოგადოებას ასეთივე მისწრაფებანი და თვისებები აქვს, როგორც ჩვენ, ისინიც იქითკენ მიისწრაფვიან, საითკენაც ჩვენ. იქაც ისეთი ბავშვებია, როგორც აქ.

დაისმის საკითხი: „ყოფილან შეერთებული გაუმჯობესების წყურვილით მრავალი ასეთი პატარა საზოგადოება, როგორც ჩვენა გვაქვს, თუ არა? შეიძლება საზოგადოებიდან გაქცევა ვუწოდოთ იმ მოვლენას, თუ რომელიმე ჩვენგანი ჩვენ ჩამოგვშორდება და სხვა ამგვარ საზოგადოებაში შევა? რატომ არ შეიძლება ეს გაქცევით ვალიაოთ? (იმიტომ რომ მასში არაფერი არსებითი ცვლილება არ

ომხდარა). შემდეგ მასწავლებელი განაგრძობს: „გახსოვთ, როცა თქვენ პატარები იყავით, სკოლაში არ დადიოდით, ერთმანეთს არ იცნობდით, მაგრამ თქვენი საზოგადოება თქვენდა გაუგებრად არსებობდა, რადგანაც თქვენ გაერთებდა გაუმჯობესების წყურვილი. აგრეთვე თქვენ არ იცნობთ სხვა სკოლებში არსებულ პატარა საზოგადოებათა. მაგრამ მათთან კი შეერთებული ხართ სამუდამო მისწრაფებით, თვისებებით. მაშ არსებობს ერთი დიდი საზოგადოება, რომელიც შესდგება თქვენისთანა პატარა საზოგადოებათაგან. ჯერჯერობით ჩვენ ამას არ ვხედავთ, ისე როგორც სკოლაში შესვლამდე არ ხედავდით თქვენს ერთობას, ჩვენ მხოლოდ გონებით ვსცნობთ უფრო ფართო საზოგადოებას, ვიდრე ჩვენი კლასია. გავადრო, ყველა ასეთი საზოგადოება, როგორც აი ეს ჩვენი კლასია, გაათავებს სკოლას, გამოვა ცხოვრებაში და იქ შეხვდებიან ერთმანეთს და კიდევაც ხელიხელ მიცემული ჩაებმან ახალ საერთო ცხოვრებაში, შეჰქმნიან იმ ფართო საზოგადოებას, რომელსაც მხოლოდ ვგრძნობთ დღეს. ამ გვართ, თქვენისთანა ბავშვები არ იცნობდენ ერთმანეთს. სკოლაში მოსვლამდე, მოვიდნენ სკოლაში და ჯგუფ-ჯგუფათ შეერთდენ, შესისხლბორცენ. გამოხვალთ სკოლიდან და თქვენისთანა ჯგუფები შეხვდებით ერთმანეთს და საბოლოოდ შეერთდებით ერთ საზოგადოებად. აი ამას ჰქვია ერთი მოზარდი თაობა, რომელიც ერთ მთლიანად აქცია გაუმჯობესების წყურვილმა და მოუწოდა, რათა საერთო ძალღონით გაამშენიერონ თავისი ცხოვრება. მაშ მითხარით, მარტონი ვართ ჩვენ, თუ ჩვენთან ერთად ჯერჯერობით ჩვენ გაუგებრად ხელი-ხელ ჩაკიდებულია სხვა მრავალი თქვენისთანა ჯგუფი? მით-

ხარით, ჩვენზე წინ აღზრდილი თაობა სად იქნება ახლა? ჰქონიათ თქვენი მშობლების თაობას თავისი საზოგადოება თუ არა? თქვენ უკვე იცით, როგორ იზრდებოდა და ეწყობოდა თქვენი ახალი თაობა, საინტერესოა ვიცოდეთ, თქვენი მშობლების უკვე ძველი თაობა როგორ-ღა იზრდებოდა და ეწყობოდა? გამოჰკითხეთ საჭირო ცნობები მათ და დამიწერეთ, როგორ იზრდებოდა და ეწყობოდა თქვენი მშობლების (ძველი) თაობა? ეს იქნება ძველი თაობის მოკლე ისტორია. თქვენი (ახალი) თაობის ისტორია უკვე იცით“. თუ საჭირო იქნება, მოწაფეებს სამუშეო ვარის გეგმა ეძლევა.

ამით დაბოლოვდება მესამე გაკვეთილი.

გაკვეთილი IV.

1. ჩვენი თაობის ისტორია ჩვენი დედამისის თაობის ისტორიის გაგრძელებაა.
2. განსხვავების აღმოჩენა.
3. ამ განსხვავების გაუმჯობესებისაკენ მისწრაფებით ასსნა.
4. პირველი ცნობა შთამომავლობაზე და მის ისტორიაზე.

მეოთხე გაკვეთილზედაც ჩვეულებრივად რამოდენიმე წუთს ნაწერების მოწაფეებთან ერთად გარჩევას შეესწირავთ. მასწავლებელს მიზნად უნდა ჰქონდეს დასახული ძველი თაობის ისტორიაშიაც ხაზი გაუსვას და აღმოაჩინოს იგივე სტიქიონი გაუმჯობესებისაკენ მისწრაფებისა, ხაზი უნდა გაუსვას და გაარკვიოს, თუ როგორ და რა სახით ხდებოდა ეს მაშინ და ახლა. უნდა შეადაროს ძველი და ახალი მიმდინარეობა ცხოვრებისა და შეეკითხოს მოწაფეებს: „როდის უფრო კარგად იყო დაყენებული თაობის მომზადება და საზოგადოება: ჩვენი მშობლების თაობის დროს თუ ახლა? (პას. ახლა) ვინ ამის-

ნის: რატომ? (პას. იმიტომ, რომ ჩვენ გაუმჯობესებისაკენ მივისწრაფვით და აკი გაუმჯობესდით) ის, რაც კარგი და სასარგებლო გამოცდილება შეიძინა და დაგვიტოვა ძველმა თაობამ, ჩვენ გადავაგდეთ თუ გამოვიყენეთ? (გამოვიყენით). მაშ მითხარით, ჩვენ თავიდან დავიწყეთ ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების მოწყობა თუ დავეფუძნეთ ძველი თაობის გამოცდილებაზე? ჩვენი თაობის ისტორია ყოფილა თუ არა ძველი თაობის ისტორიის გაგრძელება? აგრეთვე ამ ძველი თაობის ისტორია ყოფილა თუ არა უძველესი თაობის ისტორიის გაგრძელება? ვინ მოსთვლის, რამდენი თაობა არსებობდა ჩვენამდის: ჩვენი წინაპრების, ჩვენი პაპის და პაპისპაპების თაობასაც იგივე წინსვლის წყურვილი ჰქონდა, იგივე გაუმჯობესების მისწრაფება ჰქონდა, რაც ჩვენა გვაქვს, ისევე ცდილობდა გაემშვენიერებინა საზოგადოებრივი ცხოვრება, როგორც ჩვენ ვსცდილობთ და უნდა ვცვალებოდეთ, და უნდა ვსთქვათ, რომ მრავალი სასარგებლო გამოცდილება დაგვიტოვეს და გადმოგვცეს, ყოველი შემდეგი თაობა თავის ცხოვრებას ამ ძველთაგან ნაანდერძევ გამოცდილებაზე ამყარებდა. ასე ვიქცევით ჩვენც: ის, რაც შექმნა ჩვენმა შთამომავლობამ, (უთვალავმა თაობამ) ჩვენ გამოვიყენეთ საძირკვლად და მივალთ წინ, რათა უფრო გაუმჯობესდეთ და უკეთესი საძირკველი გადავსცეთ მომავალ თაობას. აი რა ყოფილა მთელი შთამომავლობის მიზანი, მისწრაფება“. მოწაფეებს ეძლევა დასაწერად მოკლე ისტორია შთამომავლობის შემდგომი წინასწარი გეგმით: 1. ძველის-ძველთაობათა ცხოვრება და მისწრაფება გაუმჯობესებისადმი. 2. გამოცდილების შექმნა. 3. ამ გამოცდილების შემდეგ თა-

ბაზე გადაცემა. 4. თაობათა მუშაობა და გამოცდილების ზრდა ჩვენს დრომდე. 5. რაზე დავემყარეთ ჩვენ და რა გვინდა შევქმნათ.

აქ გავათავებ მეოთხე გაკვეთილს.

გაკვეთილი V.

1. თვით-არსებობის დაცვის აუცილებლობა.
2. სხვა და სხვა ნათესავ შთამომავლობათა შეერთება და მტრებთან ბრძოლა.
3. დასჯილობა და შესისხლხორცება შთამომავლობათა.
4. ქართველი ერი.

ვარჩევთ მოწაფეთა მიერ დანაწერ „ისტორიას“ და ხელმეორეთ მოკლეთ აღვნიუსხავთ შთამომავლობათა განვითარების გეგმას. ამის შემდეგ მოწაფეებს განუმარტავენ, რომ არსებობდა არა ერთი, არამედ რამდენიმე ნათესავი შთამომავლობა. ეს შთამომავლობანი ჩვენს ქვეყანაში დღემდისაც მოწეულან და სცხოვრობენ. ასეთია: გურულები, მეგრელები, იმერლები, ქართლ-კახელები, რაჭველები, სვანები, აჭარლები და სხვ. ძველად ეს შთამომავლობანი ცალკე-ცალკე ეწეოდა ამდღორძინებელ მუშაობას და ჰქონდა საკუთარი (თუმცა ერთმანეთის მზგავსი) ისტორია. მაგრამ შემოსევია საშინელი მტერი და მოუნდომებია ამ შთამომავლობათა აღგვა და თვითონ დამკვიდრება ჩვენს ქვეყანაში. ამიტომ ხსენებული შთამომავლობანი უხსოვარ დროიდან შეერთებულან და საერთო ძალით უწყიათ მტრებთან ბრძოლა, უძლევია მტერი და შესდგომია საერთო ამდღორძინებელ ეროვნულ მუშაობას. ეს შეერთებული შთამომავლობანი დროს განმავლობაში შესისხლხორცებულან და შეუქმნია ქართველი ერი. აი ამ დროდან იწყება ქართველი ერის ისტორიული ცხოვრება. ამ

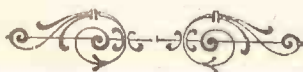
უხსოვარ დროიდან ეწევა საქართველო მძიმე შრომას და იკმაყოფილებს თავის გაუმჯობესების წყურვილს, შრომობს და იბრძვის ბედნიერ მომავლისათვის*). ამ შრომას, ამ ბრძოლას უანდერძებდა ის თავის ყოველ ახალ თაობას და აი, მრავალმა ძვირფასმა გამოცდილებამ და ცოდნამ, რომელიც გაუმჯობესებას ემსახურება, რომელიც წარმოადგენს ქართველი ერის სულიერ ცხოვრებას, ჩვენამდის მოაღწია. ჩვენ წარმოვადგენთ ქართველი ერის ახალ თაობას, ჩვენს ხელთ არის ჩვენი წინაპრებისაგან ნაანდერძევი ძვირფასი საგანძური, რომელიც, როგორც ზევით ვთქვით ქვაკუთხედით უნდა დაედვას ჩვენს წინსვლას, რომელსაც ჩვენ უნდა მივუმატოთ რაიმე ღირებულება და მომავალ თაობას გადავცეთ. როგორც სჩანს, საქართველო იბრძოდა და სცხოვრობდა ბედნიერ და სახელოვან მამულისათვის, ჩვენც ამავე მიზნებით გატაცებული ვეწევით შესაფერ მუშაობას. აუცილებელი საჭიროა დაწვრილებით შევისწავლოთ: რა იყო ჩვენი წარსული, ე. ი. რისთვის და როგორ სცოცხლობდა ქართველი ერი, რა არის ჩვენი აწმყო, ე. ი. რას წარმოვადგენთ დღეს და საითკენ მივისწრაფვით, და შემდეგ უკეთ გავარკვევთ, თუ როგორი მომავალი მოგვითანს ბედნიერებას და რა გზით უნდა მივადწიოთ ასეთ მომავალს.

*1) ქართველი ერის ისტორია დღევანდელ სამშობლოდან კი არ იწყება, არამედ უფრო გვიან, იმ დროდან როცა ჩვენი წინაპრები ჯერ კიდევ ქაღდაღში ცხოვრობდნენ და იქიდან მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში თანდათან დამკვიდრდნენ დღევანდელს სამშობლოში.

რედ.

ამ გაკვეთილზე დიდი ადგილი უჭირავს მასწავლებლის მოთხოვნას. ეს მოთხოვნა ძლიერ ცოცხალი და გონების მომტაცია უნდა იყოს, რათა მიიპყროს საერთო ყურადღება და დაინტერესოს მოწაფე. დასასრულ მასწავლებელმა წინასწარ მომზადებული კითხვების საშუალებით უნდა გამოაპკითხოს მოწაფეებს ყოველივე გავონილი და მით გაკვეთილიც გათავდება. შემდეგი გაკვეთილი ყოველივე გავლილი მასალის გამეორებას და გადათვლიერებას უნდა მოვანდომოთ და მხოლოდ შემდეგ გადავიდეთ სახელმძღვანელოზე. მაგრამ მარტო სახელმძღვანელოზე დამყარებაც ზარალს მოიტანს. უნდა გვახსოვდეს, რომ მთელი ისტორიის კურსი ერთ განუწყვეტელ ძაფს—დედა-ძარღვს უნდა წარმოადგენდეს. ეს დედაძარღვი—როგორც ზევით აღვნიშნე, ქართველი ერის გაუმჯობესებისაკენ მიისწრაფება და აი, ამაზე უნდა აიკინძოს მთელი ჩვენი წარსული. სახელმძღვანელოებში კი ბევრგან გაწყვეტილია ეს ძარღვი და აი, სწორედ ასეთ ადგილებში უნდა ვეცადნეთ რამე ნაირად ამ ძარღვის გამთელებას და შეცდომა და ბუნდოვანება ავამოროთ ნორჩ მოწაფეებს, უნდა გვახსოვდეს; რომ ეს შეცდომა მთელს ცხოვრებაში გაჰყვება მას; ექნება საზოგადო ცხოვრებაზე ბნელი და არეულ წარმოდგენა. როცა ისტორიის შესწავლას წინ ასეთ გაკვეთილებს წავუძღვარებთ, ჩემის აზრით ამით ხელს შევეუწყობთ მოწაფეთა გონებაში ჩანერგვას ჩვენი ერის ისტორიის გეგმოსას, მისი ისტორიის ევოლიუციისას. ეს თესლი იქნება უტყუარი და შესაფერ ნაყოფსაც გამოიღებს.

მასწ. ა. დობორჯგინიძე.

მე და ქართველი მაჰმადიანი

პასარა კოშკა

(გუძღვნი ჭაიდაბეგ აბაშიძეს)

გვეცან ქართველ-მაჰმადიანსა
სახემოწყენილს, დაღონებულსა,
დარბაისლურის ქართულით მეტყველს,
წითელის ფესკით დაშვენებულსა.
დიდს ხანს ვიმგზავრეთ ერთათ რკინის
გზით,
ვლაპარაკობდით ამ მთის; იმ ბრისას,
შევგებოდით სამშობლოს აწყყოს,
ვიტყოდით ამბებს წარსულ დროისას.
იმის სახესა აჯდა ბეჭედი
შეგნებულ კაცის გულისა დარდის:
აღბად აწყყოით გულ-გატეხილსა
სულს უღელვებდა ფიქრი მყობადის.
ისიც შევატყე, რომ რაღაც იქვით
მისი არსება იყო მოცული,
და მე, ქრისტიანს, სისხლით თვისს მოძმეს,
არ ვადმიშალა სავსებით გული;
თუმცა გამიტყდა გული მის იქვით,
მაგრამ განვაგრძე კვლავ საუბარი:
— „დიდებულია თქვენი სამშობლო
და კურთხეული მისი მთა-ბარი;
დაბრძანდებოდა იქ თავის ფეხით
თვითონ უკვდავი მეფე თამარი,
ვისაც შავშეთი ქებას უძღვნიდა,
და შეამკობდა რუსთველის ქნარრი.
შავის ზღვის ნაპირს დაუკავშირა
თვისი ქვეყნისა მან მომავალი.
მეტად უყვარდა მას თქვენი მხარე,
მასზე ეჭირა მოწყალე თვალი.
ალაშენა იქ ციხე-კოშკები,
დიდი სასახლე, ბევრი ტაძარი;
წყლებზე გამართა მკვიდრი ხიდები,
მით ჰყო თვის თავი დაუფიწყარი.
ბრძანა: შავს ზღვასა ნუ განშორდებით,

მის ნაპირს იყავთ დამკვიდრებული,
და იმის ზვირთებს დაქ ესმოდეს
მუდამ რუსთველის ტკბილი ქართული.
თქვენში ღვიოდა ძლიერი ცეცხლი
ძველად ქართული ეროვნობისა,
და აშუქებდა მთელ საქართველოს
იქიღამ სხივი ნწიგნობრობისა.
მაგრამ უმტყუნა მას ჟამთა ბრუნვამ,
შავმა დრომ ჩასცა გულში მახვილი:
შემოესია საქართველოსა
ოსმალთა ჯარი ძლივა-მოსილი,
საერთო დედის მკერდსა მოსწყვიტა
აქარის მხარე და ქობულეთი,
ახალ-ციხე და ახალ-ქალაქი,
შავშეთ-ლივანა და ერუშეთი.
ცეცხლით, მახვილით და მუქარითა
აღმოფხვრა იქ მან იესოს სჯული,
ქრისტეს გულისთვის ოსმალთა მიერ
მრავალი იქმნა ტანჯულ-გვემული.
მოსწყდა ეს მხარე საქართველოსა,
გადაეფარა სულარა ბნელი...
დღე დღესა გაჰყვა და ღამე-ღამეს
კვირე-კვირასა და წელსა-წელი.
ოსმალთა ხელში—მესხ—აქარელებს
გადაავიწყდათ თვისი წარსული;
ბევრს დაავიწყდა ქართული ენაც
და მამა პაპის დაჰკარგა სჯული.
დღეს აღარ ახსოვთ იგი გმირები,
რომელთ მათს დაცვას შესწირეს თავი,
ჟამთა ტრიალმა იმათს ხსოვნასა
გადაეფარა ზეწარი შავი.
აღარცა სკოლა, აღარცა წიგნი,
აღარც რუსთველი, არც მთაწმინდელი,
გზა დაბნეულმა თქვენმა ქვეყანამ

განათლებაზეც აიღო ხელი...

მთელი არსებით, სულით და გულით
დაემორჩილენ იქ მაჰმადის სჯულს,
არარა სწამდათ ლოცვის გარეშე,
იმით იტკობდენ დაავადებულ გულს.
ბედის წყალობით ჩვენთან დაბრუნდით;
ვბოვეთ ჩვენ ძმები დაკარგულები,
და დღეს მას ვნატრობთ, რომ ზეამაღლ-
უმეცრებითა დატანჯულები; დეთ
რომ ცოდნის შუქით შავი ბურუსი
მოშორდეს თქვენსა ჭკუა-გონებას, [შირს
რაც ხელს უშლიდა თქვენს ჩვენთან კავ-
და საღს ეროვნულს თვითშემეცნებას.
ხედავთ იღვიძებს ქართველი ერი,
ესწრაფვის სწავლა-განათლებასა,
აარსებს სკოლებს, ბეჭდავს წიგნებსა,
იუმჯობესებს თვის ცხოვრებასა,
აქვს გაზეთები, აქვს თეატრები
სამშობლო ენის მასაზრდოებლად,
ხალხში სათესად კეთილ აზრების
მისი ზნეობის აღსამაღლებლად.
დღითი დღე ქართველს ქრისტიანებასა
ემჩნევა წინსვლა-განვითარება,
და მისს უდიდესს ნაწილს, მშრომელ
ეტყობა გათვითცნობიერება... [ხალხს,
ვერა რა ძალა ვერ შეაფერხებს
აზვირთებულსა ერის შეგნებას,
თვით ტანჯვით შორს გზასა გაიკვლევს
და მისცემს ერსა ბედნიერებას!..
უბედურია მხოლოდ ის ერი,
ვისაც ბნელი აქვს თვისი გონება,
არ სჭვრეტს მსოფლიოს ზოგადს ცხოვრებას
და უგზო-უკვლოდ დაიარება.
შესძულდათ ქართველ ქრისტიანებსა
ძილი... ქეიფი და მცონარება...
მათში იკიდებს თანდათან ფეხსა
შრომა და კეთილგონიერება...
მოდით თქვენც, ძმებო, და ჩვენთან ერთად
სწავლა ცოდნასა ჩასქიდეთ ხელი,
ღრმა ძილისაგან გამოიღვიძეთ,

თორემ მოგელისთ მყობადი ბნელი,
როს მოიხპობა თქვენი ხსენება,
აღიგვის სოფლით თქვენი ცხოვრება,
სამოთხის მსგავსი თქვენი ქვეყანა
სამკვიდრებელად სხვასა დარჩება.
და განქარდება მასში სამუდმოდ
რუსთაველისა ტკბილი ქართული,
დაიკარგება თამარის ხსოვნაც,
თქვენს მიწა-წყალთან შეერთებული.
მაშინ ხომ ძვალნი მამაპაპების
დიდ საყვედურით მოგიხსენებენ, —
მათნი აჩრდილნი დაღვრემილები
თქვენსა სახელსა შეაჩვენებენ...
ცოდნა გიხსნის თქვენ შავი ხვედრიდამ,
სწავლა მოგიძღვნით თავისუფლებას,
თქვენს აზროვნობას სხვა საგანს მისცემს
ძირითად შესცვლის თქვენსა ცხოვრებას.
გულით მოგვედეთ, თქვენ წინა დავფენთ,
რაც გვაქვს გონების სამკვიდრებელი,
ამაღლებელი ცათამდე სულის
და კაცის ჭკუის მსაზრდოებელი.
გაიცნობთ ჩვენი ქვეყნისა წარსულს,
მრავალ წამებულს იმის ცხოვრებას,
ქართულ მწერლობის ძვირფას საუნჯეთ
და იგრძნობთ დიდსა ბედნიერებას.
მომეცი ხელი... ნუ მერიდები
მე ქრისტიანსა მაჰმადიანი,
არ გიღალატებ როგორც ღვიძლს ძმასა,
ისე მიმიღე, ვით შენიანი.
შენ შენი სჯული, მე ჩემი სჯული,
სჯულის სხვაობა ვერ შეგვიშლის ხელს
ის ვერ შემუსრავს სისხლით და ენით
ჩვენის ერთობის ჩადგმულს საძირკველს.
კარგა ხანია სჯულმა დაჰკარგა
თავისი ძველი მიმზიდველობა,
თვისი ადგილი ცოდნას დაუთმო
და მას გადასცა თვის პირველობა!
კრემლი გადმოსკდა ცოცხალ თვალთაგან
ახლად გაცნობილს მაჰმადიანსა
და სთქვა: „დავრწმუნდი, რომ გავცს“

ქართველს შეგნებულს, დინჯს ზე ჭკვიანსა.
რაია სჯული?! სისხლი ერთი გვაქვს,
ერთი გვაქვს ტკბილი ქართული ენა,
ერთი გვყოლია ჩვენ წინაპარი,
ერთად ვყოფილვართ ძველს დროში ჩვენა
ერთსა ტაფაში ძმურად ვზრაკულვართ,—
და გაგვიყვია ლხინი და ქირი;
ბოლოს ქართველი ერის დაყოფამ
გიმოუთხარა ჩვენს ყოფას ძირი!!
განა არ ვიცით, რომ ქართველნი ვართ,
სისხლით, ერთ და ჩამომავლობით...
და სჯული მაჰმედ ფელამბარისა
დამყარდა ჩვენში ძალის ძალობით?!
თამარის ენა, ქართული ენა,
ეს დღეს ჩვენშია ყველასა სჯერა,
არ მოისპობა უკუნისამდე,
თუნდ გაგვიცუდდეს ჩვენ ბედისწერა.
ვინც დაივიწყა დროთა ბრუნვისგან
თვის მშობლიური ენა ქართული,
კვლავ შეისწავლის ამავე ენას,
ქართველებსკენ გაუსწევს გული...
დღეს გვსურს ვისწავლოთ ქართული ენა
და შევითვისოთ წიგნი ქართული,
დაუკავშირდეთ ქრისტიან ქართველთ

მით აღვიმადლოთ სული და გული.
აღარ გვსურს ვიყოთ გზა დაბნეული,
არცა თათარი, არცა ქართველი,
არცა ამ ბარის და არც იმ მთისა,
და გარს გვეხვიოს სულარა ბნელი...
შევიგნეთ დღესა, რომ ქართველნი ვართ,
მაჰმადიანნი მხოლოდ კი სჯულით,
და ქრისტეს მოსავს ჩვენსა მოძმეებს
მივესალმებით სულით და გულით.
და ამ შეგნებას ჩვენს არსებაში
ჩაქსოვილსა და ფესვებ გადაგმულსა,
ვერარა ძალა ველარ შემუსრავს
საშვილიშვილოდ გამტკიცებულსა...
და ამ შეგნებით შევაკავშირებთ
წარსულს, აწმყოსა და მომავალსა,
უშიშრად ვხვდებით ხვალინდელს დღესა
და ცხოვრების თავგადასავალსა!..“
ეს სთქვა... ერთმანეთს გადავხვიეთ
შვილნი ერთისა დედის ქებულის,
და გვისხურებდა ორივეს ღაწვებს
კრემლი ნუგეშის და სიხარულის!

ილია ჩხერიმელისპირელი.

1914 წ. 20 ივლისს.

ზვილდა აღვილი

(აკაკის ხსოვნას)

შუქურა რომ ერთ წერტილზე
ცას მიჰკვრია და კიანთობს,
ცეცხლით ნაქსოვ ოქროს სვეტსა
ერთ ადგილას მიწას ასობს,
საცა დაჰქრის მთის ნიავი
და ქვეყნისა ამბავთ ამბობს,
საცა ბულბულს ვარდის ემზი
ვნების ცეცხლით წვავს და ათბობს,

იმ ადგილას, ყვავილთ შორის,
ხალხის ქნარი ასვენია,
სიმთა მისას ამა სოფლათ
კრემლი სისხლათ დასდენია.
ასვენია... და მას დაჰგლოვს,
მაზე მოთქვამს არე-მარე:
„დაიღურბლა სამშობლოს ცა;
ჩაესვენა მზე ბრწყინვალე“.

სან. გურული.

გ ლ ო ზ ა

(აკაკის გარდაცვალების გამო)

მევე, დაბნელები, ნუ ჰფენ სხივებს ჩემს სამშობლოს წამებულსა, გლოვის ძაძით შეიმოსე, საქართველოვ, ცრემლი ჰღვარე; აქვითინდი კვლავ სამშობლოვ, ცას ასმინე გლოვის ხმები, ერის დრტვინვას შეუერთე შენი მოთქმა, კვნესა მწარე.

საქართველოს დიდების მზე ჩაესვენა, აღარ ნათობს, ერთი მსხვერპლი შეეწირა კვლავ სამშობლოს საკურთხეველს; სიკვდილისა შავ ყორანმა კვლავ დასჩხავლა ბედკრულ მხარეს, ვინ მოჰფინოს შვება-ლხენა ერს, შავბედში ცრემლის მფრქვეველს?

გარდიცვალა... და ეს სიტყვა გლოვის ზარად გარს გაისმა, ნისლ-ბურუსში გაეხვია საქართველოს მთა და ბარი; მაშ იტირე, ერო, შვილი სწორუპოვარ ღირსეული და მტკვრის ტალღებს შეუერთე მწუხარების ცრემლის ღვარი.

მეც მომიკლა კაეშანით გული მშობელ ერის ბედმა, მხიარული ქნარის ჟღერას ჩავაქსოვე გლოვის ჰანგი; მშობელ ერთან მეცა ვგლოვობ, მგონის კუბოს მეც დავსტირი, და სამშობლოს დანაკარგსა მოსთქვამს, სტირის ჩემი ჩანგი.

ა. გაფრინდა შვილი.

ქ. კიევი. 5 თებერვალი.

ცხოვრების პირველ საფეხურზე

(ფსიხოლოგიური კტიუდი)

(დასასრული)

VIII

ღამის ორი-სამი საათი იქნებოდა შავ-ბნელ ფიქრებით გატაცებულ თამროსაც კი ჩასძინებოდა. იქვე თამროს ახლო მწოლიარე დედ-მამა თვალ-ყურს ადევნებდნენ თამროს, ხან დედა იღვიძებდა, ხან მამა, ხან-კი ორივე ერთად და შეჰყურებდნენ შვილსა, ჩასტკეროდნენ მის

გამხდარ გადაფითრებულ სახესა, ყურს უგდებდნენ მის ოდნავ სუნთქვას. ნესტორს და ტასოს, როგორც მოქანცულთ ჩაეძინათ, ღრმა ძილს მიეცნენ. პირის ფერი ჩუფით პატარა სანათებელი მქრთალ პირისფერსვე შუქსა ჰფენდა მთელ ოთახსა, თამროს მაგიდაზე კი საცა სანათებელი იდგა, ოდნავ აფენდა თეთრ-შუქს. იმავე მაგიდაზე დაწყობილ

თამროს კუკებსა და სხვა სათამაშოებსა, პარკებით და თევზებზე დაწყობილ ქადა-ნაზუქებსა, კამფეტებსა, შაქრის პურებსა და სხვასა, რომლებიც მნახველებისაგანა ჰქონდა თამროს მორთმეული. მთელს ოთახში ნაცხოვების საუცხოვო სუნი დაეყენებინათ. სახლის იატაკ ქვეშ, სად-ღაც გადაკარგულ ვირთაგვასაც კი მიუვიდა ეს სასიამოვნო სუნი, და ამ ნაცხოვების ჭამის სურვილმა ვირთაგვას სულ კბილები აუკაწაწა, პირსწყალი მოჰგვარა. მშვენიერმა სუნმა და ნაცხოვების მორთმევის სურვილმა მოიპატიჟა ვირთაგვა თამროს ოთახისკენ. კამოდის ქვეშ კუთხეში, იატაკის ფიცრების თავში, მოხერხებულ ალაგას დაუწყო ვირთაგვამ კედელს ფხაკა-ფხუკი, ფხოჭა—თხრა. ჯერ კიდევ კარგა ღამე იყო. ვირთაგვამ თავისი მუშაობა დროზე დაამთავრა, თავისუფალი ამოსასვლელ-ჩასასვლელი გამოთხარა კუთხეში. ოთახში ამოსვლა, გასიერ გამოსიერება და ნაცხოვების მორთმევაც მოისურვა.

ნათქვამია „სიფრთხილეს თავი არ ასტკივო“ ვირთაგვაც სწორედ ასე იქცეოდა, მეტიც მეტი სიფრთხილით ამოყო კედელსა და კამოდ შუა იატაკიდან თავი. მიიხედ-მოიხედა. სასიამოვნო სუნმა უფრო მძლავრად იმოქმედა მასზე, ცხვირის ნესტოებმა ყნოსვას უმატეს, გაუნათლდა მთლად სული და გული, კბილები უფრო აუკაწაწადა, ტუჩებმა ძალა-უნებურად მოძრაობა, ცმაკუნნი დაუწყეს, დაწყებული უღვაშები აათამაშა. იატაკიდან სრულებით ამოძვრა. გასწორდა. რამდენიმე ნაბიჯი წამოდგა წინ და ისევ გაჩერდა. ყურები აცქვიტა, ეშინოდა არავისა ჰღვიძებოდა, მოულოდნელად არავინ დასცემოდა თავსა. სრული სიჩუმე, სიმშვიდე იყო, მარტო ნესტორის ღრმა სუნთქვა

და ფშინვა არღვევდა ამ სიჩუმეს, ვირთაგვამ ცოტა გამოირბინა, სინათლეში გამოვიდა. კიდევ შეჩერდა, მიიხედა-მოიხედა და რაკი დარწმუნდა, რომ ხიფათი არაფერი მოელოდა, დამშვიდებული თამროს მაგიდას ეცა, რადგანაც სანატრელი სუნი იქიდან მისდიოდა. სწრაფად ზედ ავარდა. მაგიდაზე დამწკრივებულ კუკებს დაუპატივებელმა მხეცმა გულები დაუხეთქა. ისინი მოულოდნელათ თავისი გძელი კულით კარგა დაწკიპა, შეშინებულები მაგიდაზე აქეთ იქით გადაცვიდნენ, გორაობდნენ, თამროსავითა ფოთხამდნენ. ქალღმერთის პარკებმაც ფაჩა-ფუჩი შრიალი მორთეს, პარკების ფხაკა-ფხუკმა, შრიალმა და კუკების ალიაქოთმა ნესტორი გამოადვიძეს, წამოიწია, თამროს გადმოჰხედა. ნესტორის გამოდვიძებამ და წამოდგომამ ვირთაგვას თავზარი დასცა, ელვასავით ძირ იატაკზე გადმოეშო ბლარტვანი გასცივდა; თითქოს სულ დაიმტვრა, მაგრამ სწრაფად გაქრა, თავის სოროს ეცა. ისე სწრაფად გადმოეშო ვირთაგვა მაგიდიდან და დაიმალა, რომ ნესტორმა თვალი ვერც კი მოჰკრა. მხოლოდ არეულ-დარეულმა მაგიდამ დაარწმუნა ნესტორი, რომ თამროს მაგიდას და საჩუქრებს ვირთაგვა ეწვია. ნესტორმა ხელად ტანთ ჩაიკო, საშხარეულოში გავიდა და იქიდან თავის მახე, რომელიც იმ წინა ღღებში იყიდა, შემოიტანა.

ნესტორმა ჯერ ტახტის ქვეშ და სხვა კუთხეებში დაათვარიელა ვირთაგვის სორო და რაკი ვერსადა ნახა, შემდეგ კამოდს გამოსწია და იქ გამოთხრილ კუთხის ცოტა მოშორებით დაუდგა შიგ მავთულის კაუქზე პატარი ნაზუქის ნაჭრით დამზადებული მახე. ნესტორი ისევ ლოგინზე წამოწვა. ელოდდა ვირთაგვის

გამოსვლას. მახეში გაბმას, მაგრამ დიდ-ხანს არაფერი ჩამი-ჩუმი არ იყო. ძილი მოგვრია, ბურანში წავიდა. ისევ სრული სისუმე ჩამოვარდა.

ის იყო ისევ ღრმა ძილს უნდა დაემორჩილებინა ნესტორი, რომ მახე დაეცა. ვირთავემ ფხაკა-ფხუკი მორთო მახეში, მავთულებს ღრნა, კბილებით და გრება დაუწყო, უნდა თავი გაენთავისუფლებინა, გაქცეულიყო, მაგრამ ღუშაში ვერ მოუვიდა. ხაფანგის მავთულები, მატკოს გალიის მავთულებზე მაგარი გამოდგა. ვირთავის ფხაკა-ფხუკზე ნესტორასაც გამოედვიდა. წამოდგა. მახესთან მივიდა. მახე ხელში აიღო და გარეთ გაიტანა. ვირთავე მართლა დიდი ყოფილიყო, მთელი ხაფანგი ეჭირა მას, ჯანჯღარით მისი დაოსება ხაფანგში შეუძლებელი იყო. ნესტორმა ბალის იქით სანაგვეზე გაიტანა და იქ მთვარის შუქზე მოკლა, თავი გაუქექა ჯოხის ნატეხით და იქვე სანაგვეში გადააგდო. ნესტორი ნასიამოვნები იყო, რომ მარტიას ჯავრი იყარა. სახლისკენ წამოვიდა, დამზადებული მახე ისე იქ კამოდს უკან დადვა. თითონ კი ისევ ლოგინზე მიწვა, მიიძინა. მალე გათენდა. ნესტორმა გამოიღვიძა. ცარიელი მახე ააღო, კამოდი გაასწორა, ყველამ გამოიღვიძა, ნესტორმა დაწვრილებით უამბო ტასოს ვირთავის დაჭერა მოკვლა—გადაგდება. გამოციცინათებული და თითქმის სიკვდილის კარზე მისული ცხოვრების პირველ საფეხურზე მდგომი პატარა თამრო დედაზე

უფრო გულ-მოდგინეთ უგდებდა მამას თავის მახვილ ყურსა. ჯერ ისევ დილა იყო, რომ სოფიო მოესალმა თამრიკოს და თავის ლოცვას შეუდგა.

არც ექიმი უხეშაშვილი აკლებდა თამროს თავის მეცადინეობას უფრო იმიტომ, რომ მის ტანში საშიში სენი ვერაფერი აღმოაჩინა. ავადმყოფი კი მძიმე იყო. თითქოს ეს ორი ადამიანი ერთი მეორეს ეჯობებოდა; არა მე უნდა მოვარჩინო თამარი არა მეო.

თამროს მართლა უკეთობა დაეტყო, პირველად მას თვალები გამოუცოცხლდა და ღრმად, თავისუფლად—ამოსუნთქვას ტკბილ ძილს ეღირსა. რამდენი ხანიც გადიოდა, ტუჩებში და ლოყებში ფერი მოსდიოდა, ხორცი ემატებოდა. კვირა არც კი იქნებოდა, რომ თამრო სრულებით განიკურნა, ლოგინიდან აღვა. ერთი თვის შემდეგ მან თავისებურად დაიწყო ოთახებში და კარ-მიდამოში ცქრიალი. ნესტორის ნათესავეები, მეზობლები და ნაცნობები, რომელთაც თამროს ავადმყოფობა ენახათ, ეხლა მის მორჩენა პირდაპირ სასწაულად მიიჩნდათ. ზოგი მათგანი ექიმ უხეშაშვილის წამლობას აწერდა ამ სასწაულს, ზოგი კი სოფიოს ლოცვას. ნამდვილად კი რამ მიიყვანა პატარა ცქრიალა, ჯანით და ღონით სავსე თამრიკო სიკვდილის კარამდენ და რამ განკურნა ის, დღესაც მათთვის საიდუმლოებას წარმოადგენს.

კ. ხევისუბნელი.

რა დავაშავეთ ნეტავი?!

... ეს გვაკლდა და მოვესწართ:
დრო დაგვიდგა უფრო ავი...
რომ გვრისხავენ—ეს მითხარით—
დავაშავეთ რა ნეტავი?!

სხვის რომ შავიც თეთრი არის,
ჩვენი თეთრი რად არს შავი?
რომ გვდის ღელე ცრემლის ცხარის,
დავაშავეთ რა ნეტავი?!

ყველა ზიზღით შემოგვცქერის,—
დაგვიხრია მწარედ თავი...
რომ გვარტყია ალყა მტერის,
დავაშავეთ რა ნეტავი?!

შენ, ყორანო, სთქვი, ხო, მალე
რას გვიქადი, რას დაგვიხავი?

სულ რომ ჩვენზე მოიცალე,
დავაშავეთ რა ნეტავი?!

მარტვ მწარ ენით, ენით გველის,
მომავალის შენ ამბავი:
მართლა იქაც ტანჯვა გველის?..
დავაშავეთ რა ნეტავი?!

ძიპასუხეთ გული რად სწუხს,
რად ჩაგვიცვამს ყველას შავი?..
რომ ეს რისხვა ჩვენს თავზე ჰქუხს,
დავაშავეთ რა ნეტავი?!

გულ-საკლავად რომ დაგვიხავის
თვალ-ბედითნი ყორან-ყვავი,
ნუთუ ქმნელი ვართ რამ ავის,
დავაშავეთ რა ნეტავი?!

ფასკუნჯი.

ზამთარი

ზამთარია და ქარ-ყინვა
მკვდარ ბუნებას თავს დაღმუის;
ფერს ვერ უცვლის მას იმედი
შორს მომავალ გაზაფხულის!..

ზამთარია შენი გრძნობაც
და ქარ-ყინვა შენის გულის
სულს მიყინავს და მეც მაზრობს
მწვავე ყინვა ჩემივ სულის!..

ქარიშხალმა ამიშალა
მოგონება ტკბილ წარსულის
და უფროვე ამიტკივა
დაფარული წყლული გულის!..

ეს, რას მომცემს მხოლოდ ნატვრა
საოცნებო გაზაფხულის?!

ილ. გოგია.

ნაკადული

საამოა გაზაფხულზე
პაწაწინა ნაკადული,
ნაპირებზე ყვავილებით
მორთული და მოკაზმული.

მწვანე ბალახს აბიბინებს
აქეთ იქით სიო წყნარი,
ტალღა ტალღას ეხეთქება
მალღა მთიდან მომდინარი

ისმის ტკბილი ჟრიაბული
წყლის ჩხრიალთან გადამბული...
და ამიტომ გაზაფხულზე
მიყვარს წყლის პირს სიარული.

მე მითაცვებს ის ნანინა,
მის ტკბილ ჰანგებს ვუერთდები
და დროებით მავიწყდება
სხვა ფიქრები, სხვა დარდები!..

ს. აბულაძე.

ტალღა

ტალღა—ფიქრით განბანილი,
 ტალღა—შორით მოცეკვავე,
 ტალღა—ფრთები—ძღვევის ფრთები—
 ტალღა წყარო—დღის სათავე,
 ტალღა—ცეცხლის აღმზნები და
 ტალღა—მქრობი ცეცხლის აღის,
 ტალღა მწარი, ტალღა ტკბილი,
 ტალღა—შვება მწუხარ თვალის,
 ტალღა ლტოლვის თაიგული,
 ზღვამ შობა, ზღვამ მომბარა,
 მასთან არის ჩემი გული
 შევიყვარე, შემიყვარა!..

* * *

მიჰქრის ტალღა და ოცნება,
 ფიქრთ სავანე მას მიჰყვება,
 სიცოცხლისკენ მიმავალი
 გზას მიაპობს, არ იღლებს...
 და ცხოვრების გაშლილს ველზედ
 სანუგეშოდ გაშლილ იას,
 ვერცხლის მძივებს აბნევს ყელზე
 გულს ამხნევებს კაენიანს!..

მიჰქრის ტალღა, ჩემი ფიქრი
 მას მიჰყვება, მასთან არი,
 გულში ნათლად იხატება,
 საიმედო მომავალი!..

გელა.

* * *

შენ მშვენიერი ხარ, მშვენიერი, ვით
 ცვრით დაპკურული მაისის ვარდის კო-
 კობი. შენ სიფაქიზე ხარ სულისა... შენ
 პატარა ღმერთი ხარ, ღმერთი...

შენ გიჟი ხარ, გიჟი, ვით ნაკადული,
 მთიდან ვარდნილი: ხან ნაზი, წყნარი.—
 მალამო გულის წყლულისა...

ფიქლო გულ-მკერდსა და მწყნარ სახე-
 ზე მარცვლები გცვივა ლალ-ზურმუხ-
 ტისა.

პირველათ შემხვდი და პირველათვე
 გულში შთამეჭერ როგორც მტრის
 ტყვია. აღარ მცილდება და ვერც გშორ-
 დები...

შენ მზეს შემამღურე. მზესა... პაპანე-
 ბაში როცა გიცქერდა—მაგ სილამაზეს,
 ჩემ სიცოცხლესა, იქა იკრეფდა და თა-
 ვის სხივებს იძლიერებდა...

მზე ხომ ჩემი მესაიდუმლე იყო!..
 იგიც ხომ შენსავით მიყვარდა?!... მაგ-

რამ... ლამაზი მაინც არ იყო—ან არ
 მიყვარდი...

სალამოს ჟამზე, როცა ტყის პირად
 გამოიქროლებ და მედიდურათ გადაა-
 ქვრდები მდელოსა და მთებს—მთვარეც კი
 ცდილობს წაგართუას ეგ ლალი სილამა-
 ზე.—კიდევ გაშინებს.

მაგრამ რათ კრთები?!...

მიტომ გჯაბნიან, ჩემო ლამაზო, რომ
 შენ ჩემი ხარ...

თორემ შეხედე?...—ა იქ ბრინჯაოს
 ლოდები, რომელზეც იჯექ, ჩემო სული-
 კო,—როგორ წყრებიან, იმუქრებიან...
 ხილებს ისხამენ და ისე გგლეჯენ ღვთაე-
 ბრივ სამოსს...

—რისთვის! რა იყო?!.

—და რომ ჩემი ხარ...

შენ მშვენიერი ხარ, მშვენიერი, ვით
 ცვრით დაპკურული მაისის ვარდის კო-
 კობი. შენ სიფაქიზე ხარ სულისა... შენ
 პატარა ღმერთი ხარ, ღმერთი!..

ნიკ. ასათიანი.

პეკელა

(უკლ. ნარ-კანს..)

მე არ მახსოვს შობის ჟამი, მე არ მახსოვს შობის წუთი,
განთიადზე დავინახე, რომ ვიყავი, ფრთა-სათუთი,
განთიადზე დავინახე, რომ ვიყავი ფრთა-ანკარა;
რალაც ძალამ გამომგზავნა და მოვფრინდი ასე ჩქარა...
დავინახე ცილამ ღმერთი, ვით ისროდა ოქროს ღილეებს,
დავინახე ვით სხივები, ეხვეოდნენ ამ ყვავილებს...
მეც დავკოცნე... და ეს კოცნა, იყო ნაზი, იყო წმინდა—
გულში ტრფობამ დამიარა, გულში ტრფობა აღიღინდა...
—ო, კარგია სხივთა დილა, ო, კარგია ცის კანდელი,
ო, კარგია ეს წალკოტი, ეს ზეიმი ღღევანდელი...
შენ ამბობ: რომ უმიზნოა, ეს ქვეყანა, ეს ცხოვრება?..
შენ ამბობ, რომ დილის სხივი, საღამოზე ისევ ჰქრება...
ო, რა უყოთ,— ასეც იყოს... თან დამღვედეს უმიზნობა,
მე კი, არ მწამს ეგ სიკვდილი და არც მინდა მაგის ცნობა...
მე კი ვიცი, ამ ყვავილებს, რომ ჰკოცნიდა დილით ცვარი,
რომ ამ ფრთებზე დაიხატა სიყვარული მრავალ-გვარი...
მე კი მაყვარს ეს ყვავილი... მასზედ დილის ზურმუხტები,
მე კი, მიყვარს ეს ბუნება, და ღვთიური მისი ხმები...

გ. ლეონიძე.

თეთრი ლამე

სა ლაყვარდი, მოკამკამე
ვარსკვლავებით მოიქარგა,
შავი სივრცე, ბნელი ღამე
მთვარის ელვით დაითანგა!
და გულს სევდა ავარიდე,
შვეების ქსელიც ავახიე
და თეთრ ღამის თეთრი რიდე
გრძნეულ ფარდათ მოვახვიე!..
გაცრეცილი ღამის სახე
ჰიმნი იყო მწუხრის ჟამის
და მეც გულში ჩავისახე
საიდუმლო თეთრი ღამის!..
ილ. გოგია.

ეჭვი

(ძღვანად თ—კოს)

ექვმა გული დამიფლითა, ექვმა გული დამისერა,
ექვის შვილდმა თვის ისარი ჩემს მიმქრალ სულს დააძგერა!
ექვმა ისე მომადუნა, ექვმა ისე დამალონა,
რომ თავს შენად დღეს ველარ სცნობს ყურმოჭრილი შენი მონა!

მე უშენოდ მოვისაზრე, მე უშენოდ განვიზრახე,
საუკუნოდ დავივიწყო შენი ხსოვნა, შენი სახე:
გუშინ ზიზლით გადავხედე შენს ჯადოქრულ ტანის რხევას
და ეხლა-კი ძველებურად ისევ-ისევ გითვლი წყევას!

აბა რაა, თუ არ ისე,—სალაღობო, სათრეველი
შენი სიტყვა, შენი ქცევა და ეს კოცნა ზიზლის მგვრელი;
გჯერა, რომ მე დაგიჯერე!.. და გრწამს კიდევ, რომ გერწმუნე?—
ახირებულ დაჯერებას გადაჰყრიხარ, დამერწმუნე!

კარგად იცი, მაგ გაცვეთილ ქამანდებით ვერ გახვალ ფონს,
კარგად იცი, რომ მეც უკვე, დღეს მეც უკვე, მეც მოველ გონს...
და ეხლა-კი ტრფობის მონას, ტრფობის ისრით განაწამებს,
მომანიჭებს ეგ ცრუ გრძნობა სანეტარო განა წამებს?!

არა, ჩემო, მე სულ სხვა მსურს, სულ სხვა რამ სურს ჩემს ტანჯულ სულს,
ნუ მიკიდებ ცეცხლის ალებს ტრფობის ფერფელში ამოტრუსულს...
და თუ ისევ მიძღვენ რაც მსურს: გული წრფელი სული წმინდა,—
მაშინ მხოლოდ, მაშინ ჩემს თავს დაიბრუნებ თუ-კი გინდა!

და ეხლა-კი ექვმა გული დამისერა, დამიფლითა...
ექვის შვილდმა თვის ისარი ჩემს მიმქრალ სულს სჩხვლიტა, სჩხვლიტა!
ექვმა ისე მომადუნა, ექვმა ისე დამალონა,
რომ თავს შენად ჯერ ველარ სცნობს ყურმოჭრილი შენი მონა!

ლადო გეგეჭკორი.

შორეულს მეგობარს

ღამეა... ზღაპრული ღამე...
ჰკაშკაშებს მთვარე...
სციმციმებენ ვარსკვლავნი...
იქარგებიან ნათელი სიზმრები...
ბუნება განაბულია... გატვრენილი...
ლხენის სიჭარბეს დაუთენთია
ალარ ჰმუსიკობს...
უხმოდ ინთქმება ეშხის ზვირთებში...
უხმოდ ინთქმება ტკბილს ბურანში და
მით უფრო აციაგებს ვარსკვლოვან სიზმ-
რებს...
სუმბული ხომ ბუნების შვილია... სი-
ყმის შვილი და იგიც ოცნებობს...
იგიცა ჰბრთის ნეტარებით...
სათუთი ცრემლი უბრწყინავს ღამაზს
თვალეზზე.
ლოცვა-კი იწყო იდუმალი ღოცვა...
რა ამბავია?...
ვისთვის ჰლოცულობს?...
ვიღაცას ელის...
ვიღაცას უშლის თვისს კოკობს გულსა.
ჩუ!
შორს... შორს... ატეხილს ჭალაში
გაისმა ნელი... შემპარავი მელიოღია...
რა კაეშნიანია...
რა მხიბლავია...
ვინ, ვინა ჰგალობს?...
ვინ აქანდაკებს ნაზს სევდის ჰანგებს?...
ეს ბულბულია...
ბულბული უმღერს სუმბულს...
ბულბული ეძიებს ყვავილთ დედოფალს...
სუმბული ჰბრთის... ფრთხილებს ვი-
თა პეპელა...
ახ, პეპელასავით ფრთები რომ ჰქონ-

დეს—რა კისკასად გაიკვირებდა ბულ-
ბულისაკენ...

ახ, ხმის ამოდება რომ შეეძლოს, რა
ნეტარებით გაენმაურებოდა თვისს აშუკს...
მაგრამ არა აქვს ფრთები საბრალოს...
უტყვია იგი და უხმოდ იხმობს... უხ-
მოდ ეძახის ძებნით დაქანცულს...
ნეტავი კი ჰპოვონ... ნეტავი კი ჰპო-
ვონ ერთმანეთი...

* *

მარტო ვარ ჩემს ოთახში... ჩემსავით
ნაღვლიანში... გულ-ჩათხრობილში...
ტაბლაზე ოდნავ ანათებს სანთელი...
მკრთალი სხივებით ებრძვის სიბნელეს...
სიყურსეს...
ჰსურს გააჩახახახოს ოთახი... გაგვამხი-
არულოს...
გამეტებით იბრძვის სანთელი და სწუხს
რომ სუსტია... კნინია მისი ნათელი...
ეს პარპალი... ეს უილაჯო შებრძო-
ლება სანთლისა უფრო გვანაღვლიანებს
მე და ჩემს ოთახს... უფრო გვიბინდებს
ფიქრებს...
სარკმელი ღიაა...
გაფიქრებით გარეთ...
ხარბად გავსცქერით ხავერდოვანს სივრ-
ცეს...
ველით... ჩვენც ველით მოყვას...
მაგრამ არავინა სჩანს...
არავინ მოდის...
ბაიბური არსიიდან ისმის...
მოცოცავს მხოლოდ ღამე გაუგებარ...
გამოუცნობი ფიქრებით...

არავინ მოდის და ვიღველფებით გულ-
მღულრაღ...
იღველფება სანთელი...

იღველფება ჩემი ოთახიც...

ცივი ოთახიც-კი იღველფება...

იგი ცრემლებით ყოფილა დაღტობი-
ლი—მეკი ნოტიო მეგონა...

— სსს... —სისინით შემოიჭრა ნიავი
და ეცა სანთელს...

ააკანკალა... გააფრთრა უარესად... კი-
ნალამ ჩააქრო...

ელდის ფერ-ფურმა გადამკრა...

ჩემი ოთახიც შეკრთა... ჩრდილები
ააცახცახა...

მადლობა ღმერთს!..

გადაურჩა სანთელი ნიავს... ისევ იწყო
პარპალი.

დამიყუჩდა გული...

დამიშოშმინდა ოთახი...

ისევ მივაპყართ თვალი საარკმელს...

ისევ ვიწყეო ლოდინი...

რად... რატომ არ სჩანს?..

შორეულო... უხილაო მეგობარო, სადა
ხარ... რადა სდუმ... რად გვაავადებ?..

გაგვეხმაურე...

მოვედ ნუგეშად...

* *

აი ახლოს გაისმა თავ-დავიწყებული...
მგზნებარე გალობა...

თრიაქივით ძლიერი სურნელება მიმო-
იკმია ჰაერში...

ეს ბულბული და სუმბულია...

მიუგვნიათ ერთმანეთისთვის და ჰხარო-
ბენ... ეშხით მოვრალობენ... ხოშს იკლა-
ვენ ტრფიალებისას...

სადლაა სიმძიმელი და კაეშნიანი ზახი-
ლი?

იგი გაუქარვება შვების ჰანგთა შად-
რევანს...

ბედნიერები... ბედნიერები... ბედნიე-
რები...

ნეტავი მათ... ნეტავი მათ... ნეტავი
მათ...

* *

ნიავი არა ჰწყნარდება...

ისევ შემოიჭრა შლევანივით...

ისევ აახამხამა სანთელი.

ისევ ააცახცახა გრძელი ჩრდილები...
რომ ჩააქროს ახლა სანთელი, არავინ
გაიგებს...

არავინ დანაღვლიანდება...

აკენესდება მხოლოდ ჩემი ოთახი...

განუჭვრეტელი ჩრდილებით დაითაღ-
ხება და ივაგლახებს.

ჩემს აუსრულებელს ოცნებაზე... განუ-
ხორციელებელს სიზმრებზე...

მეგობარო... შორეულო... უხილაო
მეგობარო; სადა ხარ... სადა?..

რად არ გვასმენ ნუგეშინის ხმას?..

დ. თურდოსპირელი.

მინიატიურები

მზე

შენ ოცნებობ? რას შესცქერი და-
ფიქრებული ლურჯ ცას? როგორ?! ფრე-
ნა რომ შეგეძლოს შენსკენ ამოფინდე-
ბოდი, თავს დავახწვედი მიწიერ ტან-
ჯვასაო?... სცდები, ჩემო კარგო, სცდე-
ბი—აქ შენ სანუგეშოს ვერაფერს
იპოვნი. შენ აქ ვერ დაისვენებ... ისევ
მანდ, მიწაზე თორემ...

შენ გინდა ნიწას მოშორდე, მიწის
შვილმა მიწა მიატოვო, გაექცე მას?...
სირცხვილია, სირცხვილი...

მაშ შენ არ გყვარებია დედა შენი...ა?...
იმ დროიდან, როდესაც პირველი ატომი
შეინძრა ქვეყანაზე, იმ დროიდან მე მი-
წისაკენ ვგზავნი ჩემს ცხოველ-მყოფელ
სხივებს... ამ სხივებში ვხვებ მას... ხო-
ლო როცა მე დროებით მას ვსტოვებ,
ის სტირის, იცრემლება, მაგრამ დილას
მე მოვდივარ და ისევ ვუშრობ ამ ცრემ-
ლებს და ისიც იცინის, მეც ვიცინი...
მიყვარს ის... უყვარვარ მას... და შენ,
მისი შვილი, რისთვის სტოვებ მას, რათ
გინდა რომ მას გაექცე?

დამშვიდდი და გაიგე, რომ მიწის შვი-
ლმა, უნდა ეცადო მიწაზე დამყარდეს
ბედნიერება და ტყუილა ნუ ეძიებ მას
სადღაც ცის სივრცეში...

და როცა მიწისაგან უკმაყოფილომ,
მისგან მოშორება განიძრახო, მაშინ შე-
მომხედე, თუ როგორ დაუღლელოთ უგ-
ზავნი მე მას სინათლესა და სითბოს, თუ
როგორ მიყვარს ის მე, და როცა დაი-
წახავ ჩვენს ასეთს სიყვარულს, მაშინ
შენც შეგიყვარდება მიწა, უფრო შეგი-

ყვარდება და ისევ ახალი ძალით აღესი-
ლი დაუბრუნდება მას...

უკანასკნელი ამოძახილი.

შენ თავს დამტირი მე? ჰმ... რათა,
რისთვის?—გული გეწვის?... კმარა, კმა-
რა თავის ტყვილება, რას მიკეთებს მე,
ან სხვას ვისმეს შენი ტირილი და ჭმუნ-
ვარება? როცა მე მტრის ტყვიას გულს
უშვერდი და მასთან სამკედრო სასიცო-
ცხლო ომი მქონდა, შენ იცი, სად იყა-
ვი? ხომ გახსოვს?!

ახლა კი რა გაადა აე რომ მოსულს
ხარ?—შენ ვერ მი... ნუ ვერ მოითმი-
ნა შენმა „კე... ლმა“ გულმა...
ჩემი გამოთხოვება ესურს? ნუ, ნუ, არ-
ვის სჭირია ტირილი, გულის წყრომა
მტრისადმი... თუ მასე გული გეწოდა
მაშინ. მაშინ უნდა ჩემს გვერდში ყოფი-
ლიყავ, თორემ ახლა ტყვილია სინანუ-
ლი.—ტყვილი ტირილია... ბრძოლის
დროს, თუ მოძმე ხარ, ბრძოლის დროს
უნდა მიღვე გვერდში!..

ოთახიდან.

... ხა, ხა, ხა, ხა... იცი დედა... ჰა,
ჰა, ჰა... გიზნახიას რამ გავათავებ ცო-
ტა მიჯიბე და გავწევ „იქ“... იქნება არ
მეყოს, ცოტა მომშივდეს, მაგრამ არა მი-
შავს, მოვითმენ შიმშილსაც... მერე რო-
შევალ სამსახურში, იქიდან ჯერ არ-
ჯო ფულ გამოგიგზავნით.

... მერე მოვუყრი თავს დიდ ფუ...
გამოვგზავნი ერთად და მამა-ჩემს ში...
თელი—აბა მამა ჩემო, ერთი კაი-სახლი,
მაგრამ ორი სართული კი არა—ს...

გერასიმეს სახლს რომ ზევიდან დასჩერებოდეს... მამა ჩემს ვეტყვი თუ რამე იარაღი გაქვს—ხელეჩო, შალაშინი და ამისთანები სადმე ძველ ყუთში დაჰკეტე და დაისვენე მეთქი... მერე ვითხოვ ერთ ქალს... ხა, ხა, ხა, ხა... მაგრამ იცო, დედა, ერთ ათი ათას მანეთს თქვენს სა-

ხელზე შევიტან ბანკში და თქვენ მისი სარგებელით არხეინად იცხოვრებთ... მერე...

— ეხ, ეხ, ეხ, ეხ, რაკარგი ხარ, შე ოხერო სიყმაწვილევ, მაგრამ რა მალე გტყდება ჭრთები?!...

მიწიშვილი.

მთის პეპელა

(ფექსი ზრახვად ტეტმაიერიდან)

მრთხელ მე თათრაზე გამოვიარე, ჩემს უკან ლობტოველ მთებზე ქარიშხალი ჰქროდა. ელავდა. ელვას მოჰყვებოდა ხოლმე დამაყრუებელი ქუხილი. თათრა ბანს აძლევდა. ჩემს გარშემო ტიტველი უფსკრულნი იყვნენ, სადაც არავითარი მცენარე არ იზრდებოდა. მაღალ-მაღალი სალი კლდენი ბუმბერაზებივით ამართულიყვნენ, მათი წვერები სადაც ცის უფსკრულში იკარგებოდნენ. ქვევით თვალ-ჩაუწვდენელი უფსკრული მოსჩანდა. უფსკრული გაქედილი იყო პატარა პატარა ქვებით ისე მწკრივად იყვნენ დალაგებული, თითქო ადამიანს განგებ დაუწყვიტაო. დიდრონი კლდენი იქაც ამართულიყვნენ. საზარელნი! ყველა ესენი უდაბნოს გაახსენებდნენ ადამიანს. ჩემს ზევიდან მოქუშულ ცას ვხედავდი: იგიც რაღაც დაღვრემილი იყო. არსად ჩემს ირგვლივ არც ბალახის, არც არავითარი მცენარის ხსენებაც არ იყო. მარტო ოდენ ქვები და კლდენი ამართულიყვნენ, მკვდარი უდაბნო. უცბათ ჰაერში რაღაცამ დაიფრთხილა. ხეობის ერთი ნაპირიდან მეორემდინ გადაიფრინა

პატარა ფრინველმა — მთის პეპელამ. ასე ეძახიან მას მთიულები. ნაპრალიდან ნაპრალობზე, კლდიდან კლდებზე იგი მაღლა-მაღლა ადიოდა, მანამ არ დაიღუპა სადაც თვალ მიუწვდომელ ცის სივრცეში. იქით შორს ძალიან შორს ქარიშხალი ღრიალებდა. იქვე მოსჩანდა გაუფიქრო ბნელი ტყე. ქვევით ბარში მოსჩანდა ქალაქები, სოფლები, ნათესები; სიციცხლე სდულდა, ყველა მოძრაობდა, სიციცხლეს ეწაფებოდა. ის ფრინველი-კი ყველა საგან დაღმორებული განდევლილი რომელსაც ვერავინ ხედავდა, ნაფარდობდა აქ ციციბო კლდეებზე და დაუსრულებელ უდაბნოში. ადამიანის სულშიც არის, რაღაც მსგავსი ამ უდაბნოს ფრინველისა: რომელიც ქარიშხალ-ტყეზე მაღლა დაფრინავს ქალაქ ნათესებზე და სიციცხლის მოძრაობაზე. ყველასავე დაღმორებული, ყველასათვის უცხო, მხოლოდ ზოგჯერ ერთის წუთით შესამჩნევია ისე, როგორც ის ფრინველი, გამოსჩნდება ხოლმე საზარელ უდაბნოში და წამსვე გაჰქრება ხოლმე უსაზღვრო სივრცეში.

მესხი ვ. მიქელაძე.

სალამი ვაჟა-ფშაველას

(ყოფილ სახალხო მასწავლებელს)

მთაში მღერალო, ვაჟკაცო,
დაგიძლევი სენიო;
ვავიგე—მესიამოვნა
მე განკურნება შენიო.
შენმა ლოგინში ჩაწოლამ
ბევრს გაგვიმწარა ღღენიო,
დაღონდა მთები, ხევები
და აქვითინდენ ტყენიო.
ღმერთსა შევსთხოვდით გულითა
„უშველე, დაიხსენიო,
რადგან მგოსანი მის მეტი
ჩვენ აღარა გვყავს ბრძენიო“.
თუმცა მელექსე არა ვარ,
არ მიჭრის შენებრ კალამი,
მაგრამ არ უშავს, იძღვენი
ჩემგან გულწრფელი სალამი.

სახალხო მასწავლებლად ვარ
ოცდა მებუთე წელია;
გამოგიცდია, მგოსანო,
რომ სამსახური ძნელია;
რამდენჯერ სიცივე-სიმშლით
მე მომწყვეტია წელია,
განა დამძრახავ, რომ ლექსი
დავწერო კოჭლი, თხელია?!
მაშ ბოღიშს ვიხდი, იცოცხლე,
კიდევ მრავალი წელია,
აგშორდეს ჭირი—ვარამი,
ტანჯვა და ბედი ძნელია;
გქონოდეს გული ხალისი,
ჯანიც, სანამ ხარ მთელია,
„მთის არწივს“ ჩვენთვის ბარშიაც
ხშირად გეწვდინოს ხელია.

ლალო ბზვანელი.

ჩვენი მოღვაწე ქალები

I

ნინო ბეჟანის ასული ყიფიანისა*)

მთაში მსახიობის გულს ყოველთვის
ახარებს და ახალისებს, მაგრამ ზოგი დიდ
ყურადღებას აქცევს ტაშს, ზოგი ნაკლებს.

*) კოტე ყიფიანის ბიოგრაფიის შედგენის დროს
შემთხვევა მქონდა, უფრო დაახლოებით გამეცნო
მისი მეუღლის—ნინოს—მოღვაწეობა. ახრათა
ქონდა ყველა ჩვენი მოღვაწე ქალების ღვაწლის
აღწერა, მაგრამ ჯერ-ჯერობით ვერ შევსძელი

კოტე ყიფიანი უმთავრეს ყურადღებას
იმას აქცევდა, რომ სულიერი მხარე ამა
თუ იმ ტიპისა რაც შეიძლებოდა მეტის

და მომავალში იმედი მაქვს, ჩემი განზრახვა გან-
ვახორციელო. ჩვენს ქალებში საკმაო რიცხვია
ისეთი მოღვაწეებისა, რომლებითაც ჩვენ თავი
უნდა მოგვწონდეს და მათი ღვაწლის გათვალის-
წინება ყოველი ქართველის მოვალეობაა.

ი. ზ.

სინამდვილით გადაეშალა მაყურებლისათვის.

— ყოველგვარის ღონისძიებით აპლოდისმენტების გამოწვევას არა ვცდილობდი, საზოგადოების აზრს მუდამ დიდად ვაფასებდი, ხოლო ჩემი საუკეთესო მსახური ჩემი მეუღლე ნინო ბეჟანის ასული იყო! აი კოტეს სიტყვები. ყოველი წარმოდგენის შემდეგ მე მას დავეკითხებოდი: აბა მითხარი, როგორ ვითამაშე მეთქი. თუ ნინო მეტყოდა: კარგადო, მე კმაყოფილი ვიყავი; თუ მეტყოდა, ცუდათო, ბევრსაც რომ ვეჭე, მე მაინც აღარ ვიყავი ჩემი თამაშის კმაყოფილი.

პატარა ნინო ქვიშხეთში ხშირად სცხოვრობდა ხოლმე თავის დეიდასთან. ქვიშხეთში მას წერა-კითხვას ასწავლიდა კოტეს და ელენე. კოტეს ნინო აი ამ დროიდან იცნობდა. ბავშვებმა ხშირად იციან ხოლმე ქორწილობის თამაში. ნინოსაც უთამაშნია ტოლ-ამხანაგებში, რვა-ცხრა წლისა როცა იყო. კოტე მაშინ კობტა ახალგაზრდა იყო და ალბათ მისი გარეგნობისა და ბავშვების ქორწილობის ბრალი უნდა იყოს, რომ ცხრა წლის ნინოს უნატრია: ნეტავი კოტე ჩემი ქმარი იყოსო. არ გასულა ამის შემდეგ სულ შეიდი-რვა წელიწადი, რომ ნინოს ბავშვობის ნატვრა აუსრულდა. ნინოს ძმა ნიკო ტატიშვილი ბორჯომში მასწავლებლად იყო და ზაფხულობით მინერალური წყლების კანტორასაც განაგებდა, კოტე და ნიკო ერთმანეთს ძალიან კარგად იცნობდენ. ნინო სწავლობდა გორში ანასტასიას პროგიმნაზიაში. მასა ზრდიდა ნიკო. 1884 წელს ნინომ გაათავა ოთხი კლასი და საზაფხულოთ ბორჯომში ეწვია ძმას. ამ დროს ის თექვსმეტის წლისა არც კი იყო.

ნინო ლოგინში ნებივრობდა, როცა ნიკოს კოტე ესტუმრა ბორჯომში.

— კარი, მიხურე, ნიკო, კარი! მიაძახა ნინომ ნიკოს.

არ უნდოდა, რომ ლოგინში მწოლიარე დაენახა კოტეს.

— არაფერია, შენც ერთი! უცხო ხომ არ არის ჩვენი კოტე! მიუგო ნიკომ და მიეგება კოტეს.

კოტემ პირველად მოჰკრა თვალი ნინოს და მოეწონა.

როდესაც კოტემ ნინო ჩაცმული ნახა, იმის გულში სიყვარულის ნაპერწკალი გაჩნდა.

— ვინ არის ეს ქალი? ეკითხება კოტე ნიკოს.

— როგორ, ხომ არ მოგწონს?

— ძალიან! აი ამისთანა ქალს შევიერთავდი.

ნიკომ გააცნო კოტეს თვისი და.

კოტე ხედავდა, რომ იმის გულში რაღაც ხდებოდა, მაგრამ შედგა და თავს დაეკითხა: მე ოცდა თოთხმეტის წლის ქეუა დამჯდარი კაცი ვარ, ეს კი ჯერ თითქმის ბავშვია და მაგის გონებრივი განვითარება მე როგორ დამაკმაყოფილებსო.

მაშ რა იყო საჭირო?

ან ყურადღება არ უნდა მიექცია სრულებით, ან უნდა დარწმუნებულიყო, რამდენად იყო გონება გახსნილი ეს ახალგაზრდა ქალი.

პირველი კოტემ ვეღარ მოახერხა, თვისი გული ვეღარ სძლია.

ამიტომ მან დაიწყო ნინოს გამოცდა: მაგრამ ისე კი, რომ ნინოს ეჭვი არ აეღო. გაეცნო ნინოს, კარგად დაუმეგობრდნენ ერთმანეთს; კოტე ჩამოუგდებდა ხოლმე ნინოს ლაპარაკს სხვა და სხვა საგნებზე, მიმართავდა ხოლმე სხვა და სხვა კითხვებს.

ბით, ხან წერილებს აწერინებდა. ნინო ყოველივეს გულუბრყვილოდ ასრულებდა, ის კი არ იცოდა, რომ ეს იყო ერთგვარი გამოცდა — ეგზეამენი.

ექვს გარეშეა, ნინომ ჩინებულად დაიჭირა გამოცდა; ან იქნება არაჩვეულებრივი ეგზეამენატორი ადვილ კითხვებს აძლევდა: ღმერთი არ გამიწყრეს და არ ჩავჭრაო. ასეა თუ ისე, გაბრუნდა თუ არა კოტე ქვიშხეთში, მაშინათვე აფრინა წერილი ნიკოსთან. ამ წერილში სხვათა შორის სწერდა: ამ ხნის კაცი ვარ, ბევრი ქალი მომწონებია, მაგრამ იმდენად კი არა, რომ შერთვა გადამეწყვიტოს. ნინო ძალიან შემეცვარდა, გადავსწყვიტე, შევივითო, და ამიტომ მაგისი აზრი როგორმე გამიგეო.

ნიკომ უპასუხა: მე ძალიან კმაყოფილი და მოხარული ვარ. ნინოს მე ვერავითარ ძალას ვერ დავატან და მაგის აზრს კი მალე გაგაგებებო.

ნიკომ მიუგზავნა ნინოს მასწავლებელი ქალი რუნგე, რომელიც მოელაპარაკა ნინოს და ყოველისფერი გააგებინა.

ნინომ შორს დაიკავა: რადროს ჩემი გათხოვებაა, ჯერ თბილისში უნდა დაემთავრო საშუალო სასწავლებელი, შემდეგ რუსეთში უნდა წავიდე უმაღლესი სწავლის მისაღებადაო.

კოტემ შეატყობინა ნინოს, თუკი შენ სხვა არაფერი გაქვს საწინააღმდეგო, მე მოვიციდი, ვიდრე შენ კურსს დაასრულებდეო.

ამაზედ შეთანხმდნენ კოტე და ნინო. ნინოს უნდა დაემთავრებინა სწავლა თბილისში და შემდეგ დაეწერათ ჯვარი.

ამგვარი გარდაწყვეტილების შემდეგ კოტემ გამოართვა ნინოს სურათი და მას შეატყობინა, დავინიშნეო.

— ვინ დანიშნე, კოსტიუკ!

კოტემ აუხსნა, გამოიღო უბიდან ნინას სურათი და აჩვენა მამას.

დიმიტრიმ ახედ-დახედა სურათს და წარმოსთქვა:

— Отлично, отлично!

— ერთი მაჩვენეთ ის შავტუხა გოგო, როგორ გაკეთდა ამდენად, რომ კოტეს მოეწონა!

წამოიძახა ელენემ.

აქ დედამ გამოსთქვა სურვილი თვისი სასძლოს მალე ნახვისა და კოტემ და ნინომ თვისი გარდაწყვეტილება მალე შესცვალეს: ჯვარი დაიწერეს.

ეს ამბავი რომ გორში გაიგეს ნინოს მასწავლებლებმა, საშინლად ეწყინათ, რადგანაც ნინო საუკეთესო მოსწავლედ ითვლებოდა.

შემოდგა თუ არა ნინომ დიმიტრის ოჯახში ტყეხი, მაშინათვე შეუღლა სწავლასა და თვითგანვითარებას. დიმიტრი მას ასწავლიდა ფრანგულს, ელენე მუსიკას.

ნინო თანდათან განვითარდა და „ბოლოს კოტეს აღარ ვარცხვენდით“, იხუმრა ნინომ ამასწინეთ.

როგორი განწყობილება დამყარდა რძალსა და მამამთილს შორის?

ისეთი, რომელზედ უკეთესიც წარმოდგენელია. ნინოს სურათს დიმიტრი გულში ატარებდა და პირველ ხანებში ასე აცნობდა თავის ნათესავებს. სადაც უნდა ჰყოფილიყო, ნინოსათვის უნდა გაეზიარებინა თვისი ფიქრი, თვისი გრძობანი, თვისი სულისკვეთება. „ჩემო საყვარელო შვილო ნინუკა“, „ჩემო სასიქადულო შვილუკა ნინუკა“, „ჩემო სიხარულო ნინუკა“, — აი როგორის გრძობით სავსე აღერხით არის აჭრელებული დიმიტრის წერილები ნინოსადმი. როცა ამ წერილებსა ჰკითხულობთ, შეუძლებ-

ლია, სიამოვნების ცრემლები არ მოგადგესთ თვალზე.

მრავალი წერილებიდან მე მოვიყვან მხოლოდ რამდენიმეს. დიმიტრი მეტად დიდი პიროვნებაა ჩვენთვის და იმის ყოველ სიტყვას დიდი ფასი და მნიშვნელობა აქვს. ჩვენი საზოგადოება ნაკლებად იცნობს დიმიტრი ყიფიანს კერძო ცხოვრებაში და აი ეს წერილები ახასიათებენ მას ამ მხრივ. მეც ეს რამოდენიმე წერილი უფრო იმიტომ მომყავს, რომ მკითხველმა მცირეოდენი წარმოდგენა მაინც იქონიოს, თუ როგორი იყო დიმიტრი კერძო ცხოვრებაში და თავისიანებში.

ჩემო კარგო და მშვენიერო

Ну—ка! ნინუკა!

დიდი სიამოვნებით წავიკითხე შენი ამთვის 22-ის და აი, გწერ ზასუსს. რათ დამიგვიანე ზასუსმა აქამდინო, ამას კინუ მკითხავ, თორემ უნდა გითხრა, რომ თუმცა 22-ს იყო დაწერილი, მაგრამ ხაშურს 24-ს გაგიგზავნიათ და იქიდან წუხელის მოგვივიდა.

შენი სახლისკაცებისათვის, როგორც იმათი ამბავი გესმოდა, სასჯელი ძალიან შეუმსუბუქებიათ; ალბათ არა ჭკობიანთ დიდი დანაშაული. შენი თრანსკუზულის ამბავი შენვე უნდა შემატყობინო ხოლმე, თუ რომ „დუშკა ზაზასთან“ წერა არ დაგზარდა. როგორც რას მომწერ, ისე მივიღებ, არც თავის ქებად ჩამოგართმევ რასმე და არც საკიცხავად; რადგან ვიცი, რომ რასაც ჩემი საყვარელი შეიღუკა ნინუკა თავის ზაზასს მომწერს, ნათელს მართლს მომწერს, n'est ce pas, ma chère belle fille?

ადვილად წარმოვიდგენ შენს კრუხებს როგორ დასტრიალებ და ღოფოს გამოგზავნიდს ქათმებს როგორ ადევნებ თვალს, კარგათ დამკავალერობენ და კავალერ-დამობენ, თუ არა.

ფრინგლების ამბავს კარგს იწერები და ოთხფეხისას კი არაფერს. ამავის წვრილფეხობის იმედი დაიხა მაქვს; მაგრამ საქმე ის არის, რომ თვითონ შენი წვრილფეხობაც დამახვედრო როდისმე.—ამ ხელათ რომ წითელი ღვინო მოგვივიდა, ძალიან მოგვწონს; მაგრამ თითქო წითელი ღვინის გამოგზავნას არ აპირებდნენ. ღვევს მომიკითხე.

ბევრს გაკოცებ შენი ზაზამა.

ჩემო საყვარელო და ძვირფასო

შვილო ნინუკა!

ჰე! აგაღაზაკაე თუარა! აქამდისინ შენს ზაზასს ორიოდ სამს სტრეკონსა სწერდი ხოლმე. იმასაც რა ნაილაჯობით: ხან თავისებურად ავთ არისო,— ვითამდა კარგათ უფონა არა სჯობდეს ავადმყოფობასა; ხან ვერ ისევს სძინავს და მოწერა როგორ შეუძლიათ. ახლა კი ღაათიანათ გასტრელებული წიგნი მომივიდა შენი, და რასაკვირველია, რომ ძან მამა. მაგრამ ერთს ადგილასა სწერ, თუ ნინუკა გიყვართ, ზატარა ადრე დაიწვეთ ხოლმე წერაო. მევე ვინ გითხრა, რომ მე ნინუკა მიყვარს. სულაც არა. აქაოდა ზაზამა და დიდ აქ არ არიანო, მუზიკისათვისაც და გინებებთათვის, ფრანცუზულისათვისაც. Mais ce n'est pas bien, ma chère belle fille, sachez vous. Vous pouvez lire et écrire; doucement vous pouvez continuer vous même. მაგრამ მამა ბევრს გაკოცებ, ჩემო ნინუკა, ძალიან ბევრს რომ გათქმევიანო: ეჭვ, კარგია ახლა ზაზამაო.— მამ მძახლისაგან მზახლის იმედი უნდა გქონიო, რადა! დიად კარგი და ზატარასანი მოვიკითხავ ზატვიისცემით ორივე დებს.

შენი ზაზამა.

ჩემო გულით საყვარელო კეკლუტო შვილო (belle fille), ნინა!

ოთხი ორს ოთახში მოთავსდებით თუარა მანც, როდესაც ქალაქს ჩამოსვლა მომიხდ

ბა, როგორ იქნება, რომ ჩემ შვილებთან არ ჩამოვხდეთ. მართალია, მზახლების ერთ ოთახში მარტო ყოფნა არ ივარგებს, მაგრამ განა არ შეიძლება ისე მოვეწყოთ, რომ ღედა და შვილი ერთს ოთახში იუენენ და მამა და შვილი მეორეში. აქ შეუძლებელია განშორება მოდი-სო, შეიძლება სთქვას ვინმემ; მაგრამ ორი-სამი დღით რა დაუშავდება? უფრო გაქნე-ბით არ შეუტყვევებ ერთმანეთსა. გი! შენ-ტე! ლოკასთან *) მოწერილი შენი სიტყვები გადავსწერე ჩემს წიგნში და ისე ყუგზავნი. ასე ჩემო კარგო და ტკბილო ნინო.

ორთავე მოგეხვედით, დაგკოცნით და მამა-შვილურის გრძნობით დაგლოცავთ.

თქვენი პაპაშა.

ჩემო საიმედო შვილო ნინუკა!

ჩვენს ახლანდელს მიწერმოწერაში სხვათა ადამიანის გულის თვისებათა შორის ორი თვისება გამოიხატა შესანიშნავი: 1. როდესაც გული სავსეა გრძნობით რომელითავე, სიტყვა ადარ უხერხება ამ გრძნობის გამოსათქმელი, თუ რომ ტკბილია თვითონ ეს გრძნობა.—

2. როდესაც აღეგებულება რისიგანმე, მაშინ თავის თავად იბადება ისეთი მრავალ-სიტყვანობა, რომ საიღამ ახერხებს ამდენსაო, იტყვის მსმენელი.—

ამათში ზირველი იყო მიზეზი, რომელმაც გამოითხოვა მეორე და ამითი სხვა მოვლი-ნება დამტკიცდა, რომელიც ცხადად გვაძვი-ლებს, რომ შეთანხმებულნი და შეთვისებულ-ნი ყოფილან ის გულიც, რომელსაც სიტყვა შემოაკლდა, შემოაკლდა გრძნობით სავსების-გან და ისიც, რომელმაც მრავალი აფრქვა აღეგებისაგან. ერთი ერთადეობა, მეტი არა მომივიდეს რაო, მეორე ჯავრობდა ამ შორი-დებასა. შენ როგორ იტყვი: ამით გაფათა-ვით.

*) ლოკას დიმიტრი უძახდა თავის ქალს ელე-ნეს.

ღედა და ქმარი ბორჯომს წასვლას გირ-ჩევენ, შენი სენისაგან ეგების განიკურნო. და შენ გი ყოყმანობ, აქადა წიწილები მოუ-ვლად დამრჩებიანო. ქალო! შენ ოდნოდ შენი საკუთარი, ესე იგი, კოსტუკასეული წიწილები გვაჩვენე და ქათმის წიწილები თუნ-და სულაც ნუ გამოგვიჩვენებ.

გადაგეხვედით ორთავე ცოლქმარსა (ЧИСТЫЙ-ШИЙ ГРУЗИНИЗМЪ—ჯერ ქალი და მერე კა-ცი), ძალიან დაგკოცნით და დაგლოცავთ შენი ზაზაშა.

ახლაც იტყვი, ცოტა მომწერა?

მე შენძნობო კიდევ ამომეწერა სხვა წერილებიც. რადგან ნინოსა და დიმიტ-რის ვრცელი მიწერ-მოწერა ჰქონიათ ერთმანერთთან, მაგრამ ისეც ცხადია ამ წერილებიდან, თუ როგორი განწყობი-ლება ყოფილა მამამთილსა და რძალს შორის.

დიმიტრის ყოველ სიტყვაში ჩასკვნილია ღრმა სიყვარული და პატივისცემა ნინო-სადმი. ამგვარი ადამიანის სიყვარულსა და პატივისცემას აქვს თავისთავად გარე-შე ყოვლისა დიდი მნიშვნელობა და ფა-სი, რადგანაც დიმიტრი უბრალოდ, და-უმსახურებლად არავის შეიყვარებდა და არავისა სცემდა პატივს, რძალი კი არა ვინც უნდა ყოფილიყო.

დიმიტრი რომ არა სცდებოდა, ეს მისმა რძალმა მთელი თავის ცხოვრებით დაამ-ტკიცა:

დიმიტრი ნინოს მასწავლებელი იყო. დიმიტრისაგან ისწავლა ნინომ სიყვარუ-ლი სამშობლოსადმი და მას ღღეს აქეთ თავის ძალონეს და ენერგიას ეს ქალი საზოგადო საქმისადმი სამსახურში ჰხარ-ჯავს.

კოტე და ნინო სხვა და სხვა გზით ემ-სახურებიან მიზანს—სამშობლო ქვეყნის აყვავებას.

საზოგადო საქმეებს გარდა ნინო მწერლობაშიც იღებს დიდ მონაწილეობას.

1895 წლიდან მას აქვს დაწერილი რამდენიმე სურათი—ზოგი ორიგინალური, ზოგიც ნათარგმნი რუსულიდან და ფრანგულიდან. აქვს დაწერილი სხვა და სხვა საკითხებზე პუბლიცისტური შინაარსის წერილები. გადმოთარგმნა რომანი „სპარტაკი“, პიესა „სპარტაკი“, ფრანკოს მოთხრობა „ნაძირალნი“, პიესები: „ავი სენი“, „ახირებულია“, „დონპიეტრო დე კარუზო“, „წერილი“ და სხვ.

მთარგმნელისათვის დიდად საჭიროა იკოდეს, თუ რა უნდა მიაწოდოს, რითი უნდა დაინტერესოს მკითხველი. ნინოს რომ ეს კარგათა ჰქონდა გათვალისწინებული, სხვათა შორის, სპარტაკის გამოცემით დაამტკიცა. ამ წიგნმა დიდი ალტაცება გამოიწვია მუშათა შორის და მათს გათვითცნობიერებას დიდი სამსახური გაუწია.

აი როგორის წერილით მომართეს ნინოს მუშებმა ამ წიგნის გადათარგმნისა და გამოცემის გამო.

ქ-ნო ნინო ყიფიანისა!

თქვენ მიერ ნათარგმნი ისტორიული რომანის სპარტაკის წაითხვამ დიდად აღტაცებაში მოგვიყვანა. თუმცა დიდად ვცდილობდით ჩვენი გულწრფლობა დაგვეყვარა, მაგრამ ამაღლ, წმინდა გრძობამ თავისი გაიტანა და ბევრი ცრემლი გადმოგვცვივდა ჩვენდა უნებურად თვალიდან. რადგანაც უკანასკნელს გულის სიღრმემდის ჩავგწვდა აღტაცებით გრძობანი სპარტაკის მოქმედებით გამოწვეულნი და იქ მოეცნო წულუქს მაღამოდ.

ნუთუ ჯიფიანოლის ნაურთხი კალამი ისე ხელფურად აგვიწერდა ორი ათასის წლის წინეთ მომხდარის ამბავს, რომ დღესაც ასე განსაცვიფრებულს და საგულისხმიერო გაგვე-

თიღს წარმოგვიდგენდა? თავისუფლად შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ დღესაც ზედ გამოტყობილს გაგვეთიღს შეადგენს სპარტაკის სიუფარული ჩაკრულთა ძმებისათვის... ჩვენს თავს მოვალეთ ვრაცხო, რომ საზოგადოთ უოველს ჭეშმარიტს მოღვაწეს დირსეული მაღლობა გამოცხადოს. ამისთვის მოგმართავთ თქვენ ქართველნი მუშა-მკითხველნი, ვინც კი წავიკითხეთ დიდის მაღლობით მაგ თქვენის დიდის შრომისათვის, რადგანაც არ დაზოკეთ არც ნივთიერი და არც გონებრივი ქონება ამ ძვირფასი განძისათვის, რომელიც გაჭხადეთ უოველი ქართველი მკითხველისათვის ხელმისაწვდომი, თქვენის ნიჭით, დაუზარელის შრომით და მშვენიერი მშობლიურის ენით. ამისთვის ვურჩევთ ეველა ქართველ მკითხველს, რომ უეჭველად წავიკითხოთ, რადგანაც მასში ნახავს ბევრს საგულისხმიერო ამბავს, რომელიც გამოტყობილია დღევანდელ ჩვენს ცხოვრებისათვის, რომ დღესაც იგივე მონობაა, დღესაც ერთი ბატონია, მეორე კი მონაა, დღესაც ერთი მეორის შრომის ნაყოფზედ ბატონობს და სხვა... მხოლოდ რასაკვირველია იმ განსხვავებით, რომ დღეს სხვა ფორმებშია გახვეული. იმედია, რომ ეველა ჩვენი მკითხველი დირსეულად დააფასებს თქვენს შრომას და ვისურვებთ, რომ თქვენებრ სხვანიც აღმოჩენილიყვნენ და თქვენის მიბაძვით სამსახური გაეწიეთ ერისათვის.

დავითებით თქვენო პატივისმცემელნი რკინის გზის სახელმწიფოს ხელმწიფები ვანო ჭავჭავაძე და სხვანი.

მუშებისაგან ამგვარი შინაარსის წერილის მიღება და ასეთი მაღლობის დამსახურება დიდი განძია საზოგადო მოღვაწისა და მწერლისათვის.

ზაფხულობით ნინო აგროვებდა ქვიხეთში სცენის მოყვარეებს, რეპერტიციებს მართავდა თავის სახლში, მოამზადებდა

პიესებს და შემდეგ მართავდა წარმოდგენებს ქვიშხეთში, ზაშურში, სურამში, ბორჯომში. შემდეგ და შემდეგ საზაფხულო წარმოდგენებისათვის ნინო ჩვენს მსახიობებსაც მიიწვევდა ხოლმე.

წმინდა შემოსავლიდან ნინო დახმარებას უწევდა ღარიბ მოწაფეებს, სტუდენტებს, სოფლის მასწავლებლებს და წერაკითხვის საზოგადოებას.

ამგვარად მიმდინარეობდა აღნიშნული ალაგებში. ზაფხულობით წარმოდგენების მართვის საქმე ნინოს მეთაურობით, სანამ სურამში არ დაარსდა ამ რამდენისამე წლის წინეთ დრამატიული საზოგადოება.

თბილისშიაც ნინოს ბევრჯერ გაუმართავს წარმოდგენები მსახიობების სასარგებლოდ.

თავად-აზნაურობას ხშირად გამოუღია ფული ჩვენი თეატრისათვის. ამ საქმეში ნინოსაც წილი მიუძღვის, რადგანაც მისი თხოვნით ბევრჯერ მიუცია გუბერნიის მარშალს თეატრისათვის ათას მანეთობით.

დიდი დახმარება გაუწევია ქ-ნ ნინოს წერაკითხვის საზოგადოებისათვის. მან დაარსა ფულების შესაკრებად ყულაბები და ამ საქმის მოსაწესრიგებლად დიდი შრომა და ენერგია დაუხარჯავს. ჩვენ არისტოკრატი ქალებს დაუბრუნებია ყულაბი, მიმართა ყველას ცალკე მოწოდებით და „მატიცის“ ნომრებით. უხსნიდა ყველას ამ საქმის დიდმნიშვნელობას და ამგვარის

მეცადინეობით ჩვენი ქალების საზოგადო საქმისადმი გულგრილობის მაგარი კედელი შეანგრია. პირველ ხანებში რამდენიმე ასი თუმანი შეგროვდა ამ ყულაბების შემწეობით, მაგრამ შემდეგ და შემდეგ საქმე თანდათან შეფერხდა და ბოლოს სრულებით ჩაიფუშა.

ნინომ შესწირა წერაკითხვის საზოგადოებას 800 ცალი „სპარტაკი“ ნახევარ ფასში და აგრეთვე 600 კვადრ. საქენი სააგარაკო ადგილი.

დიდი შრომა დასჭირდა ნინოს სხვა ჩვენ მოღვაწე ქალებთან ერთად ილიას ფონდის ქალთა წრის დასაარსებლად როგორც თბილისში, ისე სხვა ქალაქებშიც.

რაფიელის, აკაკის, ეკ. გაბაშვილის, საფაროვი-აბაშიძის იუბილეებზე ქალების წერმომადგენლად იყო ხოლმე ნინო და ყოველთვის გრძნობით და შინაარსით სავსე სიტყვა წარმოუთქვამს.

ნინოს უნდა ვუმაღლოდეთ, რომ განსვენებულმა არჩილ-ჯორჯაძემ დასწერა დიმიტრი ყიფიანის საუცხოვო ბიოგრაფია, რომელიც სამწუხაროდ დღესაც არ არის ცალკე წიგნად გამოსული.

ყოველგვარი მასალა ნინომ დაუმზადა არჩილს, თორემ ვინ იცის, როდის ვედირსებოდით ამ დიდებული ქართველის ბიოგრაფიას.

ივ. გომართელი.

შინაური მიმოხილვა

საჭიროა განვასრტციელოთ 1914 წლ. პირველი ივლისის კანონი

წარსული 1914 წლის, ივლისის პირველს რიცხვს, გამოიცა კანონი რუსეთის კერძო სასწავლებლებისათვის, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს არა-რუს ეროვნებათა მომავლისათვის. იგი ნებას აძლევს კერძო სასწავლებელთა დამფუძნებლებს მოწაფეთა საშობლო ენაზე წარმოვონ სწავლა-განათლება და ამასთანავე მოუზოფონ კიდევ კურს-დამთავრებულთ ამ სასწავლებლებში იმისთანავე უფლება, რა უფლებაც ეძლევათ სახანონო სასწავლებლის მოწაფეთა, უკეთუ მომზადება მათი აკმაყოფილებს მმართველობის პრეტენზიების მოთხოვნილებას და გამოტანსაც დაიჭერენ რუსულს ენაზე მთავრობის წარმომადგენელის თანდასწრებით. ამ კანონით სავალდებულოა მხოლოდ ის, რომ რუსული ენა ასწავლონ კერძო სასწავლებლებში და რუსულს ენაზე გეოგრაფია რუსეთისა, რუსეთის ისტორია და რუსული ლიტერატურა. ამით გარდა სხვა რა საგნები უნდა ისწავლებოდეს, ამის უფლებაც დამფუძნებელთა აქვთ მინისტრებული.

რამდენად სასიკეთოა მოსწავლეთათვის, როდესაც იგინი საშობლო ენის საშუალებით იწვრთნებიან გონებრივად და ზნეობრივად, ეს უბევ ცნობილია მრავალთათვის. მაგრამ ამ უამად, როდესაც ხსენებული კანონის ძალით შესაძლოა ამ ტექნიკურების გატარება ცხოვრებაში, საჭიროდ მიმანნია მოკლედ მაინც განვმარტო საგანი, რომ ფრთხილად, ცნობიერად მოვექცეთ მას მომავალს წლიურს კრებაზე მასში.

ადამიანის სულიერი განვითარება უმთავრესად იმაზე არის დამოკიდებული, თუ რას

იძენს იგი გარემომცველ ბუნებისაგან და იმ პირთაგან რომელნიც მას გარს ატყეან. შთაბეჭდილებანი ცხადნი, მოკლებულნი ბუნდოვანობას, აძლევენ მას სწორ შეგნებას გარეშე საგნებზე და ამდიდრებენ მის სულიერ საღაროს საღის ცოდნითა, რომელიც არის საუკეთესო იარაღი ცხოვრების ველზე საბროლოვლად. სულიერ ძალთა მოქმედებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ პირობებს, რომელთა შორის სწარმოებს შთაბეჭდილებათა გარდაცემა ადამიანის განებაში. შთაბეჭდილებანი ელვის სისწრაფით იტყვიან ხოლმე შეგნებად, მაგრამ თუ იგინი მოკლებულნი არიან სიცხადეს და გაურკვეველნი. არიან იმ პირისათვის, რომელსაც ექვემდებარება მათს მოქმედებას, მასინ შთაბეჭდილებათა გარდაქმნა შეგნებად ძნელდება ხოლმე, გვიანდება და იძლევა ბუნდოვანობას, სუსტად დამყარებულს ცოდნას. ამ შემთხვევაში აზროვნება ადამიანისა სწარმოებს სუსტად და გონებრივ-ზნეობრივი განვითარება მისი დაბრკოლებულია. რაცინდ ცხადი იყოს შთაბეჭდილება გარემოცულობის, რაც უნდა თავდასწინა იყოს ეოველივე, რიცა ჭქმნის ჩვენზე შთაბეჭდილებას, იტყუნოდ, ე. ი. თუ გაშუქებული არ არის სიტყვით, შეუძლებელია შეგნებული იქნას ცხადად და საფუძკლიანად. შეგნება—აზროვნობად და სიტყვა განუყრელნი არიან ერთმანეთთან. შეგნება ეძებს სიტყვას, რომ მიიღოს მასში გამოსატყულობა, იგი, ასევესთქვათ, ჭქმნის სიტყვას, ხოლო სიტყვითათვის მხრით განამტკიცებს გონების მიერ შექმნილ ცნებათა და აგროვებს მათ ადამიანის სულის საღაროში. ცნებანი ერთგვარად

დალაგებულნი და ღოდუკურად დაკავშირებულნი ერთმანეთშიორის, შეადგენენ ცოდნას. თანდათანობითი შეთვისება ბავშვის მიერ ენისა იგივე თანდათანობითი განვითარება არის მისის სულისა და შექენა მის მიერ სხვადასხვა გვარის ცოდნისა.

ასე ბუნებრივად მიმდინარეობს ხელმე სამშობლო ენის საშუალებით განვითარება ბავშვისა სასკოლო ასაკამდის. შემდგომ, როდესაც იგი სკოლაში მიეხარება, თუ იქაც სწავლა-აღზრდა იმავე ენაზე სწარმოებს, განვითარება მისი იქნება გაგრძელება წინა განვითარებისა და მისი სულიერი ზრდა სკოლაშიაც ბუნების წესის თანახმად სწარმოებს ძადაუტანებლივ, თავისუფლად; ბუნებრივად იფურქვებათან შემოქმედებითი ძალები სულისა, ვითარდებიან და მზადდებიან, რომ თავის ღროს განხორციელებულ იქნან ამა თუ ცოდნაში, ამა თუ იმ მეცნიერებაში ანუ სელოფონებაში. პირიქით, როდესაც ბავშვი უცხო ენაზე იწყებს სკოლაში სწავლას, იგი მაშინვე სწყვეტს აგნიდან დაწყებულს ბუნებრივს ზრდას სულისას. ამ შემთხვევაში სულიერი განვითარების კოერემბა, რომელთაც იწყებს გაფურჩქვნა ოჯახის თბილ და მოალერსე ატმოსფეროში, მაგრამ ჯერ კიდევ ვერ მოუსწრაფთ სავსებით გარდაქცევა ყვავილებად და ნყოფად, უნდა შეახერხონ თავის აღფრავების პრეტენსია; იგინი უნდა დასუსტდნენ, დასტკნენ, რადგან სასტიკად ჭხვდება მათ სუსხი უცხო ენისა, რომლითაც უმასპინძლებიან ხელმე მოსწავლეს სკოლაში შესვლილსათანავე. ამისთანა პირობათა შორის ცხად შთაბეჭდილებათა მიღება, გარდაქმნა მათი შეგნებად და ამასთან შეერთებული აზროვნება დაბრკოლებულია, უცხო ენაზე სწავლის ღროს იმისთანა ფორმებში, იმისთანა სიტუაციებში უნდა ჩამოასხას ბავშვმა თავის შეგნება, თავის აზრები, რომელთადმი მას არავითარი შთამომავლობითი მიდრეკილობა არა

აქვს, ეს არის ამაყად უუდიდესი მიზესთანა, რომელიც აბრკოლებს ქართველ ერმათა განვითარებას და წარმატებას სწავლაში. ამისთანა გზადანშეუღობა სულიერად აგნიებს აღამიანს, აღატაკებს მის გონების საღაროს. შემოქმედებითი ნიჭი მისი სწლუნგდება. ამ მდგომარეობაში გარემოცულობის სხვადასხვა მოვლენანი და საგნები ხალისს ვერ იწვევენ მოსწავლეებში; აზროვნობა მათი ამის გამო სდუნდება, ჭხანტდება და იწყება სიზარმაცე — მიზეზი მრავლის ნაკულფოვნობისა, გონებრივისა და ზნეობრივისა. შრომის მოყვარეობის უქონლობა სხვადასხვა კეთილმისწრაფებათა—ყოველივე ეს უმეტეს ნაწილად არის შედეგი მისი, რომ შესწყდა ბუნებრივი ზრდა სულის ძალების,— რომ ეს ძალები დასუსტდნენ, დაჰკარგეს მათ სიმასხვილე და ენერგია.

თუ გვინდა მომავალში მანაც განვითარდეს უფლდეთ ამ დიდმნიშვნელოვან ნაკლთაგან (ამის არ ნდომა კი უარყოფა იქნებოდა თავისთავისა) აუცილებლად საჭიროა ჩვენი შეილების სწავლა-განათლების საქმე მოწყობილ იქნას სამშობლო ენაზე. ყოველს ეტყვს გარეშეა, რომ სკოლა სამშობლო ენისა მისცემს ჩვენ ახალთაობას ბევრად უფრო მეტს ცოდნას, ვიდრე ახლა ესლევს რუსულს ენაზე, და უფრო საფუძვლიანს, უფრო მტკიცეს. თვით სული ენისა და რუსული ლიტერატურის შესწავლა მაშინ კიდევ უფრო მიმზიდველი და უფრო ნყოფიერი იქნება ქრთველ მოსწავლეთათვის, ვინაიდან ფსიხიურ კანონებთან შეთანხმებული სწავლება და თავისუფალი ზრდა სულისა გამოიწვევს მათში მეტს მისწრაფებას საზოგადო ცოდნისადმი და უფრო ენერგიულად აამუშავებს მათ. ბუნებრივი წყურვილი ცოდნისა, რომელიც თან ახლავს წწორ ჰედაგოგიურ საფუძვლებზე დამყარებულს სწავლას, საუკეთესო თავმდები იქნება მისი, რომ რუსულ ენას კარგად შეისწავლიან.

კარდა ამ მოსზრების, რომელიც წარმოადგენს ზოგად პირობას სწავლის უკეთესად დაკენებისათვის, განხლებულს სკოლაში ახალი კანონის მოთხოვნილებასთან ერთად ხმა-რებულ უნდა იქნას სპეციალური ღონისძიებანიც რუსული ენის შეთავისებისათვის იმ ზომადის, რომ მოსწავლეთ კინონიერის ენით შექდლოსთ თავის აზრის სრულად გარდაცემს სხვისათვის როგორც ზეპირად, ისე წერილობითაც და გიმნაზიის კურსის დასრულების შემდეგ შესძლოს წარმატებით სწავლა რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში. ამ უმად ხომ რუსული ენის კარგად ცოდნას იმას ეძახიან ჩვენში უკუღმართი ზედაგოგები, რომლებსაც ქართველი ჰეკარგავს თავის ენას, ვეღარ ახერხებს მასზე ფიქრსა და მსჯელობას; მაგრამ ამისთანა ცოდნა ღმერთმა გვაშოროს.

დამადასტურებელი საბუთი მისი, რომ შესაძლებელია სასიკეთოდ განხორციელდეს ახალი კანონი, შეგვიძლიან ვუჩვენოთ თვით რუსეთის ცხოვრებაში, სადაც არა ერთი მაგალითი უოფილა, რომ რუსეთის ქვეშევრდომ გერმანელებს, რომელთაც სამშობლო ენაზე ჰქონდათ გველილი გიმნაზიის კურსი, საკმაო მომზადება გამოუჩენიათ და წარმატებით განუგრძობათ სწავლა რუსეთის მაღალ სასწავლებლებში. ამგვარსავე საბუთს ვხედავთ ჩვენი ახალგაზრდობის ცხოვრებაშიაც: ზოგიერთნი მათგანნი სწავლის დამთავრების შემდგომ რუსულს ენაზე აქაურ საშუალო სასწავლებლებში, მიემგზავრებიან ხოლმე საზღვარგარეთ და ერთის წლის მუშაობის შემდგომ ფრანგულის ან გერმანულის შესასწავლად, რომელთაც ძალიან მცირე ცოდნა გაქვავთ აქედან, შედიან იქ მაღალ სასწავლებლებში და წარმატებით სწავლობენ. ჩემის აზრით ამგვარს სამსახურს გავეწივს ჩვენ და კიდევ უკეთესსაც ქართული გიმნაზია, ქართულს ენასე აკებული. მის მოწყვეთ შეუდარებლად მეტი ცოდნა ექნებათ

რუსულის ენის, ვიდრე იმ ქართველ ახალგაზდათ ფრანგულისა და გერმანულისა, რომელნიც რუსეთიდან მიდიან საზღვარგარეთის მაღალ სასწავლებლებში.

მოსალოდნელი წარმატება რუსულის ენის ცოდნის მიხვეწნილ იქნება რამდენისამე სხვადასხვა ღონისძიებით: ა) დაწებული მოსამზადებელი კლასის პირველი განყოფილებიდან (სასწავლო წლის მეორე ნახევარში) ვიდრე გიმნაზიის რვა კლასის დასრულებამდის უოველს კლასში უნდა იქნეს საკმაო რიცხვი რუსული ენის გაკვეთილიანისა; ბ) გიმნაზიაში უნდა იქონიოს კარგი ბიბლიოთეკა, რომელშიაც მოიპოვებოდეს ყველა წარჩინებულ რუს მწერალთა თხზულებანი და ურმათა საკითხავი წიგნები იმდენი, რომ ერთს და იმავედროს ერთი და იგივე თხზულება ეძლეოდეს წასაკითხად არა ერთსა და ოსს მოწაფეს, არამედ მრავალთა; გ) უნდა იმართებოდეს მასწავლებულთა ხელმძღვანლობის ქვეშ კოლეგიატური კითხვა წიგნებისა გაკვეთილებს გარეშე; დ) თვით მოსწავლეებსაც უნდა ევადებოდესთ წიგნების კითხვა შინ იმ პირობით, რომ წაკითხული შეამოწმოს მასწავლებელმა — მოსთხოვოს ხოლმე მათ ანგარიში, რა წაკითხეს და რა გაიგეს; ე) თვეში ერთხელ მაინც უნდა იმართებოდეს გიმნაზიაში საშინაო ლიტერატურული სადამო დილა, (მოწყვეთა, მასწავლებელთა, გამგე კომიტეტის და მშობელთა წრის საბჭოს წევრთა თანადასწრებით), სადაც მოსწავლეები გვიამბობდნენ ხოლმე რუსულად, ზეპირ ან წერილობით, შინაარს მათ მიერ წაკითხულიანს, ახასიათებდნენ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა გმირებს და სხვა; ვ) ჭაბუკთათვის მიმზიდველსა და ენის ვარჯიშობისათვის ნაყოფიერს მუშაობას წარმოადგენს გასამართლები ლიტერატურულ ნაწარმოებთა გმირებისა და ამგვარ მუშაობასაც საპატო ადგილი უნდა დაეთმოს სხვა ღონისძიებათა შორის; ზ) ხე-

ბა უნდა ეძლეოდეს მოწაფეთ ხელნაწერი
ჟურნალის გამომცემის მასწავლებელთა მეთვალ-
ყურობის ქვეშ; თ) შემოღებულ უნდა იქმნას
სწავლება ხელსაქმობის ზოგიერთ დარგებისა
და ამ დარგებში მუშაობის დროს მოსწავლე-
ებმა უნდა ივარჯიშონ რუსულს ლაზარაკში და
სხვ.

ქართული ენა, ერთი უმთავრეს საკანთაგანი
გიმნაზიის კურსისა, უზრუნველყოფილი იქ-
ნება მით, რომ მას ჯეროვანი ადგილი მიე-
ცემა გაკვეთილების რაოდენობით, სწავლება
საგნებისა ქართულს ენაზე იქნება და კარდა-
ამისა მის საფუძვლიანად შესწავლ სათაგის ხმა-
რებულ იქნება იმგვარივე ზომები, რუსულის
ენისათვის რომ ჩამოვთავალებთ.

რადგანაც საგნების სწავლება სამშობლო
ენაზე იქნება, რაიც ბევრად გაუადვილებს
მოსწავლეთ სიძნელეს სწავლისას, უეჭველია
მთელი გიმნაზიის კურსი თავისუფლად იქ-
ნება გავლილი შვიდს კლასში (მოსამზადე-
ბელს კლასს არ ვლებულაბ სათავადავში).
მაშასადამე, მერვე კლასის დანიშნულება იქნე-
ბა მხოლოდ განმეორება უველა საგნებისა რუ-
სულს ენაზე. აქ უნდა მივიღოთ მხედველო-
ბაში, რომ უოველს საგანს, თვითუელს მეც-
ნიერებას თავისი სპეციალური ტერმინები
აქვს, რომელთა უცოდინარობა რამდენადმე
დაბრკოლებს საგნების გამეორებას მერვე
კლასში, მაგრამ ადვილად შესაძლებელია ეს
ტერმინები გადაეტეს მოსწავლეთ თვით საგ-
ნების სწავლების დროს დაბლა კლასებში ამ
გვარად: მას შემდგომ, როდესაც მოწაფეები
ქართულს ენაზე შეითვისებენ გაკვეთილს
შესაფერის ტერმინოლოგიითა და დასკვნით,
მასწავლებელს შეუძლიან კარდასტეს მათ,
რომ რუსულად ესა და ეს ასე ითქმის, ამ
ფორმულითა; მაშასადამე, კარდაეტემის მათ
მხოლოდ დასკვნა, მხოლოდ კანონი მათე-მა-
ტიკური, ბუნების-მეტყველური, ფიზიკური
და სხვ. ეს ცოტა დროს მოითხოვს და არას

ავნებს ქართულს ენაზე სწავლებას. ამ გვარად
ტერმინები უცოდინებათ მოწაფეებს რუსულად-
დაც და აღარ გაუძნელდებათ რუსულს ენაზე
კარდმოცემა ნასწავლისა, როდესაც მას საჭი-
როება მოითხოვს.

საქმეს რომ შეუდგებოთ და გაიმართება
მუშაობა, მაშინ მალე, არა უგვიანეს სამის
წლისა, საკმაოდ გამოიჩვევას, რამდენად შე-
საძლებელია გამართლდეს იმედი, რომელსაც
ვაშარებთ მერვე კლასზე. თუ დავინახავთ,
რომ საჭიროა, შესაძლებელი იქნება კიდევ
უფრო გავაძლიეროთ დონისძიებანი—1 წლით
გავადიდოთ გიმნაზიის კურსი და გავხადოთ
იგი ცხრიან წლისად. მაშინ შეგვეძლება ორი-
წულიწადი მოვხმაროთ რუსულს ენაზე საგ-
ნების განმეორებას აიერთინი რომ ჭივიქ-
რობენ ამ ჟამად სწავლის წარმატებისათვის.
საჭიროა მოსამზადებელს კლასს მეოთხე
განყოფილება მოსამზადებელს, ეს ჩემის აზრით
კადაჭარბებულია. აირველი კლასისათვის რომ
მომზადდეს უმაწვილი სრულიად საკმაო-
ამისათვის სამი წელიწადი, და თუ საჭიროე-
ბა მოითხოვს, უკეთესი იქნება ერთი წელი-
წადი მიემატოს არა მოსამზადებელს კლასს;
არამედ გიმნაზიის კლასებს. მაშინ შესაძლებე-
ლი იქნება საგნების უფრო ზომიერად განა-
წილება კლასებზე და მოსწავლეთათვის ტვი-
რთის შემსუბუქება, რომ ექვს-ექვს საათს არ
ისხდნენ ხოლმე გაკვეთილებზე პირველსა და
მეორე კლასში. უოველს ექვსგარ-შე, ცხრა-
წლიანი გიმნაზია იმდენად მოამზადებს ჭა-
ბუკთ, რომ იგინი თავისუფლად დაიჭერენ
კამოცდას რუსულს ენაზე და საგნების ცო-
დნაც გატილებით მეტი ექნებათ უფრო-
მტიციტე, ვიდრე ახლა. კარდა ამის: ულიე-
რი ძალები კურს თამთავრებულთა ისე რო-
დიდა იქნებიან მოქარციულნი და უნებრივს-
ენერგიას მოკლებულნი, როგორც ამ ჟა-
მად.

რადცა შეეხება სახელმძღვანელო... სხვა

და სხვა საკნებისათვის, ზოგნი ახლაც მოი-
 ჰოვებიან ქართულს ენაზე და ზოგნი უკვე
 იბეჭდებიან. ამ მხრით დაბრკადება არავითა-
 რი მოელის ქართულ ენაზე სწავლებას, ვი-
 ნაიდგან ჩვენი ორი ქართული გიმნაზიის
 მასწავლებლები და გიმნაზიებს გარეშე მყოფ-
 ფნი მცოდნე ქართველები შესძლებენ რიგთან
 სახელმძღვანელოთა შედგენას. მამასადამე,

შესაძლებელია მიმდინარე წლის ენკენისთვი-
 დგან თამამად დავადგეთ ახალს გზას და
 დაწეული მოსამზადებელი და პირველი
 კლასიდან თანდათანობით განვახორციელოთ
 ჩვენს ქართულ საშუალო სასწავლებლებში
 წარმოება სწავლა-აღწერდის თანხმად ახლის
 კანონისა.

აღ. ჭიჭინაძე.

ახირებული თავისმართლება

(უკანასკნელი პასუხი „შადრევნის“ დირსეულ რედაქციას)

იმას ვსწყინობ: ავნი ავსა
 თვით იქმენ და სხვას-კი სძრახვენ.

დ. გურამიშვილი.

როგორც მოსალოდნელი იყო „შად-
 რევანის“ რედაქციამ ბოლო წერილში
 („შადრევანი“ № 16) საკმაო ეპიტეტე-
 ბით შეგვაპკო და ამით ლამობს ჩვენს
 მოთმინებიდან გამოყვანას, მაგრამ ამაშიაც
 სცდება ღინჯი და თავდაპირილი რედაქ-
 ცია, რომლისაგან ძაგებით შემკობა უფ-
 რო სასიამოვნოა, ვიდრე ქება-ღიდებანი.

ეს დარბაისელი რედაქცია თვისი ჭალა-
 რა და უწვევრულთა შემადგენლობით ვერ
 მიმხვდარა, ან არ უნდა მიხვდეს, რომ
 მან შეცდომა ჩაიდინა, როცა ბ-ნი პ. ჯა-
 ფარიძის საღ აზროვნებას მოკლებული
 წერილები დასტამბა განსვენებულის იაკობ
 გოგებაშვილის სახელმძღვანელო წიგნების
 შესახებ და ეს პასკვილი საზოგადო საქ-
 მისათვის საკეთილოდ მიაჩნია. რედაქციას
 ავიწყდება, ან არ უწყის, რა კრიკაში
 უდგანან ჩვენი განათლების მტერ-მოკე-
 თეები საღ პედაგოგიურს მიმართულებას
 ჩვენს სკოლებში, ავიწყდება მას, რომ
 გოგებაშვილის სახელმძღვანელოები უაღ-

რეს ხარისხით იქმნა მოწონებული, მაგ-
 რამ პოლიტიკან—მოხელეების წყალობით
 1912 წლის ბორჯომის კურსებზე უკანას-
 კნელ ხარისხიდანად მოიხსენიეს და უპო-
 რატესობა წმინდა რუსულ სახელმძღვან-
 ელოებს დაუთმეს; რედაქცია ანგარიშს
 არ უწევს იმ გარემოებას, რომ ჩვენში
 ჯერ კიდევ არიან მასწავლებელთა შორი-
 საც წაქაძეები, ჯანელიძეები, რომელნიც
 ყურმოპრილ მონობას იჩენდნენ ტე-
 გასპარიანცის წინაშე; არიან სანაძეები,
 ჩომახიძეები და გორდაძეები, რომლებიც
 წინადადებით მიმართავდნენ ხოლომე სახალ-
 ხო სკოლების დირექტორს—გამოცვალონ
 გოგებაშვილის წიგნები რუსულის შესას-
 წავლად და სხვა ავტორის სახელმძღვანე-
 ლო შემოიღონ“ (გაზ. „იმერეთი“). იქ-
 ნება „შადრევანის“ ბრძენმა რედაქციამ
 არ იცის ერთი გარემოება, რომელსაც
 ადგილი ჰქონდა ამ ორი წლის წინანდ
 ერთს ჩვენებურს საოსტატო სემინარიაში,
 სადაც მიწვეულნი იყვნენ სახალხო სკო-

ლების დირექტორ-ინსპექტორები ბორჯომის კრებულს დადგენილების თანახმად საერთოდ შეთანხმებით მუშაობის შესახებ და სადაც აღძრული იქმნა საკითხი რუსული ენის სწავლებისა და სახელმძღვანელოების შესახებად. როცა სემინარიის დირექტორი და მთელი კორპორაცია ერთხმად მხარს უჭერდნენ 81 წლის სასწავლო გეგმას და გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებს, დირექტორ-ინსპექტორები სულ სხვას გაიძახოდნენ, ოქმზე ხელიც არ მოაწერეს და განაცხადეს ჩვენს აზრს ჩვენვე წარვუდგენთ მზრუნველსაო. ყველა ეს ფაქტია, საერთო სურათია იმისი, თუ როგორ უყურებენ სასწავლო მთავრობის მოხელეები და ზოგიერთი ყურმოჭრილი ყმა მასწავლებლები გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებს. და ახლა მკითხველმა განსაჯოს: თუ რამდენად ხელსაყრელია საზოგადოებისათვის ქართველი კაცის მიერ ქართულ გაზეთში დაბეჭდილი ყოველ სიმართლეს მოკლებული წერილები გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების შესახებ, რომელსაც ჩვენი მტერმოყვარენი, როცა დასჭირდებათ, მშვენიერ იარაღად გამოიყენებენ ჩვენი სკოლების საწინააღმდეგოთ, ხოლო ამ თავის მოსაკლავ იარაღის ბრმა მიმცემია „შადრევანის“ რედაქცია, რომელიც ამ დაფარულ აზრს წარბეუბნებულად ქვეყნის საკეთილდღეოდაც ასაღებს და ბ-ნ ჰ. ჯაფარიძეს ექომავება, ფერი ფერსა, მადლი ღმერთსაო. „შადრევანის“ რედაქცია რომ სრულიად ობიექტიურად არ მსჯელობს და იგი ჯაფარიძესავით შორს გამჭვრეტელობას მოკლებული, მეტის-მეტს წინდაუხედველობას იჩენს, ეს ცხადია.

რედაქციამ საესებით ვერ გაამართლა დანაპირები—ჩვენს აზრს ჯაფარიძის წერილების გამო ცალკე გამოვსტყვამთო.

მან ჯაფარიძის საწინააღმდეგოდ მოკლედ გაიმეორა მხოლოდ ზოგი ჩვენი ნათქვამი და მერე სამარცხვინოდ ჯაფარიძის ვეკილობაც-კი იკისრა.

ჩვენ არ შევხებოდით ბ-ნი ჰ. ჯაფარიძის აზრს „დედა-ენა“ და „ბუნების კარი“-ს შესახებ. რედაქციასაც, როგორც უწყით, თავი არ შეუწუხებია ემხილა თავისი თანამშრომელი, რომ განსვენებული გოგებაშვილი არც კლერიკალი იყო და არც მუშების ინტერესების მოწინააღმდეგე, რასაც შემდეგ დავინახავთ უფრო ვრცელს წერილში. ამ მტკნარ ცილისწამებას „შადრევანის“ რედაქცია ხელს აფარებს და უნდა ვიფიქროთ იზიარებს კიდევ. დიად, ასეთია „შადრევანის“ რედაქციის „რიგიანობა“, იგი რიხიანად გაიძახის „დასავგმობი ღირსეულად დავგმეთო“ და იმას კი არ დაგიდევსთ თუ, მართლა რა ღირსებისაა ეს გმობა და რამდენად სამართლიანია.

რედაქცია გვეკითხება, დავვისახელეთ ვის ვუთხარით უარი წერილის დაბეჭდვაზეო. ჰკითხეთ, ბატონებო, გერასიმე იმნაიშვილს, რომელიც თვისი ბაგით აღიარებს თქვენს სამართლიანობას „სახალხო ფურცელში“ და ის მოგახსენებსთ, თუ რა მიზეზით არ დაუსტამბეთ მას წერილი საკამათო საკითხის შესახებ. მაშ ფაქტი ყოფილა, თქვენ-კი უარობთ. ესეც უმკველად თქვენს „რიგიანობას“ შეადგენს.

„რედაქცია ეკამათება ბ. ჯაფარიძეს და მასთან თქვენც სწორუბოვარო პედაგოგო. რად გავიწყდებათ“-ო. რიხიანად ბრძანებს ჩვენი მოკამათე. გამოიცანით! სანაძლეო გერგებათ, განა მკითხველისთვის საიდუმლოა, რომ მეკამათებით, არა, მხოლოდ საარაკო ის არის, რომ ბ-ნმა ჰ. ჯაფარიძემ ბლაგვი იარაღი მოგიტანათ, თქვენ ამ იარაღს პირი მოუწყვეთ და

მტერს მიაჩეჩეთ ხელში, შემდეგ ბლავგ იარაღის მომტანს შეეკამათეთ და ამას „რიგიანობას“ ეძახით. ეს თუ „რიგიანობაა“, ურიგობა რადღას უნდა ვუწოდოთ, არ ვიცი.

რალაც განსაკუთრებული ტვინი უნდა ჰქონდეს ადამიანს, რომ ჩემი ოდესმე ნათქვამიდან ან ნაწერებიდან ასეთი დასკვნა გამოიტანოს: „ვისაც რამე დაუწერია გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების შესახებ სიცრუით სავსე ყოფილა“. და ამ გვარი დასკვნა ბრძენ რედაქციას ჩემი შემდეგი სიტყვებიდან გამოჰყავს, რომელიც აწმყოს ეხება და რედაქციას კი შეცვლილად მოჰყავს. ესეც „რიგიანობაა“. აი ჩემი სიტყვები: „ისეთები-კო, ვინც სიცრუით სავსე წერილებით ცდილობენ განსვენებულის გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების განქიქვას და პედაგოგიური საკითხიც ჩინურ ანბანად ეჩვენებათ, კარგს ვერას შესძენენ ჩვენს საპედაგოგიო მწერლობას“ („განათლება“ № 3, გვ. 235), განა აქედან შეიძლება ზემოთმოყვანილი დასკვნის გამოტანა! მკითხველი უეჭველია ჩემი სიტყვებიდან მიხვდება, რომ აქ სახეში გვყავს ბ-ნი პ. ჯაფარიძე და „შადრევანის“ მთელი რედაქცია, რომელიც ისეთს საგანს ებლაუქება, რომლის ავანჩავანისა არა გაეგება რა.

ვინც ჩვენს საპედაგოგიო მწერლობას ოდნავად მაინც იცნობს, დარწმუნებული უნდა იყვეს, რომ გონიერ კრიტიკას და არა ჯაფარიძისებურს, ხელი შეუწყვია გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების თანდათან გაუმჯობაში, რაც თქვენს უმოჩილეს მონას არა ერთხელ აღუნიშნავს.

„შადრევანის“ რედაქციას რომ საძუფრეს წყევტია და გონება აბნეულად მსჯელობს, ეს მისი „რიგიანობა“ ყველაფერში ში სჩანს. მე ვეუბნებოდი რედაქციას,

რომ ჩემს საკამათო წერილებში, თუ როგორია გოგებაშვილის მეთოდი, არა მითქვამს რა მეთქი და მომყავდა ჩემივე სიტყვები, რომლის დამახინჯებას გვწამებს და გვითითებს. „განათლებაში“ ქვემოთ აი რა სწერიაო: „სისტემა და მეთოდი უსათუოდ გოგებაშვილის უნდა დარჩეს, უამისოდ შედგენილს, თუ შესწორებულს სახელმძღვანელოს განსვენებულის სახელი არ ერქმევა“ („განათლება“ № 2 გვ. 156) ამის შემდეგ, ბრძანებს რედაქცია „ჰქონდა და თუ არა უფლება რედაქციას ეთქვა: „ბოცვადე გვასწავლის თუ როგორია ი. გოგებაშვილის მეთოდი და ვისი მეთოდით უნდა გასწორდეს ხსენებული წიგნებიო“ („შადრევანი“ № 12). რას იტყვით ამაზე? განა დამახინჯება არაა თქვენივე აზრისა?“ („შადრევანი“ № 16).

განა ამ ჩემი სიტყვებიდანაც შეიძლება სთქვას ვინმემ, რომ მე „შადრევანის“ რედაქციას ვასწავლიდე, თუ როგორია გოგებაშვილის მეთოდი. არა, ბატონებო, ტყუილად ატანთ ჭკუას ძალას, თუ ასეთს უბრალო აზრს, თქვენივე ჭკუა-გონებით ვერ მიმხვდარხართ, შეეკითხებოდით მაინც ვისმე. ჩვენი კამათის მთავარი საგანი განსვენებული ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების შესწორება იყო. თუ ამ სახელმძღვანელოებში შესცვლით სისტემას და საზოგადოთ მეთოდს, რომელსაც ავტორი ადგას და რომელიც სახელმძღვანელოს სულს შეადგენს, თვით ავტორის მიერ შთაბერილს, მაშინ თქვენ ასეთს შეცვლილს წიგნში სპობთ ავტორის სულს, მაშასადამე ასეთ წიგნსაც ვერ ვუწოდებთ გოგებაშვილის სახელს და სხვა, განა ეს ქვემარტება არ არის?! მეთოდი, მოგვსენებათ, ბევრნაირია, სახელმძღვანელო წიგნების ავტორებიც სხვა და სხვა მეთოდს ატარებენ თავიანთ სახელმძღვანელოებში.

შეიძლება გოგებაშვილის მეთოდი უვარ-გისიც იყვეს, ან ყველაზე უკეთესიც, მაგრამ ამის შესახებ განა მითქვამს რამე ამ საკამათო წერილებში და ან მისწავლება „შადრევანის“ რედაქციისათვის, თუ როგორია გოგებაშვილის მეთოდი!? აქ არა თუ აზრის გადამახინჯებაა, არამედ შეუგნებლობა თვით რედაქციისა, რომელსაც მარტივი აზრის გაგებაც-კი უჭირს ხოლმე.

„რუსკოე სლოვოს“ შესახებ ბ-ნი პ. ჯაფარიძის პირველი წერილი „შადრევანის“ № 4-ში დაიბეჭდა, გაზეთი ორშაბათობით გამოდის, მაშასადამე ასეთი გაზეთი კვირაობით უნდა იბეჭდებოდეს; მე-კი გასაფრთხილებელი წერილი რედაქციას მივსწერე შუა კვირაში ე. ი. იმ დღს, როცა ჯაფარიძეს მასალაც-კი არ ექნებოდა მიტანილი. მაშასადამე რედაქციას წინდაწინვე ეცოდინებოდა ჩემი წერილის აზრი, რომელიც „შადრევანის“ № 5-ში დასტამბა, მაგრამ სად „შადრევანის“ რედაქცია და სად ჩემ მიერ გაფრთხილება, როცა ბრძენ რედაქციას პედაგოგიურს საკითხებშია-კი თავისი თავი უცოდველად მიაჩნია. მაგრამ მკითხველი ადვილად მიხვდება, თუ რა ჯურის პედაგოგები სხედან „შადრევანის“ რედაქციაში და რაგვარ დაკნინებამდის მისულან ეს ვაჟბატონები.

როცა „შადრევანის“ რედაქციასთან გვეკონდა კამათი, საჭირო იყო წერილიდან იმ ადგილის მოყვანა, რომელიც

მხოლოდ რედაქციას ეხებოდა, სწორედ ის ადგილებიც ვვაქვს მოყვანილი („განათლება“ № 3 გვ. 237), „შადრევანის“ რედაქციას-კი მოჰყავს ისიც, რაც ჯაფარიძესაც ეხება, ადარებს ერთმანეთს და გამარჯვებულ მამლაყინწასავით გაჰყივის: „ბოცვაძე თავის წერილებს ამახინჯებს, სხვისას დაინდობსო?“ მოდით და ელაპარაკეთ ამისთანა დარბაისელ ხალხს, რომელიც სხვის თვალში ბეწვსა ხედავს და თავის თვალში-კი დვირესაც ვერ ამჩნევს.

დასასრულ ჩემის მხრით ვსპობ ყოველგვარ კამათს „შადრევანის“ რედაქციასთან, ჩემის აზრით საკმარისად გამორკვეულია რედაქციის ფიზიონომია და მისი ავლა-დიდება პედაგოგიურს საკითხებში და პოლემიკურ „რიგიანობაში“. „არ გათუთრდება ყორანი, რაგინდ რომ ხეხო ქვიშითაო“, ამბობს ხალხური სიბრძნე და მართალიც არის, რამდენიც უნდა ამხილო „შადრევანის“ რედაქცია, ის მაინც მოწლილ წისქვილსავით თავისას გაიძახის. განა ამ სახელოვანმა რედაქციამ რაიმე ახალი შუქი შეიტანა საპოლემიკო საკითხში, განა თუნდ ბისტად მაინც ღირს ის ღუბჭირი მოსახრებანი, რომელნიც მან გამოსთქვა?!

შემდეგ წერილში შევეხებით ბ-ნი ჯაფარიძის კრიტიკის მეორე ნაწილს და პასუხს მივუძღვნით მისსავე „უკანასკნელს“ პასუხზედაც.

ლ. ბოცვაძე.

† ნიკო ლომოური

(ნაქროლნი)

სპრილის 17-ს მცირე ხნის ავადმყოფობის შემდეგ ქ. გორში გარდაცვალა ჩვენი ნიჭიერი მწერალი, სახალხო მასწავლებელთა აღმზრდელი--მასწავლებელი, ქართული ენის დიდი მოამაგე და მოჭირნახულე, ტკბილი მოუბარი, უმწიკვლო ადამიანი, საზოგადო მოღვაწე და ჩინებული მამულიშვილი ნიკო ლომოური. მისმა უდროოდ გარდაცვალებამ მეტად დააღონა, როგორც ყველა მისი ნაცნობ-მეგობრები,

ნამოწათარნი, აგრეთვე ყველა შეგნებული ქართველი, რომელსაც-კი ცოტად მაინც უღვივის გულში მამულიშვილური გრძნობა, რადგანაც დანაკლისი დიდია და ამის გამო გლოვა და დაუშრეტელი ცრემლი გულის სიღრმიდან ამომდინარი, ისეთი გულწრფელია, რომელიც შეეფერება მართლა ღირსეული მამულიშვილის უდროოდ დაკარგვას.

ნიკო ლომოური.

დაად, განსვენებულს ნიკოს ფრიად დიდი ღვაწლი მიუძღვის სამშობლოს წინაშე, როგორც ნიჭიერ მწერალ-ბელოეტრისტს და მოზარდ თაობათა ნამდვილ აღმზრდელ-მასწავლებელს. მისს ამაგს ვერავინ დაივიწყებს და რაც დრო გავა,

ნიკოს უკვდავ სახელს უფრო მეტი შარავანდელი მოეფინება.

განსვენებული ნიკო უკანასკნელ დღედის სამსახურში იყო. მხოლოდ ამ ბოლო დროს, როცა სამსავე შვილს ორ ქალსა და ერთს ვაჟს უმაღლესი სწავლა-განათ-

ლება უკვე დაასრულებინა, ფიქრობდა სამსახურისათვის თავი დაენებებინა, მისცემოდა მყუდროებით ცხოვრებას და მთელი თავისი ნიჭი სამწერლო ასპარეზზე გამოქმედოთ გამოეყენებინა. ბევრი კარგი გეგმა და აზრი უტრიალებდა თავში აწ განსვენებულს, იგი სრულიად მოც-

ლილი, დღიურ ზრუნვას მოკლებული, ბევრს კარგს რასმე შესძენდა კიდევ ჩვენს ღარიბს მწერლობას, მაგრამ უმწეო ბედმა უმუხთლა მასაც, ცივ სამარეში წააღებინა გულს ნადები უკანასკნელი წრფელი აზრები და მით მშობელ ერსაც მღუღარე ცრემლი აღვრევინა, ცოლშვილი ძაძით

განსვენებული ნიკო ლომოური თავისი ოჯახობით სოფ. არბოში საკუთარ სახლში—
სხედან კიბეზე ქვევით ნიკო და მისი უნტროსი ქალი ნინო, ზემოთ მუღულე ნიკოსი
სოფიო ალექსის ასული, ვაჟი იულონი და უფროსი ქალი თამარი.

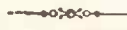
შემოსა, ბავშვები ააქვითინა. დიად ეს ქვითინი გამოიწვია ნიჭიერის აღმზრდელის დიდებულმა სულმა. მაგრამ არც ქვითინი გვიშველის. დარწმუნებული უნდა ვიყენეთ, რომ განსვენებული ნიკოს ნაშრომს ქვეყნის მომავლისთვისაც კარგი ნაყოფი მოჰყვება. ყველა წერა-კითხვის მცოდნე ქართველი განისმჯვალეება განსვე-

ნებულის ნაწერების აზრით, რომელშიაც მისი სული ტრიალებს. მართალია განსვენებული ამის შემდეგ ვერ აღგვიზრდის ქართველ სახალხო მასწავლებლებს, მამულისა, ერისა და მშობლიურის ენით გატაცებულებს, მაგრამ უკვე აღზრდილები, რომლებიც სამართლიანად ამაყოფენ კიდევ ნიკოს სახელით, რომ მათ განგებამ

ნიკო მოუვლინა მასწავლებლად, რომ მათში განსვენებულმა განადვიდა სიყვარული და გრძობა მამულიშვილობისა, ქვეყნის საკეთილოდ ისეთსავე ნაზს გრძობას, სამშობლოსა და დედაენის სიყვარულს შთაუწერგავენ თავიანთ მოწაფეებს, როგორითაც განსვენებული ნიკო და მისი მოწაფეები იყვნენ ერთსულად გამსჭვალულნი. ეს იქნება საუკეთესო ჯილდო და სამარადისო სახსენებელი განსვენებულის სახელისა, რომელსაც შთამომავლობა არაოდეს არ დაივიწყებს და მუდამ პოეტის სიტყვებით მოიგონებს:

„მწერად ტკბილად,
მამულის შვილად,
ამდღადი სუფით ზეცამდე,
იუგ კურთხეულად,
არ დავიწყებულად
ამიერიდგან უკუნისამდე“.

ღიად, ნუგეზად დეე ის გაგყვეს, ჩვენო ძვირფასო ნიკო, რომ არ დაგივიწყებს შთამომავლობა, ეკლიანი გზა ცხოვრებისა განვლეთ, მაგრამ ისე აღბეჭდეთ ნავალი, რომელიც თავის ბრწყინვალე შუქით ერს უნათებს ცხოვრების გზას. საუკუნოდ იყოს შენი ხსენება ძვირფასო და სათაყვანებლო ნიკო!

ნიკოლოზ იოსების ძე ლომოური
(მკვლევ ბიოგრაფია)

ნიკოლოზ იოსების ძე ლომოური დაიბადა 1852 წელს თებერვლის 19-ს ს. არბოში. ეს სოფელი მდებარეობს შუა ქართლში, კავკასიონის მთის ძირას, დიდი და პატარა ლიხვნების შუა და გადასცქერის ამ უკანასკნელი მდინარის სოფლებითა და ვენახ-ბაღებით სავსე ხეო-

ბასა. ჩრდილოეთით და დასავლეთით სოფელს აკრავს ვრცელი ტრიალი სახნავ-სათესი მიწები, ხოლო სამხრეთის მხრივ ისაზღვრება ვენახებითა და ბაღებით. ზედ შუა სოფელზე მომდინარეობს პაწია ცივი და ანკარა დიცურა, ტოტი პატარა ლიხვისა. ამ უამად ს. არბოში ირიცხება არა უმეტეს ოც-და-ათი კომლისა, ხოლო სამოცი წლის წინათ, როცა დაიბადა ნიკო, იგი შესდგებოდა სულ ოციოდე კომლი გლეხებისა და ორი კომლი აზნაურიშვილებისაგან. მამა ნიკოსი, იოსები, აქაური ბინადარი მცხოვრებელი იყო, შინაურულად მომზადებული და აქვე მღვდლობდა. დედა—ეფემიაც—არბოელი იყო, გვიმრადის ქალი, როგორც მამას, ისე დედას ჰყავდნენ ნათესავებ-ნათელ მირონნი და ამნაირად მთელი სოფელი მამა იოსების ოჯახთან დაკავშირებული იყო ნათესაური გრძობითა და ურთიერთობით. მთელი თვისი სიყმაწვილედ ნიკომ გაატარა ამ სოფელში მოსიყვარულე ნაცნობ-ნათესავთა შორის, ყოველი გლეხის კარი მისთვის მუდამ ღია იყო და, როცა ამ კარებში შედიოდა, ყველგან ხვდებოდა გულწრფელი სიყვარული და ალერსი. მთელ დღეს და, ხშირად ღამეებსაც, ატარებდა გლეხების ოჯახში თავის ტოლ-ამხანაგებთან. მის წინ პატარაობითვე გადაშლილი იყო მთელი ცხოვრება გლეხკაცის, — მისი ზღაპრები და არაკები, შაირ-ანდაზები და გამოცანები; მისი უმეცრება და ცრუმორწმუნოება, სიღარიბე, ტანჯვა და მწუხარება. პატარა ბავშვის გულზე ყოველივე ეს ცხოველ შთაბეჭდილებას ახდენდა. და ამნაირად ნელნელა და შეუმჩნევლად მზადდებოდა მის სულში ნიჟადაგი მომავალი ლიტერატურული მოღვაწეობისა. წერა-კითხვა დედისაგან ის-

წავლა. როცა რვა წლისა შესრულდა, იგი გორში ჩაიყვანეს და აქ სასულიერო სასწავლებელში მიაბარეს. ამ დროს მამა შინდელი ექსარხოსის განკარგულებით მამა იოსებს სამრევლო ჩამოართვეს. უღანაშაულოდ დასჯილმა უწ. სინოდში უჩივლა ექსარხოსს და სამრევლო უკანვე დაიბრუნა, მაგრამ ამ ჩამართმევასა და დაბრუნების შუა რამდენიმე წელიწადმა განვლო და ამ დროს მამა იოსების კარგა მოზრდილი ოჯახი დიდ სიღარიბეში ჩავარდა. ნიკოს აღზრდა იკისრა მისმა უფროსმა ძმამ, თბ. სასულ. სასწავლებლის მასწავლებელმა ივანე ლომოურმა. ამან თავისთან გადაიყვანა ნიკო თბილისში და ამანვე გაგზავნა, შემდეგ სემენარიის დასრულებისა, რუსეთში უმაღლესი სწავლის მისაღებათ. სასულიერო სასწავლებლის მეოთხე კლასში ნიკო გახდა აწ განსვენებულ იაკობ გოგებაშვილის მოწაფეთ. „მამა მთავარ მათუსაღასაც რომ გადავაჭარბო დღე-გრძელობით, მაშინაც არ დამევიწყდება იაკობის გაკვეთილების ზე გავლენა და ის ცხოველი შთაბეჭდილება, რომელთაც ახდენდნენ ჩემ სულზე ეს გაკვეთილებია“, ხშირად იტყოდა ხოლმე აწ განსვენებული ნიკო ლომოური. იაკობის რჩევით ამ დროს მან იწყო კითხვა-შესწავლა ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა, რომელთაც დიდი გავლენა მოახდინეს მასზედ. ამგავლენას ზედ დაერთო შემდეგ ხანებში გლებ უსპენსკის, ნეკრასოვის, ტურგენევის და დობროლიუბოვის ზეგავლენაც და ამ გვარად გამოიარკვა და განმტკიცდა მასში ხალხოსნური მიმართულება (ნაროდნიჩესტვა), რომელსაც დაადგა მოსწავლეობის დროს და მთელს სიცოცხლეში ერთგულად ემსახურებოდა ამ მიმართულების დედა აზრთ. პირველად ლექსებით

იწყო მან წერა. თოთხმეტ-თხუთმეტი წლის იქნებოდა, როდესაც განსვენებულმა სერგეი მესხმა თავის „დროებში“ პირველად დაუბეჭდა პატარა ლექსი— „სიონის ტაძარს“, ამას მიჰყვა მთელი რიგი კორესპონდენციებისა საერთო სათაურით— „ხმა პროვინციიდან“, ამის შემდეგ ჟურნალ „მნათობშიაც“ დაიბეჭდა რამდენიმე მისი ლექსი. სემინარიაში ყოფნის დროს მან დასწერა ისტორიული პოემა „იულონ ბატონიშვილი“ და სთარგმნა ბაირონის ცნობილი პოემა „შილიონის პატიმარი“. ყველა ამ ნაწერებმა ახალგაზრდა მოსწავლე-მწერალს სახელი გაუთქვეს მაშინდელ ქართველ საზოგადოებაში. განსვენებული ნიკო ცხვედაძე და პატივცემული გიორგი იოსელიანი ამ დროს იყვნენ სემინარიაში მის მასწავლებლად; ესენი მფარველობდნენ და ექცეოდნენ მას ნამდვილ მამა-შვილურის გრძნობითა.

1875 წელს გაათავა სემინარია და უმაღლესი სწავლის მისაღებათ წავიდა კიევის აკადემიაში. ნიკოს გულით უნდოდა უნივერსიტეტში შესვლა, რათა განეხორციელებინა თვისი დიდი ხნის ნატვრა— ბავშვების ექიმობის შესწავლა, მაგრამ ძველი ენების უცოდინარობამ ფრთები შეაკვეცა მის განზრახვას. სასულიერო აკადემიაში იგი ისტორიულ ფაკულტეტზე ჩაეწერა. აქ, კიევში ყოფნის დროს, ხშირად იბეჭდებოდა გაზ. „დროებაში“ მისი კორესპონდენციები საერთო სათაურით— „ხმა მონასტრიდან“ (აკადემია მოთავსებული იყო „ძმათა მონასტრის“ სახლებში); აქვე დასწერა თვისი პირველი მოთხრობა „ალი“ და გადმოსთარგმნა მალაოროსიულიდან შეფჩენკოს პოემა „მუშა ქალი“. 1881 წელს გაათავა აკადემია და, სამშობლოში დაბრუნებით

სას, მიწვეულ იქმნა გამგეთ სათავადაზნაურო სასწავლებლისა. ამ დროს დასწერა ცნობილი მოთხრობა „პატარა ქაჯანა“. სამი წლის შემდეგ იგი განწესებულ იქმნა ქართული ენის მასწავლებლად გორის საოსტატო სემინარიაში, სადაც მოღვაწეობდა დღევანდლამდე. ქართულ ენას ასწავლიდა გორის საქალო გიმნაზიაშიც.

აწ განსვენებული ნიკო ლომოური ხშირად მონაწილეობას იღებდა საქველმოქმედო საღამოებში, და თავისი ტკბილი წმინდა ქართულით ხიბლავდა მსმენელთ. განსვენებულის ბლეტრისტული

ნაწერები ეხება გლეხის ყოფა-ცხოვრებას და მის ჭირ-ვარამს... სასურველია, რომ განსვენებულის ნაწარმოებნი დროზე გამოიცეს ცალკე ტომებად.

ნიკო ლომოური, როგორც კერძო ადამიანი, მასწავლებელი და აღმზრდელი მრავალი უტყუარი ღირსებით ირჩეოდა სხვებში. ასეთი იშვიათი ადამიანის ცხოვრების მრავალ-გვარ-მხარეს დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს და ჩვენც ნეტარ-ხსენებულ ნიკოს შესახებ მრავალ მოგონებას დავბეჭდავთ შემდეგშიც.

ლ. ბოცვაძე.

სიბჟუა

ვარლამ გელოვანის ობმოცის თავზე, თქმული ფოთის საკათედრო ტაძარში

სადმართო და წმიდა საქმის შესასრულებლად შეეკრებილვართ, ძვირფასნო მსმენელნო, ამ წმიდა ალაგს. ჩვენი სურვილია შეერთებული გულითა და გონებით აღუვლინოთ ზეციერ მამას მხურვალე ვედრება, რომ საუკუნო ნეტარება მიმადლოს მან ამ ორმოცი დღის წინეთ გარდაცვალებულს თავადს ვარლამ გელოვანს, რომელსაც ეჭირა მაღალი ალაგი ქართველი ერის ერთ-ერთ რწმუნებულის რუსეთის სახელმწიფოს მეოთხე სათათბიროში.

თქმა არ უნდა, ასეთივე ლოცვა-ვედრება შესრულდება დღეს დასახელებული მიცვალებულის სულის საოხად საქართველოს სხვა კუთხეებშიაც ნიშნად დაფასებისა და გულითადი მადლობის გამოხატვისა ერის მხრივ იმ სახელოვანი შრომისათვის, რომელსაც დაუღალავად ეწეოდა

განსვენებული დეპუტატი თავის ამომრჩეველთა საკეთილდღეოთ...

სახელმწიფო სათათბირო ჩვენი დროის შეილია. იგი წარმოიშვა ჩვენს თვალწინაზე. მისი არსებობა გამოიწვიეს რუსეთის სახელმწიფოს ცხოვრების განვითარებისა და წინსვლის გვერდაუქცეველმა პირობებმა. მეტად სიმპატიური, ნათელი და დიდი ღირებულობის მოვლენაა ჩვენს სახელმწიფოში სახელმწიფო სათათბირო. ამ დაწესებულებამ მოქალაქობრივი უფლებამოსილობით აღჭურვა იმპერიის მკვიდრნი, სათათბიროს საშუალებით რუსეთის მცხოვრებლებს გზა გაეხსნათ თავიანთი გასაქირი და მწუხარება გულით მიიტანონ ტავრიდის სასახლეში და იქ მაღალი ტრიბუნიდან, დეპუტატების პირობით გაბედულად, მოღრიდებლად და ხმა მაღლა აცნობონ ყველა ეს საზოგადოებას და მთავრობას იმისთვის, რომ ამ ხმას

ანგარიში გაუწიონ, ამ განსხვავებას ყურადღება მიაქციონ, ამ მოთხოვნის დამატებით განხორციელება მიიღოს.

მაღალი და დიდმნიშვნელოვანია, როგორც ხედავთ, სახელმწიფო დებუტატის მოვალეობა. უმთავრესი ძალა სათათბიროს საქმიანობისა და სახელმწიფო ცხოვრების მოქალაქეთათვის სასიკეთო დონეზე მომართვა-დაყენებისა, უსათუოდ, დებუტატების პიროვნებაშია. კერძოდ, სახელმწიფოს ამა თუ იმ კუთხის დებუტატის ღირსებაზეა დამოკიდებული მისი მარწმუნებლების, მისი ამომრჩევლების ბედი და უბედობა. ზოგი დებუტატი თითქმის ყოველი გამოსვლის შემდეგ იმარჯვებს და ამომრჩეველთა საბედნიეროდ სწარხავს საქმეებს, ზოგი კი ბევრსაც მჭერმეტყველობს და შრომობს, მაგრამ ქარს ბზესავით შორს მიაქვს სივრცეში მისი ნათქვამ-გაკეთებული და არავითარი ხვათი არ რჩება კალაზზე მის ამომრჩეველთა ბედლების ასავსებად.

ბუნებრიობა, სინამდვილე, რეალობა ყველა საბუთზე საბუთიანია და ყველა მჭერმეტყველებაზე უმკვეთლესია. ჩემი რწმენით და შეხედულობით, ის დებუტატი გამარჯვებული და ამომრჩეველთა იმედების განმანხორციელებელი, რომელიც საერთოდ იმავე სულიერი ბუნებისაა, როგორცაა მისი ამრჩევლები, ისეთივე რწმენისა და სოფლმხედველობისაა, როგორცაა გამსჭვალულნი არიან მისი რწმუნებლები, ის დებუტატი ამრჩევლთათვის სახეირო, რომელიც არა მარტო ღრმად და დიდად ჩახედულია უკანასკნელთა ცხოვრებაში და გულში, თვითონ ღვიძლი შვილია ამ ცხოვრებისა, თვითონაც პირადად მატარებელია მისი მისი, თვითონაც ამომრჩევლებთან ერთად ერთსა და იმავე ჰაერით

მსუნთქავია. სწორი სარკე უმეტესად ბოდ აჩენს შენს სახეს და მხოლოდ მხედველობაა საჭირო, რომ მოიშორო მური, თუ სადმე გცხია იგი, ან გადაისვა საფარცხელი, თუ თმა აბურძღნული გაქვს სადმე. ასეთი უტყუარი და ბუნებრივი სარკე უნდა იყოს ამრჩეველთა ჭირ-ვარამისა სათათბიროს დებუტატი, ასეთი, სიცხადითა და სივრცე-სივანით უნდა იხატებოდეს, გამოკრთოდეს და თინათინობდეს დებუტატის პიროვნებაში მისი ამრჩევლების საერთო ფსიხოლოგია და მაშინ ყოველი გამოსვლა მისი გამარჯვებით გადავდება, მაშინ აგრე რიგათ საჭიროც აღარ იქნება მისთვის ცეცხლის მფრქვევი მჭერმეტყველება, მაშინ მისი საქმიანობაც ბარაქიანი იქნება მათთვის, ვისაც იგი წარმოადგენს სათათბიროში.

ქართველი დებუტატი უნდა იყოს ჩვენი ერის იმ სიმრავლის წარმომადგენელი, რომელსაც უხსოვარი დროიდან დაუქერია და უჭირავს შავი და კასპიის ზღვათა შუა სივრცეები, რომელიც სცხოვრობდა და დღესაც სცხოვრობს უმთავრესად ხსენებულ ზღვათა შუა გაშენებულ დაბასოფლებში, იყო და არის მორწმუნე, ქრისტეს აღმსარებელი, ეკლესიის მოყვარული. ამ სიმრავლეს თითონ დაუწერია და სწერს თავისი სულის კვეთების ისტორიას. ამ სიმრავლეს თავისი დაკოეიებული ხელებით და მართალი ოფლით მონაგები ოქროს ვალებით მოუქარავს თავისი სამშობლოს პირი ტაძარ-ეკლესიებით, რომლებიც სულზე უძვირფასესია მათთვის, რადგანაც მხოლოდ ტაძრებიდან ესმოდა და ესმის აქამომდე სანუგეშო პატიუი: „მოვედით ჩემდა ეოველნი მამუკანნი და ტვირთ მძიმენი და მეც განგისვენათ თქვენ“, ტაძარში მოჰქონდა გულით ყოველი სიმძიმე ცხოვრებისა, ტაძარში, მაცხოვრის

წინაშე, იქარვებდა ყოველგვარ გულისწუხილს, ტაძარში იშორებდა და ისუბუქებდა ცხოვრების ტვირთს, ტაძარში ჰპოებდა და ჰპოებს მანუგეშებელ სტიქიას, ტაძარში ჰგრძნობდა და ჰგრძნობს თავის თავს თავისუფლად, ერთეულად, ერთად, ნაცად. ასეთია წარსული და აწინდელი სულიერი მიმართულება ქართველი ერისა და, ვინც ასეთივე სოფლმხედველობის აღმსარებელი არ არის, იგი, შეიძლება, ამ ერის სისხლის და ხორცისა იყოს, მაგრამ ერის სხეულთან ძარღვებითა და სახსრებით გადამშულ საღ ნაწილს კი არ წარმოადგენს. ატეისტი, ქრისტეს უარის მყოფელი, ეკლესიის არ მცნობი, შეიძლება, ქართველებშია ც გამოერიოს, მაგრამ ასეთი იქნება ქართველი ერის მთლიანი ორგანიზმიდან მოტკლევცილი ნატეხი, უბრალო ფურჩი და ასეთი პიროვნება, რაც უნდა ნიჭიერი, რაც უნდა მკოდნე იყოს, მაინც ვერასფერის მანქანებით ვერ დაისადგურებს

ერის გულში, ვერასფერს დადებითი ღირსებისას ვერ შესძენს იგი თავის ერს.

ვარლამ გელოვანის სიკვდილს დიდ დანაკლისად სთვლის თავისთვის მთელი ქართველობა და ამის გამოა, რომ მწარედ დაჰქვითინებს მის საფლავს. ცხადია, განსვენებულ დეპუტატს თავის მოქმედებაში უფლია მშობლიო ერის გზით, ცხადია, ერთგვარი და შეთანხმებული ყოფილა დეპუტატისა და მისი ამომრჩევლების მაჯის ცემა, ცხადია, ვარლამ გელოვანის მოქმედებაში საკუთარი გულთნადების განსახიერება დაუნახავს ქართველ ერს, ამ სიტყვის სწორი მნიშვნელობით და ამიტომ ნამდვილ ეროვნულად, სარწმუნოებრივად, გამოსთქვამს იგი მისდამი მაღლობას, ეროვნების სათაყვანებელ ზეციერ მამას ავედრებს თავისი კეთილისმყოფელის პატიოსან სულს და ღმერთიც შეისმენს მორწმუნე ერის გულითაღს ლაღადს. ამინ.

ეპისკოპოსი ლეონიდი.

უცხოეთი

ბავშვების აღზრდა იაპონიაში *)

იაპონიას ბავშვების სამოთხეს ეძახიან: ეს სახელი მართლაც უმიზნოთ არ დაურქმევიათ „ამომავალი მზის“ ქვეყნისათვის. არსად ისე არ შეხარიან ბავშვის დაბადებას, როგორც იაპონიაში, არსად ისეთის სიყვარულით და მზრუნველობით არ ეპყრობიან ბავშვს, როგორც იაპონიაში.

ბავშვის დაბადება-ეს თითქმის უმთავრესი მოვლენას იაპონელის ოჯახურ ცხოვრებაში. ამბობენ — იაპონელი ბავშვი არ სტირიანო — ეს თითქმის მართალს არის. თუმცა იქაური ბავშვები არაფრით არ განსხვავდები ან, მაგ. ქართველი ბავშვებისაგან, მაგრამ იქ ბავშვს არავითარი მიზეზი არა აქვს ტირილისათვის — მის ყოველგვარ მოთხოვნილებას დაუყო-ნობლივ უსრულებენ. იქ არსებობს

*) ლიტერატურა: А. Н. Всеобщие обуче-
ние Русская школа.

არავითარი დასჯა ბავშვისა, არც ოჯახში არც სკოლაში.

როცა ბავშვი წამოიზრდება—ის საბავშვო ბაღში მიჰყავთ. აქ რასაკვირველია ის დროს მხირულათ ატარებს, ეცნობა სხვა და სხვა სათამაშოებს და სხვ., მაგრამ ამავე დროს აქ ეცნობა ის დისციპლინასაც, აქ გებულობს, რომ მისი „მე“ არ ყოფილა განუსაზღვრელი, რომ სხვა-საეჭოა ქონია საკუთარი „მე“. ბავშვი ამ ბაღში პირველად ტყობულობს, რომ არსებობს ისეთი მოთხოვნილებანი, რომელთაც მან თავისი „მე“ პირადი სურვილები, უნდა დაუქვემდებაროს. მაგრამ ბავშვი მალე ეგუება ამ კანონებს, და ცოტა ხნის შემდეგ ითვისებს მათ და ხდება ბავშვების საზოგადოების წესრიგის დამცველ წევრად.

მასწავლებელი აღზრდის საქმეში დიდ ავტორიტეტით მიაჩნიათ და მის პორტრეტს ბავშვებზე დიდი გავლენა აქვს. მშობლებიც დიდ პატივსა სცემენ მას და ამგვარსავე მასწავლებლისადმი პატივისცემას უნერგავენ გულში თავიანთ შვილებს... ამ პატივისცემითა და სიყვარულით უნდა აიხსნას ის მოვლენა, რომ ბავშვები ბევრ გლახა ჩვეულებას დაუსჯელათ, მხოლოდ შემჩნევის შემდეგ სტოკებენ.

მასწავლებელსა და მშობლებს შორის აპონიაში დიდი კავშირი სუფევს; მშობლები ხშირად ეკითხებიან მასწავლებელს თავიანთ ბავშვების შესახებ, სთხოვენ მათ და სხვ., და მასწავლებელიც წესიერად და სინიდისიერათ ეკიდება თავის მშობლებს. ისინიც ეცნობიან ბავშვთა ცხოვრებას და მათ დასაწყისებს დაზრდიან მათი მალალი იდელებისადმი მისწავლებას. მასწავლებლის პროფესია აპონიაში დიდ პატივსაცემია, მასწავლებ-

ლის ცუდ მატერიალურ მდგომარეობაზედ თითქმის სრულიად არ ლაპარაკობენ; რადგანაც ის ამ მხრივ სრულიად უზრუნველყოფილია.

საბავშვო ბაღებში, რომელშიაც ასწავლიან გალობას, სხვა და სხვა სათამაშოებს და ხელსაქმეს, არის აგრეთვე შემოღებული პატრიოტული აღზრდა, ზრდიან ბავშვებში გრძობას კანონიერებისა, ზნეობრივი შინაარსის მოთხოვნილებისა-შუალებით, თავაზიანობა, ზრდილობა—აღზრდის დედა ბოძია იაპონიაში. ყოველ თამაშში იაპონელმა ბავშვმა უნდა გამოიჩინოს დამარცხებულისადმი მოწყალება... საბავშვო ბაღის გათავების შემდეგ, ბავშვს აძლევენ მოწმობას და ის დასაწყის სკოლაში გადადის. პირველ ხანებში პაწია ქალ-ვაჟები ერთად სწავლობენ, გოგოები მონაწილეობას ლეგულობენ ყმაწვილების ყოველ თამაშში. შემდეგში კი მათი გზები იშლებიან: ვაჟებს ამზადებენ თავისუფალ დამოუკიდებელ ცხოვრებისათვის, ხოლო ქალებს—საოჯახოთ, გასათხოვრად. იაპონიაში ყოველი ბავშვი ან მომავალი სალდათია, ან მეზღვაური. ქალიც მომავალი ცოლი, მომავალი მეოჯახე და, რასაკვირველია, იქაური სწავლა აღზრდა სცდილობს განავითაროს ქალსა და ვაჟში ყოველათ უსაქიროესი თვისებანი.

პირველ წელიწადს პირველ დასაწყის სკოლაში ბავშვს ასწავლიან—დეკლამაციას, ხატვას, ხელით შრომას; ქალებს ქსოვასა და ქრა კერვას. შემდეგ გადადიან წერაზე. იაპონურ ლექსიკონში რამდენიმე ათასი ასო ითვლება და ამ მხრივ ბედნიერათ უნდა ჩაითვალოს ჩვენებური ბავშვები, რომელთაც შედარებით ძლიერ ცოტა შრომა სჭირდებათ ასოების შესასწავლათ, ამას ისიც უნდა

დაუმატოთ, რომ იაპონური ასო თუ ძლიერ დაკვირვებით არ დასწერე და უბრალო რაიმე განსხვავება იქნა შიგნის უკვე სხვა ასოს ემსგავსება და ხშირად ამით დიდი შეცდომა მოდის მთელ სიტყვაში.

იაპონელი ბავშვები ადრე ლებულობენ მონაწილეობას ოჯახის საქმეებში. გოგო უკვე ქრა-კერვას ეწევა, ამზადებს საქმელებს და უვლის ყვავილებს. ყვავილების მოვლა—ეს უსაჭიროესი ცოდნაა იაპონელი ქალისათვის.

მაგრამ ყველა იაპონელი ქალი ვერ ეწევა ოჯახურ ცხოვრებას სხვა და სხვა პირობების გამო მრავალი მათგანი მიდის ე. წ. „საჩაე სახლებში“ „გეიშებათ“.

„გეიშას“ ხელობისათვის ბავშვს 3-4 წლიდან ამზადებენ. მათი ცხოვრება ნამდვილი ტანჯვაა ბავშვობაში, შემდეგ კი სიხალისის მონებად უნდა იქნენ, ხოლო ნამდვილი სიმხიარულე და ხალისი მათთვის ძლიერ იშვიათია.

თანამედროვე იაპონიის სწავლა-აღზრდის სისტემა-ნაციონალური დამორალური აღზრდისა დამყარებულია 1890 წ. იმპერატორის კანონზე ეს კანონი ყოველ შკოლაში ოთხჯერ იკითხება წელიწადში.

აი მისი ძირითადი ღებულებანი:

„იყავით მორჩილნი თქვენი მშობლებისა; გიყვარდეთ თქვენი ძმები და დები; ცოლქმარნი სცხოვრობდეთ თანხმობასა შინა; იყავით მომჭირნენი, გულკეთილობა და სიქველე თქვენი უნდა ავრცელდებოდეს ყველაზე; როგორც მეგობარი—

იყავით ერთგულნი; ეცადეთ შეისწავლოთ ხელოვნებანი და განვითარდეთ გონებრივად და ზნეობრივად; პატივი ეცით კანონებსა და დაიცავით კონსტიტუცია; საჭიროების დროს მედგრათ ემსახურეთ სამშობლოს“.

სწავლა აღზრდის სისტემა ბევრნაირათ იცვლებოდა იაპონიაში; მთავრობას სურდა შემოეღო საუკეთესო სისტემა სწავლა აღზრდისა და აგრეთვე ეს სისტემა ადგილობრივ მოთხოვნილებებსაც უნდა შეთანხმებოდა, ბევრი ცდის შემდეგ შემოიღეს ამერიკული სისტემა თავისუფალი აღზრდისა. მაგრამ თავისუფალი აღზრდის პრინციპი მეტათ რადიკალური აღმოჩნდა იაპონიისთვის, რომელიც ფეოდალურ ხანაზე იყო აღზრდილი. ბოლოს შემოიღეს გერმანული სისტემა, რომელშიაც უფრო მკაცრი დისციპლინაა—ვინემ ამერიკულ სისტემაში.

თუმცა სწავლა-აღზრდის საქმე იაპონიაში ჯერ კიდევ ვერ განთავისუფლებულა ფეოდალური ხნის ჩვეულებათაგან, მაგრამ იქაური სახალხო განათლების სამინისტრო გაბედული ნაბიჯით მიდის ამერიკული სისტემის განხორციელებისაკენ. მაგრამ რაც უნდა კრიტიკულათ შეეხედოთ იაპონურ აღზრდის სისტემას, მაინც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ სისტემის შემწეობით აღიზარდა მთელი რიგი სამაგალითო მქალაქეთა და მამულიშვილთა, რომელთა ამ მოკლე ხანში რამოდენიმეჯერ დეტალებს თავისი ცოდნა, გამოცდილება და მამულისადმი ღრმა სიყვარული.

ნიკ. სირბილაძე

აი, რანი ვართ!*)

(პასუხის პასუხი ბ-ნს „ტიტო კრიხელს“)

„Длиться не вѣчно будетъ глухая
Черная ночь,—
Мы изъ проклятой черной могилы
Выведемся прочь!“

ვრუსის კანონი და წესი მოითხოვს, რომ, როდესაც საზოგადო საგნის შესახებ იმართება კამათი, მოკამათენი არ უნდა სცდნენ უმთავრესი საგნის განმარტებას— და თუ ეს სავალდებულო წესი დაირღვა, სასურველ-სასარგებლო კამათის ნაცვლად, თვალწინ გადაგვეშლება უბრალო ჩხინკედელაობა. სწორედ ასეთს არა სასურველ მიმართულებას აძლევთ თქვენ, ბ-ნო „ტიტო“, ჩვენს შორის ატეხილ კამათს. თქვენ შირველ წერილში (თემი, № 192, 1914 წ.) შეეხეთ სახალხო მასწავლებელთა ცხოვრებას და ბრძანეთ:

„სოფლის ვითომდა პატრონად, ვითომდა მანიალად ითვლებიან მღვდელი და მასწავ-

ვებუდავთ ამ წერილს და ამასთან ესპობთ კამათს ამ საგნის შესახებ. რედაქციის აზრით ბ-ნი „ტიტო“-სა და ამ წერილის ავტორს შორის მათს შეხედულებაში დღევანდელ სახალხო მასწავლებლების შესახებ მეტნაკლებლობით ერთი იგივე აზრია. რასაკვირველია საზოგადოდ არ თქმის ყველა მასწავლებლებზე, თითქოს მართლა მასწავლებლები იყვნენ, მაგრამ მათში რომ საზოგადო რიცხვია არა სასურველ ელემენტებისა, რომლებიც საუკეთესო მასწავლებლებსაც ხელს უშლიან თავიანთი უგვანო საქციელით, ეს ცხადია და ამისი საბუთები რედაქციასაც აქვს მრავალი მათგანს ვერ ილღობის სახით. ასეთი მასწავლებელთა საქციელის დაგმობა საუკეთესო ამხანაგებისა და სწავლის მოვალეობასაც შეადგენს და სასიამოვნოდ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბოლო ხანებში ჩვენს სახალხო მასწავლებლებსაც საერთოდ მეტი სიფრთხილე და შეგნება ეტყობათ. იმედია ახლო მოავალში სახალხო მასწავლებლები უფრო დაუახლოვდებიან ქართველს, განიხსკვალებიან ერთნაირი მიზნით, რასაც შედეგად მათი უფლებრივი ნივთიერი უზრუნველყოფობაც მოჰყვება და მათგან-განათლების საქმეც წინ წაიწევს. ჩად.

*) იხ. განათლება, № 1 1915 წ. „რანი“ — ტიტო კრიხელი. გ. ა.

ლებული, მაგრამ არც ერთი და არ მეორე თავის დიად დანიშნულებას პირნათლად არ ასრულებს; საქვეყნო საქმე, ხალხის ზნეობრივ—ქონებრივი ამაღლება არაფერად მიაჩნიათ, თავის სიცოცხლის მიზნად მხოლოდ პირადი სარგებლობა და სიამოვნება დაუსახავთ და ამისთვის არავითარ საშუალებას არ ერიდებიანო... თქვენ ამ სიტუაციით ნათლად ამბობთ: თუმცა უოველ სახალხო მასწავლებელის შეუძლია თავისი დიადი მოვალეობა ზიარნათლად შესრულოს, მაგრამ ის იმდენად დაეცა, იმდენად გაირყვნა, რომ დაღატობს აღმიაწერ ჰატიოსნებას მხოლოდ იმისთვის, რომ თავისი ჰირადი სარგებლობა და სიამოვნება დაუსახავს სიცოცხლის მიზნად, რისთვისაც ის არავითარ საშუალებას არ ერიდებაო.

დამერწმუნეთ, ბ-ნო „ტიტო“, რომ ასეთს ბრადლებას, საზოგადოდ, სახალხო მასწავლებლისადმი (მით უმეტეს ჩვენი მასწავლებლების მიმართ) წამოისვრის მხოლოდ ის, ვინც კარვად ვერ იცნობს სახალხო მასწავლებელს, ვინც ვერ გრძობს მის მდგომარეობას და მეტ ჩემს „მცირე შენიშვნა“-ში (განათლება, № 9, 1914 წ.) სწორედ ეს მოგახსენებთ.

სხვათა შორის ვსთქვი: ... როდესაც მთელი ორგანიზმი დაავადებულია—მისი შემადგენელი ნაწილებიც უძლეურია. ვიდრე ქართველი ერი დღევანდელს მის მდგომარეობას და უბედობას თავს არ დაადწევს, არასასურველ მდგომარეობაში იქნებიან სკოლაც და მასწავლებლებიც, ეკლესიაც და მღვდლებიც...

მიუხედავად ამისა ჩვენი სახალხო მასწავ-

ლებელთა უმრავლესობას თავისი დიდი მოვალეობისათვის არ უღალატინა. გახილვს თავალი ბ-ნმა „ტიტო“-მ და დანახავს ბერს სახალხო მასწავლებელს მხნედ მომუშავეს სკოლაში და მის გარეთაც: კოლხეთის რაიონის დაწესებულებებში, ზრესში, ხალხში და სხვაგან, .. ამკარას—თავისი წმინდა დროსა ჩვენს სახალხო მასწავლებელს ჯერ ძირს არ დაუწევია: ის, თუცა მძიმედ, მაგრამ მაინც მხნედ ეწევა მას მადლა და შორს არ არის ის დრო, როდესაც თავისუფლად აფორიალებს მას...

თქვენ არ ეთანხმებით ჩემს აზრს და თქვენი სიტყვების დასამტკიცებლად მოგვუთხოვთ მარტოც გადაგვარებული მასწავლებლის წერილი *) სატირალი და სავალალო ეს ფაქტები, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ „უოველ ოჯახში მოაზრება თითო მხინჯი“! რა ექნათ? თვით ცხოვრება მალე გათიბავს ასეთ ზირებს. რად ფიქრობთ, ბ-ნო „ტიტო“, რომ მე ასეთ მასწავლებლებს ხელს ვაფარებ? შეძლებისა დაგვარად მთელი ჩემი სულით და გულით დამიგმია ასეთი მასწავლებლები (იხ. კოლხიდა, იმერეთი, ერი, განათლება, Зар. Рѣш.—1912—13—14 წ. წ.) და მომავალშიც არ ავსცდები ამ გზას,—ეს ჩემთვის გარკვეული და საღი მიზანია.

შემდეგ საკითხს თანდათან გზას უხვევთ და გსურთ ჩემს ზიროვნებას შეეხეთ. ამის შესახებ რა უნდა მოგახსენოთ გარდა იმისა რომ, თუ დასაგმობია რაიმე ჩემში, რასაკვირველია, უნდა დაგმოთ—ეს მოვალეობაა ეგვიპტე გულწრფელი აღმამისისა, მაგრამ ძლიერ

*) შარშან, როდესაც თქვენ მიიღეთ ერთ-ერთი ამ წერილთაგანი, თქვენთან იყო ერთი თქვენი ამხანაგი—მასწავლებელი, რომელმაც გთხოვათ გადაგეტათ ის წერილი „განათლების“ რედაქციისთვის, რათა თავის დროზე პრესის საშუალებით დაგმობილიყო ასეთი ანტიპედაგოგიური სურვილი გადაგვარებული მასწავლებელი ქალისა. რად არ იწებთ ეს ბ-ნო „ტიტო“? გ. ა.

ერთხილად კი უნდა იყოთ ხალხი რომელიმე ბრალდების დროს.

მაგალითად, თქვენი სახალხო წერილში თქვენ აღნიშნავთ შარშან საფხულში განხრახული მასწავლებელთა ექსკურსიაში ჩემს მოქმედებას. მართალია, ჩემი სურვილი იყო ექსკურსიის მოწეობილიყო. ამის გამო „დაბრათი“-თ მივმართე ბ-ნ ლადო ბზვანელს ** მივლო თავის თავზე ეს შრომა და სისრულეში მოეყვანა ეს სურვილი (სახალხო გაზ. № 1174. 1914 წ.). ბ-ნმა ლადომ შეიმუშავა ექსკურსიის გეზი, დანიშნა დრო და ზრესის საშუალებით მოუწოდა მასწავლებლებს (სახ. ფურც., № 1, 1914წ.), მაგრამ ექსკურსიის მაინც ვერ მოეწეო, ხალხი რა მიზეზის გამო—ქვემოდ მოგახსენებთ.

მე კი უსაფუძვლოდ მისაყვედურებთ, ვითომ მონაწილეობა არ მივიღე მასში. ამ დროში ერთი დღე თავისუფალი არ მქონდა: სოფელ №-ის ორი კოლხეთის ამხანაგობა მოითხოვდა ჩემს უოველდღიურ უოფენს, რის გამო მთელი საფხული შინაურ არ წავსულვარ,—ეს თქვენც კარგად მოგახსენებთ. აი ასეთმა მდგომარეობამ ნება მომცა წავსულიყავ ქუთაისს, რაც დროზე ვაცნობე ბ-ნ ლადო ბზვანელს წერილითაც.

აი საქმის ვითარება. ეს ასეც რომ იყოს და თქვენ ზირდათ ჩემში ვერ ხელოდეთ ჭეშმარიტ მასწავლებელს—განა უოველბა გაქვთ მთელი მასწავლებლობა ბრალდებული სკამზე დასვით?

თქვენის აზრის დასამტკიცებლად ბერს ამბობთ, ბ-ნო „ტიტო“, მაგრამ ერთს აღგიღს „წამოგცდათ“ ის, რაც ჭეშმარიტობაა რაც სავსებით ეთანხმება ჩემს სიტყვებს.

„მე არ ვამბობ, რომ სახალხო მასწავლებელთა მოღვაწეობა სრულიად უმნიშვნელოა“

**) ბ-ნ ლადო ბზვანელს იმდენად კარგი იცნობს ჩვენი საზოგადოება, რომ ძნელია „აპოლოლო“ მას თავი ან მე, ან თქვენ და სხვამ. გ. ა.

ლო და უნაყოფოა, მაგრამ ისიც აშკარაა, რომ ისინი თავის დიადს დანიშნულებას პირდაპირ ვერ ასრულებენ (ხაზი ჩემია. გ. ა.) რასაკვირველია, შიგა და შიგ მოიპოვებინ ნამდვილი მუშაკინიც, რომელნიც მიჩნეულად, ამაყად მიაფრიალებენ თავის დიდადების დროს, თავგანწირვით მიაქვთ მისწვრებლი სწავლა-განათლების სამსხვერპლზე ხალხის საკეთილდღეოთ. დახ, არ უარყოფი არიან ამგვარი გმირებიც, მაგრამ, მიწუნხაროდ, ძალიან ცოტაა...
 დახ, ბ-ნო „ტიტო“, ეს თქვენი სიტყვები სავსებით უარყოფენ თქვენს პირველ შერილს და ამტკიცებენ ჩემს ნათქვამს და შეთანხმებით კიდევ, რომ სხალხო მასწავლებელთა კორპორაციაში სავი ჯურის ხალხია: გმირნი (ცოტა), სუსტნი (უმრავლესობა) და დაცემულ-გადგვარებულნი (კამონაკლისი). რა არის ჩვენი მასწავლებელთა უმრავლესობის სისუსტის მიზეზი?

თქვენი აზრით არავითარი გარეშე მიზეზი არ არსებობს: ეს აიხსნება მხოლოდ ერთი პირადი დაქვეითებით, უადამიანობით; თქვენი აზრით მათ აქვთ საშუალება პირდაპირად შრომისა, მაგრამ მინც არაფერს იცითებენ, რადგანაც საზოგადო შრომისთვის მარუხვა პირად ბედნიერებას ანაცვალეს.
 ჩემის აზრით კი აქ სხვა მიზეზია, რომელსაც ჩემს „შენიშვნა“-ში მოკლედ შეგვხვდა ახლა-კი უფრო ვრცლად მოგახსენებთ.

ეკროპის პატარა ერების საშუალო საუკუნეების ისტორიას რომ თვალი გადავავლოთ ვნახავთ: გაბატონებულ ერს დამორჩეული ერის ეროვნული სახის გასაქარწყლებლად მთავრები იერიში „დედა-ენა“-ზე მიუტაცებოდნენ, და თუ ერს თავისი ენა დაუკარგავს, სახეც გაქრობია, გადაგვარებულია.

სწორედ ამ პატარა ერების ბედიბაღს მივხედის დღეს ქართველი ერი: უღმობელმა მთავრებამ, მკაცრმა და ბნელმა ძალებმა და

უვიცობა—უმეტრებამ დღეს მას ხელიდან გამოაცალა ეგელა ის, რითაც მას უცხოურია რამდენიმე ათასი წელი, ამაყად შეუტანია თავისი წვლილი კიტობრიობის ცხოვრებაში. შერჩა მხოლოდ „ენა“, რომელიც განიცდის სასტიკს დევნას: ის დღეს გაქვეითულია ეგელა ჩვენი დაწესებულებებიდან... გადამთიულნი მას პირუტყვის ენას უწოდებენ...

ვინ უწყევს ამ ეროვნულ უბედურებას წინააღმდეგობას?

ის, ვისაც დღეს ნამუსხიდილი, სასტიკად მოტუეებული, უოველივე ბედნიერებას ტლანქი ძალით მოშორებული ქართველი ერის შესახებ თავის ვალი უკარნახებს: ის ძლიერი იარაღი, რომელიც უმთავესი წყაროა ერის არსებობისა და რომლის დაკარგვა იწვევს თვით ერის გაქრობას, შენ—სახალხო მასწავლებლო—უნდა შეაფარო ხალხის შვილებს; შეაფარო ისე მტკიცედ, რომ მათ იკრძინონ ამ იარაღის ფასი, სიძლიერე, სიღიადე და წმინდათა—წმინდათ ჩაიბეჭდონ თავიანთ გულში!..

ეჭვს გარეშა, რომ მხოლოდ სკოლა და სახალხო მასწავლებელია უძლეველი იარაღი ჩვენი ერის კეთილდღეობისა.

ეს მდგომარეობა კარგად მოეხსენება ნენის კარდა სხვებსაც და, აი, უოველივე დონის-ძიებას მიღებული ჩვენის სკოლის და მასწავლებლის დასაუძღურებლად

სახალხო მასწავლებელს რომ მნიშვნელობა დაეკარგოს, რომ ის არ წარმოადგენდეს საშიშარ იარაღს—მას არ აძლევენ უფლებას, ადამიანობას, ცხოვრების სახსარს...

ჩვენი სახალხო მასწავლებელი იმათი აზრით ვალდებულია აწარმოვოს სკოლა მხოლოდ ზემოდან შემუშავებული ინსტრუქციების მიხედვით, მოიქცეს სკოლაში და მის გარედ მხოლოდ ისე, როგორც ამას ისინი მოისურვებენ, იკითხოს წიგნი და ჟურნალ-გაზეთი მხოლოდ მათ მიერ შემუშავებული სიით, თითქმის პირადი ნაცნობობაც-კი ექვემდებარება მათ აპრობაციას...

სახალხო მასწავლებელი წვრილი მოხელეა და მეტი არაფერი. მან რომ მოიწადინოს კახეთში რისმე დაბეჭდვა, მას დამნაშავედ იცნობენ წესრიგის დარღვევაში და მთავრობის უპატივმცემლობაში.

სახალხო მასწავლებელი იმდენად წვრილი მოხელეა, რომ მისი სკოლიდან სკოლაში გადაყვანა, ბავშვებს და ხალხს მოწვევითა და სულ სამსახურიდანაც დათხოვნა მათთვის სრულიად შეუძლებელი მოვლენაა...

ასეთი უფლებრივი მდგომარეობა ჩვენი სახალხო მასწავლებლისა.

ახლა ორიოდ სიტყვით შევეხთ მის ნივთიერ მდგომარეობას.

ხაკმარისი იქნება მოგუსმინოთ თვით უფილ ინსპექტორს, ბ-ნ მაჭავარიანს. *)

ბ. თქვენ დანახავთ სოფლის მასწავლებლის უფლებმხრივ აუტანელ ნივთიერ შევიწროებას...

ნუ თუ სხვა ვინმე, გარდა სახალხო მასწავლებლისა, შესძლებს ასეთს მდგომარეობაში მძიმე უღლის გაწევას?

ასეთს მდგომარეობას ზედ კიდევ უფრო

*) К. Д. Мачавариани. Очерки и рассказы изъ наблюденийъ разныхъ годовъ. Батумъ 1909 г. г. а.

მეტი სიმწარე ერთვის: ჩვენი სახალხო მასწავლებელთა შესამჩნევი ნაწილი მოწვევითაა საზოგადო ცხოვრების მსვლელობის უურისგდებს! მივარდნილი და ურე სოფელში, სადაც არც შურნალ-გაზეთია, არც თეატრი და არც ლექცია—წიგნი, ზის საწყალი მასწავლებელი გაეინულ ოთახში და ჩაჰკირკიტებს ბავშვების რვეულებს... რაც უნდა მომზადებული იყოს მასწავლებელი—ის უმეტეს შემთხვევაში გონებრივად თუ არ ჩლუტდება—წინ შინც არ იწევს!...

ასეთს მდგომარეობაში არის დღევანდელი ჩვენი სახალხო მასწავლებელი; ასეთს გათელივს, უუფლებოსა და დამცირებულს არსებას წარმოადგენს ის დღეს. მძიმე რკალი ისე მაგრად შემოსტყვია მას, რომ განძრევის ნებას არ აძლევს, მაგრამ ის მაინც სასტიკი ტანჯვით წინ მიდის, რა თქმა უნდა, მძიმედ, ნელა: ხან დაეცემა, ხან წამოდგება... ჭერ სუსტია, მაგრამ მაღე, სული მაღე მხნედ გაიმართება წელში და თავის ერთან-ერთად ისიც თავისუფლად ამოსუნთქებს...

დიდა ჩვენი სახალხო მასწავლებლის შრომა, რის უარყოფა უოვლად შეუძლებელია. გ. ა-ნი.

ქართული ენა და სამეცნიერო ტერმინოლოგია

ღღევანდელმა ფელეტონმა, 13 აპრილის „სახ. ფურ.“-ში*), მომაგონა, რომ ნებითა სატანისათა ქართველებმა, ამათიოდე წელიწადში ერთი სიტყვაც დავამახინჯეთ. ხშირად შემხვედრია წიგნებში და ჟურნალ-გაზეთებშიც უკანონოდ ხმარებული სიტყვა მიწის ძვრა.

მერე და ნეტა რა ნაირად გააძვრინეს, გამოაძვრინეს ეს ჩვენი საბრალო პლანე-

*) იხ. № 256, მარველი ფელეტონის მარველი სვეტი.

ტა, დედა მიწა,—ვინ იყო სიტყვის პირველი გამრყენელი—ძნელი გამოცანაა.

აი ჩვენი მამა-პაპა როგორა სწერდა:

1) „... დღესა აღდგომისასა ესეოდნე შეიძრა ქვეყანა... არამედ იყო ესე ვითარი ძრვა ერთწელ (ვახუშტ. ისტორიკ. გვ. 172).

2) ... „ამ მიწის-ძრვამ დაანგრია თმოგვის ციხე სამცხეში“ (დ. ბაქრაძე. იქვე).

3) „Землетрясение, ქვეყნის ძრვა“.

4) „ძრვა მიწისა, Землетрясение“ (დავით ჩუბინ. ლექსიკონები).—

5) „**ძრვა**, მიწის რყევა. **ძრვანი** ამის გამო იქნებიან“... (საბ. სულხ. ორბელ. ლექსიკონი).

6) **ძრვა** იქნების შუაგულ დედამიწის სიციხვლისაგან“ (რაფ. ერისთავი. იქვე).

მე მგონი იკმარებთ ამ საბუთებს და დღეის იქით მართებულად იხმართ ამ სიტყვას. პირად მე ვწერდი: **მიწის ნძრევა, მიწა ინძრა, ზღვის ნძრევა, Моретрясение** და სხვა.

მართლაც და მგონი ამ ჩემმა ტერმინმა უფრო აჯობოს კიდევ, რადგან უფრო მარტივად სახავს ამ სტიქიურ მოვლენას, ვისაც ვინახავთ ახალი აპპარატის **სეისმოგრაფის** მუშაობა დამეთანხმებით, რომ დედამიწა **შეინძრევა** ხოლმე და ნემსიც ცახცახებს.— ხოლო ეს რაღაც **ძრვა** და მეტადრე **ძვრა** კი არ აადვილებს შეგნებას, წარმოდგენას, უფროც აბნელებს.

ვისაც აქვს დავალებული მე ვსთხოვ შეასწოროს „ბუნების კარში“ (გვ. 251) ეს სიტყვა. სახელმძღვანელოს, მოგეხსენებათ, დიდი გავლენა აქვს მოზარდ თაობაზე და ერთი კი შეითვისა ძნელად-და გადააჩვევთ. მე რო მეკითხებოდეს ამ სტატიაში „**მიწის ძვრა**“, ორიდევ სიტყვასაც გავასწორებდი: 1) „დედამიწის **ქვეშ** ისმის“ აზრის სიმარტივისთვის სჯობს ითქვას: დედამიწის **გულიდან** ისმის.

2) „თავზარდაცემული **ადამიანები**“ *) სჯობს ითქვას **ხალხი**.

*) ამ სიტყვის „ადამიანი“, მრავლობითი სიტყვით ხმარება ხალასი რუსიციზმია. მაგრამ ევეჯა ჩვენი მწერალი კი არ ერიდება. ეს ხო ქართულის აბუჩად აგდება! აბა რომ არ დასწერთ **ЧЕЛОВѢКЪ** მრავლობითი **ЧЕЛОВѢКИ**— განა რა მთელს რუსეთში თავს მოგვრიან, სირცხვილეულს გეოფუნ. ქართულში კი როგორც გინდა იბუქნავე, ვინაა სიტყვის გამტკეპი.

3) საცოდავი ხმით უ. ი. საცოდავის ხმით.

4) ზოგი მთები **სკდება** უ. ი. **სქდება**.

5) იქცევა უ. ი. **ინგრევა**.

6) „დედამიწის ზედა პირიკანი“ სჯობს ითქვას: დედა მიწის ზედა პირის **ქერქი**. ვინაიდან კანი ითქმის სიფრიფინა რამ სხეულზე. ამის ვარდა ბევრგან წავშლიდი განებს **გ**. მაგალითად: ადგილიდგან, იქიდგან, ნაპრალიდგან და სხვა...

* * *

ეს ათიოდე წელიწადი იქნება რაც ქართულს ლიტერატურას ახალი სენი შემოგვპარა, სახელდობრ: **ნარგანჰესანი**, ამ სენის ბაქტერია ძლიერ რყვნის ქართულს, დიად დიდი ჭირისუფლობა გვმართებს ვისაც-კი დედა ენისთვის გული შესტკივა. ამ სენით უფრო შეპყრობილ არიან **დასავლეთელები**, მეტადრე ის ბატონები, რომელნიც ახლად გამოდიან სალიტერატურო ასპარეზზე და ქართული კი არ იციან.

მაგრამ ისიც ხომ მოგეხსენებათ: „ზოგი ჭირი მარგებელია“-ო. მართლაც და ზოგიერთა სიტყვა უეჭველად მოითხოვს **ნარგანჰესანების** გამოკლებას. ეს საჭიროა ლექსის კეთილხმოვანებისთვის და თანაც დიდს ეკონომიას შეადგენს ბექღვითი საქმეში.— მაგრამ გადაჭარბება არავითარ საქმეს ხეირს არ მოუტანს.

ერთი სიტყვით საჭიროა კაცმა იქონიოს ქართული ენის ბუნებრივი უტყუარი **სმენა**. უნდა გულისყურმა გვიკარნახოს რა სიტყვებში შეიძლება უვნებლად გამოვავლოთ **ნარგანჰესანები** და რა სიტყვები უნდა უცვლელად დავტოვოთ. ხოლო რათ უნებებიან ჩვენს წინაპრებს, ეს ზედმეტი ნარგანჰესანებით დატვირთვა ქართულ სიტყვებისა, ამის ახსნა ჩვენი გრამატიკოსებისთვის მიგვიწოდვია.—

მაგრამ რო შეიძლება ქართულის სრულებით მართებულად წერა, ამის ნიმუშად მე დაგისახელებთ თუნდ დღევანდელს (12 აპრილ. „სახ. ფურც.“) დამატებაში მოთავსებულს პაწია პოემას „დაკოდლილი“. ეს მშვენიერი პოეზია რა მხრივათაც გინდათ აიღეთ—ნამდვილი, ბუნებრივი, წმინდა წყალის თვალია, ქართულის აღმასი და ბრილიანტია. ეს პაწია პოემა აწმყო ცხოვრებიდან გამოგლგჯილი, მშვენიერების იდეალია, მგოსნის ნამდვილი აპოთეოზია, — პოეზიის ღმერთამდე ასულა და ლამობს თქვენც გაგიტაცოთ, ოლიმპის მთაზე თქვენც აგიყვანოთ.

მართლაც და თუ არ ნარგანსანით ავადმყოფი, სალი გონების ადამიანი, ქართულის მკოდნე ამ ლექსში ვერც ერთს ასოს ვერც მიუმატებს და ვერც გამოაკლებს. იგივე ითქმის მის გვერდზე მოთავსებულს სხვა ავტორის ლექსს. —

მე მაქვს ახლო ნომრებიდან, გაზეთ-ქურნალებიდან სანიმუშოდ ამოწერილი სიტყვები. აი მიაქციეთ ყურადღება, ნარგანპესანით ძალზე ავადმყოფებს რა გვარ დაუმახინჯებიან, სრულებით გაურყენიან ქართული:

1) „მადიანი ადგილი“ უნდა იყოს მადიანი ადგილი (წერილი შეეხება საქართველოში სამთო-მადნის წარმოებას სატატისტიკას).

2) „მიღვრები“ უ. ი. მინდვრები ე. ი. მინდორი და არა მიდორი.

3) (დიდი შეცდომა არაა, მაგრამ მაინც უკანონოა) „ვინაიდან“ უ. ი. ვინაიდგან. მტკნარი პროვინციალიზმია შემდეგი სიტყვები:

1) „გაიხიკნენ“ უ. ი. გაიკრიბნენ.

2) „ინტრევს ტოტებს*“ უ. ი. იმტრევს ტოტებს.

*) იხ. ლექსი „მუსა“ (ს. ფ. „ქნ 233)

3) „ღევიწყა“ უ. ი. დაევიწყა და სხვა მისთანები.

საზოგადოთ ქურნალ-გაზეთების რედაქციები მოვალენი არიან ქართულის სიწმინდე და მისი სიწმიდე დაიცვან—ენასაც ყური უგდონ და ტერმინებსაც— მაშ რილას ქურუმნი ხართ წმიდა ტაძრისა, საკურთხეველისა?!

გაზეთებმა კიდევ შეიძლება საპატიო მიზეზის გამო ვერ შეასრულონ ეს წმინდა მოვალეობა, რადგან ყოველდღიურ ორგანოს იმდენი დრო აღარ რჩება, მაგრამ ქურნალებს და წიგნების რედაქტორ-გამომცემლებს კი არ ევატიებათ ქართული დაუღვერობა—მახინჯ სიტყვების ბეჭედა, ტკბილი ქართულის გარყვნა.

მაგრამ რას იტყვიან, რომ ე დალოცვილი რედაქტორობაც დღეს ისე გაიფუდა, გაადვილდა, რომ „აღარა ღირს აღარც ჩირად“—ჯოხი რო გადაადლო უეჭველად რედაქტორს მოხვდება. ჰო და ამისთანა რედაქტორებს რა მოვალეობა, რა დარბაისლობა მოვსთხოვთ ენის ტაძრის სიწმიდის წინაშე.

ბატონებო და რაზედ იჭირებთ ნეტა საქმეს, რას ჩქარობთ?—ჯერ ქართული ისწავლეთ, თქვე დალოცვილი შვილებო, და შერე გამობრძანდით სალიტერატურო ასპარეზზედ. ადათი და წესია ჯერ უნდა შოინაფლოთ და შერე ტაძარში შესდგათ ფეხი სალოცავად.

ან იქნება გგონიანთ, თუ არა თქვენ საქართველო დაიღუპება?.. ვინ იცის იქნება რო ასეც ჰფიქრობთ.

ილ. ალხაზიშვილი.

რედაქტორ-გამომცემელი

ლ. გ. ბოცვაძე.

სწიგნი

ქ. შ. წიგნი-კითხვის გამავრცელებ. საზოგადოების მოქმედებისა.

ო ქ მ ი

ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების წევრთა საზოგადო კრების
14 დეკემბერს 1914 წ.

კრება გახსნა საზოგადოების თავმჯდომარის მოვალეობის აღმასრულებელმა გამგეობის წევრმა დ. გ. კარიჭაშვილმა დილის 11 საათზე და 20-წუთზე.—დაესწრო 172-ნამდვილი წევრი.

თავმჯდომარემ აუწყა კრებას განსვენებული საზოგადოების საპატიო წევრის ლევან კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის გადაცვალების სამწუხარო ამბავი და აუწყა განსვენებულის ხსოვნის აღსანიშნავად გამგეობის მიერ 9 დეკემბერს საგანგებო კრებაზე გამოტანილი შემდეგი დადგენილება: ა) გადახდილ იქმნას განსვენებულის სულის მოსახსენებლად ჰანაშვიდი. ბ) გამოეცხადოს სამძიმარი განსვენებულის მეუღლეს, ძმებს და დას. გ) გვირგვინის ნაცვლად გადაიდოს საჭირო თანხა სოფლის ბიბლიოთეკა—სამკითხველოსათვის წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების შესაძენად, დ) გაიხსნას ერთი ახალი სკოლა და ბიბლიოთეკა განსვენებულის სახელზე, ე) დაიკიდოს განსვენებულის სურათები წ. კ. გ. ს. კანცელარიაში და ამ საზოგადოების ეროვნულ მუზეუმში. შემდეგ მოახსენა კრებას, რომ პანაშვიდი განსვენებულის სულის მოსახსენებლად უკვე გადახდილ იქმნა გუშინ, 13 ამა თვეს, კათოლიკების ეკლესიაში და სთხოვა მოესმინა მოსკოვში გაგზავნილს სამძიმრის დეპეშაზე ქვრივ ოღლა ზუბალაშვილისაგან მოსული პასუხი: „გთხოვთ მიიღოთ ჩემი გულწრფელი მადლობა სამძიმრის გამოცხადებისათვის, მადლობას ვწირავთ პანიშვილის გადახდისა და განსვენებულის ხსოვნის აღნიშვნის კეთილ განზრახვისათვის“ ხსენებულის პასუხის მოსმენის შემდეგ, თავმჯდომარის წინადადებით კრებამ ფეხზე აღგომით პატივი სცა განსვენებულის ხსოვნას.

მდივანი ვ. ბურჭულაძე კითხულობს წარსული 7 დეკემბრის საზოგადო კრების ოქმს. კრება ოქმს შეუსწორებლად ამტკიცებს.

ა. ლომთათიძე. ნება მიბოძეთ ერთი ფაქტიური შენიშვნა გაუკეთო წარსულ კრებაზე ს. დადიანის მიერ წარმოთქმულ სიტყვას. პირველ კრებაზე მასწავლებელთათვის კურსების გამართვის შესახებ მე აღვნიშნე, რომ, თუ გამგეობას მთავრობამ ნება არ მისცა ქართულს ენაზე მოეწყო მასწავლებელთათვის პედაგოგიური კურსები, მას, გამგეობას, რუსულად მაინც უნდა მოეწყო ასეთი კურსები და ლექციები. მასწავლებელნი რუსულს ენაზე მიღებულს ცოდნას გადაიტანდნენ ხალხში, ქართულად გადასცემდნენ ამ ცოდნას ხალხის შვილებს და მიზანი ცოტაოდნად მაინც განხორციელებული იქნება თქო; ბ-მა დადიანმა კი სულ სხვა რედაქციით მოიხსენა ჩემი ნათქვამი და კრებას აუწყა, ვითომც მე რუსულ ენაზე ვთხოულობ კურსების გამართვას და სკოლებშიაც რუსულს ენაზე ვითხოვ. სწავლის წარმოების საქმის მოწყობას. მე ვაცხადებ პროტესტს აზრის ასეთი დამახინჯებისათვის.

თავმჯდომარე შენიშვნას ორატორს, რომ დადიანმა უცვლელად მოიყვანა მისი სიტყვები და თავის განმარტება მისცა, აზრი არ დაუმახინჯებია და წინადადებას აძლევს შესწევითს ამ საგანზე კამათი.

ბ. ჯაფარიძე. ბ-მა ს. დადიანმა ჩემი სიტყვაც განძრახ დაამახინჯა, მე ვსთქვი, საჭიროა ჩვენი სკოლები ისე მოეწყოს, რომ შესაძლო იყოს მოსწავლეთათვის სწავლის გაგრძელება სხვა და სხვა სასწავლებლებში და ეს ასეც უნდა იყოს. შეუძლებელია დღევანდელ დროს სკოლის საფესურთა შორის კავშირის დამკვიდრებას ხელი არ შეუწყოთ, ამას თხოულობს ცხოვრების დღევანდელი პირობები. ს. დადიანმა კი მომაწერა, ვითომც მე მოვითხოვე რუსულს ენაზე სწავლის წარმოება, რადგან ეს სასამართლოებში და ყველა მთავრობის დაწესებულებებში საჭიროა...

თავმჯდომარე. მოგეხსენებათ, რომ წინანდელ კრებაზე ძლიერ მწვავე კამათი გამოიწვია საკითხმა საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ. მოპიდაპირენი ერთმანეთს მკვახე კილოთი იხსენიებდნენ, პირადობას ეხებოდნენ, რომ დღესაც არ განმეორდეს ასეთი არა სასიამოვნო კამათი, უმჯობესია კენჭის ყრას შეუდგეთ ეხლავე მით უმეტეს, რომ საკითხი გამორკვეულია, თუ არა 20 ორატორზე მეტია ჩაწერილი და, ყველამ რომ ილაპარაკოს ეს საკითხი დღესაც გამოურკვეველი დარჩება.

ბ. სუფარედიძე. შემოვიღოთ რეგლამენტი, განესაზღვროთ დრო 5 წუთით და ეს საქმეს გავვიაღვილებს.

თავმჯდომარე. წინანდელ კრებაზე: რეგლამენტი შემოღებული იყო, მაგრამ ზოგიერთებმა განაცხადეს, რომ საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ კამათის დროს ლაპარაკის დრო ნუ განისაზღვრებაო.; ეხლა, თუ კრება ისურვებს და შემოიღებს რეგლამენტს, დროს მოსაგებად, კარგი იქნება

კრება საჭიროდ სთვლის რეგლამენტის შემოღებას.

თავმჯდომარე ხსნის კამათს საწევრო გადასახადის შესახებ.

რომ მასა ჯერ მომზადებული არ არის, შეუწყნარებელია. სად ვრცელდება დღეს წერა-კითხვა, ჟურნალ-გაზეთები, წიგნები?—ხალხში, სად არსდება საზოგადოების განყოფილებანი—სოფლებში—ხალხის დახმარებით და საშვალებით. მე თუ მკითხავთ, ორი ან სამი მუშა გამგეობაშიც რომ იჯდეს, უკეთესი და საქმისათვის ბევრად სასარგებლო იქნება. მე ვმუშავობდი სახალხო უნივერსიტეტში, მქონდა საქმე მუშებთან და დიდის სიამოვნებით ვისმენდი მათ ლაპარაკს და სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდნენ ჩემზე ეს ნამდვილი ხალხის შვილები. ა. ჯაჯანაშვილმა წინანდელ კრებაზე განაცხადა: რომ წ. კ. გამ. საზ. არის საკულტურო დაწესებულება, რომლის მიმართ ჩვენ ვალდებულება გვაქვს და არა უფლებათ. ეს შემცდარი აზრია. უფლებას მოკლებული ვალდებულება ყოველივე საზოგადო საქმის უარყოფაა. რა აზრი აქვს წერა-კითხვის ცოდნას, თუ არა ის, რომ იმის საშუალებით ადამიანი შეიგნოს თავისი უფლება და სხვების სწორ-უფლებიანობა ამ წუთი-სოფელში. უფლება და ვალდებულება განუყრელი სული და ხორცი უნდა იყოს, მათი განცალკევება—ამ ხორცისა და სულის გაყრა—სიკვდილია და სხვა არაფერი. და, როცა გაისმის ხმა უფლება ერთი წრის ხალხს უნდა მიენიჭოს, ხოლო ვალდებულება კი მეორესო, ამგვარი ქადაგება დაწესებულების სიკვდილის ქადაგებას უდრის, მაგრამ უფრო საოცარია ამგვარი ქადაგება ჩვენს დროში, რომელსაც დემოკრატიული ხანა ეწოდება.

ს. ჯაჯანის აზრით, ცხარე კამათი საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ ბელურებზე ზარბაზნების სროლას უდრის, სადაც უმაღლესი უფლებები არ არის ჩვენში გავრცელებული, განა, დირს ამგვარ წვრილმანებზე ლაპარაკი-ჩემის შეხედულობით კი დიდს საქმეს იმიტომ ვერ ვაკეთებთ, რომ მცირე საქმეებში თანხმობით მუშაობა არ შეგვიძლიან.

წ. კ. გ. ს. საწევრო გადასახადის, შემცირება, მართალია მცირე საქმეა, მაგრამ ამის საშვალებით ხალხი შესძლებს ამ დაწესებულებაში შესვლას, იქ მუშაობას. ჩვენ ვოცნებობთ ვრცელი უფლებების შესახებ, მაგრამ არ ვფიქრობთ, რომ ვრცელი უფლებების მოპოება მხოლოდ იმას შეუძლიან., ვინც მცირე უფლებას პატივს სცემს და ამ მცირე უფლების მოსაპოებლად ხალხს გზაზე არ ელოდება.

გ. ბურჭულაძე. მე წინააღმდეგი ვახლავარ საწევრო გადასახადის შემცირებისა, საწევრო გადასახადის შემცირება, მართალია, წევრთა რიცხვის გამრავლებას ხელს შეუწყობს მაგრამ შემოსავალი კი იკლებს. ის ცოცხალი უფემენტები, რომელიც აქ ახსენეს, ვახლდნენ გამგეობაში. მაგრამ ჰკითხეთ, რა გააკეთეს, როგორი სიცოცხლე და უნარი გამოიჩინეს. სახალხო უნივერსიტეტში მანეთია საწევრო გადასახადი, მაგრამ საქმიანობის უნარის გამოჩენას ვერ ვხედავთ, აიღეთ მაგალითად სახალხო უნივერსიტეტები: გორში, ქიათურაში, ბათომში, თბილისში. ეს დაწესებულებები ყველგან სულს ღაფავენ. მანეთმა ვერ უშველა, საქმე მანეთში კი არ არის—შეგნებაშია. სულ სხვა არის სოფელი, აქ კი საწევრო გადასახადის რაოდენობა ნაკლებიც რომ იყოს, საქმეს მოუხდება.

ბ. ცინცაძე. მე მომხრე ვარ საწევრო გადასახადის შემცირებისა.

მუშისათვის, რომელიც თვეში ღებულობს 20—25 მანეთს, არამც თუ სამი მანეთის, ერთი მანეთის გადახდაც ძნელია. თვითეულ გამგეობის წევრთაგან შუათანა რიცხვით ღებულობს თვეში არა ნაკლებ 150 მანეთისა და იხდის სამს მანეთს, მუშაც, რომელიც ღებულობს ექვსჯერ ნაკლებს, ამდენსავე გადასახადს იხდის. საღ არის აქ სამართალი. თუ მუშისთვის სამი მანეთი უნდა იყოს გადასახადი, მაშინ გამგეობის წევრები უნდა იხდიდნენ არა ნაკლებ 18 მანეთისა, ე. ი. ექვსჯერ მეტს, მაგრამ დამერწმუნეთ, რომ 18 მანეთი იყოს გადასახადი, ყველა თქვენგანი უარს იტყვის 18 მანეთის გადახდას ხალხი ვერ შესძლებსო. უბრალო მოქალაქობრივი მოვალეობა მოითხოვს, რომ თქვენ უკამათოდ აღიაროთ საჭიროება საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ. ს. დადიანი ბრძანებს კარებს მაშინ გვაღებთ, როცა ნამდვილი შეგნებული ქართველი ხალხი მოვა და კარებს დაგვირაკუნებსო, გასაოცარი ამბავია, ხალხი დადიანს კი არ დაუცდის და კარებს კი არ დაუკაკუნებს, შემოამტკრევს და შემოვა, თავის ადგილს დაიჭერს.

თ. კიკვაძე. მე მწუხარებას გამოვთქვამ იმის გამო, რომ აქ განსახილველ საკითხს გვერდს უხვევენ და პოლიტიკურ საკითხს არკვევენ, რაც აქ სრულიად მოსატანი არ არის. თქვენ ხალხი გეუბნებათ მეც ადამიანი ვარ, მეც მინდა ვიმუშავო; ჩემი წვლილი შევიტანო საზოგადო საქმეში, თქვენ კი ეუბნებით არა ჯერ შენ შეუგნებელი ხარ, და აქ შენთვის ადგილი არ არისო. ს. დადიანი მხოლოდ მაშინ სთვლის შესაძლებლად ხალხის ამ დაწესებულებაში შემოსვლას, როცა იგი შეიგნებს, თვითონ მოვა და კარებზე დაარაკუნებს... როცა იგი შეიგნებს და საშვალეა ექნება—კარებზე კი არ დაარაკუნებს, გაბედულად მოვა, შემოაღებს კარებს და იტყვის „მე გახლავარ ქართველი და სემი საქმე ეროვნული, ქართველური, მე თვითონ უნდა ვმართო“ ეს დაწესებულება მაშინ შეიქმნება ნამდვილ ეროვნულ საქმეთ, როცა იგი თვითონ იქნება თავისი საქმის გამგე—პატრონი. მიზეზად იმის მოყვანა, რომ საზოგადოებას დაგვიხურავენო, ეს ნაცადი ხერხია, ამას ეფარებიან უკან მოწინააღმდეგენი. ნუ თუ საზოგადოებას დაგვიხურავენ იმისათვის, რომ ჩვენ კანონიერის გზით, შუა-მდგომლობას აღვძრავთ სათანადო დაწესებულებათა წინაშე წესდების ერთი მუხლის შეცვლის შესახებ?!

ორატორის აზრით; საკითხი საკმაოდ გამორკვეულია და დროს მოსაგებად სჯობია შესწყდეს კამათი დს საწევრო გადასახადის შემცირებას კენჭი ეყაროს.

პ. ჯაფარიძე. აქ წარმოითქვა მთელი რიგი მოსაზრებათა საწევრო გადასახადის შემცირების წინააღმდეგ, მაგრამ არც ერთი მოსაზრება სინამდვილეს არ ეთანხმება. საწევრო გადასახადის შემცირება რომ ხელს შეუწყობს საქმის გამოცოცხლებას, ეჭვი არ უნდა. წ. კ. გამავერცელებელი საზოგადოება კულტურული დაწესებულებაა, და თუ გვინდა ამ დაწესებულებამ ფრთები გაშალოს, ფართო მასა დაინტერესოს, ნამდვილ მის ინტერესებს ემსახუროს, შევამკიროთ საწევრო გადასახადი. ჩვენ ვამბობთ, რომ დღევანდელ პირობებში ამ გადასახად-

დის რაოდენობა განისაზღვროს მანეთით. მუშათა კავშირების და სხვა და სხვა პროფესიონალურ ორგანიზაციათა მაგალითები ნათლად გვიჩვენებს, რომ იქ საწევრო გადასახადი იწყება მინიმუმიდან და შემდეგ, როცა წევრი თვითონ დაინახავს და საჭიროდ სცნობენ გადასახადის გადიდებას, არსებულს წესდებასაც სცვლიან. დიხ, ხალხი უნდა მოვიზიდოთ და არა დავაფრთხოთ, დავუახლოვოთ ამ დაწესებულებას - და ეს უკანასკნელიც დავუკავშიროთ ხალხს.

ბ-ნ გეგუშვილის აზრით, საჭიროა საწევრო გადასახადის შემცირება ერთ მანეთამდე.

პ. გელეიშვილის აზრით, კამათი უნდა შესწყდეს და პირდაპირ კენჭი ეყაროს საკითხს, რადგან იგი საკმაოდ გამორკვეულია.

თავმჯდომარე ეკითხება ჩაწერილ ორატორებს სურთ თუ არა გამოსთქვან აზრი საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ.

ჩაწერილი ორატორები: ამირაჯიბი, მ. სარაჯიშვილი, ბალიაშვილი, დ. ღუმბაძე, ფ. გოგიჩაიშვილი და სხვები უარს აცხადებენ სიტყვაზე და თხოულობენ საკითხის კენჭის ყრით გადაწყვეტას.

პ. სეფგარეჯიძე თხოულობს კენჭი ეყაროს შემდეგს მის კონკრეტულ წინადადებას: წ. კ. გ. საზოგადოების მორიგი კრება, აღიარებს რა საწევრო გადასახადის შემცირების საჭიროებას ერთ მანეთამდე, წინადადებას აძლევს გამგეობას სათანადო შუამდგომლობა აღძრას წესდების მეათე მუხლის შეცვლის შესახებ.

გრ. რცხილაძეს შეუძლებლად მიაჩნია ამ წინადადებას კენჭი ეყაროს.

თავმჯდომარე. კითხვა მარტივად არის დაყენებული: შემცირდეს თუ არა საწევრო გადასახადი ერთ მანეთამდე.

ცინცაძე, რ. უიფიანი და სხვები მოითხოვენ ახლილი ხმის მიცემით ხსენებულ საკითხის გადაწყვეტას.

არ. ჯანაშვილი, გრ. რცხილაძე და სხვები მოითხოვენ ფარული კენჭის ყრით საკითხის გადაწყვეტას.

თავმჯდომარე. ვინაიდან ზოგიერთი წევრები მოითხოვენ ფარული კენჭის ყრას, მე, როგორც თავმჯდომარეს, შეუძლებლად მიმაჩნია მიღებულ წესის თანახმად, ახალი კენჭის ყრა მოვანდინო და ამიტომ ყუთი უნდა დაიდგას და კენჭი ეყაროს საკითხს.

ფარული კენჭის ყრით 84 ხმით წინააღმდეგ 75 ხმისა კრებამ დაადგინა საწევრო გადასახადი დარჩეს ისევ სამი მანეთი.

კრება დაიხურა დღის 4 საათზე. შემდეგი კრება დაინიშნა კვირას, 21 დეკემბერს, დღისით 11 საათზე.

თავმჯდომარე დ. გ. კარიჭაშვილი.

მდივანი ვ. ბურჯანაძე.

ო ქ ე ი

ქ. შ. წ.-კ. გამაგრებული საზოგადოების წევრთა საზოგადო კრების
21 დეკემბერს 1914 წელს.

კრება გახსნა საზოგადოების თავმჯდომარის მოვალეობის აღმასრულებელმა, გამგეობის წევრმა დ. გ. კარიჭაშვილმა დილის 11 საათზე და 20 წუთზე.—და-
ესწრო 148 წევრი.

კრებამ მოისმინა წარსული კრების ოქმი და მცირე შესწორებით დაამტკიცა.

თავმჯდომარემ მოახსენა კრებას, რომ თანახმად საზოგადო კრების დავალებისა პავლე საყვარელიძემ და რევაზ გაბაშვილმა პ. გელეიშვილის თანადასწრებით შეამოწმეს ალექსანდრე ორბელიანის ხელნაწერი დ. ჯონჭაძის „სურამის ციხის“ შესახებ და არც ერთი ფურცელი არ აღმოჩნდა დაკარგული. პეტრე გელეიშვილმა განაცხადა, რომ მას კარგად არ ახსოვს, თუ რომელ ხელნაწერში აღმოაჩინა მან დაკარგული ფურცლები და ითხოვა დრო ამის გამოსაკვლევად. ბ-ნ რევაზ გაბაშვილს და პავლე საყვარელიძეს უნდა ეართ მუზეუმში და გადაესინჯათ სხვა ხელნაწერებიც, მაგრამ მას შემდეგ მუზეუმში არ მოსულან, ბ-ნი საყვარელიძეც ამასვე დაამოწმებს.

პ. საყვარელიძე აღნიშნავს, რომ მართლა იმ ხელნაწერში, რომელზედაც მიუთითა პეტრე გელეიშვილმა წინანდელ კრებაზე, არც ერთი ფურცელი არაა დაკარგული. გელეიშვილმა განაცხადა, რომ მას კარგად აღარ ახსოვს რომელ ხელნაწერში იპოვა ამოხეული ფურცლები და ითხოვა დაენმარებოდით მას აღმოსაჩენად. მისი წინადადება მიღებულ იქმნა. ჯერ ეს საკითხი არ შეიძლება გამოარკვეულად იქმნას ცნობილი, ვიდრე უკანასკნელს დასკვნას არ წარმოადგენს ბ-ნი რევაზ გაბაშვილი, რომელმაც გელეიშვილთან ერთად უნდა გადასინჯოს ხელნაწერები და შეისწავლოს საკამათო საკითხი.

ა. ჯომთათიძის აზრით, სამართლიანი იქნება ამ საკითხის განხილვის შემდგომისთვის გადადება და ამასთან დაველოდო არჩეულ კომისიას, რაც შეიძლება მოკლე ხნის განმავლობაში, გამოარკვიოს საკამათო საკითხი და თავისი დასკვნა აუწყოს საზოგადოებას პრესის საშუალებით.

კრება ღებულობს ბ-ნ ჯომთათიძის წინადადებას.

თავმჯდომარემ გაახსენა კრებას, რომ საზოგადო კრების დავალებით ი. მერკვილაძეს უნდა წარმოედგინა გასამართლებელი საბუთები დასამტკიცებლად იმისა, რომ მას, მერკვილაძეს, ჰქონდა უფლება ეგნატე ხრამელაშვილის გარდაცვალების შემდეგაც, განეგრძო განსვენებულის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელო წიგნების გამოცემა. ბ-მა მერკვილაძემ საბუთები წარმოუდგინა გამგეობის ორ წევრს. წარმოდგენილ დოკუმენტების შინაარსს მოგახსენებთ გამგეობის წევრი ბ-ნი გრ. რცხილაძე.

გრ. რცხილაძე. თავის გასამართლებლად ბ-მა ი. მერკვილაძემ წარმოადგინა შემდეგი დოკუმენტები: ა) პირობა მეტეხის ციხის მესტამბე ხელაძესთან 1912

წლის 25 თებერვლის თარიღით. ამ პირობით შეუკვეთნია დასაბეჭდათ ხრამელა-შვილის არითმეტიკული კრებულის პირველი ნაწილი 11,000 ცალი, კრებულის მეორე ნაწილი — 3,600 ცალი და გეოგრაფია 3,600 ცალი.

ბ) პირობის ქალღი სტამბის უფროს გლავაცკისთან იმავე წლის 10 ივნისის თარიღით. ამ პირობით მიუცია დასაბეჭდათ პირველი ნაწილი კრებულისა 12,000 ცალი, გეოგრაფია 6,000 ცალი.

გ) იმის დასამტკიცებლად, რომ კორექტურას თვით ავტორი ასწორებდა მერკვილაძემ წარმოადგინა კრებულის მეორე ნაწილის საკორექტურო ფურცლების 1 № გვერდი, ნასწორები, როგორც მერკვილაძე აცხადებს, თვით ავტორის მიერ, მაგრამ არა სჩანს მერამდენე გამოცემა და როდის არის დაბეჭდილი. ხრამელაშვილის სიკვდილის შემდეგ მერკვილაძეს შეუკვეთნია ციხის სტამბაში დასაბეჭდათ 1912 წლის 29 ენკენისთვის კრებულის მეორე ნაწილი 5000 ცალი, 30 ენკენისთვის — იმავე კრებულის 1 ნაწილი — 12,000 ცალი, 2 ქრისტეშობისთვის გეოგრაფია — 6000 ცალი. მერკვილაძე აცხადებს, რომ ხელმეორედ სახელმძღვანელო წიგნების დაბეჭდვა გამოიწვია იმ ვარემოებამ, რომ წიგნების პირველი გამოცემის საგრძნობელი ნაწილი სტამბამ გააფუჭა, რამაც განსვენებული ხრამელაშვილი ძრიელ შეაწუხა და ზარალის ასანაზღურებლად ნება მისცა მას, მერკვილაძეს, ხელახლა დაებეჭდა წიგნები. ამის დასამტკიცებლად მერკვილაძემ წარმოადგინა განსვენებულის ქვრივთან შეკრული პირობის ქალღი 1913 წლის 8 თიბათვის თარიღით, სადაც დადასტურებულია, რომ მერკვილაძეს მიცემული ჰქონდა უფლება წიგნების ხელმეორედ დაბეჭდვა-გამოცემისა: კრებულის 1 ნაწ. — 10,000 ცალისა, ხოლო მეორე ნაწილისა 3000 ცალისა. დასამტკიცებლად იმისა, რომ მას, მერკვილაძეს, კრებულის გამოცემასთან ერთად მიცემული ჰქონდა გეოგრაფიის გამოცემის უფლება, მერკვილაძემ წარმოადგინა 26 აპრილის თარიღით დაწერილი ავტორის ბარათი ჰონორარის შესახებ, ხოლო იმის საბუთად, რომ წიგნები იბეჭდებოდა თვით ხრამელაშვილის თანხმობით, მოჰყავს გლავაცკის წერილი, სადაც აღნიშნულია, რომ წიგნები იბეჭდება „Съ согласія автора Храмулашвили“.

აქ ორი სადაო საკითხია გამოსარკვევი: 1. როდის იყო შეკვეთილი მეორე გამოცემა, 2. ჰქონდა თუ არა უფლება მეორე გამოცემის შეკვეთის შესახებ. პირველის საბუთი გვაქვს, ხოლო მეორესი არა სჩანს.

წარმოდგენილი საბუთების მიხედვით არ შეიძლება ითქვას, რომ მერკვილაძეს ჰქონდა სახელმძღვანელო წიგნების მეორედ გამოცემის უფლება, ამისათვის მე წინადადებას ვაძლევ კრებას ამოირჩიოს განსაკუთრებული კომისია და მიანდოს მას სადაო საკითხის გამორკვევა.

ი. კახუხიანი ეკითხება ბ-ნს გრ. რცხილაძეს, ის, როგორც ვეჭილი, რა აზრისაა მერკვილაძის მიერ წარმოდგენილი საბუთების შესახებ, აქვს თუ არა ამ დოკუმენტებს იურიდიული მნიშვნელობა.

გრ. რცხილაძე უპასუხებს, რომ დოკუმენტებს აქვთ ერთგვარი იურიდიული მნიშვნელობა, მაგრამ ეს თავის თავად არ ამტკიცებს, რომ შეიძლებოდეს ამ

დოკუმენტების მიხედვით საკითხის დადებითად გადაჭრა და სრული სიმართლის გამორკვევა.

ა. ცინცაძის აზრით, საჭიროა გამგეობამ ოფიციალური მსვლელობა მისცეს საქმეს და სასამართლოს წესით გამოარკვიოს სადაო საკითხი, ხოლო გამორკვევამდე წიგნები დააკავოს.

ბ. კაჩუხაძის აზრით, თუ საბუთებს იურიდიული მნიშვნელობა აქვს, რატომ არ შეიძლება საქმე სამედიატორო სასამართლოს წესით გაიჩხეს.

გ. ბურჭულაძეს ძალიან აკვირვებს ხრამელაშვილის ქვრივის მიერ მერკვილაძისადმი მიცემული პირობა, რომელშიაც აღიარებულია, რომ განსვენებულს ვითომც მიეცეს მერკვილაძესთვის სახელმძღვანელო წიგნების მეორედ გამოცემის უფლება, როდესაც განსვენებულის ქვრივი შესულა მასთან წ. კ. გამ. საზოგადოების კანცელარიაში 1913 წელს იანვარში და განუცხადებია, რომ მერკვილაძე მას, ქვრივს, ემუდარება და დაჟინებით სთხოვს მისცეს საბუთი, რომ ხრამელაშვილმა სიტყვიერად უფლება მისცა მერკვილაძეს გამოსცეს წიგნები ზარალის ასანაზღაურებლად, თან დაუმატებია „აბა როგორ ვსთქვა ტყუილი, როგორ წავსწყმინდო განსვენესულის სული, როდესაც ასეთი არაფერი ყოფილა“. ბურჭულაძის აზრით, არც ის არის მართალი, რომ წიგნები იბეჭდებოდა სტამბაში ავტორის ნებართვით. რა საჭიროა აქ „СЪ СОГЛАСІЯ АВТОРА“ დასძენს ორატორი; არც ერთი მესტამბე არ მოგთხოვთ, სადაც არ უნდა მიიტანოთ წიგნი დასაბეჭდათ ავტორის დასტურს, თანახმაა თუ არა იგი წიგნის დაბეჭდვისა.

დ. ჯაფარიძეს წინადადება შემოაქვს სადაო საკითხი გამოიკვდეს ოფიციალური სასამართლოს წესით, ხოლო გამორკვევამდე წიგნების გაყიდვა შეჩერებულ იქმნას.

ე. ჯავახიშვილის აზრით, საკმარისია ამ საკითხის გამორკვევა მიენდოს განსაკუთრებულ კომისიას, რომელიც თავის დასკვნას გამოაქვეყნებს პრესის საშუალებით. თუ მერკვილაძე გამტყუნდა, გამორიცხულ იქმნას იგი საზოგადოებიდან. მერკვილაძე, მე მგონია, ანგარიშს გაუწევს საზოგადოებრივ აზრს და მისთვის, როგორც ერთგვარ საზოგადო სარბიელზე მოღვაწისათვის, ასეთი სასჯელი საკმარისად უნდა ჩაითვალოს.

ვ. ჯომთათიძეს საკმარისად მიაჩნია სადაო საკითხის გამორკვევა მიენდოს გამგეობას იურისტთა დახმარებით.

თავმჯდომარეც ემხრობა ბ-ნი ა. ლომთათიძის აზრს.

კრება ადგენს: „მერკვილაძეს მიერ წარმოდგენილი დოკუმენტების განხილვა და, საზოგადოდ, სადაო საკითხის ყოველმხრივ გამოკვლევა მიენდოს ახალ გამგეობას იურისტთა დახმარებით“.

თავმჯდომარე გადადის მორიგ საკითხზე 1914 წლის ხარჯთ-აღრიცხვის განხილვის შესახებ.

ზ. სავარჯლიძე აუცილებლად საჭიროდ სთვლის დღესვე კრების დამთავრებას, რისთვისაც იგი იწვევს კრებას დაკმაყოფილდეს გამგეობის მიერ წამოყენებულ კონკრეტულ წინადადებით დღის წესრიგში აღნიშნულ საკითხთა შესახებ.

მით უმეტეს, რომ დღეს არჩევნებია მოსახდენი, რომელსაც მოუხდება საკმაოდ რო.

თავმჯდომარე ემხრობა ბ-ნი საყვარელიძის აზრს. დღევანდელმა კრებამ უნდა განიხილოს კიდევ ოთხი საკითხი, მარტო არჩევნები წაგვართმევს 3 საათს. მე მგონია არაფერი დაშვდება, თუ ორ საკითხს: მოხსენებებს ილიას სახლის გამოსყიდვისა და ცეცხლისაგან მიყენებულ ზარალის შესახებ დღის წესრიგიდან ამოვშლით, მით უმეტეს, რომ ეს ეხება მდგომარე 1914წ., რომლის ანგარიშს კრება განიხილავს მომავალ 1915 წელს. საკმარისი იქნება დღეს განვიხილოთ სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვა და მოვახდინოთ არჩევნები.

კრება ღებულობს ბ-ნი თავმჯდომარის წინადადებას.

მდივანი კითხულობს 1914 წლის სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვას, რომლიდანაც ირკვევა, რომ გამგეობას სავარაუდოვი ჰქონია დასახარჯათ 46,407 მ. და 92 კაპ. აქედან დახარჯულა 32,149 მ. 83 კ. შემოსულა 40,301—67.

ბ. ჯაფარიძე საჭიროდ სთვლის მიემატოს ჯამაგირები ბუხჩალტერს, რომლის შრომა ყველა დაწესებულებებში ჰეროვანად არის დაფასებული, აგრეთვე მაღაზიაში, კანცელარიაში და მუზეუმში მოსამსახურე პირთაც: მაღაზიის გამგეს, მის თანაშემწეს, მაღაზიის, კანცელარიის და მუზეუმის მსახურს. ორატორის აზრით, ბუხჩალტერს, როგორც დიდხანს ნამსახურს, უნდა მიემატოს 240 მანეთი, მაღაზიის გამგეს, მის თანაშემწეს, მაღაზიის, კანცელარიის და მუზეუმის მსახურთ თითოს 120 მანეთი წელიწადში. ეს ფული მიეცეთ მათ ერთდროულ დახმარებათ ამ 1914 წლის ნაშთებიდან, ხოლო 1915 წლის სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვაში ეს ჯამი შეტანილ იქმნას.

ილია ნაკაშიძე ემხრობა ბ-ნ ჯაფარიძის აზრს, და დასძენს, რომ დღევანდელ პირობებში, როცა ყველაფერი გაძვირდა, სამარლიანი იქნება, რომ მოსამსახურე პირებს ჯამაგირები მიემატოს.

გ. რცხილაძე ემხრობა ორატორების აზრს და განმარტავს მოსამსახურე პირთა თავიანთ მოვალეობისადმი ერთგულებას, ნამეტურ ბუხჩალტერისას და წინადადებას იძლევა მიემატოს ბუხჩალტერს 240 მანეთი, მაღაზიის გამგეს და თანაშემწეს თითოს 120 მანეთი, მუზეუმის მსახურს 120 მანეთი, კანცელარიისა და მაღაზიის მსახურთ თითოს 120 მანეთი.

თავმჯდომარის ასრით სამართლიანობა მოითხოვს მაღაზიაში მოსამსახურე პირთ ორჯელ მეტი მიემატოს იმაზე, რაც ბ-მა რცხილაძემ სთქვა, მით უმეტეს, რომ მაღაზიის საქმე გაფართოვდა, მოსამსახურე პირთაც შრომა მოემატათ და მომატებული ჯამაგირი გააორკეცებს მათ ენერგიას და თუმც დღესაც ერთგულად ეკიდებიან საქმეს, მაგრამ მაშინ უფრო მეტს ერთგულებას გამოიჩენენ.

ა. წულაძეს შემოაქვს წინადადება: „კრება გამოსთქვამს რა სურვილს, თავიანთ მოსამსახურეთათვის ჯამაგირის მომატების საჭიროებისას, მიანდობს გამგეობას ნამსახური დროსა და ერთგულების მიხედვით მიუმატოს მათ ჯამაგირები“.

ჯამაგირების მომატებას საჭიროდ სთვლიან აგრეთვე კ. თავართქილაძე, დ. ჯავახიშვილი, დ. ღუმბაძე და სხვები.

მცირე კამათის შემდეგ ამ საკითხის შესახებ კრებას გამოაქვს შემდეგი დადგენილება: 1914 წლის ნაშთებიდან გადაიღოს კანცელარიაში და მალაზიაში მოსამსახურე პირთა შორის გასანაწილებლად 1000 მანეთი, ხოლო ამ თანხის განაწილება მიენდოს გამგეობას, რომელმაც განაწილების დროს უნდა მიიღოს მხედველობაში მოსამსახურე პირთა ნამსახური დრო და შრომა, ხოლო 1915 წლის სავარაიდო ხარჯთ-აღრიცხვის შედეგის დროს, იხელმძღვანელოს წულაძის წინადადებით.

გრ. ბურჭულაძე წინადადებას იძლევა გადადებულ იქმნას აგრეთვე საქიროთა მასწავლებელთათვის ერთდროულ დახმარების აღმოსაჩენად.

კრება ეთანხმება წამოყენებულ წინადადებას და ავალებს გამგეობას 1914 წლის გასავლის აღრიცხვის ნაშთიდან მისცეს მასწავლებლებსაც ერთ-დროული დახმარება, რამდენსაც იგი საქიროდ და მოსახერხებლად დაინახავს. ამის შემდეგ კრება ხარჯთ აღრიცხვას ამტკიცებს.

თავმჯდომარე. ასარჩევია საზოგადოების თავმჯდომარე, გამგეობის 12 წევრი და სარევიზიო კომისია. გთხოვთ დაასახელოთ კანდიდატები.

ილია ნაკაშიძე წინადადებას იძლევა არჩევნები გადაიღოს მომავალ წლამდის და მუშაობა განაგრძოს ისევე ძველმა გამგეობამ, რადგან იგი გაცნობილია საქმეს და ეს კი ძლიერ საქიროა დღევანდელი მომენტის დროს.

მდ. კარბუღაშვიდი ემხრობა ბ-ნ ნაკაშიძის აზრს.

ბუკიას, დ. ჯავახიშვილის, ლალიძის და მესხიშვილის აზრით კი აუცილებლად საქიროა დღესვე მოხდეს არჩევნები, რაც საქმისთვის უფრო კარგი იქნება.

თავმჯდომარე განმეორებით სთხოვს კრებას დაასახელოს კანდიდატები.

მდივანი კითხულობს კრების წევრთა მიერ წამოყენებულ კანდიდატთა სიას.

თავმჯდომარეთ დასახელებულ იქმნენ: გ. ნ. უაზბეგი, ექვთ. თავაიშვიდი და ვ. მაჩაბელი.

გამგეობის წევრებათ: ა. ჯაჯანაშვილი, გრ. რცხილაძე, ვ. მუსხელიშვილი, კარიჭაშვილი, ლ. ბოცვაძე, ი. ვართაგავა, პ. კიკალიშვილი, ი. გიორგობიანი, გ. ცინცაძე, კ. ნინიძე, შ. დედაბრიშვილი, თ. კიკვაძე, ნ. რცხილაძე, ნ. ახალშენიშვილისა, ნ. ნაკაშიძე, ალ. ყიფშიძე, ოლ. ალლაძისა, ი. ზედგინიშვილი, გრ. ყიფშიძე, ალ. მირიანაშვილი, რ. გაბაშვილი, ს. გორგაძე, პ. საყვარელიძე, ფ. გოგიჩაიშვილი, ალ. შანშიაშვილი, ილ. ნაკაშიძე.

კანდიდატებათ: ესტ. ავალიშვილი, დ. კასრაძე, დ. ღუმბაძე, თ. კიკვაძე.

სარევიზიო კომისიაში: ა. ბებურიშვილი, ა. ლულოძე, დ. ღუმბაძე, დ. კარიჭაშვილი, ესტატე ავალიშვილი.

დასახელებულ კანდიდატთაგან თავმჯდომარეობაზე უარი განაცხადა ექვთ. თავაიშვილმა და ვ. მაჩაბელმა.

საზოგადოების თავმჯდომარედ კრებამ ერთხმად აირჩია გ. ნ. უაზბეგი.

გამგეობაში დასახელებულ პირთაგან კენჭის ყრაზე უარი განაცხადეს: ოლ. ალლაძისამ, ი. ზედგინიძემ, გრ. ყიფშიძემ, ილ. ნაკაშიძემ, ალ. მირიანაშვილმა,

3. საყვარელიძემ, ფ. გოგიჩაიშვილმა, ალ. შანშიაშვილმა, ს. გორგაძემ და რ. გაბაშვილმა, ხოლო დანარჩენებმა კი კენჭის ყვაზე სურვილი განაცხადეს. ხოლო ა. ყიფშიძისათვის, რომელიც კრებას არ დასწრებია, ყუთის დადგმა მოითხოვა თვით კრებამ.

თავმჯდომარემ მოიწვია ასისტენტებად გრ. ქურდიანი, ვ. კახიძე, დ. ღუმბაძე, ან. ლულაძე, და აპ. წულაძე და მათის დახმარებით მოახდინა არჩევნები. ფარულის კენჭის ყრით.

არჩევნების შედეგი:	ა.	ბ.	გ.	დ.	ე.	თ.	შავი.
ა. ჯაჯანაშვილმა მიიღო	71	თეთრი	61	შავი.			
ბ. რცხილაძემ	103	"	29	"			
გ. მუსხელიშვილმა	81	"	51	"			
დ. ქარიჭაშვილმა	111	"	21	"			
ე. ბოცვაძემ	106	"	26	"			
შ. დედაბრიშვილმა	108	"	24	"			
გ. ცინცაძემ	85	"	46	"			
3. კიკალიშვილმა	90	"	41	"			
ი. გიორგობიანი	96	"	35	"			
კ. ნინიძემ	89	"	42	"			
ი. ვართაგავამ	88	"	43	"			
ნ. რცხილაძემ	77	"	54	"			
ან. ახალწენიშვილმა	63	"	69	"			
ნ. ნაკაშიძემ	94	"	37	"			
ა. ყიფშიძემ	80	"	52	"			
თ. კიკვაძემ	93	"	38	"			

თედო კიკვაძემ გამგეობის წევრობაზე უარი განაცხადა და ისურვა კანდიდატად დარჩენა. ამნაირად, ხმების რაოდენობის მიღების მიხედვით გამგეობის წევრებათ არჩეულ იქმნენ:

1. დავით გიორგის ძე ქარიჭაშვილი,
2. შიო ზაქარიას ძე დედაბრიშვილი,
3. ლუარსაბ ჯერასიმეს ძე ბოცვაძე
4. გრიგოლ სიმონის ძე რცხილაძე
5. გიორგი მიხეილის ძე ლასხიშვილი
6. იოსებ ზურაბის ძე გიორგობიანი
7. ნინო იოსების ასული ნაკაშიძე
8. პოლიევქტ ლაძარეს ძე კიკალიშვილი
9. კირილე იესეს ძე ნინიძე
10. იპოლიტე პეტრეს ძე ვართაგავა
11. გიორგი იესეს ძე ცინცაძე
12. ვახტანგ სოლომონის ძე მუსხელიშვილი.

მათ კანდიდატებათ: 1. თევდორე გაბრიელის ძე კიკვაძე
2. ილექსანდრე თევდორეს ძე ყიფშიძე
3. ნინო სიმონის ასული რცხილაძე და
4. არჩილ რაჟდენის ძე ჯაჯანაშვილი.

სარევიზიო კომისიის წევრებად ახალი კენჭის ყრით არჩეულ იქმნენ:

1. ანდრია გიორგის ძე ბებურიშვილი
2. ანდრია სოლომონის ძე ლულაძე
3. დიმიტრი მოსეს ძე ღუმბაძე
4. ესტატე გიორგის ძე ავალიშვილი.

არჩევნების შემდეგ თავმჯდომარემ წინადადება მისცა კრებას აერჩია კომისიები საგურამოს მამულის და წიგნთ-საცავ-მუზეუმის მდგომარეობის გამოსარკვევად.

კრებამ დაადგინა: საკითხი მუზეუმის და საგურამოს მამულის ყოველმხრივ გამოსაკვლევად მიენდოს ახალ გამგეობას სპეციალისტთა დახმარებით.

თავმჯდომარის წინადადებით კრებამ მიიღო საზოგადოების გამგეობის დადგენილება და წესდების მერვე მუხლის თანახმად საპატიო წევრებად აირჩია ქ-ნი ანასტ. თუმანიშვილი—წერეთლისა და ეკ. გაბაშვილისა.

დასასრულ კრებამ დაამტკიცა ახლად ჩაწერილ წევრთა სია და კრების ხელმძღვანელობისათვის მადლობა გამოუცხადა თავმჯდომარეს.

კრების თავმჯდომარე დ. გ. კარიჭაშვილი.

შდივანა ვ. ბურჯანაძე.

ო ქ მ ი

ქ. შ. წ.-კ. გაზაფრცხელი საზოგადოების წევრთა არა ჩვეულებრივი საზოგადო კრებისა 5 აპრილს, 1915 წელს.

კრება გახსნა საზოგადოების თავმჯდომარემ გ. ნ. ყაზბეგმა დღის 12 საათსა და 40 წუთზე. დაესწრო 82 ნამდვილი წევრი.

თავმჯდომარის წინადადებით კრებამ ფეხზე ადგომით პატივი სცა საზოგადოების საპატიო წევრის აკაკი როსტომის ძის წერეთლის, ნამდვილ წევრების ნიკოლოზ ერისთავის, ევგენი ქობულაშვილისა და დეპუტატ გელოვანის ხსოვნას.

ამის შემდეგ თავმჯდომარემ განუმარტა კრებას წარსული წლის საზოგადო კრების დადგენილება, რომლის მიხედვით გამგეობას დავალებული ჰქონდა არა უგვიანეს აპრილისა მოეწვია არა ჩვეულებრივი საზოგადო კრება და წარედგინა მისთვის განსახილველად 1915 წლის სავარაუდო ხარჯ-აღრიცხვა და მოხსენება საგურამოს მამულის მდგომარეობის შესახებ, მაგრამ გამგეობამ სხვა და სხვა საპატიო მიზეზებისა გამო ვერ მოასწრო საგურამოს მამულის მდგომარეობის გამოკვლევა და ამ მამულის შესახებ მოხსენების წარდგენა საზოგადო კრებისათვის, გამოეგობა მოხსენებას წარმოუდგენს მორიგ კრებას, ამის გამო აღარც სხვა მოხსენებები იქნება დღეს წარმოდგენილი. დღევანდელი კრება განიხილავს მხოლოდ 1915 წლის სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვას.

მდივანი ვ. ბურჯანაძე კითხულობს 1915 წლის ნავარაუდევ შემოსავალ-გასავალს, თანხების განაწილებას და განმარტებას 1915 წლის ხარჯთ-აღრიცხვის შესახებ.

თავმჯდომარე იწვევს კრებას თავიანთი აზრის გამოსათქმელად მოსმენილ ხარჯთ-აღრიცხვის გამო.

აჩნაჯ ჯაჯანაშვილის აზრით, განყოფილებათაგან 20 პროც. შემოსავალი ძლიერ მცირეა ნავარაუდევით, სულ 600 მანეთი, როდესაც მარტო ბაქოს განყოფილებამ გამოგზავნა 1500 მანეთი.

თავმჯდომარე უპასუხებს, რომ ბაქოს განყოფილებიდან ორი დღის წინად მივიდეთ მოხსენებული ფული, ხარჯთ-აღრიცხვა კი უფრო ადრეა შედგენილი. თუ მეტი შემოვა, ისევ ჩვენს კასას მიემატება და წლის განმავლობაში შეიძლება დასახარჯი გზაც გამოუჩნდეს.

ა. ჯ. წულაძე თხოულობს განმარტებას თანხების სიაში მე-29 მუხლით აღნიშნულ 10 მანეთის სასტიპენდიო, დაბრუნებული თანხის შესახებ.

თავმჯდომარე განუმარტავს, რომ ეს თანხა დგება სასტიპენდიო ვალის ანგარიშში ყოველ სტიპენდიატთა მიერ დაბრუნებული ფულით. აქამდე შემოსულ მხოლოდ 10 მანეთი.

ვლად. ცაგარდის აზრით, საჭიროა ყველა ახლად არჩეულ სტიპენდიატებს ჩამოერთვას ხოლმე ხელწერილი, რომ ისინი ვალდებულნი არიან სასწავლებელში კურსის დამთავრების შემდეგ დაუბრუნონ საზოგადოებას მიღებული ფული. კარგი იქნებოდა, რომ ამ ანგარიშში მოთავსებული იყოს სტიპენდიატთა სია, ვის რამდენი მიუღია და ვისზე რამდენი ითვლება ვალად.

თავმჯდომარე აღნიშნავს, რომ ხელწერილის ჩამორთმევა მიღებულია და კიდევაც სრულდება. სიის მოთავსების შესახებ გამგეობას არაფერი საწინააღმდეგო არ ექნება, თუ კრება ისურვებს.

კრება საჭიროდ აღიარებს, რათა წლიურ ანგარიშში მოთავსებულ იქნას ხოლმე სია ყოფილ იმ სტიპენდიატთა, რომლებზედაც ითვლება სასტიპენდიო ვალი.

ა. ჯ. წულაძეს შეკითხვა შემოაქვს თანხების სიაში მე-15 მუხლით აღნიშნულ თანხის შესახებ, რატომ დანიშნულებას არ ხმარდება ეპისკოპ. დავითის მიერ შემოწირული 1083 მანეთი და 04 კაპიკი. ეს თანხა მაჰმადიანთათვის ყოფილა განზრახული და დღეს ყველამ კარგად უწყით მაჰმადიან ქართველთა მდგომარეობა, ნივთიერი და სულიერი. ეს თანხა უნდა მოხმარდეს განათლების გავრცელების საქმეს აჭარაში.

დ. კარიჭაშვილი (თავმჯდომარის ამხანაგი) დავით ეპისკოპოზს ყოველ წლიურად შემოაქვს ფული ამ თანხის გასაძლიერებლად და მისი სურვილის თანახმად ვიდრე თანხის რაოდენობა 10,000 მანეთამდე არ ავა, სარგებელს ვერ მოვახმართ დანიშნულებას.

ა. ჯ. წულაძის აზრით, უნდა ეთხოვოს პატივცემულ ეპისკოპოზს დავითის, ნება

მოგვეცეს ეს თანხა ეხლავე მოვანხმართ დანიშნულებას, რადგან საჭიროება მოითხოვს...

თავმჯდომარე (გ. ნ. ყაზბეგი) გამგეობას შრომა და მეცადინეობა არ დაუკლია, რათა მაჰმადიან ქართველთა სულიერს მოთხოვნილებას ემსახუროს და დააკმაყოფილოს, ჩვენ აღვძარით შუამდგომლობა ქობულეთში სკოლის განსნის შესახებ, უარი მივიღეთ, მაგრამ იმედს არ ვკარგავთ, რომ განზრახვას სისრულეში მოვიყვანთ და აქარაში ადრე თუ გვიან სკოლას გავხსნით.

ბ. მირიანაშვილს საჭიროდ მიაჩნია საზოგადო კრებამ ანგარიში გაუწიოს აქარლების დღევანდელ გაქირვებულ მდგომარეობას და ომისაგან დაზარალებულ მოძმეთ ნივთიერი დახმარება მისცეს, აგრეთვე გამოსცეს წიგნები აქარლების ისტორიის შესახებ და გაავრცელოს ხალხში.

ბ. საყვარელიძის აზრით, ბ. მირიანაშვილის წინადადება ცალკე კითხვაა, საკამათო საგანს არ ეხება და, ამიტომ, უმჯობესი იქნება ამის შესახებ დროებით მსჯელობა შესწყდეს.

კრება საყვარელიძის წინადადებას დებულობს.

შ. შიქელაძე აღნიშნავს, რომ მან წარსულ წელს გამგეობას წარუდგინა განცხადება, რათა პეტრიაშვილის სახელობის თანხის სარგებელით გამოიცეს სახალხო საკითხავი წიგნაკები ბუნების მეტყველებიდან; გამგეობამ ეს წინადადება მიიღო და დაადგინა წიგნების გამოცემა, თანხების სიაში კი ნაჩვენებია, რომ სარგებელი ეკეცება თვით თავნს და დასახარჯათ არ არის შეტანილი.

დ. კარიჭაშვილი (თავმჯდომარის ამხანაგი) უპასუხებს, რომ წიგნების გამოცემა დავალებული აქვს გამომცემელ სექციას; რაიცა შეეხება იმას, რომ თანხის სარგებელი თვით თავნს ეკეცება, ეს ასეც უნდა იყოს, ვინაიდან წიგნების შემოსავალი თანხას გაზრდის, მიუმატებს და არა დააკლებს.

ქ-ნი ანასტასია წერეთლის თხოულობს შეტანილ იქმნას თანხების სიაში ნინოშვილის ძეგლის ასაგები თანხაც, რომელიც შესანახად გადასცა საზოგადოების გამგეობას.

გერ. იმნაიშვილის აზრით, სასკოლო სექციას ძლიერ მცირე თანხა აქვს მიცემული. შეუძლებელია, ასე მცირეოდენი თანხით სკოლების საზოგადოებრივად მოწყობა, როგორც ეს დავალებული ჰქონდა გამგეობას საზოგადო კრებისაგან.

თავმჯდომარე სთხოვს ორატორს დაასახელოს წყარო, რომელითაც შეიძლება სკოლების უფრო კარგად მოწყობა. არსებულ საშუალებათა ფარგლებში კი გამგეობას არ შეეძლო მეტი თანხა გაეღო.

ს. ლაღიანის აზრით, საწევრო გადასახადის რაოდენობა ძლიერ მცირე არის ნავარაუდები—სულ 1400 მანეთი, როდესაც შეიძლება აღნიშნული შემოსავლის წყაროს 5000 მანეთამდე აყვანა. გამგეობამ უნდა დაბეჭდოს პატარა საკვიტანციო წიგნები, დაურთოს საიმედო პირებს, და, ერთი სიტყვით, მიიღოს შესაფერისი ზომები.

ს. ლაღიანის წინადადებას კრება საყურადღებოდ აღიარებს.

იგ. ღუმურაშვილის აზრით, 200 მანეთი, რომელიც ეძლევა ჟურნალ „განათლებას“-ს დამატებისათვის, უმჯობესი იქნება მიემართოს ანგარიშის დასაბეჭდად გადადებულ თანხას, რადგან წელს ქალაქი ძლიერ გაძვირებულია, ანგარიში კი რაც შეიძლება ვრცელი უნდა დაიბეჭდოს. წ.-კ. საზოგადოების ცნობები კი სხვა გაზეთებშიაც შეიძლება მოთავსდეს.

თავმჯდომარე საკითხს გამორკვეულად აღიარებს და ეკითხება კრებას ამტკიცებს თუ არა იგი 1915 წლის ხარჯთ-აღრიცხვას.

კრება ხარჯთ-აღრიცხვას უცვლელად ამტკიცებს.

თავმჯდომარის წინადადებით მისმა ამხანაგმა დ. კარიჭაშვილმა მოახსენა კრებას, რომ კნენია ეკატერინე მიხეილის ასულმა ერისთავისამ თავის ქმრის ნიკოლოზ ერისთავის ხსოვნის აღსანიშნავად შემოსწირა წ. კ. გ. საზოგადოებას 10,000 მანეთად ღირებული თბილისის სათავად-აზნაურო ბანკის გირავნობის ფურცლები. ამ 10,000 მანეთის თანხის წლიური სარგებელი მიეცემა პრემიად ქართულის სიტყვა-კაზმულის მწერლობის საუკეთესო დამსტამბველს, ან ხელთნაწერ ნაწარმოებს.

ეს ისეთი დიდი შემოწირულებაა, რომ ჩვენი წესდების მეცხრე მუხლის ძალით შეიძლება დიდის მადლობით კნ. ეკატერინე მიხეილის ასული ერისთავისა ავირჩიოთ საზოგადოების საპატიო წევრად.

კრება წინადადებას ტაშის ცემით ეგებება და ერთხმად ირჩევს კნ. ეკატერინე მიხ. ასულს ერისთავისას საზოგადოების საპატიო წევრად.

თავმჯდომარე აღნიშნავს, რომ გამგეობამ იქონია რა მსჯელობა ხსენებული შემოწირულების შესახებ, დაადგინა: განსვენებულის ნიკოლოზ რევაზის ძე ერისთავის სურათი დაჰკიდოს წ. კ. გ. საზოგ. დარბაზში და მიენდოს გამგეობის თავმჯდომარეს გაუგზავნოს კნ. ეკატერინე ერისთავისას სამადლობელი წერილი საზოგადო კრების სახელით.

კრება გამგეობის დადგენილებას ამტკიცებს.

თამახმად გ. თუმანიშვილის, აპ. წულაძის და პ. საყვარელიძის წინადადებისა გამგეობას ევალება იზრუნოს აქარაში სკოლების გახსნის შესახებ და არსებულ საშვალებათა ფარგლებში დახმარება აღმოუჩინოს ომისაგან დაზარალებულ აქარლებს, რადგან ასეთს დახმარებას, რაც უნდა მცირე იყოს იგი, ექნება ერთგვარი მორალური მნიშვნელობა.

დასასრულ კრება ღებულობს გამგეობის წინადადებას აკაკის ფონდის გასაძლიერებლად 500 მანეთის გადადების შესახებ.

კრება იხურება 1 საათსა და 40 წუთზე.

თავმჯდომარე გ. ნ. ყაზბეგი.

მდივანი ვ. ა. ბურჯანაძე.

Открыта подписка на 1915 годъ

ШКОЛА И ЖИЗНЬ

(5-й г. изданія)

ЕДИНСТВЕННАЯ ЕЖЕНЕДЕЛЬНАЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
ГАЗЕТА СЪ ЕЖЕМЪСЯЧНЫМИ ПРИЛОЖЕНИЯМИ.

Подъ общей редакціей Г. А. ФАЛЬБОРКА.

Пятый годъ изданія застааетъ насъ въ тяжелый моментъ небывалой въ исторіи войны. Педагогическая печать, не можетъ не откликаться на вопросы, волнующіе сейчасъ всякаго. Но у нея остаются и свои особыя задачи: война, глубоко затрагивающая жизнь школы, не должна васлонить собой интересовъ народнаго образованія, народной культуры. Война въ корни потрясаетъ весь жизненный укладъ, но наша святая обязанность уберечь школу отъ грозящей ей опасности. Въ этомъ газета видитъ свою очередную задачу.

Имѣя возможность въ *приложеніяхъ* дополнять матеріалъ, помѣщаемый въ газетѣ, Редакція ставитъ себѣ цѣлью выяснить ту глубокую связь, какая должна существовать между педагогической наукой и правильно понимаемыми идеями національности и государства. Обращаясь къ Платону и Аристотелю, впервые выразившимъ эти идеи, „Школа и Жизнь“ даетъ переводы обоихъ этихъ классиковъ. Редакцію перевода и статьи о *Платонѣ и Аристотелѣ* взялъ на себя профессоръ петроградскаго университета *Θ. Ф. Зплинскій*. Другому важному вопросу о началѣ воспитанія, о воздѣйствіи на ребенка въ тотъ періодъ, когда закладывается личность человѣка, отводится книга *Вилліама Стерна „Психологія ранняго дѣтства“* съ добавленіями *Л. Г. Оршанскаго*—настоляная книжка для матерей и воспитателей.

Въ числѣ другихъ приложеній газета удѣляетъ особое вниманіе вопросу о профессиональномъ объединеніи учителей. Для воспитанія здоровыхъ поколѣній нужны учителя, оплоченные сознаніемъ своей отвѣтственности, умѣющие отстаивать свои права. Въ сборникѣ, посвященномъ учительскимъ профессиональнымъ организаціямъ на Западѣ и въ Россіи, будетъ помѣщены статьи: *Дюно, В. А. Золотарева, П. Мижуева, Г. А. Фальборка, И. И. Шрейдера* и др. Кромѣ того будетъ даны въ числѣ приложеній: книга итальянской писательницы *Паулы Домброзо „Жизнь ребенка“* и др. Всего по примѣру прошлыхъ лѣтъ будетъ дано не менѣе 80 печатныхъ листовъ.

Въ составѣ сотрудниковъ газета, по прежнему, насчитываетъ многихъ преподавателей, низшей, средней и высшей школы, членовъ родительскихъ комитетовъ, дѣятелей земскихъ и городскихъ самоуправленій членовъ Г. Думы и Гос. Совѣта.

Дѣятельности *земствъ и городовъ* въ области нар. образованія, жизни школы съѣхъ типовъ и ступеней отводится, помимо статей, мѣсто въ хроникѣ и въ многочисленныхъ *сообщеніяхъ съ мѣстъ*

Въ отдѣлѣ *библіографіи* специалистами по отдѣльнымъ вопросамъ даются два раза въ мѣсяцъ рецензіи педагогическихъ, учебныхъ и дѣтскихъ книгъ.

Ведется систематически *отдѣлъ законод. постановленій, официальныхъ распоряженій и сен. разъясненій*. Ежемѣсячно дается полный списокъ вновь утвержденныхъ *посвѣт. обществъ и организацій*.

Подписная цѣна (съ прилож.):

	на годъ	на 6 м.	на 3 м.
съ доставкой и пересылкой	6 р.	3 р.	2 р.

Для учащихся при годовой подпискѣ допускается разсрочка: при подписѣ—2 р., въ 1 февраля, 1 марта и 1 апрѣля и къ 1 мая по 1 рублю.

Подписка, кромѣ Главной Конторы принимается во всѣхъ почт. тел. конт. и книжн. магазинахъ. Лицамъ, желающимъ познакомиться съ газетой, *примѣр. №№* высылаются бесплатно.

Адресъ Главной Конторы: Петроградъ Лиговская ул. д. № 87

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერატურო ჟურნალი

„განათლება“

მიიღება ხელის მოწერა 1915 წლისათვის.

(წელიწადი მერვე)

1915 წელში ჟურნალი „განათლება“ ჩვეულებრივად გამოვა ყოველ-თვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორის თვისა. ჟურნალში იბეჭ-დება წერილები, როგორც სწავლა-აღზრდის შესახებ, აგრეთვე მეც-ნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა-კაზმულ მწერლობიდან; აქვს თვითური ჟურნალის ყველა განყოფილება, გამოვა ჩვეულებრივზე უკეთ დასურათებული. ჟურნალში მონაწილეობას იღებენ ყველა ჩვენი საუკეთესო მეცნიერები, მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

წლიური ფასი ჟურნალისა არის **ოთხი მანეთი** (4 მან.). მხოლოდ სოფლის მასწავლებლებს და სასოფლო სამკითხველოებს ჟურნალი დაეთმობთ წლიურად **სამ მანეთად**, საზღვარ გარეთ 6 მან. 1915 წლის წლიური ხელის მომწერლები მიიღებენ საჩუქრად: „მრავალჟამიერ“ მუ-სიკა ანდრია ყარაშვილისა, მამაკაცთა და ქალვაჟთა გუნდისათვის. **პესტალოცის**, **შერბერტ სპენსერის**, **რუსსოს** და **კომენსკის სურათებს**, რომელთა მაგიერ 1914 წლის ხელის მომწერლებმა მიიღეს ალბომი ი. გედევანიშვილის პიესის „სინათლისა“ და „პატარა მურია“ სიტყვები აკაკისა, ნოტებზე დალაგებული ანდრია ყარაშვი-ლის მიერ.

ჟურნალში არის ცალკე განყოფილება, სადაც იბეჭდება ყოველ-გვარი ცნობები ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოციალისტების და მისი განყოფილებათა მოქმედების შესახებ.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში** ქართულ გიმნაზიაში, „ნაკადულის“ რედაქციაში, წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში ივანე ავალიშვილთან და წიგნის მაღაზია „Новая рѣчь“ კიკნაძესთან. ქუთაისში ისიდორე კვიციანიძესთან, ბათუმში ტრ. ინასარიძესთან და წიგნის მაღაზია „განთილში“, სამტრედიისში წ.კ. საზოგადოების კოსკში მ. კობალეიშვილთან, ამ სამ ადგილას იყიდება ცალკე ნომრებიც, თითო 40 კ. სხვა ადგილებში უნდა მიმართონ პირდაპირ აგენტს.

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერებს დროზე დაიკეთონ ჟურნალი.

რედაქცია ყოველგვარ ღონისძიებას ხმარობს ჟურნალის თანდათან გასაუმჯობესებლად.

მისამართი: Тифлисъ, Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.

რედაქტორ-გამომცემელი ლ. გ. ბოცვაძე.